

živá

HISTORIE

LIVING HISTORY Rozhovor s Janem Jesseniem ■ Spartakovo povstání ■ Vzdor japonských samurajů
Poslední Napoleonova bitva ■ Středověké bestiáře ■ Hrdinové krále Artuše ■
Po stopách praotce Čecha ■ Kdyby nevymřeli Přemyslovci ■ Odsun českých Němců

Nový seriál: **OBJEVITELÉ**
Kdo skutečně objevil Ameriku?

Kolumbus nebyl první

Ve středověku
dopluli do Ameriky:
Vikingové ■ Irové
Číňané ■ Arabové

Bezmocní lékaři
proti černé smrti

Hladové bouře
v první republice
10 největších vynálezů
Krvavé orgie Mayů

Dějiny moderních válek:
Izrael vs. Egypt

Cena: 59 Kč, 99 Sk

Extra
Publishing

9 771803 332001

Předplatné magazínu

živá HISTORIE

Vydejte se s námi na cestu poznání do minulosti!

Časopis Živá historie Vám přináší zábavu i poučení. Udělejte naším předplatným užitek i radost sobě, své rodině nebo svým dětem. Uvidíte, budou Vás milovat! „Do třetice všeho dobrého“, existují ...

3 dobré důvody pro předplatné:
VÝRAZNÁ sleva + PRAKTICKÝ pořadač + historická mapa NAVÍC!

1. Vynikající hodnota za skvělou cenu:

Jen 249 Kč za roční předplatné

Uspoříte **105 Kč**, tzn. získáte téměř **2 čísla zdarma!**
Navíc Vám každé vydání na naše náklady zašleme pohodlně až do Vaší poštovní schránky, a to včetně všech přiložených dárků.

249 Kč vč. DPH a poštovného
6x Živá historie s dárky

uspoříte
105 Kč

2. Pořadač na archivaci celého ročníku

3. NAVÍC obě historické reprodukce map: Aretinovy Čechy + Komenského Morava

Předplatné Živé historie se vyplatí

Přinášíme Vám samé výhody. S předplatným Živé historie můžete jedině získat:

- Získáte bonus a uložíte si již toto první vydání v pořadači.
- Získáte od nás kompletní historické mapy České republiky.
- Získáte samozřejmě také všechny dárky u dalších vydání.
- Získáte jistotu, že své vydání Živé historie skutečně a vždy seženete!
- Ušetříte a získáte od nás čísla zdarma oproti nákupu na stánku ...

Je to snadné: Vyplňte přiloženou složenku, volejte teď hned na číslo **225 985 225**, navštivte web www.epublishing.cz nebo pošlete e-mail na adresu: extra@send.cz

Více na str. 6

Nový historický magazín s dárkem

Děkujeme, že jste se rozhodli nastoupit s námi na **objevnou cestu do historie**: Cílem časopisu, který bude zařím vycházet 6× ročně, je zprostředkovat setkání s **českou i světovou historií** populární formou, a **při respektu k historickým faktům přinést nové informace** o historických událostech, osobách i objevech. Živá historie přinese materiály z oblasti bitev, válek i politiky, přiblíží **denní život lidí** v té které době, prozkoumá záhady i mýty, dějiny vědy a vynálezů, **objevné i výzkumné expedice**, zajímavosti ze života známých osobností i dějiny zaměřené na víru a náboženství ve všech koutech světa.

Proč nový historický magazín? Ve vydavatelství Extra Publishing vychází od roku 2006 populárně-naučný měsíčník **Svět**. **Uspěl u čtenářů s prodeji přes 20 000 výtisků** (pro srovnání obdobné tituly: GEO 16 316, Koktejl 26 092 prodaných výtisků; průměr za první letošní čtvrtletí). A právě Svět, s podtitulem „**To nejlepší ze světa vědy, techniky, lidské společnosti, přírody a historie**“, se stal inspirací dvou nových magazínů: Živá historie a Příroda (oba vychází napoprvé téměř souběžně).

Proč „živá“ historie? Ke každému číslu našeho časopisu **obdržíte atraktivní dárek**, který bude nějakým způsobem připomínat **cenný historický artefakt**. Tak, jako jste s tímto vydáním získali reprint staré mapy Čech nebo mapy Moravy. Navíc kromě článků o dějinných událostech přinášíme i rubriku **Historie v současnosti**, kde informujeme o nejnovějších historických objevech a zajímavých výstavách, seznámíme vás s **kulturním dědictvím našich předků**, tedy zejména s památkami, a ukážeme, jak je život člověka i ve 21. století ovlivňován a inspirován dějinami. Historie nám tak pomůže k poznání nás samotných.

Historie zajímá **mladé i staré, laiky i studované**. A přestože Živá historie není vyhrazena primárně odborníkům, ale jde populární (a popularizační) magazín, chceme se **vyvarovat bulvárního tónu**, a rádi bychom přinesli tento časopis i do základních a středních škol, kde může posloužit jako **vhodná a zábavná pomůcka** studentům a učitelům. Budeme při tom spolupracovat s renomovanými odborníky i institucemi, jako je např. **Národní památkový ústav**.

Vaše náměty i připomínky uvítáme na adrese zivahistorie@epublishing.cz

Vážení čtenáři,

otevíráte nový časopis, který vám zprostředkuje setkání s „múzou“ Historií. Nebudeme ji zkoumat tak důkladně, jako historici na univerzitách, přestože všichni akademické prostředí důvěrně známe. Nechceme múzu ani trápit a mučit, aby nám prozradila fantastická odhalení či šokující senzace. Chceme jí jen klást otázky a poslouchat příběhy, které dokáže zajímavě vyprávět.

Hned v prvním čísle jsme pro vás zaznamenali spoustu poutavých historek. Historie se rozpovídala o vzdálených krajích – Japonsku, kde samurajové ještě před 160 lety odmítali přijmout kohokoliv, kdo nebyl z jejich ostrova, nebo o „divokých“ indiánech ze střední a jižní Ameriky, pro něž bylo setkání s civilizací smrtící.

Většinou však vyprávěla o věcech mnohem bližších nám Evropanům: Vylíčila strasti, jaké si kontinent prožil při morových drahách a překvapivě dodala, jak nás tehdejší řázení černé smrti ovlivňuje dodnes. Když už jsme zabrusili

k nemocem, nechali jsme mírně rozproudit fantazii a zprostředkovala nám neuvěřitelné setkání se známým renesančním lékařem Janem Jesseniem. Pak se Historie trochu zasnila a vyprávěla, jakou jsme my Češi měli smůlu v roce 1306. Nebyť jedné nešťastné události, mohli jsme být dnes třeba i velmocí. Přiblížila nám také nelehký život lidí v Československu před osmdesáti lety. S historikem Jiřím Pernesem nám pak zahrála na trochu kontroverzní národní strunu a zamyslela se nad spravedlností osudu českých Němců po druhé světové válce. Když na to přišla řeč, dokázala Historie poutavě vyprávět mýty a legendy o lidech i zvířatech, jež se v lidských očích měnila v bestie.

Mgr. Jindřich Kačer
šéfredaktor

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV
ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVNÍSTĚ
STŘEDNÍCH ČECH V PRAZE

Partner časopisu

Svět

Příroda

Extra PC

Nejlepší PC rady a návody

ExtraNotebook.cz

Nový magazín **Živá historie** pochází z českého vydavatelství **Extra Publishing**, které vydává již řadu dalších úspěšných časopisů, které vzdělávají, radí a popularizují: Měsíčník **Svět**, který je pilířem naší čtenářské nabídky, přibližuje atraktivním způsobem svět vědy, techniky a poznání všem zájemcům. Poutavý magazín s jasným názvem **Příroda** je od června 2008 další novinkou. V oblasti

počítačů přinášíme již tradičně měsíčník **Extra PC** s podtitulem „Moderní technologie pro lidi“, který patří s prodaným nákladem více než 31 tisíc výtisků mezi samotnou špičku v ČR. Známý je také čtrnáctideník pro počítačové začátečníky **Nejlepší PC rady a návody**. A pokud vybíráte nový počítač, určitě zavítejte na **ExtraNotebook.cz!**

8

Vikingské lodě dorazily do Ameriky již kolem roku 1000

VĚDA A OBJEVY

8 Mořeplavci před Kolumbem

Seriál o objevných cestách začíná v dobách, kdy lidé dopluli a ani netušili, že země je kulatá

12 Největší objevy lidstva

Jsou vynálezy, bez nichž by civilizace zamrzla na mrtvém bodě. Vybrali jsme desítku těch nejdůležitějších

28 Nečekané důsledky moru

Přestože epidemie černé smrti znamenala jednu z největších katastrof historie, přispěla také k rozšíření anglického jazyka

32 Rozhovor s odsouzeným lékařem

Rektor pražské univerzity Jan Jessenius vypráví v vězeň o vznešeném poslání renesančních mediků

44 Potíže s prvními mapami

Zakreslit krajinu bez moderních nástrojů byl těžký úkol. Dozvíte se, jak vznikaly jedny z nejstarších map českých zemí

28

Tragické i užitečné následky morových ran

VÁLKA A POLITIKA

14 Otroci zbavení biče

Jedno z prvních masivních povstání dějin začalo útekem skupiny gladiátorů vedených slavným Spartakem

18 Nepoddajní samurajové

Ve druhé polovině 19. století pronikly houfy Evropanů a Američanů do Japonska – země dosud uzavřené před okolním světem

20 Neodvratný konec Napoleona

Poslední bitva geniálního vojevůdce: U Waterloo udělal celou řadu chyb, jež se mu staly osudnými

23 Vítězství za šest dnů

Překvapivým úderem přerušil Izrael plány na vojenské spojení arabských států a bleskově si zabral nová území

26 Kdy došel husitům dech?

Jednání v Basileji o míru s kališníky se táhla několik let. Výsledkem bylo uznání, že už nikdo nemá sílu bojovat

Vévoda z Wellingtonu porazil orla

MÝTY A LEGENDY

47 Bestie v knihách středověku

Mnoho pověr o nadpřirozených schopnostech zvířat má zcela prosté a přirozené vysvětlení

50 Hrdinové starých legend

Král Artuš, rytíř Siegfried i ruští bohatýři mají mnoho společných vlastností. Jak vznikaly postavy středověkých hrdinů?

53 Kdy Přemysl Oráč vypřáhl voly?

Nejstarší české pověsti z Kosmovy kroniky skrývají v sobě mnohé symboly, které mohou vyprávět o životě starých Čechů

56 Kdyby nám nevymřeli Přemyslovci

Zkusme si na chvíli představit, že Václav III. unikl vraždě a ve středu Evropy vznikla mocná česko-polská říše

53

Starosti legendárního Přemysla

ŽIVOT A UMĚNÍ

34 Písmo plné krve

Ve starých mayských rukopisech byl obrazovým písmem zachycen průběh krutých obětních rituálů

40 Vznešené stavby Inků i Španělů

Na území Peru se nachází jeden ze sedmi nových divů světa, Machu Picchu, a další architektonické skvosty

58 Jak se žilo v dobách Masaryka

Historie první republiky se dnes často idealizuje a přikrášluje. Chtěli byste žít před 80 lety?

76 Malíř lidské duše

Jan Preisler je znám výzdobou Národního domu v Prostějově. Jeho dílo však v sobě skrývá mnohem víc

HISTORIE V SOUČASNOSTI

36 Špatné svědomí kvůli Němcům?

S historikem Jiřím Pernesem se zamyslíme nad příčinami i důsledky odsunu sudetských Němců z Československa

64 Lidé, kteří žijí v historii

Střílí z luků a kuší, jdou do bitvy se železným mečem a večer sní večeři z kotlíku nad ohništěm ve svém dřevěném domě. Nevěříte?

70 Čeští vědci v pyramidách

Český egyptologický ústav slaví letos půl století existence. Za tu dobu se proslavil po celém světě

72 Život na českých památkách

Hrady, zámky i kostely v našich zemích se pyšní impozantní krásou. Přijďte se přesvědčit, že dějiny zde neutichly ani po staletích jejich existence. Zúčastníte-li se naší soutěže, můžete vyhrát volné vstupenky do atraktivních míst v nejcennějších památkách

64

Návrat ke starým časům

SOUTĚŽ!

o volný vstup do Kaple svatého Kříže na Karlštejně a dalších vzácných památek České republiky
čtěte na str. 72

34

Tajemství indiánských obřadů

47

Setkání se středověkými bestiiemi

Předplatné magazínu

živá HISTORIE

Vydejte se s námi na cestu poznání do minulosti!

Časopis Živá historie Vám přináší zábavu i poučení. Udělejte naším předplatným užitek i radost sobě, své rodině nebo svým dětem. Uvidíte, budou Vás milovat! „Do třetice všeho dobrého“, existují ...

3 dobré důvody pro předplatné: VÝRAZNÁ sleva + PRAKTICKÝ pořadač + historická mapa NAVÍC!

1. Vynikající hodnota za skvělou cenu: Jen 249 Kč za roční předplatné

Uspoříte 105 Kč, tzn. získáte téměř 2 čísla zdarma!
Navíc Vám každé vydání na naše náklady zašleme pohodlně až do Vaší poštovní schránky, a to včetně všech přiložených dárků.

249 Kč vč. DPH a poštovního
6x Živá historie s dárky

uspoříte
105 Kč

Neváhejte již ani chvíli!

Předplatné Živé historie se vyplatí

Přinášíme Vám samé výhody. S předplatným Živé historie můžete jediné získat:

- Získáte bonus a uložíte si již toto první vydání v pořadači.
- Získáte od nás kompletní historické mapy České republiky.
- Získáte samozřejmě také všechny dárky u dalších vydání.
- Získáte jistotu, že své vydání Živé historie skutečně a vždy seženete!
- Ušetříte a získáte od nás čísla zdarma oproti nákupu na stánku ...

Je to snadné: Vyplňte přiloženou složenku, volejte teď hned na číslo 225 985 225, navštivte web www.epublishing.cz nebo pošlete e-mail na adresu: extra@send.cz

2. Hodnotný a praktický bonus:

Pořadač na archivaci celého ročníku

Věříme tomu, že Živá historie Vám **přináší trvalou hodnotu**, kterou stojí za to archivovat a kdykoliv se k ní vrátet. Proto je každý výtisk sešitý **sponkami s očky**, které usnadňují archivaci.

Proto abonenti získávají mimořádně příhodný bonus: Značkový **pořadač s kroužkovým mechanismem** na archivaci kompletního ročníku!

Pořadač
ZDARMA

3. NAVÍC obě historické reprodukce map:

Aretinovy Čechy + Komenského Morava

Využili jsme toho, že náš distributor při zásobování tiskem zhruba kopíruje staré kraje, které se zase blíží historickým zemím Čechy a Morava, a proto:

■ Čtenáři z Čech (z území, které přibližně dodržuje historické hranice Čech) měli možnost zakoupit toto vydání Živé historie s nástěnnou reprodukcí **Aretinovy mapy Čech**.

■ Čtenáři z Moravy (z území, které přibližně dodržuje historické hranice Moravy) měli možnost zakoupit tuto Živou historii s nástěnnou reprodukcí **Komenského mapy Moravy**.

Chcete obě mapy? Nemusíte jezdit desítky kilometrů a shánět další vydání Živé historie: Jako milou pozornost a další bonus navíc zašleme zdarma **všem předplatitelům druhou mapu do páru!**

Při vyplňování složenký typu C proto prosím vepište do Zprávy pro adresáta ještě písmeno své volby, (pokud volbu neprovedete, zašleme Vám automaticky mapu Moravy):

M („Koupil jsem Čechy, a **chci zaslat Moravu.**“)

Č („Koupil jsem Moravu, a **chci zaslat Čechy.**“)

Vzor vyplnění složenký

Průběžná produkce C
1117

====249====
dvěstěčtyřicetdevět====
=====

Publikace: Historie Živá Historie
MAM Průběžná, spol. s r. o.
P. o. 202 188
140 11 Praha 5

Jan Novák
Krátká 75
11000 Praha 1

11000 Praha 1

Publikace: Historie Živá Historie M

117+

Varianta: Zakoupil jsem časopis v Čechách, tudíž mi **chybí mapa Moravy a chci ji doposlat**

Podmínky předplatného: Roční předplatné Živé historie platí na 6 po sobě jdoucích číslech. Jako svůj první předplacený výtisk obdržíte nejbližší vydání následující týden od objednávky. Bonusy získají všechny objednávky v této akci a budeme je expedovat balíkem na Vaši adresu do 5 týdnů od připsání platby. Tato konkrétní akce platí pro objednávky přijaté a zaplacené do 31. srpna 2008 (vč.), na adresy v ČR a placené v Kč. Vyhrazuji si právo tuto akci předčasně ukončit, nebo naopak prodloužit. **Informaci o předplatném na Slovensku najdete v tiráži.**

Předplatit je snadné:

1. Uhrad'te přiloženou složenký typu C

Nejjednodušší způsob! Objednáte a současně uhradíte:

- do přiložené poukázky C vepište prosím čitelně svoje jméno, příjmení a adresu pro zasílání časopisu Živá historie;
- vyplňte prosím správnou částku 249 Kč číslem i slovem;
- do zprávy pro adresáta uveďte tiskacím písmenem, kterou mapu chcete, abychom Vám zaslali: M = chcete Moravu, Č = chcete Čechy (pokud neurčíte, zašleme automaticky Moravu).

2. Zavolejte na 225 985 225

(každý všední den od 8 do 18 hod.)

3. Na internetových stránkách www.epublishing.cz

4. E-mailem: extra@send.cz

Ihned po objednávce způsoby 2–4 obdržíte od firmy SEND Předplatné platební dispozice: číslo účtu a Váš unikátní variabilní symbol pro identifikaci platby. Platit pak můžete bankovním převodem, např. internetovým bankovníctvím, případně na poště složenký typu A.

Kolumbus nebyl první

12. října roku 1492. Jeden z nejdůležitějších mezníků v celých dějinách lidstva – „objevení Nového světa“. Právě do tohoto okamžiku je také většinou kladen výrazný předěl mezi obdobím středověku a novověku. Zasloužil si Kryštof Kolumbus svoji slávu?

Přestože sám velký mořeplavec neměl ani ponětí o tom, že stanul na novém kontinentu a gratuloval si pouze k objevení „západní cesty do Indie“, dnes je jeho jméno neodmyslitelně spojeno právě s objevením Ameriky a všech

výkonem. Dnes, kdy Atlantik překonáváme letecky za pouhých několik hodin, si již těžko dokážeme představit, kolik úsilí, důvtipu a také nezdařených pokusů museli dávní mořeplavci absolvovat, než mohli ve svém jazyce nadšeně zvolat: „Země na obzoru!“

přelout celý Indický oceán. Poslední dobou stále přibývají nové důkazy o navigačních a mořeplaveckých schopnostech starých národů. Je docela možné, že nejpřekvapivější objevy týkající se osídlení Nového světa nás teprve v nepříliš vzdálené budoucnosti čekají.

Dobrodružná výprava Vikingů k břehům Ameriky se konala kolem roku 1000

důsledků pro následující dějiny z toho plynoucí. Janovský mořeplavec Kryštof Kolumbus je tak odedávna právem řazen k řadě nejvýznamnějších objevitelů a dobrodruhů, kterému se v novějších dějinách může rovnat snad jen astronaut Neil Armstrong.

Již delší dobu je však také známo, že Kolumbus nebyl v Americe první. Tím není samozřejmě myšleno, že již zhruba před 15 000 lety přišli na severoamerický subkontinent první lidé – předkové pozdějších indiánských kmenů – z východní Asie. Dlouho před Kolumbem totiž byli v Americe už i jiní mořeplavci. Doplnit až k Novému světu nebylo ve věku dřevěných či bambusových lodí a navigace podle polohy hvězd nijak snadným

Kontakty mezi Starým a Novým světem

Na základě některých historických zpráv, archeologických objevů a srovnávání kulturních prvků jasně vyplývá, že původní americké národy (viz První Američané) se dostaly do kontaktu s lidmi z Evropy, Asie, Afriky a Oceánie již před slavnou Kolumbovou plavbou (a následným evropským osídlováním). Můžeme konstatovat, že Amerika byla s jistotou objevena před oním památným okamžikem v říjnu roku 1492.

V současnosti máme nezpochybnitelné důkazy o kontaktech předkolumbovské Ameriky s mořeplavci z jiných kontinentů. Zatímco však informace o cestovatelích z dnešní Skandinávie a pravděpodobně i Polynésie jsou v podstatě nevyvratitelné, mnohé hypotézy o osídlení Ameriky jsou naopak již vyvrácené. Mnohé expedice, včetně slavných Heyerdalových, se již mnohokrát pokoušely objevit původní cestovní trasy a zrekonstruovat technické možnosti mořeplavby v době předpokládaných objevných plaveb. Je jisté, že již mnoho století před Kolumbem dokázali například arabští mořeplavci zvládat vzdálenosti mezi Afrikou, Indií a Čínou. Ještě dříve obyvatelé Indonésie osídlili Madagaskar (jak napovídá lingvistický rozbor jazykové spřízněnosti), takže museli být již na počátku letopočtu schopni

Vikingové

Obávaní Vikingové, kteří sídlili původně v chladných oblastech Skandinávie, jsou dnes nejlépe doloženými návštěvníky Ameriky před Kolumbem. O jejich přítomnosti v Novém světě svědčí jak historické, tak i archeologické prameny.

Vikingové byli postrachem křesťanské západní Evropy v 8.–11. století, kdy se

Výprava Leifa Erikssona

Pomník Leifu Erikssonovi, vikingskému objeviteli Ameriky, postavili Islandané v Reykjavíku

vydávali na časté loupeživé vpády do čerstvě se ustavujících evropských států, pro které představovali významné nebezpečí. Podle oblastí, ve kterých právě rozsávali zkázu, byli nazýváni Normany (Francie), Dány (Anglie), Askomany (Německo) nebo Varjagy (Rus, Byzantská říše). Později byli také najímáni jako zdatní válečníci do vojenských družin knížat a králů (vrahové svaté Ludmily, vyslaní r. 921 kněžnou Drahomírou, byli podle svých jmen Tunna a Gommon také vikingského původu). Vikingové byli do značné míry závislí na rybolovu a objevování nových lovišť i potenciálně využitelné zemědělské půdy jim bylo takřka neustálou pobídkou k organizování dalších dalekých plaveb. Především norští Vikingové byli v tomto směru velmi podnikaví a kromě severojižní expanze se jako první od 9. století odvážili plout i daleko směrem ke zdánlivě nehostinnému západu.

Vikingové tak postupně pronikali stále více západním směrem, kam pluli především za lepšími rybářskými úlovkami. Jejich přítomnost v Grónsku je dokladována od konce 10. století až do počátku 15. století. Nedlouho poté však norští Vikingové jako vůbec první Evropané v historii dosáhli i severoamerických břehů. Okolnosti této vpravdě památné události jsou dnes bohužel rekonstruovatelné pouze na základě skandinávských ság, zapsaných až o celé dvě století později. Dlouhou dobu tak nebylo o historické plavbě známo nic konkrétního a hmatatelně doloženého.

Bájná Země vína

K jednomu z nejvýznamnějších objevů svého druhu došlo až roku 1960, kdy norští archeologové Helge a Anne Ingstad objevili pozůstatky vikingského sídliště v L'Anse aux Meadows v kanadském Newfoundlandu. V této Zátocce medúz, jak lze francouzský název přeložit, byly objeveny pozůstatky osmi staveb a různých artefaktů, které svou podobností s grónskými a islandskými jasně dokládají alespoň dočasné osídlení tohoto místa Vikingy. Naleziště je datováno kolem roku 1 000 což přesně koresponduje s příchodem norských Vikingů.

Je zřejmé, že objev koresponduje s vikingskými ságami o Vinlandu (Zemi vína), území popisovaném v ságách jako „ležící východně od Grónska“. V 11. století sepsal biskup Adam z Brém knihu o historii severu, kde se o Vinlandu mluví jako o zemi daleko na severu, dokonce dál než je Grónsko.

Tuto zemi podle legendárního podání objevil vikingský vůdce Leif Eriksson (asi 970/80–1020). Eriksson byl odvážný a schopný mořeplavec. Byl synem Erika Rudého, který kolonizoval Island a Grónsko. Ještě jako mladík údajně koupil Leif loď od jakéhosi Bjarni Herjolfssona, a vydal se s některými dalšími mladíky najít zemi, kterou Herjolfsson dříve na západě spatřil. Tato dobrodružná výprava se měla odehrát kolem roku 1000 (snad 1003), tedy půl tisíciletí před Kolumbovou výpravou! Vikingové propátrali část pobřeží Severní Ameriky a přezimovali ve zmíněné zemi Vinland. Žádné víno tu však samozřejmě nerostlo. To, co Eriksson nazval vínem, byly zřejmě bobule zdejších divokých brusinek nebo angreštu. Podle jiné verze Leif Eriksson šířil přímo na královský příkaz křesťanství v Grónsku. Podle legendárního podání při své cestě navštívil

země pojmenované Helluland (zřejmě dnešní Baffinův ostrov), Markland (snad dnešní Labrador) a následně Vinland (zminěný Newfoundland). Je pravděpodobné, že tyto dlouhé a náročné plavby umožnilo teplé podnebí a příhodná klimatická situace v 8.–12. století. Čtyři století mezi roky 800 a 1200 byla totiž podle nových výzkumů nejteplejší za předchozích osm tisíciletí. Ledových ploch bylo méně a plavby mezi Labradorem a Islandem byly výrazně usnadněny.

Vzhledem k výraznému ochlazení a nástupu tzv. Malé doby ledové po roce 1300 však Vikingové svoje sídla opustili (z Grónska se stáhli kolem roku 1350) a samotný americký kontinent zřejmě také přestali navštěvovat. Z této doby jsou doloženy i kontakty mezi Vikingy a původním obyvatelstvem – lidmi z kmene Thule (předkové dnešních eskymáků) ve 12. a 13. století. Objevy jistých artefaktů v tábořištích indiánských kmenů navíc naznačují, že Vikingové se mohli dostat až na území dnešních Spojených států amerických. V každém případě je dnes jisté, že Vikingové se na půdu severoamerického kontinentu dostali a byli tak prvními Evropany, kteří zde pobývali. ■

Mgr. Vladimír Socha

Historická mapa Vinlandu poprvé přišla na světlo roku 1957, kdy byla nabídnuta univerzitě v Yale. Údajně byla vytvořena v 15. století a překreslena podle staršího originálu z 13. století. Její pravost je však zpochybňována a mnozí vědci ji považují za padělek z 20. století

Vikingské lodě

Jedním z nutných předpokladů úspěšných plaveb byly pro Vikingy jejich lodě. Populárním byly charakteristické drakkary – dlouhé jednořadé veslice se sklopným stěžněm. Na délku měřily asi 30 až 40 metrů a byly snadno ovladatelné, rychlé a odolné proti nepřízní počasí. Lodě měly nízký ponor, proto mohli Vikingové přistávat snadno na mělčinách nebo plout řekami. Slovo drakkar znamená vlastně „dračí loď“, název odvozený od ozdoby na přídi; slovo snekkar označovalo podobné lodě mající na přídi hlavu hada. Drakkary nebyly na přídi vybaveny beranem, takže nemohly taranovat. Boj na palubě nebyl také rozhodně běžný, lodě se tedy přímých vojenských akcí většinou nezúčastňovaly. Běžnou praxí byl boj na pevnině až po vylodění. Spolehlivé lodě Vikingů byly nicméně vždy základem jejich úspěšných expanzí v Evropě a jak již víme, také prvním transatlantickým dopravním prostředkem.

Během plavby se Vikingové orientovali nejčastěji podle tvaru pobřeží a známých orientačních bodů, které si pečlivě volili. Podle pouhé barvy moře nebo směru a rychlosti mořských proudů dokázali s vysokou mírou spolehlivosti určit svoji polohu. Velmi důležitá byla ústní tradice – životně důležité údaje o zákonitostech mořeplavby byly předávány z otce na syna. Zajímavou praktickou věcí bylo vypouštění mořských ptáků z paluby, když země byla v nedohlednu. Seveřané brávali s sebou ptáky na delší plavby a když dluho nemohli narazit na pevninu, vypouštěli zvířata v naději, že zamíří k nejbližšímu pobřeží. Pokud bylo ještě v nedohlednu, pták se sám vrátil na palubu. V této době ještě neexistovaly žádné použitelné navigační mapy nebo plavební deníky. Fakt, že severští mořeplavci dokázali založit osadu na pobřeží severoamerického kontinentu před více než tisícem let patří jistě k nejobdivuhodnějším událostem nejen geografické historie.

Polynésané

asi 700

Již mezi roky 300 a 1200 pluli Polynésané na kánoích do ohromných vzdáleností a dostali se s určitostí až k Velikonočním ostrovům, Novému Zélandu a na Havaj. Je však také pravděpodobné, že dopluli až k americkým břehům (v tomto případě spíše k západnímu pobřeží Jižní Ameriky). Tomu se zdá nasvědčovat fakt, že kumara (sladká brambora), rostlina původní v Americe, byla v době příchodu Evropanů již běžně rozšířená po celé Polynésii. Současná interpretace počítá s tím, že kolem roku 700 n. l. pravděpodobně rostlinu přivezli Polynésané, kteří dopluli do Jižní Ameriky a zpět.

V loňském roce byla navíc publikována studie, která datuje stáří kostí kuřat v El Arenal (provincie Arauco, stát Chile) do let 1304 až 1424. Původní

zemí výskytu těchto zdomácnělých ptáků je přitom Jižní Asie a podle dřívějších předpokladů přivezli první kurovitě ptáky do Ameriky až Španělé po roce 1500. Sekvence DNA objevených kostí koresponduje s odrůdami kurovitých v americké Samoai a Tonze, nikoliv s odrůdami evropskými. Jedná se tedy o první potvrzený důkaz kontaktu mezi polynéskými kmeny a původními „Američany“. Dalšími doklady jsou četné kulturní podobnosti mezi těmito „cestovatelskými“ kulturami a některými předkolumbovskými civilizacemi v Jižní Americe (např. kmen Mapuche ve středním a jižním Chile). Jiné předkolumbovské civilizace zase vykazují znaky některých afrických kultur (např. záhadní Olmékové, jejichž kultura je datována do období 1200 př. n. l. až 400 př. n. l.).

Arabové

999

Různé prameny nasvědčují tomu, že objevné plavby k americkým břehům mohli podnikat i Arabové, kteří během 9. – 14. století vyplouvali mnohokrát do Atlantiku z Al-Andalus (dnešní Pyrenejský poloostrov a severní Afrika). Arabští navigátoři patřili k nejlepším ve své době a mořeplavci z muslimských území se poměrně často odvažovali na velmi daleké a náročné plavby. Podle dochovaných pověstí se jistý Kaškaš

Ibn Saíd Ibn Aswad z Cordóby vrátil v roce 889 s pohádkovými poklady ze země za Atlantským oceánem. Ke břehům Severní Ameriky mohl o 110 let později doplout také Ibn Farúk, který dle svědectví pramenů objevil v únoru roku 999 daleko na západě dva ostrovy a pojmenoval je Capraria a Pluitana. V květnu téhož roku se vrátil do Al-Andalus. Žádné archeologické doklady se však stejně jako v předchozím případě nikdy nenašly.

Číňané a Japonci

499

Skupina čínských buddhistických misionářů, vedených mužem jménem Hui Shen, údajně roku 499 navštívila místo ležící daleko na východ od Číny. Toto záhadné místo dostalo název Fusang, a podle některých interpretací snad mohlo ležet na západním pobřeží severoamerického kontinentu. Dnes se však spíše předpokládá, že Fusang představoval nějakou oblast východního Japonska.

Britský spisovatel Gavin Menzies ve své knize 1421: The Year China Discovered The World (1421: Rok, kdy Čína objevila svět) přichází s hypotézou, že čínský mořeplavec Zheng He během dynastie Ming se svou flotilou doplul roku 1421 až do Ameriky. Tato

tzv. „Hypotéza 1421“ je založena na ne zcela věrohodných podkladech a není většinou profesionálními historiky uznávána.

Podobnosti mezi kulturou Valdivia při pobřeží Ekvádoru (datovanou do období 3000–1500 př. n. l.) a japonskou periodou Jomon vedla k dnes již vyvrácené domněnce o možných kontaktech mezi domorodými Američany a Japonci. Tomu však nasvědčuje také lingvistická podobnost mezi kmenem Zuni z Nového Mexika a japonskými kulturními specifiky. Americká antropoložka Nancy Yaw Davis vyslovila domněnku, že buddhističtí mniši nebo vyhnanci z řad rolníků mohli během 13. století odplout z Japonska a ovlivnit domorodou zunijskou kulturu.

Iršští mniši

asi 1000

Vikingové nebyli prvními návštěvníky Islandu. Již o necelé století dříve sem dorazili irští mnichové, kteří hledali útočiště před domácími sociálními a politickými nepokoji. Na přelomu 7. a 8. století osídlili Faerské ostrovy a koncem 8. století se dostali daleko na sever až na Island. V Irsku a Skotsku se již v raném středověku objevují tzv. Culdee monks, kteří později ze strachu před vikingským útlakem odchází severozápadním směrem, mj. také do Grónska. Následně snad mohli pokračovat na Labrador a do Nového Skotska. V Maine a New Hampshire bylo objeveno 275 kamených chatrčí podobných některým stavbám v Irsku

a Skotsku, což bývá někdy interpretováno jako možný doklad pobytu mnichů v těchto místech. Ani v tomto případě však nemáme žádné přesvědčivé důkazy.

Legenda „Plavby sv. Brendana“ popisují neuvěřitelná dobrodružství irského mnicha. Nejznámější je o tom, jak si jeho mniši spletli spící velrybu s ostrovem a přistáli na ní. Proto bývá zobrazován celý výjev při plavbě na ostrovy Blažených v Atlantiku. Mohly to být Kanárské ostrovy. Je možné, že asketičtí mniši hledali vhodné místo k osídlení. V Legendě „zaslíbenou zemi“ našel, ale byl poslán zpět do Irsku.

Mytologické kontakty

Tak vděčné téma, jako je objev Nového světa, samozřejmě neušel v průběhu doby pozornosti autorů sci-fi literatury a fanoušků kontrafaktuální historie (alternativních výkladů dějin). Vznikaly tak mnohdy bizarní teorie o propojení dávných kultur Starého a Nového světa. Tak byly dávány do souvislosti egyptské pyramidy a mezopotámské zikkuraty (stupňovité chrámové stavby) s chrámy Mayů, Aztéků a Inků. Stejně tak byly až do pozoruhodných podrobností popisovány obchodní a otrokářské výpravy Řeků,

Římanů a Kartaginců za americkými indiány. Z díla jednoho antického autora se dokonce dozvídáme, že v době vojevůdce a triumvíra Julia Caesara (roku 59 př. n. l.) údajně Germáni zajali podivné divočky (kteří jsou zde označováni jako „Indi“), které bouře zahнала odkudsi z velké dálky. Zdá se však nepravděpodobné, že by šlo opravdu o americké indiány (jak bylo také navrhováno). Do Ameriky prý zavítal při hledání zlata také král Šalamoun a indiští kněží, kteří měli pomoci založit civilizaci Mayům. Tyto hypotézy, lze-li je vůbec takto označovat, jsou však bohužel stejnou měrou nesmyslné, jako fascinující.

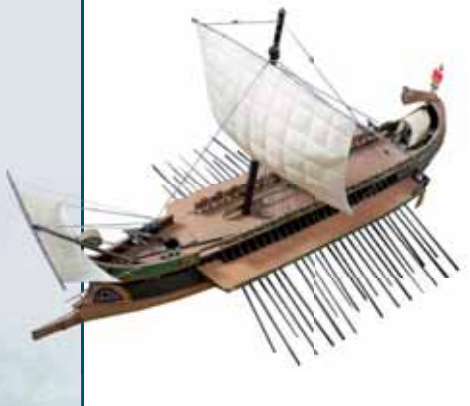
Kolumbovi konkurenti

Vážněji míněné a mnohem více opodstatněné jsou nicméně tvrzení o dosažení amerických břehů během evropských výprav v 15. století. Zdá se, že některé španělské, portugalské, anglické a dánsko-německé plavby se již celá desetiletí (nebo alespoň několik let) před Kolumbem plavily na dohled amerického pobřeží nebo u něho dokonce zakotvily. Pochybnosti o Kolumbově prvenství se ostatně objevovaly již od počátku 16. století. Například v roce 1526 zaznamenal španělský kronikář Gonzalo Fernández de Oviedo v Valdés ve své knize o „historii Indie“ případ, kdy

jedna španělská karavela byla odkloněna z kurzu a po dlouhé době doplula k ostrovu plnému podivných nahých divoček. Podle tohoto poněkud konspirativního příběhu se Kolumbus údajně znal s jedním mužem z posádky, který ho k objevitelské plavbě po návratu podnítil.

Portugalci a Angličané zase podle některých pramenů možná zvládli cestu na území dnešní Brazílie již v 70. a 80. letech 15. století. Dánsko-německo-portugalská výprava údajně ve stejné době (1476/77) doplula kolem Labradoru k pobřeží Severní Ameriky. Datum Kolumbovy plavby je ve všech případech mladší (připomeňme,

že datum přistání na pobřeží ostrova San Salvador (dnes Bahamy) je 12. října 1492. Datum slávy a rozkvetu evropské civilizace na straně jedné, nemoci a zotročování původních obyvatel na straně druhé. I tato smutná stránka věci by měla být v souvislosti s objevem Nového světa zmíněna. Každopádně je docela dobře možné, že prvního novověkého Evropana vystoupivšího na americké pobřeží dnes vůbec neznáme. Důkazy, které by nám mohly na tuto otázku odpovědět, přitom již dávno zničil čas. Taková už je však historie – nakonec vždy postačí znát jen některá jména.

V době Julia Caesara údajně Germáni zajali podivné divočky označované jako „Indi“

První Američané

25 000 př. n. l.

Již koncem 16. století vyslovil španělský jezuitský myslitel José de Acosta (1540–1600) myšlenku, že původní obyvatelé Ameriky přišli na tento kontinent jako primitivní lovci přes Beringovu úžinu, která byla kdysi před dávnou dobou zamrzlá. V roce 1781 doplnil tuto nadčasovou myšlenku budoucí prezident Spojených států Thomas Jefferson hypotézou o příchodu předků indiánských populací z Východní Asie. Tento předpoklad byl pak v 19. a 20. století prokázán nad jakoukoliv pochybnost. Zároveň byla doplněna datace této události do doby asi před 15 tisíci lety.

V poslední době však byla tato jednoduchá a logická interpretace původu indiánské populace poněkud zpochybněna neobvyklými archeologickými objevy, svědčícími o osídlení kontinentu již v době před 15–50 tisíci lety. Nález tzv. „Muže z Kennewicku“, žijícího před 9 000 lety navíc zpochybňuje také představu o etnické jednotnosti původní populace. Anatomické rysy tohoto člověka jsou totiž výrazně odlišné od těch, nalézáných u indiánů a jejich fosilních předků. Zdá se tedy, že zamrzlá Beringova úžina nemusela představovat jediný způsob osídlování Ameriky v době před Kolumbem.

Jednou z možných imigračních cest bylo pacifické pobřeží, jak se zdají nasvědčovat poslední nálezy. Bohužel většina lokalit, která by o těchto pobřežních kontaktech mohla vydat lepší svědectví, je v současnosti pod vodní hladinou kontinentálního šelfu. Zdá se však, že v době nižší hladiny během ledových dob docházelo k postupnému, skokovitému přibližování rybářských národů k pobřeží a postupnému pronikání do vnitrozemí. Objevila se také tzv. „Solutrénská hypotéza“, která pracuje s myšlenkou přechodu evropských populací přes Atlantik podél ledových příkrovů v době největšího glaciálního zalednění. Podle této hypotézy, prosazované především profesorem Richardem Peltierem z Univerzity v Torontu, Atlantik každoročně zamrzal a asi před 17 tisíci lety již umožnil přenos výrobních znalostí (např. hlavic oštěpů) mezi evropskou Solutrénskou a americkou Cloviskou kulturou. Podle nejnovější genetické studie však byl severoamerický subkontinent osídlen jedinou ancestrální populací, která se vyvinula v izolaci zřejmě v oblasti Beringie a následně osídlila téměř celý americký kontinent (Severní a později i Jižní Ameriku).

10 NEJvýznamnějších

Přehled nejdůležitějších vynálezů, které znamenaly zásadní posun v životě lidské společnosti. Každý z nás samozřejmě ocení jiný objev – voják střelný prach, učenec písmo. Ne v každé situaci platí stará moudrost, že pero je mocnější meče

1 Kolo

Mezopotámie

Jedním z prvních vynálezů naší civilizace je kolo. Objevilo se bezmála před šesti tisíci lety v Mezopotámii, jak víme z piktoqramu zachycujícího druh povozu. Původce tohoto převratného technického vynálezu neznáme, díky němu se však mohl uskutečnit rozvoj dopravních prostředků, čímž došlo k zefektivnění obchodu a komunikace. Kolo se v podstatě začalo používat ve všech oblastech lidského života. Ujalo se v hospodářství, nebývale pomohlo při stavbách a přepravách materiálů, účinným se stalo rovněž ve válečné vravě.

Vynález kola ve spojitosti s průmyslovou revolucí v 19. století dal vzniknout zcela novým dopravním prostředkům, bez nichž si můžeme dnešní život ve světě techniky a zrychlující se komunikace stěží představit.

2 Domestikace a pěstování obilí

Blízký Východ

Přestože pěstování obilí a domestikaci dosud volně pobíhající divokých zvířat nelze považovat za jednorázový vynález, v našem výčtu nesmí chybět. V mladší době kamenné někdy v 10. až 9. tisíciletí před n.l. pochopili lidé na Blízkém východě, že zdroj potravy v podobě lovné zvěře nebo kořínků není dostatečný ani stabilní. Zabitá zvěř mohla být konzumována pouze jednorázově, dlouhodobé skladování tehdy nebylo možné.

Starověké obyvatelstvo oblasti tzv. úrodného půlměsíce však záhy zjistilo, že nejlepším uskladněním masa je „živá konzerva“. Pokusili se tedy zdomácnět některé dosud volně žijící druhy ovcí, koz a prasat. Ruku v ruce s tímto převratným

nápadem přišla i myšlenka cíleně pěstovat obilí a každoročně si tak zajistit úrodu. Se vznikem zemědělství se lidé usazovali v trvalejších osadách, z nichž postupem doby vznikaly větší společenské celky, které se na mnoha územích rozvinuly až do státní soustavy.

3 Písmo

Egypt

Písmo začalo vznikat, když lidé poprvé pocítili potřebu zapamatovat si nějakou událost či činnost nebo zachovat informace svým potomkům. Nejprimitivnějšími formami písma byly obrázky, které zachycovaly výjev z každodenního života. Tyto piktoqramy byly samy o sobě výpovědí a na rozdíl od pozdějších ideogramů v sobě dosud uchovávaly celou zaznamenanou situaci. Nejdokonalejším písemným projevem se staly fonogramy, které již popisovaly určité zvuky, tedy hlásky. Písmo se poprvé objevilo v Egyptě před šesti tisíci lety, kde se události zaznamenávaly pomocí hieroglyfů, posléze se toto obrázkové písmo zjednodušilo do písma hieratického (kněžské písmo obsahující „jen“ několik

set znaků) a o nějaký čas později do písma demotického, jež sloužilo pro rychlé záznaky. V Mezopotámii vytvořili Sumerové písmo klínové, ryté do hliněných destiček. Podobný styl převzali i Chetitě, jejichž abecedu rozluštil český vědec Bedřich Hrozný. Mimo Číny vznikl druh písma za éry fénického národa i ve Středomoří.

4 Střelný prach

Čína

Pacifisté by mohli namítnout, že střelný prach nepatří mezi nejvýznamnější vynálezy lidstva, ale nemají pravdu. Přestože se uznání černému prášku dostalo zejména v době bojů a válek, jeho užití spadá i do oblastí průmyslu. V právě tomto odvětví lidské aktivity sehrál střelný prach nezastupitelnou roli. Směs draselného ledku, dřevěného uhlí a síry byla objevena v závěru prvního tisíciletí v Číně. Do Evropy však pronikl až v době vrcholného středověku, známé je zejména jeho použití Angličany v nechvalně proslulé bitvě u Kresčaku, jedné z krvavých pútek Stoleté války. V hojnějším množství byla tato nejstarší výbušnina užívána až v 15. století, kdy byly palné zbraně používány například v husitských válkách. Mimo zhoubu a smrti však vynález střelného prachu přinesl i nebyvalý pokrok v důlním těžářství. Za jeho pomoci bylo možné trhat skály a jeho průmyslové užití znamenalo urychlení a usnadnění práce.

5 Knihtisk

Německo

Přestože k vytištění první knihy došlo již počátkem 2. tisíciletí na Dálném východě, umění knihtisku se na evropské půdě ustálilo teprve v polovině 15. století. Podstata vynálezu mohučského brusiče drahokamů a zlatníka Jana Gutenberga spočívala ve vytvoření odlítků pro jednotlivá písmena, která se dala vždy pro potřeby konkrétní knihy zkombinovat. Do té doby se totiž knihy tiskly pomocí pevných plátů s vyrytým textem, jejichž příprava byla časově náročná a po jednom použití byly k nepotřebě. Gu-

tenbergův vynález oddělených písmen umožnil sériovou výrobu, urychlil šíření gramotnosti a způsobil, že v mnoha kopiích tištěné exempláře mohly být dostupné i širším vrstvám obyvatelstva. Jeho nejslavnějším výtiskem byla bible tištěná černým a červeným písmem s doplněnými iluminacemi. Přestože je Jan Gutenberg považován za jednoho z největších vynálezců všech dob, prožil takřka celý svůj život v chudobě a zapomnění.

vynálezů historie

6 Kompas

Čína

Pro rozvoj obchodu a objevování nových kultur sehrál nedocenitelnou úlohu kompas. Bez něj by patrně ještě dlouho Kryštof Kolumbus nedoplul do Ameriky a řada dalších mořeplavců by záhy ztroskotala na útesech některého nevládného pobřeží. Kompas, který je tvořený černým kamenem magnetitem s až sedmdesáti procentním podílem železa však znali už staří Číňané. Teprve v průběhu středověku však byl zdokonalen vytvořením tzv. plovoucího kompasu, který tvořila nádobka naplněná vodou s dřevěným plovákem, na jehož vrchu byla umístěna volně se pohybující střílka magnetitu. Ta se otáčela k severu ve směru magnetických siločar, které probíhají magnetickým polem Země. Bez nedocenitelného kompasu by se stěží mohly podnikat daleké zámořské výpravy, které v mnoha případech přispěly k objevování nových kontinentů, nového bohatství k obchodování a v několika případech i k nalezení nových společenských společností.

7 Parní stroj

Velká Británie

Nejdůležitějším objevem 18. a 19. století byl vynález parního stroje, díky kterému si celé období vysloužilo přívlastko „stoleť pary“. Jeho vývoj však nebyl jednorázový, jednalo se spíše o dlouhodobější proces, do něhož zasáhlo hned několik vědců najednou. Ve svých počátcích vyvinul anglický vojenský inženýr Thomas Savery přístroj, který za použití páry odčerpával vodu z dolů. Tentýž mechanismus patrně fascinoval i dalšího Angličana Thomase Newcomena, který tzv. „stroj k čerpání vody ohněm“ vylepšil o parou poháněný píst. K následnému zdokonalení došlo v šedesátých letech 18. století přičiněním Jamese Watta, jehož jméno je v souvislosti s parním strojem patrně neznámější. V průběhu 19. století byl parní stroj využíván téměř ve všech oblastech průmyslu i zemědělství

a jeho význam poklesl až v minulém století, kdy byl ze scény vytlačen objevem spalovacího motoru.

8 Žárovka

Amerika

Bez vynálezu žárovky bychom se patrně dodnes utápěli v temnotách. Noční ulice by byly osvětleny loučemi nebo syčícími plynovými lampami a domácnosti by po setmění zůstávaly potmě bez možnosti prodloužit si den kvalitním umělým osvětlením. Když se zastavíme u problému vynálezu žárovky, budeme patrně překvapeni. Na otázku „kdo byl jejím duchovním otcem“ by totiž devět z deseti lidí jednoznačně odpovědělo Thomas Alva Edison. Tento snad nejvýznamnější vědec

19. století se sice podobně jako řada jeho předchůdců potýkal s výrobou žárovky, jejím skutečně prvním objevitelem se však stal o mnoho let dříve Heinrich Göbel. Tento německý přistěhovalec v Americe osvětloval výkladní skříně svého hodinářství již v polovině 19. století, kvůli své neznalosti angličtiny však patrně neuměl vyplnit přihlášku k patentování vynálezu. Teprve Edison využil žárovky k průmyslovému osvětlení ulic, továren i domácností.

9 Internet

Amerika

Předchůdcem dnešního internetu se stal již v šedesátých letech minulého století tzv. Arpanet, vytvořený institucí Advanced Research Project Agency pod záštitou Ministerstva obrany USA. Tato síť byla původně tvořena jen čtyřmi počítači, později se počet uživatelů zvýšil, ale obecně veřejnosti zůstal Arpanet nepřístupný. Teprve s příchodem devadesátých let vznikl ve Švýcarsku World Wide Web, jehož duchovním otcem se stal Tim Berners Lee. Tato „síť okolo světa“, původně určená k vyhledávání informací pro atomové fyziky, se záhy stala se jednou z nejvyhledávanějších služeb současnosti. Pomocí internetu, na němž je možné stahovat a vyměňovat si informace po celém světě, a zejména zavedením internetové pošty se neuvěřitelně zkrátila a zjednodušila komunikace. Kromě vyhledávání informací byl internet záhy využit i k zábavě svých uživatelů zejména uvedením celé řady on-line počítačových her.

10 Prezervativ

Velká Británie

Historie zná celou řadu antikoncepcí pro ženy, počínaje babskými pověrami o bylinách sbíraných v určitou dobu na určitém místě. Různé fyzické úkony ani speciálně upravené pokrmy však nedokázaly v mnoha případech zabránit nechtěnému početí. Teprve v 17. století se objevil lékař, který dokázal odhlédnout od rozšířených představ a soustředil se na antikoncepci pro muže. Trvalo však ještě celá staletí než se původní střívková z vykleštěných beranů zdokonalila do moderních forem kaučukových prezervativů třicátých let 20. století. Jméno alžbětinského doktora Condoma si s sebou nese až do dnešní doby. Pánská ochranná coby prostředek k zabránění početí vždy vzbuzovala emoce zejména v katolickém prostředí. Prezervativy se však postupem času staly nejen ochranou před neplánovaným rodičovstvím, ale hrály

a dosud hrají nezastupitelnou roli při prevenci proti nakažení nemocí AIDS, zejména v zemích třetího světa.

dvoustranu připravila Mgr. Lenka Peremská

Armády vzbouřených otroků

Jen málo rebelských postav světové historie proniklo do povědomí moderního člověka tak podnětným způsobem jako legendární Spartakus. S gloriolou pouhého otroka dokázal během tří let otrástit základy největšího soudobého impéria

časová osa

146 př. n. l. Konec třetí punské války. Kartágo je zcela zničeno a Řím se stává největší mocností celého Středomoří

121 př. n. l. Je zavražděn Gaius Grakchus (*154 př. n. l.), který prosazoval populární a prospěšné reformy (agrární, pozemkové i občanské)

115 př. n. l. Narodil se Markus Licinius Krassus

101 př. n. l. Římský vojevůdce Gaius Marius poráží germánské Kimbry a provádí reformu římského vojska

82 př. n. l. Krassus jako Sullův legát vítězí v bitvě u Collinské brány

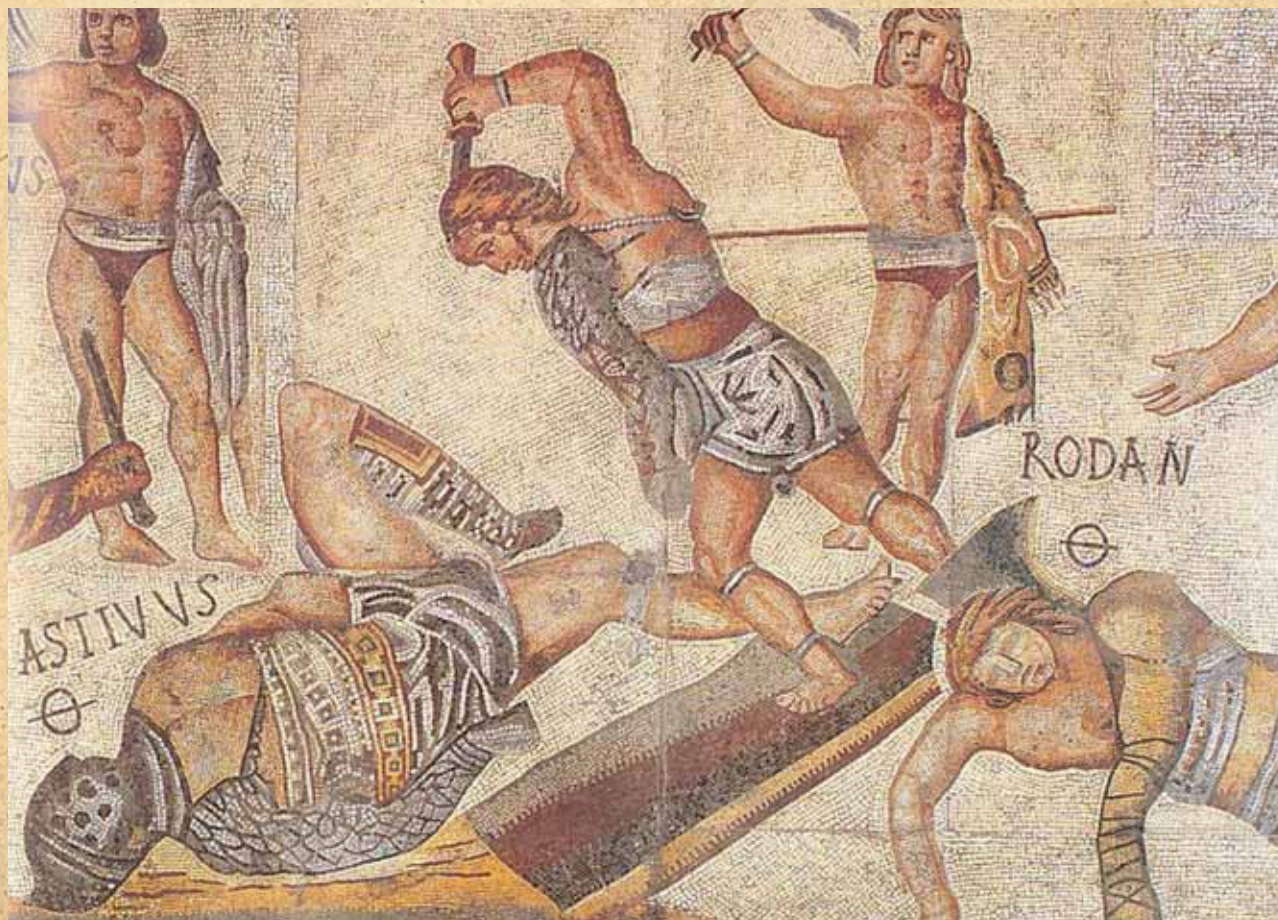
71 př. n. l. Konečná porážka Spartaka Krassovými jednotkami

70 př. n. l. První Krassův konzulát spolu s Pompeiem

60 př. n. l. Uzavření triumvirátu (faktické rozdělení moci) mezi Krassem, Pompeiem a Caesarem

55 př. n. l. Druhý Krassův konzulát, tentokrát v Sýrii

53 př. n. l. Porážka a Krassova smrt u Karrh (zhruba dnešní Harran v Turecku)

Spartakus je stále nevyčerpaným námětem mnoha statí, od učených polemik historiků až po romány beletristů a scénáře historických akčních snímků. Právě s podobou herce Kirka Douglase, který gladiátora ztvárnil ve slavném snímku z roku 1960, má dnes velká část veřejnosti Spartakovu vizáž spojenou. Ve filmu byl tento muž ztvárněn s výrazně kladnými charakterovými rysy, vlastně jako hrdina a bojovník za svobodu, kterou jemu i mnoha jiným neprávem vzali římscí tyrané. Jaká však byla skutečnost? Kdo byl onen Spartakus, jaké byly skutečné okolnosti jeho vzpoury a jaké byly jeho skutečné cíle? Ztvárnil Kirk Douglas i autoři historických románů Spartaka dostatečně věrohodně?

Otroci ve starém Římě

Římské impérium počátkem posledního století před naším letopočtem bylo již nezpo-

chybnitelným hegemonem celého Středomoří a jeho moc neustále rostla. Již před půl stoletím bylo zcela srovnáno se zemí Kartágo, kdysi mocný konkurent, kterého římská republika definitivně vojensky porazila až po dvou dlouhých a vléklých punských válkách. Když pak v letech 149–146 př. n. l. v tzv. „Třetí punské válce“ Římané Kartágo oblehli, dobyli a srovnali se zemí, neznamenalo to jen vzrůst římské moci, ale zároveň se ukázal konkrétní důsledek – přísun ohromných zástupů otroků (válečných zajatců), kteří se ostatně již dlouho a ve velkém množství dováželi do centra říše jako cenný prodejní artikl. Zde byli většinou nuceni pracovat v úmorných podmínkách, bojovat jako gladiátoři na život a na smrt nebo se v tom nejlepším případě starali o zahrady a domácnost bohatých římských patriciů.

Jen díky otrocké práci z malých statků postupně vyrůstaly ohromné latifundie a římské

ské hospodářství se na nich stávalo čím dál závislejší. Odpovídal tomu i počet nevolníků v Itálii, který podle odhadů ve Spartakově době činil až 2 miliony (na 6 milionů svobodných obyvatel římské republiky!). Otroky v této době měl postavení odpovídající pouhému pracovnímu nástroji, a tak s ním bylo často zacházeno. Není divu, že se občas pokusili vzbouřit. Povstání byla vždy utopena v krvi legiemi a neměla většinou dlouhé trvání ani podstatnější význam.

Povstání před Spartakem

Spartakus nicméně nebyl povstaleckým průkopníkem, jak by si snad někdo mohl myslet. Již v roce 138 př. n. l. vypuklo velké povstání otroků na Sicílii, jak o tom velmi barvitě podává zprávu antický historik Diodóros Sicilský: „Když se Sicílané domohli značného majetku, začali hromadně kupovat otroky. Odváděli je ze shromaždišť v celých

houfech a označovali je znamením, které jim vpalovali do kůže. Ve službě s nimi zacházeli tvrdě, a pokud jde o výživu a oděv, věnovali jim nepatrnou péči... Otroci, sužováni takovými útrapami a týráni většinou bez příčiny bitím, nezůstali nečinní. Příležitostně se scházeli a hovořili mezi sebou o povstání, až konečně svůj úmysl proměnili v čin...Vnikli do domu a způsobili veliké krveprolití, nešetříce ani kojenců...Dámofila a jeho manželku bez slitování ubili. Jejich dcery však pro lidumilnost a soucit s otroky ušetřili. Z toho je patrné, že čeho se otroci dopouštěli proti ostatním, neplynulo z nějaké vrozené surovosti. Byla to jen odplata za vytrpěné křivdy.“ Povstání se dále rozšiřovalo a otroci si dokonce mezi sebou zvolili jakousi „královskou radu“. Několik let dokázali odolávat legiím a teprve roku 132 př. n. l. byli poraženi konzulem Publiem Rupiliem.

Další povstání vypuklo roku 104 př. n. l. a opět bylo vyvoláno sicilskými otroky, kteří si znovu zvolili krále a byli opět po čase poraženi. V následujícím chaotickém období občanských válek další povstání již splývala s jinými násilnými událostmi. Historikové tyto lokální vzpoury nepovažovali za hodné zaznamenání a to především z jednoho důvodu – tyto drobné epizody zcela zaštinilo povstání Spartakovo, jehož rozměry nadlouho poznamenaly římskou sebedůvěru.

pro gladiátorské hry a značně se na tomto výnosném podnikání obohatil. Spartakus zde údajně působil jako učitel šermu.

Není jisté, zda zručný bojovník plánoval útek už od začátku svého nedobrovolného pobytu v gladiátorských kasárnách. Po určité době však začal tajně podněcovat vzpouru a přemlouvat otroky cvičené jako gladiátory, že je lepší zemřít svobodný při útěku, než pro pobavení obecnstva v arénách. Psal se rok 73 př. n. l. a Spartakus s přibližně 70 dalšími gladiátory se vzbouřil.

Podle některých pramenů chtěl původně zosnovat všeobecné povstání velkých rozměrů, to se mu ale nepodařilo, protože bylo včas vyzrazeno. Spiklencům v počtu pouhých sedmdesáti mužů pak nezbylo, než se před jistým trestem smrti zachránit útekem. Otroci, vyzbrojeni pouze noži a několika ukořistěnými meči, uprchli na úpatí (podle jiných údajů dokonce do kráteru) nedalekého Vesuvu poblíž dnešní Neapole. Po cestě ukořistili vůz se zbraněmi a další si opatřili porážkou oddílů vojska, které je z Kapuy pronásledovalo. Skupina uprchlíků se brzy začala pohybovat po okolí, příležitostně rabovat, vypalovat římské statky a zabíjet bohaté patricije. Jejich cílem přitom bylo sehnat potraviny a především osvobodit další otroky. Spartakus se údajně snažil rabující gladiátory zastavit, ale marně. Mezitím se „problém Spartakus“ stal závažným téma-

Spartakova socha před pařížským Louvrem od Denise Foyatiera z roku 1830

Spartakus stál v čele a jako pravý gladiátor bojoval až do úplného konce

Spartakovo povstání bylo největší vzpourou otroků v celých starověkých dějinách, trvalo přes dva roky a zúčastnilo se ho přes 150 tisíc lidí, z toho zřejmě až 90 tisíc se zbrani v ruce. Hlavním rozdílem oproti předchozím povstáním však nebyl jeho rozsah ale fakt, že jádro vzbouřenců vytvořili tentokrát zemědělní otroci, nýbrž bojem zocelení gladiátoři. Šlo tedy o fyzicky zdatné a v boji zkušené muže, kteří v případě organizovaného vedení mohli představovat rovnocenného soupeře i nejmocnější vojenské síle té doby – římským legiím. Spartakovo povstání tuto skutečnost dokonale potvrdilo.

Vzpouza v aréně

Nevíme jistě, jak vlastně Spartakus upadl do otroctví. Zřejmě se tak stalo během bojů proti Římanům, nebo ve službě v římské armádě. Podle jedné verze sloužil nejdříve v pomocných jednotkách římské armády (tzv. auxilia), kde se neúspěšně pokusil o útek. Jakožto dezertér by pak byl prodán do otroctví a vzhledem k dobré fyzické konstituci skončil v některé z četných gladiátorských škol. Ať už byl vzat do otroctví z jakéhokoliv důvodu, jisté je, že jeho další život se odehrával v gladiátorské aréně nedaleko města Kapua, kterou tehdy vlastnil bohatý Říman Lentulus Batiatus. Ten kupoval, cvičil a dodával otroky

tem i v samotném Římě. V 1. století př. n. l. již bylo otroctví v římské společnosti silně rozšířeno a v podstatě institucionalizováno, proto se vzpoura stala brzy velmi vážnou hrozbou pro celé tehdejší zřízení.

Překvapené legie

Římský senát na vzpouru zareagoval vysláním vojenské jednotky pod vedením Gaia

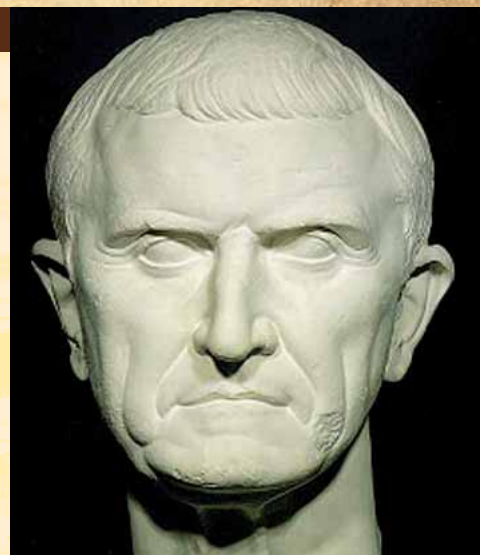
Klaudia Glabra o síle přibližně 3 000 mužů. Obsadil jedinou cestu, vedoucí z vrcholku Vesuvu a doufal, že povstalce vyhladoví. Spartakoví muži však spleli improvizovaný žebřík z plané révy a po něm se spustili do zálohy římského vojska, odkud na ně pak zaútočili. Dokonale překvapení Římané se obrátili na útek a svoje zásoby nechali na pospas Spartakovým mužům, kteří si je

Markus Licinius Crassus

Římský politik a schopný vojevůdce posledního století před změnou letopočtu. Patřil zároveň k největším boháčům celé říše (dodnes je hodnocen jako jedna z deseti nejbohatších postav historie). Jeho majetek se odhadoval na ohromných 200 milionů sestercii (viz slovníček), a z těchto finančních prostředků si postupně postavil šest soukromých legií žoldnéřů. Crassus údajně železnou rukou upevnil jejich kázeň (mj. zavedl také nejstrašnější trest – decimování, při kterém byl každý desátý voják zabít), takže se ho vojáci začali obávat více, než

samotného nepřítele. Jeho nejslavnějším činem byla rozhodná porážka obávaného Spartakova povstání v roce 71 př. n. l.

V roce 60 př. n. l. uzavřel Crassus s dalšími slavnými vojevůdci, Pompeiem a Caesarem, první triumvirát, čímž se stal jedním z nejmocnějších mužů v Římě. Po roce 55 př. n. l. se stal prokonzulem v Sýrii, kde bojoval hlavně proti Parthům. Jeho touha po větší vojenské slávě se mu stala osudnou. Přes počáteční úspěchy padl v nešťastné bitvě u Karrh v roce 53 př. n. l. v jedné z největších katastrof římského vojska v dějinách.

Římské koloseum bylo největším a nejslavnějším jevištěm, kde se odehrávaly gladiátorské zápasy

rozdělili rovným dílem. Během útoku byla navíc většina Římanů pobita a s nimi padl i sám velitel Glabrus. Po tomto úspěchu se ke vzbouřencům začali houfně přidávat celé tisíce uprchlých otroků a jiné podnítila tato zpráva ke vzpouře. Vzhledem k tomu, že značná část nově přibraných otroků byla tvořena germánskými, galskými a thráckými válečnými zajatci, představovala brzy Sparta-

muže, které poznal již v Kapue – Oinomaa a Krixa. Aby senát konečně pochopil pravý rozměr tohoto povstání, musela být spartakovci poražena další římská vojska pod velením prétora Publia Varinia. Do této doby se o něm podle Plútarcha senátoři vyjadřovali jen jako o „nájezdu lupičské bandy“.

Když místo očekávané zprávy o vítězství a tvrdém potrestání vzbouřenců dorazila do

Když se dostali vzbouřenci k Samniu, oddělil se od dosud soudržného vojska Kri-xos, a spolu se 3 000 muži se chtěl přeplavit do Ilýrie. U Garganského pohoří však byl jedním z konzulů poražen a zabit. Stejný osud potkal i příslušníky galských a germánských kmenů, kteří se od Spartaka také odtrhli. Šlo o první výraznější úspěch Říma v této válce.

Chyba nebo krycí manévr?

Mezitím však Spartakus porazil konzula Lentula a následně i jeho konzulského kolegu Publicolu v oblasti centrální Itálie. Celé jeho vojsko pak zamířilo na sever a postupovalo k městu Mutina (dnešní Modena), kde se ubránilo další římské legii v počtu 10 000 mužů, které velel Gaius Cassius Longinus, tehdejší guvernér provincie Gallia Cisalpina (Předalpská Galie). Sláva Spartaka i římská nenávisť k němu nyní dosáhla vrcholu.

Spartakus snad původně zamýšlel překročit Alpy a odejít s celou družinou do Galie, případně do Hispánie, kde by se mohl připojit ke vzbouřenému římskému vojevůdci Quintovi Sertoriovi. Z dosud neznámých důvodů, které zřejmě již nikdy neodhalíme, se však na severu Itálie otočil a rozhodl k opětovnému tažení na jih. Toto rozhodnutí bylo vysvětlováno různými teoriemi, například touhou většinu obrátit se a plenit úrodnou

Když do Říma dorazila zpráva, že se Spartakus otočil směrem k „Věčnému městu“, nastalo obrovské zděšení

kova armáda těžko podcenitelnou vojenskou silu. Vzbouřenci, kteří již podnítili rozsáhlé povstání otroků, pak poměrně snadno ovládli celou Kampánii, část Lukánie i Bruttia. Jejich počet stoupl na 70 tisíc, avšak značnou část mezi nimi tvořili pastýři, rolníci a ženy s dětmi.

Spartakus zavedl ve svém improvizovaném vojsku pevnou kázeň a organizaci, jmenoval dokonce velitele oddílů a za své nástupce v případě smrti určil dva schopné

Říma hrůzná zpráva o katastrofální porážce, vyvolalo to zděšení nejen v senátu. Nebylo neodůvodněné, jak lze vyvodit i ze záměru některých Spartakových velitelů zaútočit na samotný Řím. K tomu se nakonec Spartakus neodhodlal. Na rozdíl od svých předchůdců na Sicílii neusiloval ani o založení státu otroků, ani o jmenování králem. Jeho politickým programem „lze-li to tak napsat, byl obyčejný „pochod za svobodou“, která však měla pro starověkého otroka cenu života.

střední Itálii. Možná se mu jen nechtělo procházet nepřívětivým krajem bez otrokářských latifundíí, kde by mohl naverbovat potenciální nové posily (jako tomu bylo v Itálii). Ať už za osudným rozhodnutím stálo cokoliv, je dnes považováno za Spartakova největší strategickou chybu, která negovala četná vítězství a nakonec vedla až k jeho porážce. Poslední zajímavá teorie říká, že část jeho

Pochodující římská legie. Ve své době neporazitelná armáda, díky níž římská říše ovládla velkou část Evropy, severní Afriku a jihozápadní Asii

První římská vítězství

Spartakovy jednotky porazily další dvě římské legie, a zimu ještě strávily výrobou zbraní na jižním pobřeží. Celá skupina byla nyní nesourodým spolkem mužů, žen, dětí a starců, kteří přicházeli ze všech pracovních postavení (rolníci, sluhové, gladiátoři ad.). S ohledem na Galy a Germány vytáhl Spartakus na jaře roku 72 př. n. l. s vojskem severním směrem do Galie, kde chtěl s otroky dosáhnout skutečné svobody. V čele několika desítek tisíc mužů byl pro Řím nyní „ponižujícím a zahanbujícím“ nebezpečím. Vyděšený senát proto poslal oba konzuly (Publia Valeria Publicolu a Gnaea Cornelia Lentula Clodiana), každého v čele dvou legií, proti vzbouřencům.

Spartakův postup

Antický gladiátor vytesaný do kamene

družiny (přibližně 10 000 lidí) se mohla vydat směrem na sever, překročit Alpy a vrátit se úspěšně do rodných oblastí. Návrat ostatních na jih přitom mohl sloužit jen jako chytrý krycí manévř a odvrácení pozornosti od tohoto náročného návratu ke svobodě.

Spartakus před branami

Když dorazila do Říma zpráva, že se dosud téměř neporažený Spartakus otočil a znovu míří na jih (tj. víceméně směrem k „Věčnému městu“), nastalo faktické zděšení, podobné tomu před 140 lety, kdy Hanibal stál již téměř před branami Říma. Stejně jako jeho kartáginský předchůdce však ani Spartakus nezamýšlel na město zaútočit. Uvažoval v realistických mezích a byl si dobře vědom síly legií. Když postupoval na jih, Římu se velkým obloukem vyhnul. Senát byl však jiného názoru a sáhl k výjimečným opatřením. Poprvé v historii zbavil oba konzuly velení a plné pravomoci udělil jedinému muži, ve kterého vkládal všechny naděje. Tím mužem byl největší římský boháč Markus Licinius Krassus, bývalý úspěšný velitel Sullovy armády.

Krassus, který toužil po vojenských vavřínech, byl motivován také pragmaticky – povstání otroků totiž bezprostředně ohrožovalo jeho nebývale objemné statky. První vojsko, které za Spartakem poslal, však bylo v Picenu poraženo. Spartakovci se poté pokoušeli uniknout z Itálie přes moře. Nejprve se pokoušeli domluvit s kilickými piráty na převozu do Sicílie, kde chtěli spolu s nimi vyvolat vzpouru. Ti však s předem vyplacenými penězi zmizeli a již se neukázali. Povstalci se pak pokusili překonat Mesinskou úžinu na provizorně zbudovaných vorech, v tom jim však zabránilo rozbourané moře. Na konci roku 72 př. n. l. se tedy Spartakus utábořil ve městě Rhegium (dnešní Reggio di Calabria). Na začátku následujícího roku byl Spartakus obklíčen Krassovými osmi legiemi v oblasti Kalábrie, kde římský velitel nechal zbudovat příkop o délce téměř 50 kilometrů, který měl povstalce zadržet.

Asi třetinu Spartakova vojska se však během jedné zimní bouře podařilo uprchnout. Zdálo se, že Spartakus má štěstí opět na své straně.

Rozdělené vojsko

Potom se však stalo něco, co definitivně zpečetilo osud všech povstalců. Zbytek vojska se totiž kvůli vnitřním neshodám rozdělil. Galové a Germáni, kteří se rozhodli pro útek do Lukánie, byli Krassem dostiženi a téměř do jednoho pobiti. Tím byly Spartakovy jednotky citelně oslabeny. Přesto se mu ještě povedlo naverbovat nové posily, jejich bojová kvalita ale byla nevalná. Schylovalo se k rozhodné bitvě. Krassus byl mezitím posílen jednotkami z různých částí rozlehlé Římské říše (zpět byl dokonce povolán i Pompeius Magnus z Hispánie a Markus Lukullus z Makedonie) a disponoval tak značnou početní převahou. Když se Spartakus dozvěděl o příchodu čerstvých posil, snažil se dokonce uzavřít s Krassem příměří. To však bylo pro Římany zcela nepřijatelné.

Vzbouřenci dosáhli limitu svého potenciálu. Nebyli profesionální armádou a nedokázali čelit stále přicházejícím nepřátelským jednotkám. Poslední bitvu svedli na řece Silarus, kde se Spartakus s vědomím hroutící se morálky svých mužů pokusil o poslední hrdinský výpad. Plánoval s několika věrnými podniknout neočekávaný útok do středu nepřátelské formace a zabít Krassa. Spartakus stál v čele a jako pravý gladiátor bojoval až do úplného konce, kdy byla velká část zbývajících povstalců pozabijena a jejich armáda zcela rozprášena. Zabito jich bylo na 60 tisíc.

Po devíti velkých vítězstvích se Spartakova záře neporazitelnosti rozplynula. Samotný osud thráckého vzbouřence je nejistý, jeho tělo se však nikdy nenašlo. Výpad na Krassa byl údajně zastaven Spartakovým zraněním na noze. Zřejmě byl pak zabit spolu se svými

věrnými druhy, téměř s jistotou však nebyl zaživa ukřžován, jak bylo možné vidět například ve slavném filmu. Příliš pravděpodobná není ani myšlenka, že se mu podařilo z bitvy v přestrojení uprchnout. Po tomto závěrečném střetnutí také Římané osvodili přes 3 000 vojáků, kteří byli předtím spartakovci věznění. Vítězství Říma tak bylo úplné.

Sláva poraženým

Na 5 000 uprchlých povstalců bylo po cestě pochytáno a popraveno Pompeiovými muži, přicházejícími ze severu. Asi 6 600 zajatých Spartakových bojovníků bylo ukřžováno podél dodnes dochované silnice Via Appia z města Kapua do Říma, vzdáleného 132 římských mil (asi 200 km). Ukřžování nebyli údajně nikdy z kříže sundáni, a tak zde bylo možné vidět množství křížů po dlouhá desetiletí jako výstražná potenciální Spartakovým následovníkům.

Spartakovo povstání nevyřešilo nelidské podmínky, ve kterých byli otroci drženi, ani nepřimělo konzervativní římskou společnost k celkovému přehodnocení otrokářského zřízení. Bylo však příliš intenzivní událostí, aby na něj šlo zapomenout. Opovrhovaní otroci dokázali vytvořit ozbrojenou moc, vzdorující po dlouhou dobu nejlepší soudobé armádě. V řadách otroků se objevili vojevůdci, kteří se vyrovnali nejlepším protějškům ze strany římské nobility. Otroci již nemohli být dále počeňováni jako zcela nemyšlící a neschopní „podlídi“ (v pravém smyslu toho slova) a Římané již nikdy v budoucnu nebyli tak lehkomyšlní při posuzování nebezpečí vzpoury. Přesto se povstání otroků těchto rozměrů již nikdy v Římské říši neopakovalo. Jména většiny protagonistů této události upadla v zapomnění ještě během starověku. Spartakovo jméno je však velmi dobře známé dodnes. ■

Mgr. Vladimír Socha
specializuje se na dějiny pravěku a starověku

Slovníček

Gladiátoři – ve starověku se tak označovali lidé (muži, výjimečně i ženy), bojující nejprve z rituálních důvodů, později především pro pobavení publika. Název je odvozen od označení krátkého meče – gladius. Gladiátoři byli často váleční zajatci, otroci nebo zločinci odsouzení k smrti.

Legie – dodnes používané označení vojenské jednotky. Ve starověkém Římě představovala základní vojenskou jednotku v počtu 4 500 až 6 120 mužů. Ve své době představovaly disciplinované legie nejmocnější vojenskou sílu na světě.

Patricijové – příslušníci staré a bohaté římské rodiny, název pochází od slova „pater“ (otec), což je odvozeno od jejich důstojnosti. Jejich původ je datován již k legendárnímu zakladateli Říma Romulovi (8. stol. př. n. l.), kdy bylo zvoleno prvních sto senátorů.

Sestercius – římská mince, jedna ze základních platidel (její hodnota v průběhu času kolísala), dnes je numismatiky vysoce ceněna především díky výrazným raženým portrétům císařů.

Dvojitý život Spartakův

Podle vyprávění římských historiků byl Spartakus také otrok a gladiátor, který se vlivem okolností stal vůdcem v pořadí třetího povstání otroků ve starověkém Římě. Bohužel je nutné konstatovat, že

se do současnosti zachovalo jen velmi málo zmínek o této zajímavé osobnosti, jeho životě a především roli, jakou v povstání samotném vlastně sehrál. Jisté je, že Spartakus, tak jako mnoho jiných dějinných postav, žije „druhý“ život až po své smrti, to znamená v legendách a vyprávěních. Dnes již bohužel nejsme schopni přesné interpretace příčin povstání a bezprostředních pohnutek jeho vůdce.

Umělci novověku si tedy mnohé Spartakovy vlastnosti uměle zvolili tak, aby vyhovovaly jejich tvůrčímu záměru. Jisté přitom nepřekvapí, že tato kurážná osoba se stala výrazným motivem pro uměleckou tvorbu převážně v 19. století, kdy se zveličovaly Spartakovy boje proti nejmocnějšímu státnímu celku své doby, což bylo přijímáno pozitivně vzhledem k probíhajícímu národnímu sebeuvědomění evropských národů.

O Spartakově životě před samotným povstáním, které mu vyneslo dějinnou nesmrtelnost, není známo téměř nic prokazatelného. Řečtí historikové Appiános (asi 95–165 n. l.) a Plútarchos (asi 46–127 n. l.) ve svých dílech předpokládají, že Spartakus pocházel z Thrákie v jihovýchodní Evropě (zřejmě území dnešního jižního Rumunska). Podle antických autorů byl původem pouhý pastevec, naopak německý historik Theodor Mommsen v něm spatřoval příslušníka královského rodu, což je však velmi nepravděpodobné. Zda byl opravdu neobyčejně silný, odvážný a vynikající rozumem a ušlechtilostí, jak ho popisoval Plútarchos, již nevíme. Je však jisté, že muselo jít o velmi charismatického a organizačně zdatného taktika, protože jen takový člověk by dokázal rozpoutat povstání daných rozměrů.

Samurajové proti Evropanům

Když v roce 1853 připlulo několik amerických válečných lodí k japonským břehům, musela se jejich požadavkům podřídit celá země. Parní lodě a moderní děla tehdy vzbuzovaly údiv a hrůzu. O pouhého půl století později se Japonsko postavilo obrovské armádě a flotile ruské říše a stalo se mezi světovými velmocemi

stalo se

794–1185 Heian
(období císařství se sídlem v Heian, dnešním Kjótu)

1185–1333 Kamakura
(období šogunů sídlících v Kamakure)

1336–1573 Muromači
(období šogunátu rodu Ašikaga)

1568–1600 Momojama
(období sjednocovacích válek)

1603–1868 Edo
(období šogunátu rodu Tokugawa)

1853–1868 Bakumacu
(období konce šogunátu)

1868–1912 Meidži
(osvícená vláda, obnovení císařské moci a modernizace země za císaře Macuhita)

1912–1926 Taišó
(velká spravedlnost, období demokratizace a liberalismu za císaře Jošihita)

1931–1945 japonská agrese v jihovýchodní Asii

1945–1952 okupace americkou armádou a jejími spojenci

Skok, který v průběhu druhé poloviny 19. století Japonsko zaznamenalo, byl nevídaný. Vstoupilo do ní jako zaostalá země zralá být vydána zcela napospas zájmům imperiálních mocností, podobně jako řada dalších států Asie a Afriky. Pro Japonce byli Evropané a Američané nanban (jižními barbary) a jejich způsob života byl odsuzován. Během několika málo let ale Japonsko své postoje přehodnotilo a začalo západní vzory rychle přijímat. Dokázalo takřka z ničeho vybudovat silný průmysl, moderní armádu i loďstvo, a do značné míry vůbec změnit svůj životní styl.

Japonské křesťanství

Přestože je Japonsko všeobecně známo svým izolovaným vývojem, sahají jeho styky se západním světem hluboko do minulosti. První známí Evropané na japonských březích stanuli v roce 1543. Byli to Portugalci, kteří připluli na čínské lodi. Brzy je následovali další námořníci, Španělé, Holanďané, Angličané a další.

Zároveň s evropskými námořníky a obchodníky do Japonska pronikali i křesťanští duchovní, kteří vyvíjeli úspěšnou misijní činnost. Nejproslulejším z nich byl později svatořečený František Xaverský. Křesťanství se rychle šířilo, takže necelých 40 let po příchodu prvních Evropanů se k němu hlásilo už kolem 150 000 lidí. Pokřtít se nechali dokonce i někteří z daimjó, japonských knížat.

Na evropskou půdu vstoupili první Japonci v roce 1582. Byli to pokřtění chlápci, jejichž návštěvu u papeže a portugalského krále zorganizovali jezuité. O tři desetiletí později byl z Japonska vyslán na diplomatickou misi do Evropy a španělského Mexika samuraj Hasekura Cunenaga. Ten zde strávil několik let. Mezi Evropany vzbuzoval velký údiv, mimo jiné ostrostí svého meče a používáním papírových kapesníků. Jeho hlavním úkolem bylo rozvíjení obchodních styků, ale nadějná mise skončila bez úspěchu.

Uzavřená země

Důvodem bylo stále hlubší uzavírání Japonska do izolace a pronásledování tamních křesťanů. Tato politika byla důsledkem nastolení vlády šogunů z rodu Tokugawa. Její zakladatel, Tokugawa Iejasu, porazil v roce 1600 koalici svých nepřátel, čímž ukončil desetiletí občanských válek a zahájil pevnou vládu nad sjednoceným Japonskem. Na ostrovech byl ještě více utužen důkladný feudální systém, který šogunovi umožňoval kontrolovat jak prosté obyvatelstvo, tak samotná knížata. Ideovou oporou šogunátu byl konfucianismus, původně čínský duchovní směr, který propagoval pevné uspořádání společnosti, v níž má každý své neměnné místo.

Křesťanství bylo nyní viděno jako prvek, který může toto uspořádání narušovat. Proto byly zakázány misijní aktivity, docházelo k popravám duchovních, a obyvatelstvo muselo pošlapávat křesťanské symboly. Několik tisíc křesťanů bylo umučeno. Omezo-

vány byly záhy veškeré styky s cizinou. Sám Hasekura musel po svém návratu domů dožít zbytek života v ústraní. Politika izolace postihla i evropské obchodní stanice, jež byly rušeny. Nakonec směřlo v Japonsku zůstat pouze asi 10 úředníků nizozemské Východo-indické obchodní společnosti, kteří žili pod neustálým dozorem na ostrůvku Dedžima u Nagasaki. Po více než dvě století se pak Japonsko nacházelo v éře sakoku, uzavřené země. Nejen že byl zakázán vstup cizincům, ale ani sami Japonci nesměli ze země vůbec vycestovat. Z tohoto důvodu bylo dokonce přísně zakázáno stavět větší lodě.

Zakázaný západní vliv

Jediným zdrojem informací o západě byli Nizozemci z Dedžimy, kteří museli u šogunova dvoru každoročně vykonat návštěvu s dary a odpovídat na dotazy ohledně novinek z Evropy. Na začátku 18. století se situace začala mírně uvolňovat. Díky zájmu o pokrok

Staré a nové Japonsko na jedné fotografii: Skupina samurajů v tradičním úboru a uniformách evropského typu během války bošín

„nizozemských“ (tedy evropských) věd začaly být dováženy západní knihy. Svědectvím tehdejšího zájmu o Evropu byl i osud misionáře Sidottiho, který se pokusil do Japonska proniknout v převleku za samuraje. Po brzkém odhalení musel strávit zbytek života ve vězení, kde vedl dlouhé diskuse s učencem Hakusekim, jenž sepsal o západě knihu. Ta ovšem nemohla být zveřejněna.

Dramatický byl případ lékaře von Siebolda z nizozemské obchodní stanice, u něhož byla v roce 1828 objevena mapa Japonska. Sotva bylo možné spáchat horší provinění. Siebold sám mohl nakonec z Japonska odjet, ale učelec, od něhož mapy získal, zaplatil za svůj čin životem.

Pronikání západních vlivů přinášelo vedle živého zájmu i odmítavou reakci spojenou s růstem japonského nacionalismu. Japonské vlastenectví tehdy začalo být spojováno s úctou k císaři. Ten byl sice jen symbolickou figurkou, místo níž vládl šogun z rodiny Tokugawů, ale pocházel z rodu, který v Japonsku vládnul nepřetržitě od 7. století př. Kr. a představoval tak symbol tradičního Japonska. Tomuto hnutí se říkalo sonnó džoi, což byla hesla znamenající „ctěte císaře“ a „vyžehňte barbary“. Samotný šogunát se od 18. století dostával do úpadku spojeného s krizí hospodářskou i společenskou, postupně upadala morálka a obecné důvěra v jeho strnulý systém.

Děla silnější než tradice

V červenci roku 1853 připlul k japonským břehům s eskadrou několika parních fregat a menších plavidel americký komodor Perry. Přes silnou japonskou nechuť se mu podařilo předat dopis od amerického prezidenta Fillmora určený císaři a slíbil, že se na jaře vrátí pro odpověď. Dopisem císaři se samozřejmě zabýval šogun, který byl ovšem bezradný. Japonci si uvědomovali svou bezmocnost vůči moderním zbraním, ale zároveň vnímali svoji izolovanost jako jakési posvátné dědictví předků. Když se Perry v únoru následujícího roku vrátil s posílenou flotilou, museli se podřídit jeho požadavkům. Smlouva, zvaná podle místa jejího podpisu kanegawská, byla sice teoreticky smlouvou „o míru a přátelství“, ale ve skutečnosti byla smlouvou čistě jednostrannou.

Japonsko se zavázalo otevřít dva přístavy, dovolilo Američanům zřídit konzulát, zacházet dobře se ztroskotanými americkými námořníky atd. Brzy následovaly podobné jednostranné smlouvy s jednotlivými evropskými státy. Do japonských přístavů začali proudit obchodníci a diplomaté. Sami Američané, kteří za otevřením japonských ostrovů stáli, se ale brzy stáhli do pozadí. Od roku 1861 je totiž plně zaměstnávala občanská válka Severu proti Jihu.

Soužití dvou zásadně odlišných kultur, jako byla ta japonská a západní, nebylo pochopitelně bezproblémové. Samurajská kultura a japonské pohrdání „jižními barbary“ stály proti evropské neznalosti japonských zvyků a pocitu nadřazenosti, což vedlo k častým nedorozuměním a konfliktům.

Krvavé konflikty

V roce 1862 si například čtyři Britové vyjeli na koních na projížďku. Na cestě se setkali s průvodem otce sacumského knížete. Poté, co Britové odmítli na znamení úcty sesednout z koní, byli napadeni samuraji a jeden z nich byl na místě zabit. Pro Evropany byl samozřejmě podobný skutek nepřijatelný. Británie žádala finanční náhradu. Po neúspěšných jednáních došlo k vojenskému výsadbku a ostřelování knížecího hlavního města. Teprve pak byla náhrada vyplacena.

Přítomnost Evropanů pomohla v Japonsku zradikalizovat i vnitřní vztahy. Některá mocná knížectví byla nespokojena se svým postavením a také s poddajným přístupem šogunátu vůči Evropanům a v duchu hesla sonnó džoi chtěla opět k moci přivést císaře. Šogunát sice těmto rebelům zabránil obsadit císařské sídlo Kjóto, ale jinak se v následných bojích plně prokázala jeho slabost.

Mladý šogun Keiki se pokusil o provedení reformy, avšak rychle zjistil, že nemá mezi knížaty dostatečnou podporu. Aby přešel dalšímu vyhrcování situace, rozhodl se pro rezignaci a předání moci císaři. Keiki tím stoupence císaře, kteří již měli hotové plány na válku, naprosto zaskočil. Ačkoliv jim to, co chtěli, vydal bez boje, obsadili šogunovi protivníci v lednu 1868 císařský palác v Kjótu a sami oficiálně vyhlásili obnovení císařské moci. Keiki se zpočátku zamýšlel podržet, ale především díky neústupnosti některých jeho mocných úředníků a vazalů došlo k válce zvané válka bošim (válka roku draka). Šogunovské oddíly však byly několikrát poraženy moderně vycvičenými armádami stojícími za císařem a boj šel k rychlému konci.

Císařství na vzestupu

Rok 1868 se tak stal rokem pádu šogunátu rodu Tokugawů a znovunastolení moci císařského rodu. Mladického císaře Macuhita vynesl především odpor vůči šogunovi, který nebyl schopen vzdorovat cizincům, ale on sám musel záhy přejít k obdobné politice. Vyhnat „barbary“ už zkrátka nebylo možné. Japonsko se vůči Západu naopak stále více otevíralo. Usilovalo nejen o vojenské poradení, ale také o moderní vědecké poznatky, inspirovalo se při budování průmyslu i školství. Velkými změnami procházelo i tradiční feudální uspořádání japonské společnosti. Nejvýraznější byli tímto procesem postiženi samurajové, kteří se neváhali bouřit. Ironií osudu došlo k jejich největšímu povstání v knížectví Sacuma, které předtím stálo v čele boje za obnovení císařské moci. Sacumské povstání bylo největší a zároveň poslední svého druhu. Po jeho porážce byla pozice císařství definitivně upevněna a modernizace země mohla pokračovat.

Svůj vzestup Japonsko celému světu dokázalo v letech 1904–1905, když rozdrtilo svého hlavního konkurenta v expanzi do Asie, carské Rusko. V té době už nebylo země přijímající diktáty druhých. Samo naopak mocensky aspirovalo v Koreji, v Číně i jinde a měnilo staré ponižující smlouvy se západními státy. To vše mu umožnilo poznání, že vyrovnání se západními velmocemi nelze dosáhnout jinak,

Císař Macuhito (1852–1912), zvaný podle éry svého panování Meidži, „osvěcená vláda“

než dohnáním jejich náskoku. A dokázalo to nanejvýš úspěšně. Z 19. století si ovšem Japonsko do budoucna přineslo i negativní dědictví: vyhrcožený nacionalismus, fanatickou oddanost božskému císaři, slepou poslušnost vůči nadřazeným a víru ve vlastní nadřazenost. To vše se mělo nechvalně projevit ve 20. století. Teprve po druhé světové válce Japonsko plně přijalo od Západu nejen jeho vojenský a technický pokrok, ale také víru v demokracii a prospěšnost mírového soužití.

Mgr. Marek Vlha

specializuje se na dějiny 19. století

Komodor Matthew C. Perry (1794–1858)

Muž, který v roce 1854 symbolicky otevřel Japonsko po dvousetleté izolaci západnímu světu tím, že přinutil šogunát (podle jeho domnění císaře) pod hrozbou děl své eskadry navázat obchodní styky. Perry pocházel z námořnické rodiny a měl za sebou v době japonské mise dlouhou služební zkušenost. Sloužil se třeba o budování amerického parního loďstva, potlačoval námořní obchod s otroky a bojoval ve válce s Mexikem. Za svůj úspěch v Japonsku získal značnou finanční odměnu a o námořní výpravě do Asie sepsal několikavazkovou knihu. Zemřel jen několik let po svém návratu do USA na cirhózu jater.

Poslední samuraj

Období otvírání Japonska vůči Západu značně zpopularizoval velkořím film Poslední samuraj s Tomem Cruisem v hlavní roli. Přestože tento snímek vychází ze skutečných událostí, nakládá s nimi velmi volně. Inspiroval se především sacumským povstáním, jež proběhlo v roce 1877. Film jej představil značně romanticky jako povstání ušlechtilých samurajů proti novému japonskému režimu. Konflikt mezi starým a novým Japonskem v něm poněkud nepřesně symbolizuje kontrast samurajského vojska povstalců a moderně vycvičené císařské armády. Sama hlavní postava amerického kapitána Algrena, který se přiklonil k tradičnímu japonskému životnímu stylu, je smyšlená. Film také ignoruje angažmá některých evropských států, jež bylo v oné době nesrovnatelně významnější než to americké.

Waterloo: pád orla

Tento měsíc si připomeneme výročí patrně nejznámější bitvy v dějinách. Došlo k ní před 193 lety dne 18. června u malého belgického městečka. Jeho jméno se stalo symbolem drtivé a bezvýhodné porážky: Waterloo

Napoleon Bonaparte

1769 – narozen jako Napoleone di Buonaparte v rodině chudého šlechtice na Korsice

1785 – jako 16letý se stává po ukončení studií důstojníkem dělostřelectva

1795 – upozorňuje na sebe potlačením protirevolučního povstání v Paříži

1796 – dostává velení v Itálii

1798–1799 – neúspěšné ale slavné tažení do Egypta

1799 – státním převratem svrhává republiku a stává se prvním konzulem

1804 – prohlašuje se císařem Francouzů

1805 – bitva u Slavkova

1806–7 – poráží Prusko a Rusko

1809 – opět poráží Rakousko, ocitá se na vrcholu moci

1812 – katastrofální tažení do Ruska

1813 – opouští jej spojenci, povstává proti němu takřka celá Evropa

1814 – spojenci stojí před Paříží, abdikuje a odchází do vyhnanství na Elbu

1815 – podruhé císařem, po porážce u Waterloo je internován na ostrově Svaté Heleny

1821 – umírá, patrně na rakovinu žaludku

Napoleon Bonaparte byl neobyčejně inteligentním mužem, schopným organizátorem a skutečným vojenským géniem. Po katastrofálním tažení do Ruska v roce 1812 proti němu však stanula celá Evropa včetně někdejších spojenců. Během následujících dvou let bojů byl zatlačen až na francouzské území a nakonec přinucen svými maršály k abdikaci.

Neoblíbené království

Mírové podmínky z roku 1814 byly ze strany protifrancouzské koalice poměrně velkorysé. Byla vydána rozsáhlá amnestie a Francii zůstaly zachovány některé územní výdobytky z dob revolučních válek. Z císařství se opět stalo království a na francouzský trůn se v osobě Ludvíka XVIII., bratra popraveného Ludvíka XVI., vrátil rod Bourbonů. Napoleon si mohl ponechat symbolický titul císaře a byl se slušnou penzí odsunut na středomořský ostrov Elba, který mu byl dán jako osobní království. Staral se o hospodářský rozvoj ostrůvku, udržoval zde miniaturní armádu a byl navštěvován zvědavými turisty. Snad byl se svým osudem původně smířený. Avšak zprávy, které k němu dorážely z Francie, v císaři postupně probouzely přesvědčení, že jeho role v dějinách ještě neskončila.

Ve Francii, která si ráda oddychla po dvou desetiletích neustálých bojů, totiž začala záhy klíčit nespokojenost s obnovenou vládou Bourbonů. Otlýl a nemocný Ludvík XVIII. byl realista a snažil se prosazovat umírněnou politiku. Mnozí šlechtici, kteří se společně s ním navrátili z emigrace, byli ovšem naladěni mnohem radikálněji. Po několika měsících jejich obnovené vlády byl ve Francii s Bourbony nespokojen takřka každý: ať už kvůli novým daním, excesům,

posilování katolické církve nebo masovému propouštění z armády. Jak řekl sám Napoleon: „Bourboni se ničemu nenaučili a nic nepochopili.“

V únoru 1815 se císař rozhodl jednat. Nalodil své oddíly na několik menších plavidel a s jistou dávkou štěstí proklouzl k francouzskému pobřeží. Následovalo to, čemu se říká Let orla. Během několika týdnů Napoleon postupoval na Paříž a k jeho oddílům se přidávaly pluky a nakonec celé armády posílané králem „uprchlého lidožrouta“ zastavit. Dne 20. března dorazil Napoleon do Paříže, která mu přichystala velkolepé ovace. Bez jediného výstřelu tak podruhé usedl na císařský trůn. Začalo Sto dní jeho druhého císařství.

Evropská pohotovost

Vyhnaním Bourbonů a Napoleonovým znovunastolením byla hrubě porušena mírová ujednání z roku 1814. Jakmile do Vídně, kde

probíhal kongres o uspořádání evropských poměrů, dorazily zprávy o císařově útěku z Elby, byly armády protinapoleonské koalice uváděny do pohotovosti. Britové, Rakušané, Rusové, Prusové a jejich spojenci mohli na začátku léta proti Francii postavit přes tři čtvrtě milionu mužů. Napoleon samozřejmě disponoval omezenějšími možnostmi. Navíc musel většinu svých vojáků rozmístit v pevnostech a na obranu hranic. Francouzská armáda už také dávno nebyla tou armádou, která vítězila u Slavkova: tvořili ji do značné míry nezkušení nováčci. Napoleonovi chyběli i někteří staří důstojníci. Jedním z nich byl neobyčejně schopný velitel štábu Berthier, který zemřel právě v oněch dnech za nevyjasněných okolností pádem z okna. Na druhou stranu byla pro Napoleona nepochybnou výhodou roztroušenost nepřátelských armád: prozatím jej mohla ohrozit pouze britská armáda pod velením vévody z Wellingtonu a pruská armáda maršála von Blüchera, které se nacházely v Belgii. Císař, který ostatně vždy preferoval útočnou válku, se rozhodl mezi Blüchera a Wellingtona vklínit, oddělené je porazit, a poté podobně postupovat proti dalším koalicičním armádám.

Osudové tažení roku 1815 začalo v brzkých hodinách dne 15. června. Napoleon ještě netušil, že mu do konce vlády zbývají pouhé tři dny! Přestože pochod jednotlivých francouzských kolon přes hranice neproběhl bez problémů, podařilo se jim spojení zaskočit. Především Britý, jejichž důstojníci trávili onen večer na plese v Bruselu. Někteří se ve spěchu ke svým jednotkám ani nestíhali převléknout do uniforem.

Krvavý boj o statek La Haye Sainte, bráněný oddíly britské Královské německé legie

Váhání u Ligny

Pruská armáda se shromažďovala u vesnice Ligny, Britové na západ od níh u křižovatky Quatre-Bras. Bitva u Ligny prokázala, že Napoleon ztratil svou někdejší energii. Útok zahájil až odpoledne, když se již Prusové dokázali zkonsolidovat. Nepřítel navíc zaujal postavení za potokem a kamenými zdmi statků a zahrad, jejichž dobývání bylo velice obtížné. Prusové a Francouzi se pobíjeli i v kostele, jehož zdi byly po boji posety údery po kulkách a pokryty krvavými šmouhami. Večer Napoleon do boje nasadil svou elitní gardu a Prusové byli za hřmění blížící se bouře zahánáni na útek. V nastalém zmatku byl málem zajat maršál Blücher. Při pokusu zastavit prchající vojáky pod ním padl kůň, pod nímž zůstal uvězněný. Jen díky duchapřítomnosti svého pobočníka, který jej ukryl pod pláštěm, nepadl Francouzům

„Kéž bych mohl jako Jozue zastavit slunce“, povzděchl si. Bylo pozdě, k bitvě dojde až zítra a spojenci císařovým dopoledním váháním získají drahocenný čas.

Bojiště u Waterloo se nedá ani v nejmenším měřit třeba se slavkovským. Je značně malé, široké jen asi 5 a půl kilometru, a spíše než mírná návrší mu tehdy dominovalo několik velkých statků a zámeček Hougoumont. Onoho 18. června bylo po deštích podmáčené a pokryté blátem, což ztěžovalo přesun zvláště jízdy a dělostřelectvu. Napoleonův plán byl prostý: rozdrtit čelním útokem střed britské armády. Císař Francouzů už zjevně nebyl oním nápaditým vojevůdcem jako dříve. Při snídani se Napoleonův bratr Jérôme v místním hostinci, kde předchozího dne pobýval Wellington, dozvěděl, že Britové očekávají příchod Prusů – Napoleon ale tuto zprávu odbyl. O půl dvanácté dala francouz-

Císařská garda umírá, ale nevzdává se!

do rukou. V tu chvíli chtěl Napoleon dovršit vítězství a prchající Prusům poslat do boku záložní sbor generála d'Erlona, zjistil však, že sbor odpochoval pryč. Jak to bylo možné?

Wellingtonova mnohonárodnostní armáda, složená i z Holanďanů, Hannoveranů, Nassavců, Brunšvičanů a britské Královské německé legie, se s nepřitelem střetla u křižovatky Quatre-Bras. Francouzům zde velel maršál Ney, odvážný a prudký velitel, který však tentokrát postupoval příliš opatrně. Když už začal britské linie prolomovat, chtěl nasadit zálohu – generála d'Erlona, kterého Napoleon mezitím odvelel k Ligny. Ney, který dosud nedostal žádné informace, zazmatkoval a záložní sbor nechal pochodovat zase zpátky k sobě. D'Erlon tak nakonec chyběl nejen u Ligny, kde mohl Prusy zcela zničit, ale i Neyovi samotnému. Kdyby nebylo této nerozvážnosti, mohlo být vítězství nad Prusy naprosté. Přesto však francouzský císař věřil, že je Blücherova armáda demoralizovaná a boje neschopná. Sám ji už nepronásledoval a tento úkol svěřil sboru maršála Grouchyho. Čtěl se nyní čtěl vypořádat s Brity.

Pomalý francouzský útok

Následující den Napoleon opět váhal. Wellington se mezitím sešel s Blücherem, který se omlouval za to, že „poněkud páchne.“ Ze včerejšího mrzutého pádu se totiž léčil hojným požíváním alkoholu. Vévoda se s pruským maršálem dohodl, že zaujme obrané postavení na návrší Mont-Saint-Jean u vsi Waterloo, kam mu Blücher vyrazí za pomoc. Pruskému zadnímu voji se skutečně podařilo oklamat Grouchyho, a téměř celá jejich armáda začala směřovat ke svým spojencům. Britové se mezitím nepozorovaně stáhli od Quatre-Bras a začaly zaujímat pozice na dohodnutém místě. Napoleon tam v čele armády dorazil až před setměním.

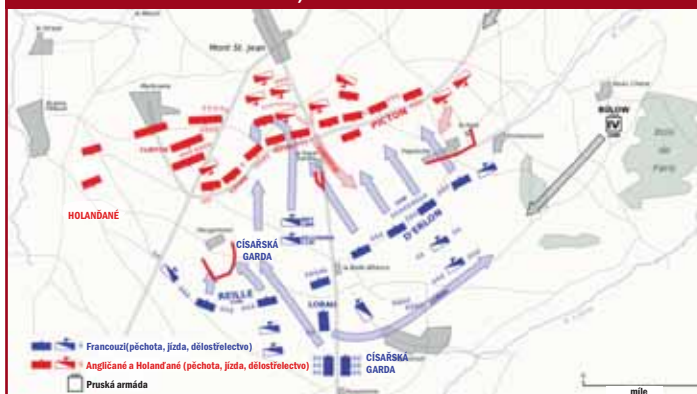
ská děla signál a na levém křídle byl zahájen útok. Rychle se však zbrzdil o zámeček Hougoumont, připomínající spíše malou tvrz. Stačilo jej obejít, ale francouzští generálové se jej jako posedlí pokoušeli stále znovu a znovu neúspěšně dobývat. A co hůř, po jedné hodině odpolední se na francouzském pravém křídle objevily první pruské oddíly. Napoleon poslal rozkaz Grouchyho k připojení k hlavními silám. Na to už však bylo příliš pozdě. Ještě stále ale bylo možné rychle rozdrtit Brity samotné a pak se věnovat Prusům.

Zmatená kavalerie

Proti Wellingtonovu středu vrhnul císař mohutnou sílu pěchoty, v kritické chvíli na ni odpověděl protiútok britské jízdy. Ta sice Francouze „rozšavlovala“, ale nechala se unést a byla sama zmasakrována přesilou. Právě tehdy došlo k jednomu z osudových momentů celé bitvy. Vinou zmatku a nepochopení se k dilčímú útoku části francouzské kavalerie postupně přidalo téměř celé řadové i gardové jezdecktvo. Tisíce jezdců v naleštěných korysech a barvitých uniformách jízdních myslivců, kopiniků a dragounů se celkem čtrnáctkrát převálilo na Brity, zformované do karé, odolných čtvercových formací používaných proti jízdy. Opět se potvrdilo, že britská pěchota vyniká obrovskou houževnatostí. Britský střed byl otráven, nicméně stále držel své pozice. A na pravém francouzském křídle zahájili Prusové útok.

Maršál Ney se rozhodl na otrávené Brity zaútočit s pěchotou a útok úspěšně rozvíjel. Neměl však již žádné zálohy, které by jej završily. Zbývala pouze císařská garda, kterou Napoleon dovolil nasadit až po delším váhání. Pohled na postupující masu gardové pěchoty jakoby vliil Francouzům do žil novou krev – garda byla elitou elit, která dosud nikdy neustoupila z žádného boje. Kvůli udržení morálky navíc Napoleon zrozeslal zprávu, podle níž byly

Bitva u Waterloo, 18. června 1815

blížící se pruské kolony marně očekávaným Grouchyho sborem. Stalo se však něco, co si nikdo z Francouzů nedokázal představit: garda byla odražena! Navíc se rychle ukázalo, že tmavé kolony na pravém křídle patří skutečně Prusům. To už bylo na vyčerpané Francouze příliš a jejich řadami se rozneslo volání „Garda ustupuje!“ a „Zrada!“ Celá armáda se postupně dávala na zmatený útek, který hrdinně krylo jen několik praporů Staré gardy. Velitel jednoho z nich, generál Cambronne, na výzvu vzdát se odpověděl: „Garda umírá, ale nevzdává se!“ Podle jiných to bylo pouze krátké nepřekné slovíčko na písmeno „h“. Francouzská armáda se zcela rozroutila.

Napoleon se sám vydal do rukou Britům. Samotnou Francii čekaly mnohem tvrdší mírové podmínky než předchozího roku. ■

Mgr. Marek Vlha
specializuje se na dějiny 19. století

Wellington v zápalu bitvy u Waterloo

Gebhard Leberecht von Blücher (1742–1819)

Pocházel ze staré šlechtické rodiny z Meklenburska. Jako mladík se coby husar zúčastnil sedmileté války, během níž se (poté, co byl zajat) dostal do pruských služeb. Proslul svou urputností a prudkou povahou. Stal se jedním z Napoleonových nejodhodlanějších a nejnesmiřtelnějších protivníků. Jeho způsob vedení války mu vysloužil přívlastek „Maršál Vpřed“. Zemřel jako poněkud poblázněný muž, ale ještě u Waterloo byl ve svých 73 letech dobrým jezdcem a vojevůdcem, který dokázal nadchnout své muže.

Arthur Wellesley, vévoda z Wellingtonu (1769–1852)

Narodil se v irské rodině jako syn earla z Morningtonu. Zpočátku vedl dosti nezodpovědný život plný hazardu. Napravil se nejspíš kvůli odmítnutí nabídky k sňatku. Stal se úspěšným vojákem a prošel boji v Evropě a v Indii. Titul vévodý získal za skvělá vítězství nad Francouzi na Pyrenejském poloostrově. Nebyl génielem Napoleonova formátu, ale dokázal si zachovat chladnou hlavu a dobře se starat o své vojáky. Po Waterloo se jako konzervativce angažoval v politice a zastával dvakrát post ministerského předsedy.

Římský legionář by se divil

Do krátkého přehledu pěšího vojska jsme nemohli zařadit zdaleka všechny pěšáky, kteří zasáhli do dějin. Vybrali jsme tedy ty, které pokládáme v dějinách za nejvýznamnější. Začneme v antickém Římě a skončíme v dnešní americké armádě. Kdyby římský legionář potkal moderního „řadového pěšáka“, asi by dost podivil, kam že se to válečnictví za „pouhé“ dvě tisícovky let posunulo

Legie ovládly svět 1. stol.

V článku o Spartakově povstání na straně 14 si můžete přečíst, jak fungovaly římské legie v akci. Ve své době byly nejmocnější vojenskou silou na světě. Legie představovala základní vojenskou jednotku antického Říma v počtu 4 500 až 6 000 mužů. K běžné výzbroji římského vojáka patřila kovová přilba, pancíř, obdélníkový, asi 120 cm vysoký a polokruhovitě vypouklý štít, meč (gladius-odtud název pro gladiátory) a kopí (pilum). Populární a účinnou zbraní byl nebezpečný hispánský meč, který měl dvojí ostří a byl asi 70 cm dlouhý. Díky disciplinovaným legionářům se podařilo Římské říši dobýt takřka celý tehdy známý svět.

Pěšáci podporovali jízdu 15. stol.

S rozšířením třmenů, udíla a ostruh zatlačili jízdní bojovníci pěchotu zcela do pozadí. Ve středověku byla válka doménou privilegované vrstvy – hrdých rytířů na koni, a pěchota pouze doplňovala jejich řady. Brnění bylo stále masivnější – od kožených, kroužkových a šupinových zbrojí se přecházelo k těžkým plechům. V nich už se bez koně takřka nedalo pohybovat. Ke

konci středověku v 15. století se však lehčí pěchota znovu dostávala ke slovu. Stalo se tak především díky objevu střelného prachu, dlouhých anglických luků, ale také nástupu profesionálních žoldnéřů bojujících za mzdu, tedy nikoliv hrdých šlechtických rytířů. V našem prostředí se pěšáci prosadili hlavně v plném husitském vojsku.

Rozšíření palných zbraní 17. stol.

Zásadní zlom v dějinách pěchoty znamenalo masivní používání střelného prachu a zejména zdokonalení palných zbraní na takovou úroveň, že byly poměrně přesné a více spolehlivé, než třeba středověké husitské píšťaly. Mušketýři, bojující hlavně ve třicetileté válce (1618–1648), dostali své pojmenování podle dlouhé muškety, což byla puška s předním nabíjením, jež se zapalovala pomocí doutnáku, který po přiložení zapálil střelný prach na pánvi zbraně. Odtud přeskočila úzkou dírou jiskra do hlavně, kde bylo větší množství prachu a náboj. Později byly pušky vybaveny křesadlovým zámkem fungujícím stejně jako dnešní zapalovač. Kromě mušket se používaly i krátké pistole pro střelbu zblízka.

Lidský terminátor 21. stol.

Přestože palné zbraně zůstaly hlavní zbraní pěchoty, její strategický význam ve 20. století ustoupil bojovým strojům. Nástup tanků a letadel způsobil, že pěší jednotky jsou důležité hlavně při boji v nepřehledném terénu a také při obsazování země. Říká se, že území není definitivně dobyté, dokud na něj nevstoupila noha pěšáka. Pro řadového bojovníka je dnes klíčové zajištění co nejlepších informací o dění na bojišti. Americká armáda rozjela projekt Land Warrior, který má za úkol informovat vojáka nepřetržitě. V helmě je zabudovaný displej, který mu informace promítá přímo před jedno oko. K dispozici jsou údaje ze senzorů sledujících jeho okolí, mapy a plánované cesty i pozice nepřátel zjištěných jinými složkami armády. Samozřejmostí je vysokofrekvenční rádio pro komunikaci.

Bleskové vítězství Izraele

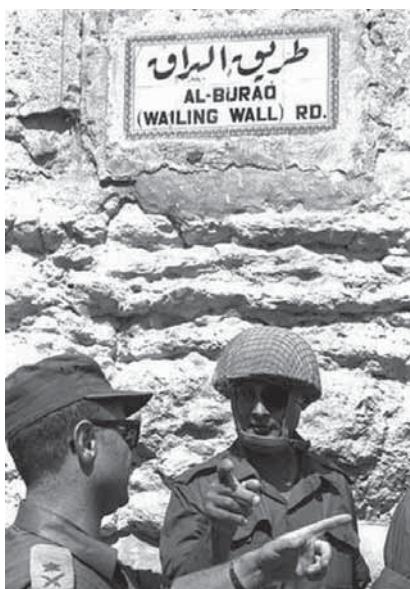
Stát Izrael vedl od počátku prakticky neustále války za svoji existenci s arabskými sousedy. Hned po svém vzniku 14. května 1948 byl Izrael napaden arabskými státy spojenými v Arabské frontě (Egypt, Sýrie, Zajordánsko, Libanon, Irák), jejichž cílem bylo zničení židovského státu

Izrael se ovšem ubránil a dokonce získal některá území, která mu nebyla přisouzena OSN. Do července 1949 uzavřel Izrael příměří se všemi nepřátelskými státy, z nichž ovšem ani jeden formálně neuznal jeho existenci. Z Izraelem obsazeného území uprchl téměř milion arabských obyvatel, kteří našli útočiště na západním břehu Jordánu, v Gaze a v okolních arabských zemích.

Na počátku roku 1956 zahájil egyptský prezident Násir blokádu izraelského přístavu Ejlat a v červenci 1956 vyhlásil znárodnění Suezského průplavu. Po dohodě s Francií a Velkou Británií zaútočila izraelská armáda 29. října 1956 na Sinajském poloostrově a postoupila až k Suezskému průplavu. Izrael okupoval pásmo Gazy a zajistil si nerušený přístup do Akabského zálivu. Sinajský poloostrov vyklidil v roce 1957.

Doutnající sopka

Ani v 60. letech nebyla pozice Izraele v regionu vůbec jednoduchá. Hranice mezi Egyptem a Izraelem na Sinaji byly od roku 1956 monitorovány vojsky vyslanými OSN. Od roku 1963 docházelo pravidelně ke střetům na syrsko-izraelské hranici. Od dubna 1967 se situace komplikovala. Sýrie podnikala letecké a dělostřelecké útoky na území Izraele a syrská vojska se na hranicích střetla v potyčce s izraelskými. Egypt na to reagoval rozmístěním většího počtu vojsk při

Izraelský ministr obrany Moše Dajan a jezuralský velitel Narkis, který ukazuje na západní zeď Jeruzaléma

izraelské hranici. Egyptský prezident Násir pak požádal OSN, aby stáhla své jednotky UNEF (United Nations Emergency Force) ze Sinaje. V polovině května k tomu skutečně došlo a ve stejné době Egypt obnovil blokádu Tiranské úžiny.

Izrael tak ztratil přístup do Rudého moře, neboť Suezský průplav byl pro něj Egyptem uzavřen už dříve. V oblasti se stupňovalo už tak dost silné napětí a začalo být zřejmé, že další izraelsko-arabská válka je nevyhnutelná. Zůstalo však otázkou, kdo zaútočí jako první. Násir přesvědčil Jordánsko, aby se k němu připojilo a podepsalo smlouvu o vzájemné obraně – král Husajn s ohledem na vybičované veřejné mínění, doufající v připojení podstatné části Izraele k jordánskému území, souhlasil. Za této situace byla v Izraeli vytvořena vláda národní jednoty, ve které se poprvé setkala levice a pravice. Do čela ministerstva obrany byl postaven zkušený voják Moše Dajan. Izrael měl celý svůj postup dobře promyšlen. Byl si vědom toho, že nemůže bojovat s celou koalici současně, pokud urychleně nezíská naprostou vzdušnou převahu.

Překvapivý letecký úder

Díky téměř dokonalé rozvědce izraelské velení přesně znalo rozmístění všech egyptských letadel i protiletadlových baterií. Vědělo také, kdy přesně se egyptské letouny vrací z ranního průzkumného letu. Vše bylo prostudováno, připraveno a nespočetněkrát nazkoušeno přede dnem D. Načasování bylo vypočteno tak, aby letouny přiletěly nad své cíle v jednom okamžiku, v 7:45 izraelského času. Letadla podle plánu přeletěla nad Středozemním mořem a pak se stočila zpět nad Egypt v nízkém přízemním letu, aby se vyhnula radarům. Po první útočné vlně přilétla druhá a po ní třetí. Překvapení bylo dokonalé. Přes 300 egyptských letadel (90% celého letectva) bylo zničeno ještě na zemi. Další 20 egyptských letadel bylo sestřeleno ve vzduchu. Když se izraelská letadla vrátila a jejich piloti podávali hlášení, zprávy o jejich úspěchu byly přijímány s nedůvěrou. Egyptské letectvo, největší na Středním východě, bylo v troskách. Násir však informoval své spojence Sýrii a Jordánsko, že útok byl odražen a izraelské letectvo utrpělo těžké ztráty. Povzbuzoval je ke vstupu do války. Když se spojenci Egypta začali pokoušet o ofenzívu, zaútočila izraelská letadla na jordánská a syrská letiště, dokonce i velkou

Izraelští vojáci u Zdi nářků

Severní fronta. Syrský tank v opevněné pozici na „Hirbet Batin“

Území obsazená během Šestidenní války

Pásma Gazy bylo původně součástí mandátu Palestina. V roce 1948 je obsadil Egypt. Jeho rozloha je 360 km² a dnes patří k nejzaldnější částem planety s nejvyšší nezaměstnaností.

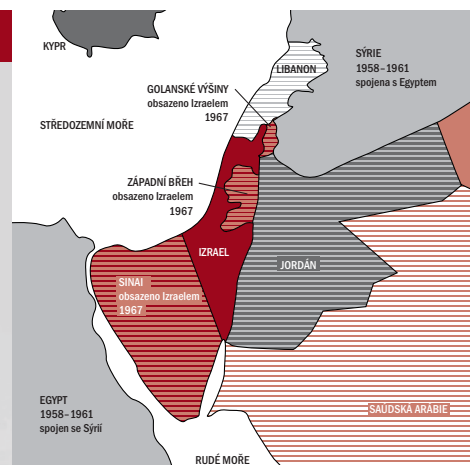
Západní břeh byl rovněž součástí mandátu Palestina. V roce 1948 byl anektován Jordánskem. Rozloha tohoto území je 5 860 km². Dnes obývá Západní břeh přes dva miliony obyvatel – hlavně Palestinců. Ve

zdejších osadách však žije přibližně 300 000 židovských osadníků.

Golanské výšiny nebyly před rokem 1948 součástí Palestiny, ale syrského území. Je to oblast hor a náhorních plošin vulkanického původu o rozloze 1 860 km² s četnými vodními zdroji. Po Šestidenní válce odtud asi 40 000 Syřanů uprchlo. Dnes zde žije přibližně 30 000 obyvatel, z nichž polovinu tvoří Drúzové, kteří jsou soustředěni v několika vesni-

cích. Na Golanách Izrael udržuje své jednotky dodnes.

Sinajský poloostrov nebyl rovněž součástí mandátu Palestina, ale Egypta. Ze všech dobytých území bylo tento poloostrov se svými 59 000 km² nejrozhlednější. Dnes zde žije asi 250 000 obyvatel soustředěných v několika letoviscích. Pouštní oblasti obývá beduínské obyvatelstvo. Izrael ukončil okupaci Sinaje v roce 1979.

Rádio Damašek hystericky vyzývalo svou armádu k obraně hlavního města

základnu Habbánja v Iráku. Na konci prvního dne války zničil Izrael 416 letadel, z toho 393 na zemi. Za tu dobu ztratil 26 letadel, všechna protiletadlovou palbou.

Dobytí Západního břehu a Sinaje

Izraelci se mohli soustředit na egyptské pozemní armády. Samozřejmě teď měli nad

Sinají naprostou vzdušnou převahu a mohli v klidu ničit celé konvoje obrněných vozidel prchajících k Suezskému průplavu. Také o pozemních egyptských silách měli díky rozvědce Izraelci přesné informace a v průběhu 6. a 7. června dobyli celý Sinajský poloostrov a dostali se až k Suezskému průplavu.

Syřané zatím promeškali svou nejlepší příležitost k ofenzivě. Když začaly 5. června válečné operace, přijali Syřané vyčkávací postoj a raději jen ostřelovali severní Galileu. Avšak v noci na 6. června, kdy izraelské letectvo zaútočilo jako odpověď na syrské ostřelování, Damašek zjistil, že byl informován mylně. 6. června pak podnikli Syřané omezený pozemní útok, ale byli odrazeni izraelskými tankovými a leteckými jednotkami.

Jordánsko dopadlo ještě hůře. Ráno 5. června Káhira informovala Jordánce, že 75% izraelských letadel bylo zničeno a že egyptské obrněné jednotky bojují hluboko na izraelském území. Král Husajn pak dal

souhlas, aby jordánské síly pod velením egyptského důstojníka podnikly útok na izraelský Jeruzalém a ostřelovaly izraelská města. Izraelský premiér Eškol sice apeloval na Husajna, aby se zdržel vstupu do války, a sliboval, že jeho vláda nebude vést útočné akce na východě, ale jeho výzvu nevalz král na vědomí.

Jeruzalém se tak stal místem urputných bojů. Aby se vyhnula boji muže proti muži v úzkých uličkách Starého města, provedla izraelská armáda obchvatné útoky na sever a na jih. Izraelské letectvo, s cílem zabránit jordánským tankům vstoupit do jeruzalémské bitvy z Jordánského údolí, soustředilo své útoky na silnici Jericho – Jeruzalém. Jordánské obrněné síly byly zadržovány dostatečně dlouho a nemohly se zapojit do bitvy.

Během 7. června se všechna větší města na Západním břehu dostala do izraelských rukou. Moše Dajan nabádal ke zdrženlivosti na severu, dokud na jihu zuří bitva. Odmítl schválit útok na Golanské výšiny i obsazení Starého města v Jeruzalémě. Jeho primárním cílem nyní bylo dobytí Šarm aš-Šajchu, egyptské pevnosti ovládající Tiranskou úžinu, jejíž uzavření urychlilo válku. Byl vypracován plán zmocnit se Šarm aš-Šajchu kombinovaným leteckým a námořním výsadem. Ale než mohl být útok uskutečněn, Egypťané vydali všeobecný rozkaz svým vojskům na Sinají ustoupit k Suezskému průplavu.

Diplomatická jednání

6. června večer začal egyptský rozhlas vysílat „informaci“, že americká a britská letadla z letadlových lodí podporují izraelské pozemní síly. V arabském světě ihned došlo k protiamerickým a protibritským demonstracím a útokům na konzuláty. Egypt a Sýrie omezili diplomatické styky se Spojenými státy. Mezi Washingtonem a Moskvou byly mezitím zhaveny telefonní linky. Sověti na Izrael svalovali vinu za válku a požadovali na americkém prezidentovi Johnsonovi, aby užil svého vlivu a přinutil Izraelce, aby

Jordánský král Husajn a egyptský prezident Násir podepsali dohodu o vzájemném „obraném“ spojení

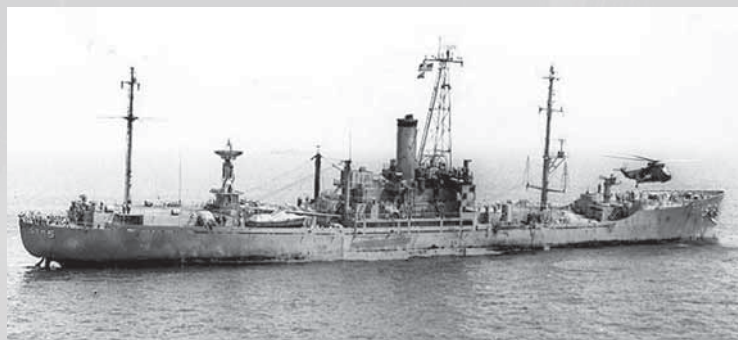
Útok na americkou loď Liberty

8. června se odehrál incident, který zamotal hlavu izraelskému velení. Šéfovi štábu Rabinovi byly hlášeny výbuchy z oblasti Al Aríša. Rabin nařídil námořnictvu a letectvu, aby situaci prověřily. Izraelské letouny objevily u Al Aríše neznámou loď, kterou se jim nedařilo identifikovat. Podle rozkazů zaútočit na každou neidentifikovatelnou loď blízko pobřeží Izraelci na loď zaútočili a těžce ji poškodili. Stále nebylo jasné, o jakou loď se jedná a neověřená informace, že by mohlo jít o sovětskou špiónážní loď značně vyděsila izraelské vedení.

Nakonec se situace vyjasnila – loď byla americká. Úkolem lodi bylo monitorovat spojovací síť Izraelských obranných sil odposlechem zpráv mezi izraelskými veliteli.

ských násilných represálií zmizela. Izraelci se omluvili americkému velvyslanectví a slíbili Američanům veškerou pomoc při evakuaci obětí a záchráně lodi. Při útoku zahynulo 34 Američanů a mnoho bylo zraněno. Izrael souhlasil, že zaplatí 13 milionů dolarů jako náhradu rodinám

Američanů zabitých nebo raněných při útoku. Odmítl však americký požadavek zaplatit opravu lodi, s odůvodněním, že to není Izrael, kdo nese odpovědnost za vlastní chybu Američanů, kteří nepředali včas Liberty rozkazy, aby se vzdálila z oblasti jakmile vypukne válka.

se stáhli. Prezident nechtěl nečinně přihlížet, jak se Sověti snaží zastrašováním zvrátit situaci a nařídil 6. flotile, aby se přiblížila místu bojů.

Ruské vedení pochopilo toto varování. Kontroloval však rezoluci Rady bezpečnosti pro všechny, kdo vedou válku, aby se stáhli z okupovaných území. Americký zástupce na to odpověděl, že by se věci měly vrátit ke stavu před krizí, tedy obnovit svobodu plavby v Arabském zálivu a návrat jednotek OSN (UNEF) na Sinaj. Jednání rady bylo odloženo na příští den. Ráno 6. června už v Moskvě měli informace o zkáze egyptského letectva a bylo zřejmé, že čas pracuje proti Arabům. Premiér SSSR Kosygin (přední exponent Brežněvova režimu) naléhal na Johnsona, aby USA podpořily rezoluci Rady bezpečnosti o zastavení palby a stažení vojsk. Ale Johnson zase tvrdil, že rezoluce musí obsahovat svobodu plavby v Tirasóvu úžině a obnovu kontroly jednotek UNEF. Ostatní členové Rady bezpečnosti podpořili tento americký přístup.

Postupem času Sověti rezignovali na požadavek stažení a 7. června ráno už i Egyptané vyčítali, že prostě zastavení palby je to nejlepší, čeho mohou dosáhnout. Termín ukončení palby byl stanoven na 8. června. Když Násir téhož dne oznámil svou rezignaci, vyvolalo to ohromné demonstrace obyvatel vyjadřujících mu podporu, tak si to tedy rozmyslel a zůstal ve funkci.

Odplata na Golanských výšinách

Poté, co Izraelci obsadili Sinaj a Západní břeh Jordánu, chystala se izraelská vláda ztrestat Sýrii za ostřelování židovských osad v Galileji. Moše Dajan, který se obával provokovat Rusy, stále radil k umírněnosti, ale jeho výhrady nesdíleli ostatní ministři ani armáda.

Šest válečných dní

1 (5. červen 1967)

Izrael zničil překvapivým preventivním útokem egyptské letectvo

2 (6. červen 1967)

Izrael obsadil pásmo Gazy a další částí Sinaje, na východě města Betlém a Hebron

3 (7. červen 1967)

Jordánsko zaútočilo na Izrael, který útok opětoval. Dobil západní břeh Jordánu a celý Jeruzalém. Nakonec bylo dohodnuto zastavení palby

4 (8. červen 1967)

Izraelská vojska se dostala k Suezskému průplavu a Egypt přistoupil na příměří

5 (9. červen 1967)

Egyptský prezident Násir chtěl podat demisi, ale po velkých demonstracích ji vzal zpět. Izrael zaútočil proti Sýrii a obsadil Golanské výšiny

6 (10. červen 1967)

Izrael postoupil na syrské frontě, ale večer byla na všech frontách palba zastavena

Moše Dajan (1915–1981)

Narodil se v kibucu v Palestině a již ve čtrnácti letech vstoupil do židovské podzemní vojenské organizace Hagana. Za 2. světové války bojoval po boku Britů proti vichistické Francii v Libanonu a Sýrii, kde přišel v boji o oko a získal vyznamenání za statečnost. Během první arabsko-izraelské války zastával stále vyšší vojenské posty, v dubnu 1949 byl už v hodnosti generálmajora. Po válce byl vyslán studovat důstojnickou školu do Anglie.

Od roku 1953 zastával pět let post náčelníka generálního štábu. Jeho prozíravá taktika přispěla k izraelskému vítězství v druhé válce s Araby v roce 1956. Dajanova popularita vzrostla natolik, že se rozhodl odejít do

politiky. Krátce před Šestidenní válkou se stal ministrem obrany a jeho blesková taktika opět slavila úspěch. Krom toho, že se jako ministr obrany podílel na řízení pozdních fází operací a že měl velký vliv na vládní rozhodnutí ovlivňující průběh bojů, udělal mnoho pro pozvednutí morálky vojska a obraz Izraele a jeho armády v průběhu konfliktu.

Ovšem v roce 1973 došlo na Jom Kippur k nečekanému arabskému útoku a nepřipravenost Izraele byla přičtena právě Dajanovi. Spolu s premiérkou Maierovou odstoupil a na sklonku života se vrátil do vlády jako ministr zahraničí. V letech 1977–1979 tak mohl dojednat mírovou smlouvu s Egyptem.

Večer 8. června požadovali představitelé samosprávy ostřelované Galileje ofenzivu proti Golanským výšinám. Ve 3:00 byl Dajan informován, že vstoupilo v platnost egyptské a jordánské zastavení palby. V té chvíli vydal rozkaz k útoku na syrské frontě.

Izraelcům se podařilo na krátkém úseku čelní ofenzivou prolomit syrské linie a postupovat do týlu nepřítele. S podporou letectva se blížili k Al Qunaitife, největšímu městu na Golanských výšinách. Odpoledne 10. června vstoupili do opuštěného města izraelské jednotky. Rádio Damašek hystericky vyzývalo svou armádu, aby se pokusila bránit hlavní město. Ale ve skutečnosti neměli Izraelci v plánu obsadit Damašek a soustředili se jen na převzetí kontroly nad Golanami. Sověti neustále tlačili na Washington a žádali, aby byli Izraelci okamžitě zastaveni i za cenu použití síly. Izraelci mezitím na Golanách dosáhli svých cílů a bylo dojednáno zastavení palby. Šestidenní válka oficiálně skončila 10. června v 18:30 odpoledne izraelského času.

Nestabilní vítězství

Válka skončila velkým vojenským vítězstvím Izraele, dosaženým navíc za relativně malých ztrát (přes 700 padlých vojáků), přičemž ztráty nepřátel se počítaly na desetitisíce. Izrael dobyl třikrát větší území než byla jeho dosavadní rozloha. Zvlášť dobytí Starého města v jordán-

ském Východním Jeruzalémě, kde se nachází Zeď nářků, Chrámová hora a další posvátná místa judaismu, způsobilo vlnu euforie mezi Židy v Izraeli i v zahraničí. Důsledkem tohoto nadšení byl velký nárůst přistěhovalectví do Izraele. Mnoho Izraelců však začínalo tušit, že dobytá území nemusí v budoucnu přinést jen výhody. Vývoj jim dal za pravdu.

Následující spory s Palestinci totiž byly do značné míry právě důsledky Šestidenní války. Palestinci na okupovaných územích se po válce dostali pod vojenskou správu izraelské armády, což mělo za následek další velkou uprchlickou vlnu. V pásmu Gazy a na Západním břehu zůstalo i po Šestidenní válce asi milion Palestinců. To byl velký rozdíl oproti roku 1948, kdy naprostá většina rodnou zemi opustila.

Palestinská společnost se začala mnohem více radikalizovat, ale okupace nepřinesla Palestincům jen negativa. Mnoho z nich mohlo začít pracovat v Izraeli, kde měli podstatně větší výdělků, přesto byli pro Izraelce levnou pracovní silou. Role Organizace pro osvobození Palestiny (OOP), začala po válce posilovat. Dlouhodobá izraelská přítomnost na palestinských územích vedla k dalšímu pokračování boje mezi řadovými palestinskými nacionalisty. ■

Mgr. Jan Čurda
specializuje se na dějiny 19. a 20. století

Gamál Abd an-Násir (1918–1970)

Už před 2. světovou válkou se zajímal o politiku a vystudoval vojenskou akademii v Káhiře. Po válce působil na akademii jako instruktor. S ostatními důstojníky vytvořil Hnutí svobodných důstojníků, které 23. 7. 1952 zahájilo revoluci proti králi Farúkově, který uprchl do Itálie. Ve vládnoucím Revolučním hnutí zastával Násir funkci místopředsedy, později předsedy vlády a nakonec byl v roce 1956 zvolen prezidentem. Pod zámkou získání finančních prostředků na vybudování Asuánské přehrady znárodnil v červenci 1956 Suezský průplav.

Na to reagovali Francouzi a Britové bombardováním a výsadkovou operací.

Současně Izrael zahájil ofenzivu na Sinaji. OSN a USA přinutily zúčastněné zastavit boje a stáhnout se. Po tomto konfliktu se značně zvýšila Násirova popularita. Násir se pokusil vytvořit panarabskou republiku, v roce 1958 byla vytvořena Sjednocená arabská republika. Členskými státy byly Egypt a Sýrie. Sýrie však roku 1961 z federace vystoupila. V roce 1967 Násir vyzval arabské státy, aby zaútočily na Izrael a zničily ho. Izrael reagoval 5. června zahájením preventivní války. Po porážce Násir nabídl demisi, ale po protestech obyvatel ji stáhnul. Zemřel na infarkt v roce 1970.

Pochybný mír s českými kacíři

Učebnice dějepisu nám sdělují, že husitské války skončily roku 1436 vyhlášením Basilejských kompaktát. Jakou cenu měl však takový mír? Byl hlavně znakem únavy z válečných útrap a poznáním, že ani jedna z válčících stran nemůže definitivně vyhrát

Boj husitů s křižáky vyobrazený v Jensském kodexu

Víte?

Pojmenování „husité“ mělo v dobovém kontextu v Evropě pejorativní (posměšný) nádech, takže Češi toto oslovení většinou odmítali jako urážlivé. Dávali přednost označení utrakvisté – tedy ti, kteří přijímají pod obojí. Výjimkou byl však vojevůdce Prokop Holý, který prohlásil, že je pro něj čest nést pojmenování podle mistra Jana Husa.

Ztrestejte kacíře!

Tak volali církevní preláti na koncilu ve švýcarské Basileji před bitvou u Domažlic (červenec, 1431). Burgundský opat Alexandr sice už tehdy navrhol, že se má s husity jednat přátelskou cestou, „která bude milejší Bohu a užitečnější lidem“, ale poslouchal ho málokdo. Většina pravověrných katolíků se pevně spoléhala na čtvrtou křížovou výpravu vyslanou do Čech, jejíž vypravení stálo nemálo úsilí a peněz. Byli přesvědčeni, že vzpurní čeští kacíři budou přinuceni k poslušnosti křížáckým mečem. Teprve když do Basileje dorazila zpráva, že „stateční rytíři“ zbaběle uprchli, sotva zaslechli u Domažlic zpěv písně „Ktož sú boží bojovníci“, ztratily hlasy bojovníků „jestřábů“ na síle a začalo se vážně uvažovat o uzavření kompromisního míru.

Poražený vůdce křížové výpravy kardinál Cesarini se chopil iniciativy a sněm nakonec rozhodl, že husité mají být přizváni na koncil k jednání. Nesmíme si ale představovat, že katolíci chtěli nějakým způsobem ospravedlnit či uznat Husovo učení. Tím by se římská církev připravila o veškerou politickou moc, což nepřicházelo v úvahu. Maximálně byli kněží ochotni uvažovat o tom, že by v Čechách povolili výjimku v přijímání pod obojí způsobou. Do jednání se vložil i římský král Zikmund Lucemburský, který po míru v Čechách také toužil, aby si mohl konečně nasadit českou královskou korunu a ujmout se vlády, kterou teoreticky získal už roku 1419.

Odvolejte prostitutky!

Hrdé husitské poselstvo v čele s vojevůdcem Prokopem Holým se na jaře roku 1433 blížilo k Basileji. Do všech měst vjíždělo s rozvinutými korouhvemi a s transparentem „Pravda nade vším vítězí.“ V Basileji husité veřejně propagovali čtyři artikuly. Církevní preláti jim vyšli dokonce natolik vstřícní, že požádali basilejské konšely, aby ve městě zakázali pouliční prostituci, hazardní hry a jiné nepřístojnosti. Věděli dobře, jak jsou na takové věci husité citliví.

Samotné jednání však nebylo jednoduché, přestože se obě strany snažily vyjít si maximálně vstřícní. Už před návštěvou koncilu probíhaly předběžné schůzky v Chebu, na nichž bylo dohodnuto, že při o uznání čtyř artikulů, jež byly hlavními husitskými požadavky, má rozsoudit „zákon boží, praxe Kristova, apoštolské a prvotní církve spolu s koncily a učiteli, kteří se v něm pravdivě zakládají“. Autorita Písma (Bible) a zákona božského byla pro husity nade vše.

V Basileji pak s husity mluvili zkušení církevní diplomaté, kteří se snažili kacířům co nejvíce rozvázat jazyk. K tomu sloužilo bohaté jídlo i dobré víno, mnohokrát se soukromě setkal kardinál Cesarini přímo s Prokopem Holým. Ale basilejské disputece nakonec k ničemu nevedly. Koncil byl ochoten uznat jen jeden z artikulů, laické přijímání z kalicha, zatímco ostatní by vážně narušily

hierarchickou strukturu katolické církve. Navíc Prokop Holý odmítal přijetí dočasného klidu zbraní a příměří. Zdůvodňoval to svatou válkou, ale věděl dobře, jak silným argumentem je hrozba husitských sudlic a cepů.

Češi proti Čechům

Situace v českých zemích nebyla jednoduchá. Už od počátku husitských válek zde existovalo několik názorových proudů a vojenských organizací. Bitvou u Domažlic (1431) získala navrch radikální tábořská strana vedená Prokopem Holým. Pražané v čele s budoucím arcibiskupem Janem Rokycanou byli umírněnější a mnohem více nakloněni jednání. Jan Rokycana také jako první uvítal pozvání do Basileje a byl roku 1433 v husitském poselstvu za mistry pražské univerzity. Radikální názory hlásali též Siroťci z východních Čech vedení Janem Čapkem ze Sán. Táboři i Siroťci měli za sebou nezdolnou sílu polních vojsk, složených většinou z „obyčejného“ lidu a chudých šlechticů. Umírnění pražští husité však stále více získávali podpo-

Fiktivní podoba tábořského vojevůdce Prokopa Holého, jak si ji představovali lidé v 17.–18. století

ru panstva, které cítilo, že dlouhá válka už je příliš vyčerpávající. Přestože na všehusitském sněmu roku 1432 uhájil ještě Prokop Holý svoji pozici a získal vedení poselstva do Basileje, už během jednání s koncilem přesvědčili postranními rozhovory katolictví diplomaté mnohé z husitů o nutnosti míru.

Rozporů v husitském táboře využilo i nové poselstvo koncilu, které do Prahy dorazilo koncem roku 1433. Prokop Holý byl mezitím zbaven v Táboře vedení kvůli neúspěchu jedné „zásobovací“ výpravy v Bavorsku. Panská koalice, tedy česká šlechta ve spojení s Pražany, cítila svoji šanci a vyhlásila

v 16. století. Všude za hranicemi Čech a Moravy se na české husity dívali jako na kacíře, takže jediným reálným vítězstvím pro ně mohlo být uznání statu quo v českém království.

Jednání se táhla další dva roky a velmi aktivně se v nich angažoval císař Zikmund, kterému hrozilo, že zemře dřív, než vytoženou českou korunu získá. Tlačil na koncil v Basileji, jež od začátku vzal pod svoji ochranu, aby se hleděl dohodnout s husity co nejdřív. „U boha živého,“ prohlásil prý k vyslancům koncilu v Brně, „kde je koncil a co vykonal, kromě toho, že se pokusil zlehčit papežovu a císařovu moc? Nedoká-

mohli umírnění husité považovat kompakťata za své vítězství, zatímco pro katolíky znamenala reálný oddech od husitského vojenského ohrožení.

Nevýhody pochybného míru však byly zcela zřejmé. Předně kompakťata neuznal papež. Ještě v druhé polovině 15. století se uherský král Matyáš Korvín prohlásil za vůdce křížové výpravy proti českým kacířům. Mocenská situace uvnitř českého státu byla napjatá díky existenci mnoha zájmových skupin. Slezsko, jedna z vedlejších zemí koruny české, se k husitům nikdy nepřidal a v zásadě jimi tamní pánové opovrhovali

Slovníček

Utravismus. Hnutí vzniklo již po roce 1400. Žádalo přijímání eucharistie i pro laiky pod způsobou chleba a také vína (i z kalicha), tj. pod obojí způsobou (lat. sub utraque specie) – vyznání kališnické podoby.

Čtyři pražské artikuly byly vyhlášeny jako hlavní husitský program, jenž má ideologicky zastřešit celé husitské hnutí, již roku 1420. Hlásaly přijímání pod obojí způsobou, svobodné hlásání slova Božího a odejmutí světského majetku církvi. Zejména čtvrtý bod byl samozřejmě pro katolickou církev naprosto nepřijatelný, přestože husité jej v Čechách uplatnili již na začátku husitských válek.

S ohledem na příjíždějící husity zakázali konšelé v Basileji pouliční prostituci

mobilizaci proti polním vojskům. Na jejich stranu se přidalo i několik vůdců Sirotků a v květnu 1434 zradil i nový tábořský hejtman Přibík z Klenové. Polní vojska v té době obléhala katolické město Plzeň, ale musela ustoupit. Prokop Holý se znovu ujal velení, ale zůstal už takřka bez podpory. Jen sirotčí hejtman Jan Čapek ze Sán byl ještě na jeho straně. Když však došlo 30. května k osudné bitvě u Lipan, utekl právě Jan Čapek se svoji jízdou příliš brzy a tím přispěl k drtivé porážce radikálních polských vojsk, jež odmítala složit zbraně a ustupovat katolickým požadavkům. Prokop Holý naštěstí v bitvě padl, čímž zůstal ušetřen dalšího jednání, které by jeho husitské neústupné srdce, až fanaticky oddané programu čtyř artikulů, zřejmě neuneslo.

Dohoda na obzoru

U Lipan neprohrálo české husitství. V Basileji se už preláti radovali, jak se husité nakonec porazili sami, ale pravda byla taková, že pouze odřízli svou radikální paži, která začínala být na obtíž. Je těžké posoudit, zda chování spojenecké koalice Pražanů, umírněných kališnických pánů a katolíků, můžeme označit jako zradu husitských myšlenek nebo reálné zhodnocení situace. Bylo totiž zřejmé, že v Evropě ještě nenastal čas pro šíření reformačních idejí, jaké nastalo po vystoupení Martina Luthera

že-li dovést do konce věc s Čechy, nezbude po něm nic, stejně jako po kostnickém sboru!“ Tak se v potu diplomatických jednání pomalu rodila Basilejská kompakťata, aby mohla být slavnostně vyhlášena v Jihlavě 5. července 1436.

Přijde konečně mír?

Na první pohled byla kompakťata skutečně výhodná pro obě strany. Koncil uznal existenci kališnické církve a povolil přijímání pod obojí způsobou v Čechách a na Moravě. Zároveň uznal v jisté velmi omezené míře i platnost dalších tří artikulů. Na oplátku měla být definitivně rozpuštěna husitská polní vojska. Případně je Zikmund plánoval využít v boji proti Turkům, ale to se nepodařilo. Tábořská vojenská republika dokonce s vlastní církví, přesahující úmluvy v kompakťatech, existovala až do roku 1452, než ji definitivně rozmetl kališnický pán (později král) Jiří z Poděbrad.

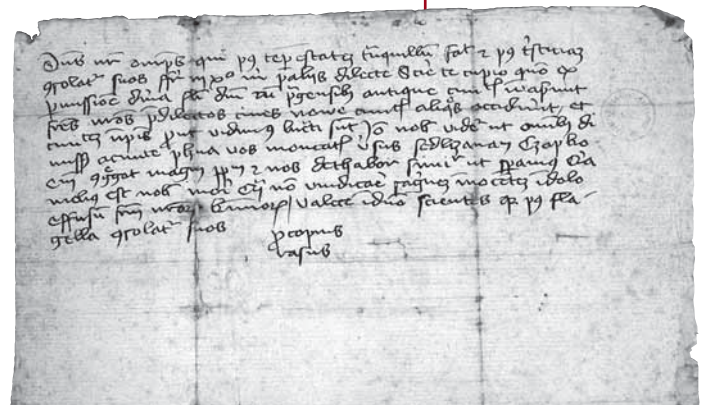
Za přijetí svých požadavků se Češi také uvolili přijmout konečně za svého krále Zikmunda Lucemburského, jenž ostatně měl na trůn jako poslední žijící syn Karla IV. zcela legitimní nárok. Zikmund však musel slíbit, že uzná šlechtě i městům všechny územní zisky, které si zabraly během husitských válek, většinou na úkor katolické církve. Když uherský král a římský císař, dosedal ještě téhož roku na trůn,

stejně jako zbytek Evropy. Spíše než o opravdový mír šlo o příměří a čas na oddech. Klid přinesl teprve rok 1448, když se vůdce sjednocených kališnických krajů Jiří z Poděbrad zmocnil Prahy násilím. Od té chvíle úspěšně prosazoval politiku tolerance a soužití všech zájmových skupin a tvrdě zasahoval proti každému, kdo by chtěl rušit mír.

Kališnická víra se však v Čechách udržela po dvě staletí. Až do smutné porážky na Bílé hoře (1620) zůstaly Čechy zemí dvojhoj lidu. ■

Mgr. Jindřich Kačer

Listina Prokopa Holého z roku 1434. Oznamuje zde Prokopovi Malému pád Nového města pražského a přikazuje mu zastavit obléhání Plzně a táhnout k Sedlčanům

Církevní koncil

Církevní koncil bylo obrovské shromáždění, které často trvalo několik let. Předsedal mu obvykle papež, ale někdy jednal koncil i proti jeho vůli. Úkolem koncilu bylo řešení nejpalčivějších současných problémů církve, ať už náboženských, mravních či politických. V Basileji se jednalo především o nápravu církve, která byla ke konci středověku doslova prolezlá korupcí, prodáváním úřadů (simonie) a protekcí. Vlivné úřady získávali členové mocných rodů, kteří často ani neuměli latinsky a z bible toho moc neznali. Úřady však byly spojeny s velkými příjmy, takže jmenovaný biskup či opat se do své diecéze někdy ani nepodíval a nechal si jen posílat peníze. Kromě toho takoví kněží prospěcháři často nedodržovali boží příkázání, hýřili s prostitutkami či jinými děvčaty, pili nadměrné množství alkoholu a vůbec si žili v okázalém přepychu. Nechyběly hlasy zejména ze strany mnišských řádů, které říkaly, že husité se mají přesvědčit právě tím, že se katolická církev obrodí a zreformuje.

Jak se husité tak dlouho udrželi?

Stál proti nim celý tehdejší křesťanský svět. Učení Jana Husa bylo všude bez výjimky pokládáno za bludy, které všichni odmítali přijmout. Přesto si Češi a Moravané udrželi po celých 15 let neporazitelnost. Nebyl to však až takový zázrak, že se malá země uprostřed kontinentu udržela proti vůli celé Evropy. Jistě velkou roli hrála bojová taktika s vozovou hradbou i geniální strategické uvažování Jana Žižky i Prokopa Holého. Těžko by však mohli odolávat, kdyby proti nim byla Evropa schopná vyslat všechnu svou vojenskou sílu. Jenže v téže době zuřily jedny z nejtěžších

bojů stoleté války mezi Anglií a Francií, vedle říše nejmocnějších království. Samotná říše byla oslabena vnitřními spory a římský král Zikmund jí vládl většinou z Budapešti, tedy mimo její hranice. Přestože se aktivně snažil vyřešit mnohé problémy, byl zaneprázdněn především tlakem Turků z jihovýchodu. Ze všech evropských zemí tak zůstalo jediné Polsko, které však samo mělo spory s Řádem německých rytířů, jenž tvořil jádro většiny křížových výprav proti Čechům. Evropa v této situaci skutečně neměla dost síly k vojenskému potlačení českého kacířství.

Morovou ránu cítíme dodnes

Za jeden z důležitých „osmičkových“ roků považují evropské dějiny rok 1348. Karel IV. tehdy založil Nové město pražské, sláva Prahy se dotýkala hvězd. Evropa však trpěla morem. Ten přinesl nespočet hospodářských následků, z nichž mnohé nás přes klenbu 660 let ovlivňují dodnes

Ryt Paula Fürsta „Doktor Zbáb z Říma“. Plynovou masku si lékař vypával vonnými substancemi, které jej měly chránit od nákazy pacientem

Jedním z primárních znaků úspěšnosti každé civilizace v dějinách je růst populace. Dokáže-li hospodářství uživit více lidí na daném území, jde pravděpodobně o známku rozkvětu. Bohatší lidé si mohou dovolit více přežívajících dětí, kterým mohou zabezpečit lepší příjem potravy a tím zdravější a odolnější organismus. To platí především o starších civilizacích; v moderní

době se civilizační bohatství projevuje spíše v investicích do kvality, nikoli kvantity dětí, jak ukazuje práce nositele Nobelovy ceny z roku 1992, Garyho Beckera.

Po dlouhých letech stagnace od pádu Říma začala kolem roku 1000 evropská populace citelně růst. Evropský obchod předtím v počátcích středověku v podstatě zamrzl (za všechny příčiny jmenujme např. zvýšení nebezpečí pro obchodní cestující, nedostatek oběživ a s Římem zmizelou společnou evropskou měnu). Když není obchod, těžko se jednotlivé oblasti mohou specializovat ve výrobě čehokoli (a zbylé potřeby získávat směnou). Když není

lidí, anebo se mezi kaffské nákaza dostala nějakým jiným způsobem.

Jisté je, že několik janovských lodí, které se z Kaffy dokázaly dostat, přirazily k sicilským břehům v říjnu 1347 s mrtvými a morem nakaženými námořníky na palubě. Během následujících týdnů přirazily další nakažené lodě z Levanty do Janova a Benátek. Další cesta Evropou byla už jen otázkou času (viz mapa). V lednu 1348 přešla do Francie skrze přístav Marseille, do května 1348 se nemoc dostala do zbytku Apeninského poloostrova, Paříže dosáhla někdy na začátku letních prázdnin. Prázdninovým výletem se v cestovatelském létě podívala

USA mluví anglicky díky moru roku 1348

specializace, je těžké stát se ve výrobě lepším. V novém tisíciletí se ale obchod pomalu probouzel ze zimního spánku – a nakonec sám přispěl k tomu, že se mor po Evropě rozšířil nebyvalou rychlostí.

Nebezpečí přišlo z Východu

Janovští obchodníci si ve středověku udržovali mnoho „obchodních stanic“, mezi jinými i na Krymu. Jmenovala se Kaffa a její bohatství bylo trnem v oku tureckým sousedům, kteří se rozhodli ji obléhat. Podle legendy vrhali mrtvolky morem zhybnutých lidí přes hradby, aby nemoc rozeseli. Mikrobiologové tuto legendu vyvracejí s odůvodněním, že z mrtvol by ještě před vrhnutím utekly blechy, které jsou, cestující na krysách, hlavním přenašečem infekce. My se však spokojíme s vysvětlením, že vzhledem k nevyhnutelnému osudu nakaženého pacienta se přes hradby mohlo dostat i několik blechami vybavených doživajících

přes kanál do Anglie, kde měla obzvláště silný hospodářský vliv. Lehce přeskočila švýcarské Alpy a zamířila také do maďarských nížin. Do oblasti Beneluxu, již tehdy nejhustěji zalidněné části Evropy, přišla paradoxně až s rokem 1349, ale pak se již rychle rozšířila do Německa a Skandinávie. Ve stejnou dobu ani Hadriánův val neochránil Skoty. Příštího léta 1350 vlna opustila Evropu a směřovala oblohou zpátky na Východ ke svým kořenům. Za sebou nechala spoušť – během 2,5 roku umřelo zhruba 25 milionu lidí, asi třetina evropské populace (viz rámeček Loterie nebo úděl?).

V českých zemích byla úmrtnost této největší morové epidemie relativně malá, byť pozdější morové rány v následujících stoletích již naše země nešetřily. Přesto jsme ani ve 14. století nezůstali nedotčeni – Karlovi IV. umřela v morové epidemii roku 1349 jeho prvorozená dcera Markéta, která tak pouze o rok přežila svou matku Blanku z Valois.

Co způsobilo takové ztráty?

Jakákoli infekce je tím účinnější, čím hůře vyživovaní je imunitní systém nakaženého. Po globálním oteplování začínajícím zhruba se začátkem tisíciletí, které přispělo k populačnímu boomu, přišla s počátkem 14. století tzv. malá doba ledová (viz časopis Svět 4/2008), a s ní neúrody, někde i hladomory. Špatně vyživovaná populace se tak lehce poddávala.

K tomu samozřejmě přistoupily nedosta- tečné hygienické podmínky života. Středověká ulice fungovala zároveň jako stoka. Ony menší prostory představené v fasády starších vícepatrových domů, které v obměněných mutacích vidíme ozdobené ornamenty ve všech našich městech, jsou inspirovány tím, pro co měla středověká čeština pojmenování „výsernice“.

Situaci nepomohlo ani to, že dobová medicína byla zcela bezradná, když měla určit původ a příčiny moru. V říjnu 1348 udělil francouzský král Filip VI. z Valois (bratr naší Blanky) výzkumný grant Mistrům Pařížské univerzity, jedné z největších tehdejšího světa, aby zjistili, co stojí za morovou epidemií hubící jeho poddané. Velký grant přitáhl největší medicínské odborníky, kteří ve své zprávě přiklali vinu „trojitě konjunkci Saturna, Jupitera a Marta ve čtyřicátém stupni Vodnáře, ke které došlo 20. března 1345 jednu hodinu po poledni“. Toto vysvětlení se stalo natolik oficiální, že si brzy zasloužilo i oficiálně králem posvěcené překlady z latiny do místních jazyků. Celý traktát byl tak často jedním z prvních oficiálních dokumentů publikovaných nelatinsky a bizarně tak přispěl k šíření gramotnosti v místních evropských jazycích.

Předepsaná léčba byla neměně fantastická – pálení vonných látek, pouštění žilou, klistýry, užívání drocných drahokamů či zlata. To málo užitečného, co mohli tehdejší doktoři obecně nabídnout, bylo v době moru ještě sníženo jejich velkou úmrtností (stejně jako zametači byli v nejbližším kontaktu s nakaženými), takže díky jejich nedostatku lidé ještě větší měrou umírali a na jiné než morové neduhy.

Církev zklamala

Masy se nespokojily s oficiálním „vědeckým“ vysvětlením moru a viděly v něm spíše projev Božího hněvu. Za jiných okolností by to možná znamenalo naopak větší přimknutí k církvi a prohloubení zbožnosti, nyní však vyšší míra úmrtnosti kněží byla znamením, že se Bůh hněvá i na církev samotnou. Nesmíme zapomínat, že implicitní smlouva zněla tak, že 4-5 rolníků bude živit jednoho církevního hodnostáře, který jim výměnou za to bude zprostředkovávat přímluvu u Boha, kterážto protislužba se nyní zdála být zanedbávanou. A tak lidé hledali alternativní spojení s Bohem. Na trhu se objevili zprostředkovatelé – flagelanti. Vandrovali Evropou, mrskajíce se za hříchy lidstva, a postupem času začali i vykonávat svaté zpovědi.

Jinou alternativou bylo přímé spojení s Bohem, lidé se začali dožadovat možnosti

sami si přečíst bibli ve vlastním jazyce. Po vynálezu knihtisku v roce 1439 se Bible stala doslova bestsellerem. Ekonomické výhody všeobecně zvýšené gramotnosti jsou nasnadě. Větší osobní, nikoli zprostředkovaná provázanost s bibli pak dala vzniknout i řadě reformačních hnutí a odštěpení protestantů od katolického hlavního proudu. Nezapomeňme, že Jan Hus kázal v Betlémské kapli již půlstoletí po moru.

Mor a renesanční věda

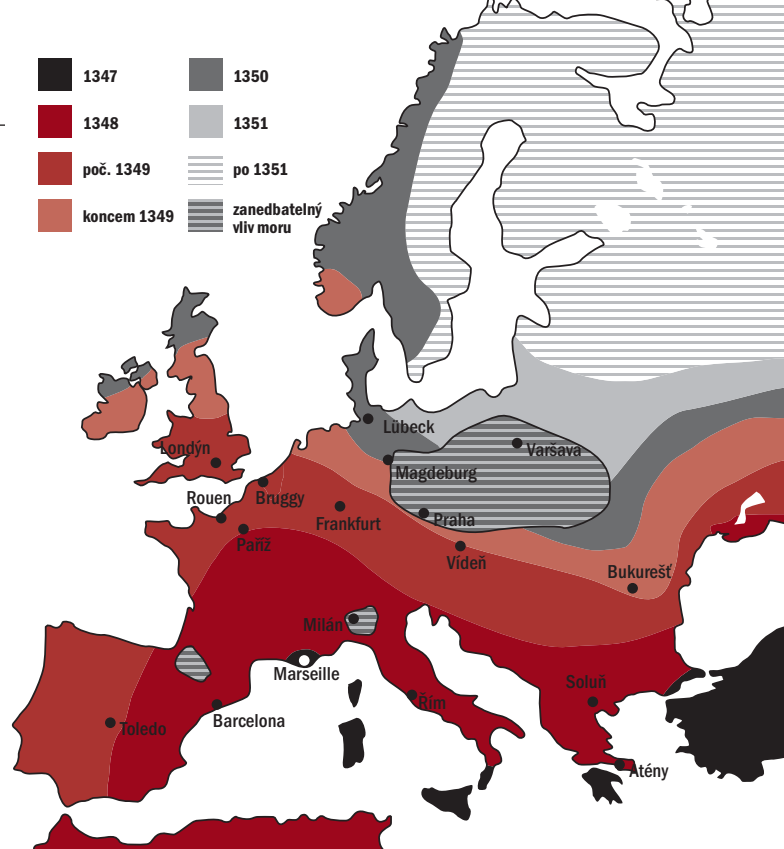
Dalším řešením se pro mnoho lidí stal útěk od náboženského života či jeho značné zmírnění, což posílilo probouzející se renesanční vědy a umění s důrazem na současný pozemský, nikoli posmrtný život. Podle mnohých autorů tak byla černá smrt zvláště v Itálii jakýmsi katalyzátorem renesance.

Ve stejné době se začaly v Evropě rodit národní státy. Doposud katolictví sjednocovalo Evropu, ale nyní, když se katolíci a protestanti hádali mezi sebou, pověstný třetí se smál. Světským vladařům přibývalo na moci, ale protože byli mezi sebou neustále ve vzájemné konkurenci, bylo stále těžší naslouchat konzervativním silám a odolávat adopci nových vynálezů, bez nichž by hrozila „ztráta konkurenceschopnosti“. To vedlo k rychlé konkurenční adopci nových vynálezů v jednotlivých státech i k budoucím formálnímu oddělení státu a církve. Zvláště ten pak dle mnoha hospodářských historiků zajistil, že Evropa, tehdy hospodářsky zaostávající za Čínou i islámským světem, oba nakonec předstihla.

Mor a nevolnictví

Snad nejzásadnější hospodářský vliv však měl mor na míru volnosti poddaných. Nevolnictví bylo hospodářským systémem, kdy díky úpadku peněžního hospodářství po pádu Říma platili lidé za vojenskou ochranu své vrchnosti poplatky, zprvu v naturální podobě (potravinami) a občas museli pracovat na panském majetku. Feudál tak využíval práce svých poddaných, aniž sám vyvíjel jakoukoliv produktivní činnost. Zároveň byli poddaní zvykovým nepsaným právem do jisté míry připoutáni ke svému panství. K nějakému tomu vykořisťování poddaných občas docházelo, nicméně jednotliví feudálové si navzájem konkurovali, a pokud by některý z nich vykořisťoval přespříliš, hrozil útěk nevolníků. V systému byl tedy jakýsi „termo- stat“ – feudál mohl plánovat hospodářskou výrobu, protože měl jistotu příjmu od svých poddaných, ale kdyby ji začal zneužívat přespříliš, mohl nevolník uprchnout, a pokud ho pán do roka nechytil, směl si legálně najít lepšího pána.

Během již zmíněného populačního růstu před morovou ranou docházelo k postupnému zmírňování nevolnických povinností. Díky větší poptávce se zvyšovaly ceny potravin (podobně dnes prudký rozvoj třetího světa přispívá k rostoucím cenám obilí), a zároveň díky většímu počtu pracovníků klesala jejich průměrná mzda. Zaměstnavatelům (feudálům) se tedy začala mnohem více vyplácet

Šíření dýmějového moru v Evropě po roce 1348

námezdní práce (nižší ceny vstupu, vyšší ceny výstupu) a nepotřebovali si tedy již takovou měrou nedostatkovou práci zajišťovat jejím připoutáním k půdě formou nevolnictví. Zvláště pak, když se dá za oproštění od nevolnictví vybírat poplatek, podobně jako se římský otroci mohli vykoupit. Z hospodářského pohledu měla nově zvýšená svoboda rolníků v rozhodování o tom, jak naloží se svým časem a prací, jednoznačně pozitivní vliv. Práci tak mohli nabízet tam, kde jí bylo potřeba nejvíce a kde ji nejlépe zaplatili. Spousta Procházků, Novotných a Nováků nám dodnes ilustruje postupně se zvyšující mobilitu práce.

Za všechno mohou Židé

Jedním z okamžitých následků bylo pronásledování Židů jako strůjců moru (otravováním studen krví nakažených křesťanů). Menší úmrtnost (díky lepším hygienickým návykům) byla dalším „důkazem“, a náš Karel IV. byl jedním z mála, kdo hlásal jejich nevinu. Vzhledem k tomu, že Židům je přičítána vina za v podstatě všechny neduhy světové historie, není to nic překvapivého. Zajímavějším následkem je však postupné oslabování vlivu církve na hospodářský život.

Morové hnisající puchýře na vyobrazení z Toggenburské bible, 1411

Během moru takřka přes noc přišel systém o třetinu svých pracovníků. V prvotní reakci se feudálové snažili zajistit chybějící pracovní sílu zvýšením roboty (povinnost pracovat na panském) a větší svázaností nevolníků s jejich půdou. Ve východní Evropě se jim tento obrat k zesílení nevolnictví dobře podařil – už před morem zde byla města slabší, a po moru v nich hospodářský život téměř ustal. Nebyla tedy pro zemědělské feudály dostatečná konkurence. Nevolníci tak mohli utíkat pouze do neosídlených oblastí, které byly zcela bez ochrany před hordami nájezdníků a lapků. V západní Evropě však po relativně krátkém čase toto úsilí ztroskotává, naopak dochází k většímu uvolnění nevolnictví a brzy k jeho úplnému vymizení – často samovolně, aniž by k tomu bylo potřeba robotních patentů. Mnoho historiků právě zde spatřuje počátek rozvětvení dosud relativně homogenní Evropy na „západní“ a „východní“ cestu hospodářského vývoje.

Léna západní Evropy

Vlastníci půdy byli na západě mnohem rozdrobenější na menším území lén. To vedlo kromě vyšší konkurence i k tomu, že byly větší rozdíly ve ztrátách způsobených morem. Průměrné úbytky na větších územích se od sebe nikdy tolik neliší jako na menších, kdy ovšem rozhoduje, zda konkrétní ves byla zasažena morem či nikoli. Ti, kteří byli zasaženi nejméně, si chtěli své poddané udržet větším připoutáním k půdě. Ti však, kterým ubylo nejvíce pracovníků, chtěli volnost

pracovní síly, aby mohli nevolníky přilákat z jiných panství. Nejednotnost požadavku nižších feudálů vůči moci centrálního panovníka znamenala, že zvykové zákony připoutání k půdě brzy přestaly být vynucovány.

Na západě vrchnost také jinak reagovala na rolnické nepokoje (Francie 1358, Florencie 1378) – např. povstání v Anglii roku 1381 bylo sice rozmetáno, ale feudálové nechtěli zajít příliš daleko. Byli si vědomi toho, že v době po morové ráně získala pracovní síla na významu právě tím, že se stala vzácnější (na rozdíl od odborů, kde vyšší počet odborářů znamená vyšší vyjednávací sílu). Ve snaze o „racionalizaci“ výroby mnoho výrobců brzy po moru adoptovala systém rozložení rizik, například florentská Medicejská banka se záhy stala v podstatě moderní „holdingovou“ společností – podnikání rozložila do tolika aktivit, že případný úpadek jedné z nich znamenal v celku jen minimální ztráty.

Ve východní Evropě však byly lepší podmínky pro to, aby feudálové vytvořili jakýsi kartel. Vojenským nebezpečím tu nebyly malé lupičské bandy nájezdníků (proti nimž mohla vojenskou obranu na svém území zajistit efektivně i jeden mocnější feudál), nýbrž mnohem větší východní civilizace vybavené velkými armádami. Šlo o nájezdy Mongolů a později Turků. Nutnost vojenské spolupráce mezi feudály při koordinaci obrany tak znamenala, že si mnohem méně konkurovali na hospodářském poli. Když žádný z nich konkurenčně nezlepšil podmínky nevolníkům, došlo po morové ráně mnohem snadněji k utužení nevolnictví, když přeživší rolníci museli nahradit velkou část práce těch zemřelých.

Mor a ovce

Představte si, že se vám porouchá váš MP3 přehrávač. Půjдете si ho nechat opravit? Určitě ne, půjдете si koupit nový. Magnetofon před 40 lety či gramofon před 60 lety byste si ale opravit nechali. Není to tím, že bychom dnes plynuli věcmi, jen reagujeme svými útratami na relativní ceny práce a kapitálu. Práce (oproti kapitálu) je stále dražší. Proto třeba v tramvajích již dnes nejždí průvodčí.

První správná hypotéza

Až po 300 letech po černé smrti, roku 1656, byla Althanasie Kírcherem poprvé vyslovena hypotéza, že mor způsobuje nějaký živý organismus. Objev bakteriální podstaty moru však byl ještě v nedohlednu

Evropská populace v milionech lidí

Rok	Evropa	Itálie	Francie + Benelux	Německo	V. Británie
500	28	4	5	3,5	0,5
650	18	2,5	3	2	0,5
1000	39	5	6	4	2
1345	75	10	19	11,5	5
1450	50	7,5	12	7,5	3
1500	81	11	18	12	4

Loterie, nebo úděl?

Třetina populace, která zemřela na morové rány v letech 1348–1350, nebyla vybrána náhodně. V úmrtnosti můžeme spatřit následující dobře rozpoznatelné tendence:

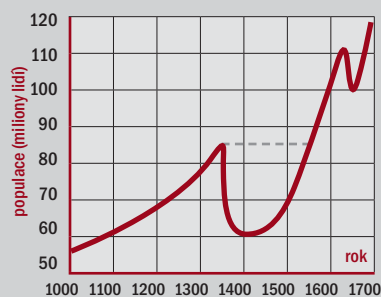
1 Městské obyvatelstvo umíralo v mnohem větší míře díky větší koncentraci lidí a kapénkovému přenosu i díky bližšímu kontaktu s krysy. Například ve Florencii, Janově a Benátkách dosáhla úmrtnost dvou třetin obyvatelstva, v Paříži zemřela zhruba polovina lidí. Ve většině měst přeživající nestačili pochovávat mrtvé, jejichž těla se hromadila.

2 Chudí umírali více především kvůli mnohem méně kvalitní výživě coby hlavního obranného mechanismu. Bohatí oproti tomu utíkali na venkov a žili spíše v kamenných domech, v řadách krys mnohem méně populárních, v porovnání s dřevěnými domy chudiny.

3 Děti si rády hrají buď na zemi v prachu nebo na ulici v blátě. V obou prostředích měly mnohem větší šanci přijít do styku s přenašečem choroby. V následných vlnách mladí lidé umírali ve větší míře proto, že reprezentovali náhodný vzorek populace, která většinou ještě nepřišla do styku s morovou vlnou. Starší populace naproti tomu byla selektivním vzorkem těch, kteří dokázali přežít předchozí vlnu, a měli tedy větší přirozenou odolnost.

4 Církevní hodnostáři umírali ve větších počtech. U kněží, vykonávajících poslední služby, je to pochopitelné, ale co mnišské řády, oddělené od mas a často mimo městská centra, oplývající navíc většinou (na rozdíl od mýtu) kvalitní stravou? Většina klášterů zůstala uchráněna, ale když už byl nějaký postižen, byla úmrtnost v těsné blízkosti žijících mnišů téměř stoprocentní. Důležitost kontaktu s masami pro nákazu však výmluvně ilustruje fakt, že úmrtnost rychle klesá s postupem nahoru v církevní hierarchii: mezi biskupy byla úmrtnost pouze zhruba čtyřprocentní.

Evropská populace

Co způsobilo mor

Černá smrt, způsobená tyčinkovou bakterií *Yersinia pestis* (popsanou poprvé Švýcarem Yersinem roku 1894), má ve skutečnosti dvě formy: první se šíří kontaktní formou (člověka kousne blecha, která předtím cestovala na nakažené kryse) s úmrtností 60–85 %. Bakterie zablokují blešino trávící ústrojí, její sací reflex je však natolik silný, že blecha pokračuje v sání

krve, i když jsou přívodové cesty k blokovanému trávícímu ústrojí již plné. Přetlakem tak nakonec nutně musí opět vysátou (nyní již však v bleším těle nakaženou) krev zvrátit zpět do lidského těla.

Postupně, s velkým počtem nakažených, **podle zákona velkých čísel někteří žili dostatečně dlouho na to, aby se jim dostala nemoc do plic**. Vzniká tak druhá forma nemoci, která

se šíří kapénkově jako rýma, s úmrtností zhruba 99 %. Tato druhá forma navíc ovládá často svou obětí nebyvalou rychlostí – jsou známy případy, kdy se přivolaný lékař nakazil od pacienta a před svým odchodem od něj před pacientovými zraky zemřel. V obou formách se po celém těle (a hlavně v podpaží a tříslech) rychle objevují krev cedící vředy a během asi 4 dní umírá nakažený na vnitřní krvácení.

Stejně tak na zvýšení ceny práce v době po moru reagovala zemědělská výroba, která se začala koncentrovat na živočišnou výrobu. Ta může být při správném postupu méně náročná na pracovní sílu. Chceme-li levně nakrmit masy, je opravdu lepší, stanou-li se masy vegetariány, ale v době po moru masy chybějí. Hlavním cílem bylo ušetřit na chybějící pracovní síle. Docházelo tak k rozšiřování pastvin a chovu dobytka a především ovcí (zejména

do, že například Španělsko dlouho nekladlo důraz na vlastní osidlování kontinentu, jeho cílem bylo dlouhá staletí pouze jeho využití jako zdroje surovin, především zlata a stříbra.

Největší vlna osidlování severoamerického kontinentu začala v 17. století a nejčastějšími zákazníky přepravních společností byli Angličané. Proč? Uvědomíme-li si nepředstavitelné náklady na jízdenku do Nového světa, je jasné, že si ji mohli dovolit především ti, kteří

navatel je ještě sto let vzdálena. Velké úrody v Americe tak jsou pro vás mnohem větším relativním výnosem než jinde na kontinentu.

Samozřejmě, že historie je natolik komplikovaná, že nikdy nic přímo nevede k jedinému následku, ale v ilustrativní historické zkratce tak můžeme říci, že kvůli zásahu morové rány se zefektivnilo anglické zemědělství. Šetřením pracovní silou a zdůrazněním chovu ovcí se vytvořily podmínky vhodné pro to, aby Angličané

Odborní lékaři ve středověku přičklí vinu za mor trojitě konjunkci Saturna, Jupitera a Marta

ve Velké Británii). Tak se zmírnila nedostatkost pracovní síly a mnoha feudálům tak ubylo potřeby připoutávat poddané pevněji k půdě. V Anglii byl zásah moru obzvláště zásadní, vždyť anglická populace nedosáhla svých předmorových úrovní až do začátku průmyslové revoluce kolem roku 1750! Zato během pouhých padesáti let od morové rány se zvýšil vývoz anglické vlny dvacetkrát.

Díky přeorientování se na ovce krátce po hladomoru nastala v 15. století v Anglii „zlatá éra rolnictva“. Reálné mzdy (poměr nominálních mezd k cenám potravin) byly vyšší než kdykoli předtím či potom až do 19. století. Ovce má však v hospodářských dějinách význam zcela zásadní. Ovce stojí vlastně na počátku průmyslové revoluce a průmyslového způsobu výroby. První manufaktury byly na sprádkání a tkaní ovčí vlny, vedle dolů byly tyto manufaktury svědky prvního využití parního stroje, symbolu průmyslové revoluce.

Když si uvědomíme, že veškerý fyzický kapitál (budovy, stroje, doly, továrny) v průmyslové revoluci jsou velice objemné a drahé investice, je nám jasné, že průmyslovou revolucí může dělat jen země, která si ji může dovolit ufinancovat. Zdroje mohou do vznikajícího průmyslu přijít pouze ze zemědělství – a to bylo v Anglii vždy na vysoké úrovni – značnou měrou i díky anglické reakci na morovou ránu.

Zemědělství a osidlování Ameriky

Těžko můžeme nalézt jednu hlavní příčinu, proč různé evropské národy osidlovaly Ameriku různým tempem. Náboženská tolerance či neshody samozřejmě hrály svou roli, stejně jako právo prvních objevitelů. Nicméně je prav-

měli výkonné, efektivní, na trh orientované a tedy hotovost vynášející zemědělství.

Z těchto lidí by se však kontinent osidloval relativně pomalu. Bylo potřeba vyřešit otázku, jak zaplatit cestu i chudším. Nově založené americké pole bylo mnohem úrodnější než evropské, kde již vhodná půda byla dávno na pole rozebrána a zbývaly jen horší a horší půdy. Chudý evropský rolník by tak musel v Evropě pracovat zhruba patnáct let na lodní lístek do Ameriky, zatímco v Americe mu stačilo asi pět let.

Bylo by tedy efektivnější, aby odjel hned na dluh a pak jej v Americe splatil – jenomže kdo mu půjčí, když se věřitelé může v Americe po vystoupení z lodi jednoduše „ztratit v pralese“? A tak vznikla jedna z nejgeniálnějších institucí hospodářských dějin, tzv. indentured servitude, což bylo v podstatě smluvní otroctví na dobu určitou. Pracovník nebyl fyzickým majetkem (otrokem) věřitele, ale po dobu několika let mu mohla být ukládána práce dle potřeb věřitele. Výzkum historických pramenů ukazuje, že doba, po kterou si bývali Evropané v Americe jízdenku odpracovávali, se měnila přesně v návaznosti na měnící se náklady na transport, produktivitu práce v Americe, výkonnost či um jednotlivce, poptávku po pracovní síle atp.

Britští zemědělci v Americe

A proč Britové tohoto systému využívali více než ostatní národy? Do značné míry opět díky zemědělství. Máte-li (mimo jiné i díky moru) efektivní zemědělství, které nepotřebuje moc pracovní síly, jako druhý narozený syn nemáte moc šancí uplatnit se a v konkurenci obstát – a průmyslová revoluce jako alternativní zaměst-

v moderním věku postupně předběhli hospodářským vývojem Španělsko, Francii i Nizozemí. Británie se tak stala první průmyslovou zemí. V tomto procesu také dala Americe značné množství anglicky mluvících kolonistů. Svou hloupou daňovou politikou pak zabezpečila i jejich nezávislost, ale to už je jiný šálek (bostonského) čaje. Angličtina se však stala hlavním jazykem Spojených států amerických. ■

Petr Bartoň, MA
vyučuje na Vysoké škole ekonomické v Praze

Jako poděkování za mírný průběh morových epidemií z různých let zdobí dodnes hlavní náměstí našich měst morové sloupy

Rozhovor, který se neuskutečnil

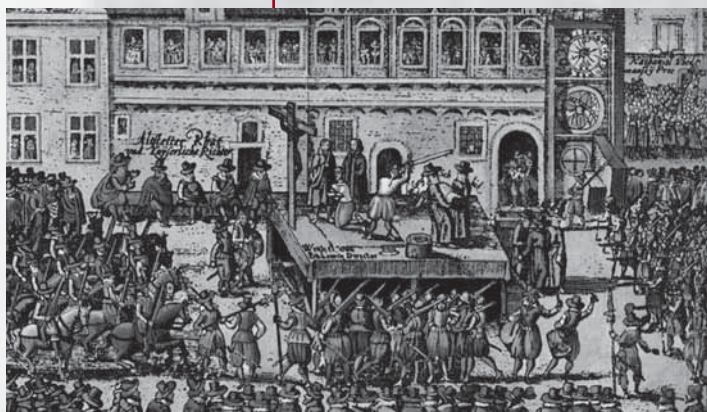
Lékař před popravou

V červnu si připomínáme smutné výročí poprav 27 českých rebelů na Staroměstském náměstí. Ohlédneme se nyní poněkud netradičně za touto událostí – zaměříme se na nejslavnějšího z popravených, bývalého rektora Jana Jessenia, aktéra první veřejné pitvy v Praze

Svatí Kosma a Damián, od středověku uznávaní jako patroni lékařů. Obraz od D. Dossioho z let 1534–42

Dobové vyobrazení poprav 27 českých protestantů na Staroměstském náměstí 21. června 1621

Ze staročeských knih lékařských

Mast červená jest dobrá, když se kto natrhne neb nalomí, anebo vnitř oteče, anebo má neštovice vnitř a tu mast píe. A takto ji máš udělati: Vezmi červené koření a popláknij jeho i ostruž jeho kuoru svrchní červenú a vlož v máslo májové, budeš li mieti. Vařž to dobře velmi, ale učiň, ať koření máslo přemuož, a také přilož kořen jeden stařečku. Pakli nemáš májového másla, ale to máslo vezmi, ještoť jest uděláno týden před Matkú boží narozením nebo když jest uděláno třetí den před svatým Jakubem Filipem.

Prosulý lékař byl zatčen císařskými vojáky necelý měsíc po bitvě na Bílé hoře, tedy v prosinci 1620. Není jisté, proč vlastně z Prahy neutekl, ale předpokládá se, že spoléhal na ochranu pána z Michalovic, který zůstal na svobodě až do února. Víme, že v té době ještě neexistovali investigativní novináři, nicméně tištěné propagační letáky už mezi lidem kolovaly. Pojďme si na chvíli pustit uzdu fantazii a představme si, že jeden z autorů takových letáků si zjednal přístup do pražského žaláře a vymohl si rozhovor právě s bývalým rektorem Univerzity Karlovy, Janem Jesseniem.

1 *Nechť vám Bůh dopřeje dobrého dne, je-li to možné v této tmavé cele, mistře. Na úvod bych se rád zeptal, jestli spoléháte na to, že vám jako učenému lékaři císař udělí milost.* Vážený pane, rád bych upozornil, že jsem souhlasil s tímto rozhovorem pouze za podmínky, že půjde o témata čistě odborná a nebudete se ptát na politické záležitosti. Přesto vám odpovím. Ano, myslím si, že lékaři jakožto přední představitelé inteligence

by měli mít jistá privilegia, neboť zachraňují lidské životy. Není snad v císařově zájmu, aby jeho poddaní zbytečně neumírali?

2 *Máte tedy na mysli především blaho poddaných, to je chvályhodné, mistře. Pokud jsem ale slyšel, pak jste mezi poddanými příliš nepůsobil. Kromě univerzitního výzkumu jste pobýval především ve Vídni u dvora zesnulého císaře Matyáše.* To není zcela pravda. Již dříve jsem provozoval lékařskou praxi v Praze a ke dvoru císaře Matyáše mě hnala především touha po vědění. Stejně jako na univerzitě. Musíte si totiž uvědomit, že právě díky vědeckému poznání na univerzitách mohou všichni lékaři lépe pečovat o zdraví lidí.

3 *A jste si jist, že se výsledky vašeho výzkumu ke všem dostanou? Na vesnice, kde žije valná část poddaných Jeho Milosti, jen málokdy zavítá skutečný lékař.* Ano, to je samozřejmě trochu problém. Na vesnicích působí různí mastičkáři, šarlatáni a zaříkavači. Ti potom lidem život spíše ztrpčují, než aby jim pomáhali. Mají nějaké základní znalosti o účincích několika bylin, s nimi potom provádějí různé nevědecké čarodějné kejkle a mají tak na svědomí mnoho lidských životů. Jenže to je právě tím, že skutečných vzdělaných lékařů je málo. I proto věřím, že mě císař nakonec omilostní.

4 *Můžete tedy prosím říci, v čem je zásadní rozdíl mezi vámi a vesnickými šarlatány? Jaké jsou vaše metody lékařství?* Opravdu si myslíte, mladíku, že mohu výsledky staletého výzkumu jen tak shrnout několika větami? Pokusím se vám však nastínit několik základních principů. Především se vždy vycházelo z poznatků o čtyřech tělních šťávách dávno zesnulého učence Galéna (starověký řecký lékař Galénos, žil asi 129–199, pozn. red.), které je u nás známo nejpozději od nepaměti (nejpozději od 14. století, pozn. red.). V těle každého člověka jsou tyto základní kapaliny: krev, hlen, žluč a černá žluč. Ty odpovídají čtyřem základním živlům: vodě, vzduchu, zemi a ohni. Důležité je, že na tyto šťávy mají vliv i nebeská tělesa – Slunce, Měsíc, Merkur a další. Mikrokosmos lidského těla se tak

spojuje s makrokosmem vesmíru, jenž má vliv na vaše zdraví.

5 *Promiňte, ale učení o čtyřech šťávách je známé i mezi vesnickými léčiteli. Stejně jako třeba příkládání pijavic.* Pijavice, stejně jako jiné způsoby pouštění žilou, jsou právě součástí tohoto učení. Mají za účel vyrovnat rovnováhu tekutin v těle. Jenže rozdíl mezi námi a vesnickými lékaři je právě v použití. Lékař totiž musí provést správnou analýzu odebrané tekutiny, aby určil, která z nich pacientovi schází a která naopak přebývá. Potom musí pomoci různých zákroků uvést tekutiny do rovnováhy a pacient se uzdraví.

6 *Zní to jako univerzální recept na zdraví. Ale byli jsme přece mnohokrát svědky případů, kdy se ani učenému lékaři jeho zákrok nepodařil a pacient překročil práh do království božích.* Jistě chápete, mladíku, že ani my lékaři nezmůžeme nic proti vůli boží. Náš odlišný přístup však spočívá především v tom, že se nechceme na Boha jen vymlouvat, jak to činilo mnoho lékařů v temném středověku a jak se to stává na vesnicích i v menších městech dodnes. Věřil byste, že to není tak dávno, kdy lidé dokonce odmítali léčení, protože věřili na to, že jejich nemoc je boží trest, a proto si ji vlastně zaslouží? Zejména při morových ranách je takový přístup krajně trestuhodný a z křesťanského hlediska se rovná sebevraždě a často i vraždě, když se nemoc přenesla na další lidi. Výmluva na Boha v tomto případě opravdu neobstojí. My, vzdělaní lékaři, činíme vše, co je v našich silách, abychom pacientovi pomohli k uzdravení, i když se jeho situace zdá beznadějná. Pokud i přesto pacient zemře, pak ho Všemohoucí opravdu povolal k sobě a my smrtelníci, byť povolání lékaři, proti tomu nic nezmůžeme.

Kromě toho je zřejmé, že učení o čtyřech šťávách zdaleka není všelék. Někteří lékaři v minulém století se jej dokonce snažili zcela vyvrátit a v poslední době se stále častěji objevují pochybnosti o jeho správnosti.

7 *Odvoláváte se na Boha, ale přitom jste znám jako člověk, jenž provedl před dvaceti lety první veřejnou pitvu a pět let poté ještě dvě další.*

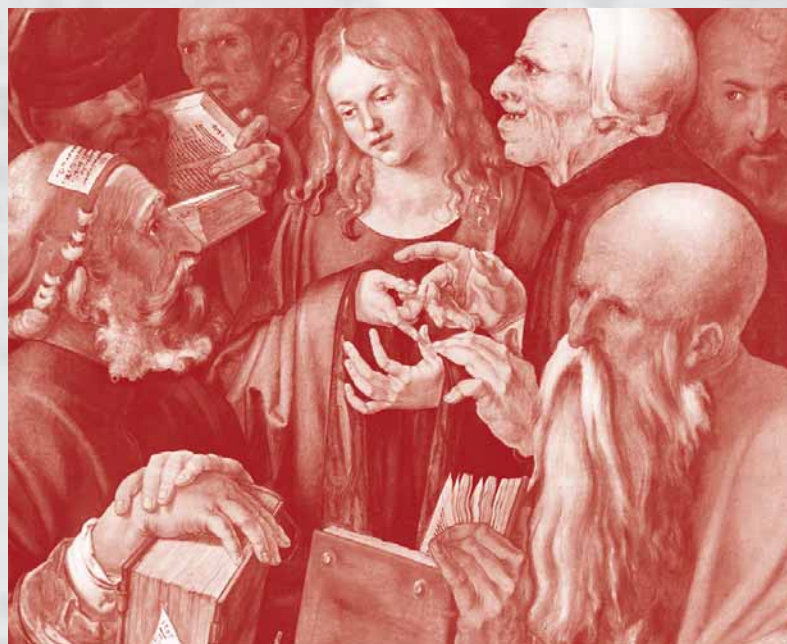
Nerozumím tomu, jak řezání mrtvol souvisí s učením o čtyřech štávkách. Mnohými lidmi to navíc bylo považováno za bezbožný a rouhačský čin, za nějž si právem zasloužíte trest. Tito lidé nerozumí medicíně. Právě zde vidíte dobrý příklad toho, v čem máme my učenci na univerzitě navrch nad vesnickými léčiteli. Pitva mrtvého těla, z něhož už duše odešla na věčnost, není proti božím příkázáním. Pro nás je však velmi důležité, abychom lidské tělo poznali co nejpodrobněji. Jenom pak ho budeme moci správně léčit, dokud je ještě živé. Ostatně všemi mými kolegy byla pitva přijata s nadšením. I pro studenty nebo nestudované léčitele představovala jedinečnou možnost, jak se s lidským tělem blíže seznámit.

2 Můžete nám tedy říci, k jakým závěrům ohledně lidského těla jste dospěli? Opět po mě chcete, abych stručně shrnul velmi složitou problematiku. Nemohu přece v několika větách popsat, jak přesně funguje lidské tělo. Zkusím však vybrat alespoň některé základní poznatky, které vám to mohou přiblížit. Tělo je zcela ve službách duše, která vykonává tři hlavní činnosti: rozumovou, vyživovací a vitální. K tomu jí slouží v těle tři důležité orgány: mozek, játra a srdce. Je zřejmé, že mozek zajišťuje činnost pře-

pozn. red.), která je někdy horší než mor. Znamenala dokonce vymření několika šlechtických rodů a naše ošetření se omezuje na léčení kůže, protože příjice se projevuje silnou vyrážkou a vředy na postižených místech, což bývají často pohlavní orgány. To však postiženému pomůže jen krátkodobě a nakonec stejně zemře. Nemoc se přenáší zejména ohavným hříchem smilnosti. Proto se šířila především v lázních, kde k takovým neřestem často docházelo. Ostatně od těch dob, co sem byla ta zhoubná nemoc zavlečena, tak se z lazebníků stali ranhojčí, a někdy i dobří chirurgové. Staré lázně, kde se kromě omyváání těl dělo všelicos, až na výjimky zanikly.

K dalším rozšířeným nebezpečným nemocem, v jejichž léčení jsme trochu úspěšnější, patří takzvaná uherská nemoc (skvrnitý tyfus, pozn. red.), černé neštovice, cholera nebo různé formy paralýzy.

2 To zní hrůzostrašně. Skoro mám pocit, že většinu nemocných čeká neodvratná smrt nebo znetvoření. Především musí lidé dbát na svoji životosprávu. Jíst zdravou zeleninu, nepřejídat se tučnými jídly, dbát doma na dobré ovzduší. Je vhodné poradit se s astrologem, kterou stravu vám doporučí podle horoskopu. Navštívili-

Obraz Albrechta Dürera (1471–1528) **Kristus mezi doktory**. Obraz věrně zachycuje vizáž renesančních lékařů

mezi nimi je však těžko rozeznatelný, nejlépe poznáte ty poctivé podle jasných a přesných návodů, jež ke svým receptům uvádějí.

2 Nakonec bych vám tedy popřál, ať vás ze žaláře brzy propustí a chci se zeptat, proč se tak učený muž jako vy, vůbec pletl do politiky. Protože učenost, mladíku, spočívá též ve znalosti věcí společenských. A já jsem již od dob svých studií v Padově pevně zastával názor, že poddaní mají právo vzbouřit se proti svému panovníkovi, pokud ten vládne špatně. Vyvracel jsem tak Macchiavelliho, jenž lstivě ospravedlňoval jakoukoliv zvůli vládců vůči jeho poddaným.

Nekrolog

Jan Jessenius marně spoléhal na své postavení lékaře i na své šlechtické přátele. Během pobytu ve vězení byl několikrát mučen. Když ho pak 21. června 1621 čtvrtili s pomocí koní na Staroměstském náměstí (naštěstí až po usmrcení), mnoho lidí si mezi sebou povídalo, že si to jako jrdný vlastně zaslouží. Za živa přece řezal mrtvé lidi, je to tedy spravedlivý boží trest. ■

Mgr. Jindřich Kačer

Syfilis způsobil vymření několika šlechtických rodů

mitání a přemýšlení. Podnětů se mu dostává díky smyslovému vnímání a intelektu.

Nástrojem vyživovací schopnosti duše jsou zejména játra, jež mají pomocníky v ústech, zubech, jícnu, žaludku, střevech, všech žilách, slezině, žlučníku, ledvinách a mnoha dalších orgánech. Poslední činnost duše je vitální, která má za úkol, aby nevychladlo v těle teplo, jež je nám vrozené. K tomu slouží vitální části těla – zejména srdce a dále plíce, průdušnice a hrtan. Chcete-li více informací, pak vám doporučuji přečíst si můj popis pitvy, který jsem věnoval svého času císaři Rudolfovi a stavům našeho království.

2 Rozhodně ji našim čtenářům doporučím, pokud se k ní dostanou. Určitě by je však zajímalo, s jakými nemocemi jste se mezi lidem nejčastěji setkal a zda se dají všechny vyléčit.

Nemocí koluje mezi lidmi bezpočet a některé jsou opravdu nevléčitelné. Dnes již naštěstí není tolik rozšířená lepra, proti níž věda nenalezla lék a jen díky zásahu božím od nás teď ustupuje. Podobným případem je nejstrašnější z nemocí, takzvaná „černá smrt“, tedy mor. Ani ten už nás dnes nezasa- huje tolik jako dřív. Nepřišli jsme bohužel na jiný způsob léčení než izolovat pacienta, aby nepřišel do styku s ostatními lidmi a pak doufat v jeho uzdravení, tedy opět boží zásah.

V poslední době se velmi rozšířila nemoc přivezená zřejmě námořníky z Nového světa. Říká se jí lidově příjice (nový název je syfilis,

pak kdo lékaře, třeba městského, je dobré prověřit si, zda se jedná o skutečného odborníka. Dobrý lékař pacienta pečlivě vyšetří, na vše se poptá, léčebné postupy předepisuje pomalu a postupně, ať už se jedná o podávání léků nebo pouštění žilou. Teprve až se příznivě projeví, mohou se dávky zvyšovat.

2 Chtěl bych se zeptat, jak se díváte na činnost astrologů a alchymistů, kteří za císaře Rudolfa působili v Praze? Považujete je za šarlatány, nebo je počítáte mezi vědce? To je těžké. Někteří z nich byli skutečně podvodníci, kteří zneužívali císařovy důvěry. Měl jsem však mezi nimi i dost dobrých přátel, většinou z okruhu astrologů. Jmenoval bych císařského historika Typtia či astrologa Tychona de Brahe (astrologie byla v tehdejší době totožná s astronomií, zkrátka nauka o pohybu vesmírných těles, pozn. red.).

Na lidské zdraví působí kromě vnitřního působení tělesných štáv také vnější příčiny. Kromě zkaženého vzduchu sem patří i vliv nebeských těles a z toho důvodu je astrologie pro lékaře zcela nepostradatelná. Můžeme se její pomocí také vypočítat, kdy je nejvhodnější doba pro pouštění žilou či jiné lékařské zákroky.

Co se týká alchymistů, tak mezi hlupáky nebo podvodníky řadím ty, kteří se snaží nalézt kámen mudrců nebo vyrobit zlato. Mnohem větší význam mají pro nás lékárníci čili apatekáři, kteří zkoumají účinky rostlin, různé je míchají a vyrábí z nich léčiva. Rozdíl

Jan Jessenius (1566–1621)

Pocházel z uherského zemanského rodu z obce Horní Jaseno, podle níž si také zvolil své příjmení. Narodil se však ve slezské Vratislavi, kde jeho nepřilíh bohatá rodina sídlila. Studoval filozofii a medicínu na univerzitách ve Wittenbergu, Lipsku a hlavně na proslulé lékařské fakultě v Padově. Roku 1594 obdržel profesuru chirurgie a anatomie ve Wittenbergu, kde se později stal rektorem. Roku 1600 provedl první veřejnou pitvu v Praze, o které vydal tiskem i svůj záznam. Další dvě pitvy pak provedl v Praze roku 1605. O tři roky později se stal dvorským lékařem u císařova bratra a později císaře Matyáše. S ním se však rozešel, protože se vrátil k protireformační politice. Roku 1617 byl zvolen rektorem pražské univerzity, zejména z politických důvodů. Stal se jedním z hlavních diplomatů českých protestantských stavů. Proto byl také po bitvě na Bílé hoře zatčen, vyslýchán a popraven.

Krvavé orgie Mayů

Obrazové písmo z mayských rukopisů nám dává zatím jen nejasný obraz o starodávné indiánské civilizaci před příchodem Evropanů. Vědcům se však pomalu daří významy znaků odkrývat a kromě jiného před nimi vystávají často hrůzné scény obětních rituálů

Mayové vytvořili indiánskou civilizaci ve střední Americe zasahující až do Mexika, jejíž centrum bylo zřejmě v oblasti Yucatánu. Nevíme sice přesně, kdy se mayská civilizace začala rozvíjet, ale zdá se, že to mohlo být už kolem roku 3000 př. n. l. Ostatně mytické mayské datum, kterým začíná mayský letopočet, vychází v přepočtu na rok 3114 př. n. l.

Původní mayská víra však zdaleka nebyla tak krvavá, ale spíše rolnická. Pro Maye byl neuspořádaný počátek světa Rudým drahokamem, který vykrystalizoval z pozemských esencí a kapek proměny. Tím byl Rudý drahokam spoután a získal svůj řád. Teprve potom se zrodili bohové.

V centru světa vyrůstal yaxche, první strom – mohutný kapokový strom, jehož koruna se rozvětvovala v nebeských vrstvách. Mayové stavěli svatyně měsíční bohyni Ix Chel, „duhové ženy“, bohyně erotiky, plodnosti a zrození. Jejím prostřednictvím přicházel na svět každý člověk a nastoupil cestu od východu na západ – cestu svého života.

Mayové neobyčejně uctívali sexualitu a sexuálně laděné rituály, protože věděli, že souvisí s počátkem života, jenž pro ně byl nejvyšším dobrodiním.

Od začátku měla velký význam v náboženství Mayů zvířata, zvířecí vlastnosti a aspekty. Mnoho bohů přijímalo podobu zvířat a zvířecí oběti nebyly ničím výjimečným.

Reinkarnace: cesta duše

Na rozdíl od křesťanů Mayové věřili v putování duší. Neuznávali žádnou obdobu křesťanského nebe, naopak v nich byla zakořeněná touha, aby se mrtví znovu zrodili. To však nebylo tak jednoduché. Podle Mayů se duše zesnulého se nejprve postupně vrací do stavu vyššího vědomí a připraví se na očistění. Zemské a nebeské moci jí očistění umožní a duše vstoupí do tzv. limbu, kde proběhne znovuzrození. Tím se duše zcela odhmotní a zbaví se tout ke své bývalé tělesné schránce (včetně paměti). Nakonec je vložena do lůna oplodněné ženy, odkud se znovu narodí v novém těle. Celá pouť duše mezi životy probíhá v „podměsíčním světě“.

Opeřený had přináší krev

Do poklidné mayské civilizace vstoupil jednoho dne mexický a toltécký vliv. V mayských kronikách zvaných Kniha jaguářího kněze, se píše o cizím kmeni, Ytzá, který vedl Kukulcán, Opeřený had. Kmen pronikl na mayské území, podmanil si jejich civilizaci a překryl staré mayské rolnické náboženství svými novými představami a praktikami. Mayům se musely

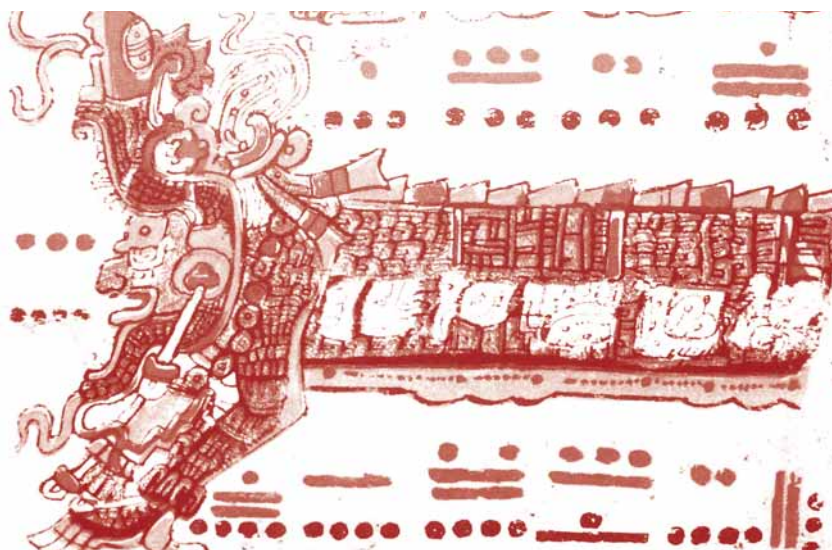

zdat zpočátku strašlivé. Nová božstva se jmény mexického původu zřejmě bažila po lidské krvi a dokonce i slunce bylo ochotno nastoupit svou každodenní dráhu jen tehdy, když dostalo pravidelně k jídlu lidská srdce. Kmen Ytzá s sebou přinesl také znalosti omamných rostlin, narkotik měničích vědomí.

S novými božstvy vznikla i složitá kněžská hierarchie. Jeden z veleknězů se jmenoval Ahau Can, Chřestýš či Vládce nebes. Byl údajně zasvěcen do všech tajemství víry, astronomie a matematiky, umění léčit a kouzlit. Jemu pomáhali obětní kněží – nacomové, jimž byli zase podřízeni pomocní kněží – chacové. Ti drželi vybranou oběť za ruce a nohy a pokládali ji na obětní kámen před chrámem. Obsidiánovým nožem, zvaným Ruka boha, nacom jediným pohybem vyřízl srdce z hrudi oběti, která dosud žila a byla omámená drogami. Krev z ještě pulzujícího srdce byla podávána k pití bohům a slunci.

O ženách jako kněžkách přišli mnoho nevíme, ale zřejmě zůstaly spjaty s měsíční bohyní plodnosti Ix Chel. Plodivá síla ženského prvku, stejně jako pravidelný měsíční cyklus, předurčoval jejich úlohu. Byly to jednak porodní asistentky a jednak s pomocí „vůně měsíce“ vykonávaly silná milostná kouzla.

Za zvláště krásné byli považováni hermafroditi, kteří byli rovněž předurčeni pro roli kněží a sehrávali zřejmě důležitou úlohu i při sexuálních rituálech.

Specifické postavení v řadách kněžstva měl Chilam Balam, Ležící jaguár. Byl to mluvčí bohů, který se dokázal uvést do transtu a v něm navazoval s bohy spojení. Jeho tělo při tom bez pohnutí leželo v temném vnitřku chrámu, zatímco jeho vnitřní vědomí komunikovalo s božskou bytostí. Že při tom sehrály důležitou úlohu omamné hypnotizující rostliny, není třeba připomínat.

Přichází křesťané

Než se dostaneme k příchodu španělských conquistadorů a křesťanských misionářů, je třeba připomenout, že veškeré popsané krvavé rituály nedělaly z Mayů žádné kruté násilníky, ani je nestavely na úroveň primitivních kmenů. Mayové zkrátka věřili, že duše obětovaného se opět zrodí v novém těle a díky rituálu bude navíc posílena. Nebažili po krvi ani násilí, brali to zkrátka jako součást své víry a života.

Je ovšem zřejmé, že nově přichozí Evropané v 16. století takovou víru nemohli chápat. Navíc v kombinaci s obrovským množstvím shromážděného zlata byla civilizace Mayů s vyspělou kulturou ale zaostalými zbraněmi předurčena k vyhubení. Mimořádně zajímavá je skutečnost, že ještě před jejich příchodem prorokovali jaguáři kněží, že přijdou vousatí muži z východu a zavedou novou víru. Mimo jiné to také souviselo s dávným proroctvím, které věstilo návrat Opeřeného hada a s ním nové podrobení Mayů. Když v roce 1527 dorazili na Yucatán conquistadori, byli však Mayové šokováni. Kromě ničivých palných zbraní je začali kosit také nové epidemie a choroby, které dříve neznali.

Sochy starých bohů byly rozbíjeny, čímž křesťané vyháněli „dábla“. Mayské rukopisy byly páleny, což byly ostatně běžné praktiky španělské inkvizice i v Evropě. Pouze tři z těchto rukopisů unikly zkáze a jsou dnes uloženy v Evropě (viz Tři mayské rukopisy). Z jednoho z nich – Drážďanského kodexu – vám přinášíme také doprovodné obrázky k tomuto článku. Kromě rukopisů se však dochovala také řada záznamů na kamenech, zbylých zdech chrámů a podobných tvrdých materiálech, do nichž Mayové své obrazy tesali. ■

Mgr. Jindřich Kačer

Záznamy Diega de Landy (1524–1579)

Z křesťanských misionářů vynikl nejvíce biskup Diego de Landa, který proslul zuřivým pálením rukopisů. Přesto právě on nám však zachoval podrobnou a cennou zprávu o jednání mayských indiánů a z jeho spisů víme o původních mayských zvycích velmi mnoho. Zde je ukázka popisu nakládání s mrtvým tělem: **Po smrti jim uřízli hlavu, nechali ji vařit, aby z ní mohli odstranit maso, a odřízli pilkou její zadní část, aby zbyla přední část s čelistmi a zuby. Potom nahradili na těchto půlhlavách pomocí speciálního tmelu maso, které chybělo, až získali dokonalou podobu zemřelého. Umísťovali tato vypočtení mezi sochami z popela (...) stejně jako bohy v modlitebnách svých domů, kde je uchovávali s láskou a úctou. Při svátcích a nejrůznějších slavnostech jim obětovali jídlo, aby jim nic nechybělo v druhém životě. [Lidé níže postavení] zhotovovali pro své příbuzné dřevěné sochy, jejichž týl byl dutý.**

Spálili část mrtvol, uložili popel do prohlubeniny, kterou uzavřeli potom, co odstranili mrtvému kůži z týlu a též ji položili na toto místo. Zbytek těla pohřbili podle všech zvyklostí a sochy uchovávali mezi svými bohy s velkou úctou.

Tři mayské rukopisy

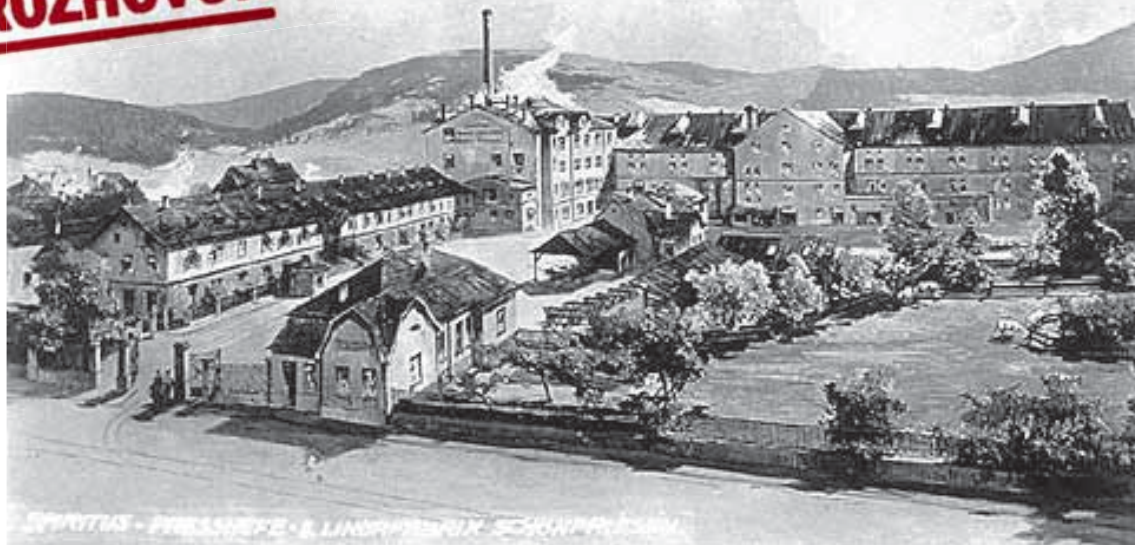
Zachované kodexy, které unikly španělskému zhárství, se dnes nazývají podle místa svého uložení: Drážďanský kodex uložený v Saské zemské knihovně v Drážďanech, Madridský kodex uložený v Muzeu Ameriky v Madridu a Pařížský kodex nacházející se ve sbírkách Pařížské národní knihovny. Kodexy vyhlížejí trochu jako naše středověké knihy před vynálezem knihtisku. Biskup Landa se zmiňuje o tom, že byly napsány na velkém listu, zdvojeném v přehybech, který byl uzavírán mezi dvě pečlivě zdobené desky. Psali z jedné a z druhé strany ve sloupcích, podle přehybů; papír

vyrobili z kořenů jednoho stromu a potom natírali bílou barvou, na kterou se jim velmi dobře psalo. Kodex je tedy kus „papíru“ několik metrů dlouhý a vysoký 20–23 cm. Dlouhý pruh byl složen jako leporelo. Obrázky, které vám přinášíme v Živé historii, jsou z Drážďanského kodexu, který je nejstarší a zřejmě také nejkrásnější ze všech tří. Bývá datován do období 1200–1250. Obsah tří kodexů je především náboženský a astronomický, například almanachy pro šťastné a nešťastné dny, rituální kalendář pro provádění obětních obřadů, tabulky Venušinych pohybů či zatmění Slunce.

Byli čeští Němci nacisti?

Historika Jiřího Pernese jsme se zeptali, co podle něj znamenal odsun Němců z Československa po druhé světové válce? Byla to příliš krutá pomsta nebo logické vypořádání a válečné odškodnění? Jak se nás odsun dotýká dnes na začátku 21. století? Uvědomujeme si vůbec, jak by se změnila česká společnost, kdyby k odsunu nedošlo?

ROZHOVOR

Výbuch v cukrovaru v Krásném Březně v července 1945 se stal impulsem pro zahájení masivního pogromu na Němce v Ústí nad Labem

Co chtějí sudetští Němci

1 Proč si myslíte, že odsun sudetských Němců po druhé světové válce je dodnes živou a diskutovanou otázkou? Je to pouze kvůli majetkovým nárokům, nebo je v tom něco víc?

Majetkové nároky určitě hrají svou roli, ale podle mého názoru nejsou nejpálčivější. Přece jen většina původních obyvatel Sudet, tedy českého a moravského pohraničí, už vymřela. Pro některé rodiny by samozřejmě návrat majetku mohl být velmi zajímavý, protože byly majiteli továren či dolů, ale to jsou spíše výjimky. Většina z odsunutých Němců byla jen obyčejnými, nepříliš bohatými lidmi, kteří by vrácením majetku v České republice moc nezískali.

Větší roli hraje citový či morální náboj. Když je někdo odsunut z vlasti a domova, kde po staletí žili jeho předkové, tak to není vůbec jednoduchá věc. Bere to jako křivdu a stejně tak to vnímají i jeho potomci, kteří se už narodili ve své nové vlasti. To se netýká jenom Němců, ale stejně tak Ukrajinců odsunutých z východního Polska, Řeků odsunutých z Turecka a dalších národnostních skupin. Sudetským Němcům jde zřejmě o to, aby se uznalo, že Češi se dopustili nespravedlnosti a oni mají právo vrátit se zpátky. Nazývají to „Právo na domov“.

2 Hlavním problémem, na který sudetští Němci stále upozorňují, jsou Dekrety prezidenta republiky, známé jako Benešovy dekrety. Co bylo obsaženo v těchto dekretech, že to dnes Němcům vadí?

Termín Benešovy dekrety má v sobě pejorativní nádech, mluvíme tedy raději o prezidentských dekretech. Dekretů prezidenta republiky byla vydána celá řada. Abychom pochopili, proč vůbec vznikly, musíme se vrátit zpět až do druhé světové války, když Beneš organizoval v Londýně svoji odbojovou akci. Vytvořil tam prozatímní státní zřízení v exilu a razil tezi o jeho kontinuitě s Československou republikou, existující v letech 1918–1938. Pro fungování tohoto prozatímního státního zřízení v exilu bylo nezbytné vydávání zákonů. Jenže parlament, který je ke schvalování zákonů kompetentní, ne-

xistoval. Tím byl československý exil, který se kolem Beneše vytvářel, svým způsobem specifický. Na rozdíl od jiných exilů (např. holandského), kde spolu s hlavou státu utekla i řada poslanců a jejich parlament mohl fungovat i v zahraničí, československý exil parlament neměl. Poslanců, kteří odešli do zahraničí, bylo poměrně málo. Navíc spousta zákonodárců, zvolených v posledních parlamentních volbách v roce 1935, byla sudetoněmeckých, maďarských nebo se hlásilo ke Hlinkově slovenské ľudové straně, a ti byli přirozeně odpůrci snah o obnovu nezávislého Československa.

Beneš tedy vytvořil státní radu, která měla parlament nahradit, ale oficiálně fungovala jako jeho poradní orgán. Bez parlamentu, který by mohl vydávat zákony, mu tedy nezbylo nic jiného, než vládnout pomocí Dekretů prezidenta republiky. Dekrety navrhovala státní rada po konzultaci s ním, on je pak podepsal a tím vstoupily platnost. Takových dekretů byla v letech 1940 – 1945 vydána celá řada (pozn. red. jen v roce 1945 vyšlo ve Sbírce zákonů 98 nových dekretů a bylo republikováno 7 starých) a prezident je vydával až do 14. října 1945, kdy začalo pracovat Prozatímní Národní shromáždění. Dekrety se týkají nejrůznějších věcí a jen tři z nich jsou důležité právě pro sudetské Němce. **Jsou to:**

1 Dekret prezidenta republiky ze dne 21. června 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa

2 Dekret prezidenta republiky ze dne 20. července 1945 o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci

3 Ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 2. srpna 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské.

4 Má podle vašeho názoru vůbec smysl dnes ještě revidovat historii, jak požaduje Sudetoněmecký landsmanschaft, to znamená rušit problematické Dekrety prezidenta republiky?

To by byla spíš otázka pro dva účastníky, aby mi mohl někdo oponovat. Já jako

obyvatel České republiky bych mohl říct, že to nemá smysl a že je to historicky vyřízená a odbytá záležitost. To však můžu tvrdit jen do okamžiku, než vystoupí Němci se svými požadavky. Pak se musíme postavit jejich argumentaci a uvádět svoje důvody i historické skutečnosti, jimiž ospravedlníme ten radikální krok, který provedli naši předkové.

Myslím si, že kdyby sudetští Němci byli soudní, dokázali reflektovat vlastní minulost a byli ochotni přiznat si viny, kterých se dopustili, nemohli by s takovým požadavkem vystoupit. Mohli by třeba žádat, aby obě dvě strany vyslovily politování nad tím, co se v minulosti stalo a přání, aby se to neopakovalo – což se vlastně už stalo. Ale dělat ze sebe nevinou trpící oběť, je od sudetských Němců naprostá nepřistojnost.

Kolektivní vina?

■ *Většina Němců pokládá své vyhnání z Československa za nespravedlivé. Rád bych se teď zeptal přímo, jestli vy osobně považujete poválečný odsun poraženého národa či jeho*

opatření ke stabilizaci Československa, protože bylo jasné, že když Němci v republice zůstanou, česko-německé rozepře budou pokračovat. To nebyla záležitost druhé poloviny třicátých let a druhé světové války, ale táhla se po celé 19. století, a když bychom šli i dál do středověku, tak česko-německé napětí tady vždy existovalo. Podívejme se do roku 1918, kdy se nová Československá republika ještě nestačila stabilizovat a Němci se už chtěli od ní odtrhnout a připojit svá území k „Deutsch-Österreich“.

A tihle problémy by přetrvávaly dodnes, i když by zřejmě nebyly tak vyhrcoané. Ačkoliv, kdo ví – při pohledu na to, co se dnes děje v Kosovu – co by se dělo u nás!

■ *Zaměříme se tedy na soužití Čechů a Němců před druhou světovou válkou. Kde vidíte největší třecí plochy mezi nimi? Šlo především o jazykovou otázku, o právo na zmíněný „německý světónázor“, tedy nacismus, nebo zde existovaly ještě nějaké další výraznější problémy?*

■ *A jakým způsobem pokračovalo soužití Čechů s Němci za druhé světové války, když se Němci stali opět tou mocensky silnější skupinou?*

Jistěže česko-německá otázka nebyla jen problémem první republiky a Mnichova. Chování německé menšiny za války si musíme připomenout. Vlastně nejen menšiny, ale i celého německého okupačního aparátu. Němci, ať už sudetští nebo ti, kteří žili v Praze či v Brně, byli říšskoněmeckými občany a tím, že se ztotožnili s nacistickou politikou a nacistickým státem,

V Městečku Trmávce byla roku 2000 umístěna pamětní deska, jejíž text zní: „**Na památku německých spoluobčanů této farnosti, kteří se po ukončení války ve dnech 9., 10. a 11. května stali nevinnými oběťmi v čase plném nenávisťi a násilí. Jejich smrt ať nás napomíná ke smíření a pokoji!**“ Jedním z uvedených jmen je i dr. Franz Hodina, známý germanizátor a aktivní nacist. Na snímku je Hodinův statek v Trmávce ozdobený na počest „osvobození“ a připojení obce k nacistickému Německu na podzim 1938 – právě na tom měl známý germanizátor Franz Hodina nemalou zásluhu

Při divokém odsunu Němců se zrodilo špatné svědomí českého národa

menšiny za spravedlivý. Jaké další názory mezi českými, německými a rakouskými historiky se dnes ohledně tohoto problému objevují?

Němci stále argumentují tím, že je nespravedlivé uplatňovat proti nim princip kolektivní viny. Ale já si myslím, že jejich rozhořčení nemůže obstát, protože v tomhle případě kolektivní vina skutečně existuje. Podívejte se na volby v Československu v roce 1935. Zdrucující většina sudetoněmeckých voličů dala svůj hlas Henleinovi a jeho Sudetoněmecké straně. A co byla zač Henleinova strana? Nepovažují za nejhorší, že sudetští Němci chtěli odtržení od Československa a volali po naplnění svých nacionálních požadavků. To lze za jistých okolností pokládat za legitimní. Kdyby Československá republika za 20 let své existence dělala svou národnostní politiku jinak, tak by možná poměry v pohraničí nemusely být tak vyostřené. To jsou však jen hypotetické úvahy.

Za jejich největší vinu já ale pokládám, že požadovali také právo na vyznávání „německého světového názoru“, což tehdy znamenalo jednoznačně nacismus či nacionální socialismus. S tím se ztotožnilo přes 90% sudetoněmeckých voličů a myslím si, že ten trest, který přišel, byl naprosto spravedlivý, můžeme-li vůbec mluvit o trestu. Vždyť všichni Němci byli po válce potrestáni za to, že propadli svodům nacismu a uplatňovali je v praxi a ani sudetští Němci nemohli být výjimkou.

Československá vláda ani většina české populace ovšem nepojímala odsun po válce jako trest. Oni to chápali jako racionální

Především znovu zdůrazňuji, že pokládám odsun Němců za spravedlivý. Je potřeba si uvědomit, že Němci po celou dobu až do zániku Rakouska-Uherska byli hlavním „státním národem“ v monarchii – měli ekonomickou, intelektuální a politickou převahu v celém státě i v českých zemích. Až do zavedení všeobecného volebního práva v roce 1907 jim platné zákony a lepší majetkové poměry umožňovaly dosáhnout výhodnějších volebních výsledků. To znamená, že při stejném počtu voličů mělo německé obyvatelstvo větší počet poslanců a bylo tím zvýhodněno.

Až do roku 1918 hráli Němci v českých zemích roli silnějšího. To se po první světové válce změnilo a oni stali pouze jednou z národností Československé republiky. Těšili se zde ale všem právům, která zaručovala ústava. Československý stát uznával práva menšin a naprosto je respektoval. Němci měli svoje školství včetně vysokého, protože v Praze dál existovala německá univerzita, v Brně německé vysoké učení technické. Měli vlastní střední i základní školy, politické strany i kulturní a tělovýchovné organizace. Snad jediný problém byl v tom, že československý stát přistupoval k Němcům jako k jednotlivcům, jako k občanům německé národnosti. Chránil a respektoval jejich práva. Nepřistupoval k nim jako k německé komunitě, čili menšině jako celku. To jim dělalo potíže, protože oni se po celou dobu, kdy žili v Československu, nevzdali svého požadavku, který hlasitě vyslovovali už v 19. století. V Čechách chtěli vytvořit uzavřené německé území s jistou formou autonomie.

se většinově ztotožnili i s politikou fyzické likvidace Čechů či jejich odnárodnění. To bylo pro české obyvatele protektorátu Čechy a Morava něco strašného. Zkuste se vžít do jejich nálad a myšlení. Po válce si museli říct, že s takovými lidmi přece nebudou dál žít v jednom státě, když nás chtěli „vyvraždit“.

■ *Jistě ale všichni Němci nebyli nacisty. Je možné odhadnout, kolik procent Němců na našem území se ztotožnilo s říšskoněmeckou politikou?*

To se dá těžko říct, ale myslím, že naprosto objektivním měřítkem jsou právě ty zmíněné volby v roce 1935, kdy asi 90% volilo Henleina. Tehdy na sudetské Němce ještě zdaleka nebyl vyvíjen takový tlak ze strany Hitlera a Třetí říše, jako tomu bylo později. Žili v demokratickém československém státě a mohli se rozhodovat svobodně. Přesto se přihlásili k nacismu.

Znak Sudetoněmeckého landsmanšaftu, který dodnes bojuje za práva sudetských Němců odsunutých po válce z Československa

PhDr. Jiří Pernes (* 1948)

Historik, který se zaměřuje na české a československé dějiny 19. a 20. století. Jiří Pernes vystudoval v letech 1966 až 1972 český jazyk a dějepis na **Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Brně** a v letech 1978 až 1980 na téže škole postgraduální studium **muzeologie**.

Od roku 1977 pracoval v několika muzeích, v letech 1990–1992 byl ředitelem **Moravského zemského muzea v Brně**. Od roku 1994 je zaměstnán v **Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR**. Je též externím vyučujícím na Masarykově univerzitě. Pravidelně přispívá do českých i zahraničních odborných časopisů a denního tisku a spolupracuje s Českou televizí.

Divoký odsun Němců začal už za pražského povstání 5. května 1945 a probíhal až do konce téhož roku

Poválečný odsun Němců z Československa bývá také někdy označován jako odplata za Bílou horu. Tehdy vzali majetek Němci nám a nastěhovali se do českých zemí. Je to správné hodnocení, nebo naopak naprosto scestné?

ně po válce, řekl bych hned 5. května 1945 v okamžiku, kdy v Praze vypuklo povstání. Pražané se okamžitě začali zbavovat pražských Němců. Po osvobození celé republiky pak probíhalo divoké vyhánění Němců i na jiných místech a při něm docházelo ke krutostem. Když v lednu 1946 začal organizovaný odsun, tak byl naprosto korektní pod dohledem bezpečnostních orgánů a armády. Byly dodržovány zákony a k násilnostem nedocházelo a když, tak jen výjimečně a byly potrestány.

Ovšem v prvním období do konce roku 1945 docházelo k excesům, za něž by se Češi měli stydět. Hezky to řekl profesor Václav Černý, který sám byl bojovníkem proti německým okupantům a jeden čas zavřený v německém vězení, ve svých pamětech: „Tehdy se zrodilo špatné svědomí našeho národa. Objevil se, že obraz, jež jsme si po celá staletí právem budovali o myšlenkové a mravní podstatě českého národa, nám

Němci v legální fázi odsunu si s sebou mohli vzít nejnnutnější movitý majetek – osobní věci, ložní prádlo, teplé oblečení na zimu, z cenností pouze snubní prsteny. Tonáž zavazadel se pohybovala v rozmezí 50–60 kg. V kolonách potom odcházeli na území Německa a Rakouska

Myslím, že chování bylo všude podobné. Odsun Maďarů ze Slovenska ovšem neproběhl, protože vítězná velmoc s ním nesouhlasila.

Čeští Němci požadovali právo na vyznávání „německého světového názoru“

To bylo jen krásné politické heslo, které se líbilo českým vlastencům, ale podle mě bylo naprosto nehistorické. Vlastně to byl úplný nesmysl, protože Bílá hora nebyla začátkem žádné germanizace, byla vítězstvím katolíků a absolutistického vladaře nad protantskými stavy. Společnost byla částečně germanizována už na začátku 17. století a k vlastní germanizaci docházelo pak až za Marie Terezie a Josefa II. v 18. století. A důvody tohoto procesu nebyly nacionální, nýbrž praktické, dané snahou monarchii sjednotit i používáním jednoho společného úředního jazyka.

Odsun divoký i legální

Podíváme se nyní na samotný odsun. Můžete říct nějaký konkrétní příběh, jak na některých místech odsun probíhal? Kolik v něm bylo násilí a kolik zemřelo lidí? Jak velkou roli hrály emoce?

Je potřeba rozlišit dvě fáze odsunu. První byl takzvaný divoký odsun, který začal bezprostřed-

naše lůza obratem několika měsíců proměnila v mýtus lživě lichotivých – prázdnou iluzi. Zač lepšího, než naši protivníci, se od května 1945 chceme vydávat.“

Docházelo k různým nepřístojnostem. Sudetští Němci vydali publikaci, která vyšla po roce 1989 i v češtině a jmenuje se „Slyšme i druhou stranu“. Tam jsou zaznamenány konkrétní příklady nezákonností, kterých se čeští „mstitelé“ dopouštěli na už bezbranných Němcích.

Nemůžeme tedy Čechy omlouvat nějakou poválečnou euforií či právem na odplatu?

Tím se to dá vysvětlit, ale omluvit v žádném případě. Podíváme se na konkrétní příklady. Drastické příběhy se samozřejmě odehrávaly v době pražského povstání. Ale chápu, že když tam ještě jednotka SS Wallenstein (česky Valdštejn) masakrovala civilní obyvatelstvo, tak se Češi mstili na pražských Němcích a na vojácích Wehrmachtu. Pak byl ovšem pogrom v Ústí nad Labem v červenci 1945. Němci tam museli sbírat starou nepoužitou municí, která se ukládala do cukrovaru v Krásném Březně. 30. července vyletěl cukrovar do vzduchu, což byl popud k pogromu na Němce. Němci se od ostatních odlišovali tím, že povinně museli nosit na rukávu bílou pásku, takže byli snadno k poznání, podobně jako Židé za války. Sudetští Němci označují následující masakr jako „sudetské Lidice“. Počet obětí se podle různých údajů liší, přičemž nejvyšší odhad je kolem osmi tisíc zabitých Němců.

Odsun neprobíhal jen v českých zemích

Dají se nějak srovnat krutosti Čechů po válce s chováním obyvatelstva v jiných zemích, například Slováků vůči Maďarům či Poláků při podobném odsunu Němců z Polska?

Tam došlo pouze k „výměně obyvatelstva“ – za konkrétní počet lidí, kteří se v Maďarsku přihlásili ke slovenské národnosti a projevíli přání přestěhovat se do Československa, byl odsunut stejný počet Maďarů do Maďarska. Pochopitelně při tom přišli o většinu majetku. To bylo ovšem podle zákona, takže k žádným divokým excesům nedocházelo. Když nemohli být Maďaři odsunuti, byli aspoň přesídlováni ze Slovenska do českého a moravského pohraničí a tam „odnárodňováni“.

V dalších státech, kde žily německé menšiny, docházelo ke stejným scénám jako u nás, ať už to bylo v Polsku nebo v Jugoslávii. Jugoslávci se k Němcům chovali ještě mnohem tvrději než Češi.

Odsun Němců není žádná česká specifikum, ale přirozená reakce na německé chování za války a německou politiku.

Chtěl byste ještě něco dodat na závěr?

Snad jen to, že tyhle „etnické čistky“ či „výměny obyvatel“ nejsou jen záležitostí česko-německou ani období po druhé světové válce. Totéž udělali Poláci, když bojovali s banderovci na východě Polska a potřebovali je zbavit ekonomické i morální základny, tak zkrátka vystěhovali ukrajinské obyvatelstvo do západních oblastí získaných od Německa. Stejně tak proběhl transfer řeckého a tureckého obyvatelstva po první světové válce. Je potřeba říct, že i když je to nehumánní a nelidské, tak je to opatření, které funguje a dodává státům stabilitu. Lidem to sice přináší utrpení, ale na druhé straně je to od dalšího utrpení uchránění. Zabránilo se tím vleklému a nikdy nekončícímu procesu dalšího trápení, přikopání a násilí. ■

Ptal se Jindřich Kačer

Kolik bylo odsunutých Němců

Podle sčítání obyvatelstva v roce 1930 tady žilo asi 2 232 000 obyvatel německé národnosti, což znamená asi 22% z celé československé populace (podrobnější údaje o národnostním složení obyvatelstva se dozvíte v článku Konec iluzí o první republice na straně 61, pozn. red.). Bezprostředně po válce začal takzvaný divoký odsun. Směrnice o provedení odsunu byla však vládou schválena až 14. prosince 1945. Vlastní odsun oficiálně začal až 25. ledna 1946.

Po jeho skončení oznámil na schůzi československého parlamentu 24. října 1947 ministr vnitra Václav Nosek, že v rámci rádného odsunu bylo z Československa vystěhováno 2 165 135 Němců. Na území republiky zůstalo podle jeho slov asi 300 tisíc obyvatel německé národnosti, což byli zejména specialisté nehoštěné zemědělství, případně antifasisté, kteří prokázali, že byli za války v odboji nebo perzekuováni nacisty. Patřili sem i německy hovořící Židé.

NEZTRAŤTE SE VE SVĚTĚ MODERNÍCH GPS NAVIGACÍ!

JEDINEČNÝ PŘEHLED TRHU NAVIGACÍ – RÁDCE NAKUPJÍCÍHO

Kompletní
PRŮVODCE
světem GPS
NAVIGACÍ

100 NABÝTÝCH STRAN

Katalog GPS – léto 2008

mioTM
Generální partner publikace

Rady & návody

všechny značky +
všechny aktuální výrobky +
novinky!

Jaké jsou typy navigací?
Jak GPS funguje?
Jak dobré jsou mapy ČR?
Jak se počítá trasa?
Jak pomůže RDS?
Jak najít poklad?
Mohou mě s GPS sledovat?

AUTONAVIGACE – TURISTICKÉ – MOBILY – PDA – BLUETOOTH MODULY
145 MODELŮ – 2 290 PARAMETRŮ – SROVNÁNÍ CEN

navíc 100 stran
za kouzelných
0 Kč
s časopisem
Extra PC 6

VYŠLO
6. 6. 2008

Kompletní průvodce světem GPS navigací je skvělá 100stranová příručka, která je v prodeji **spolu s časopisem Extra PC 6**. Potřebujete poradit? **Chcete koupit navigaci poprvé?** Kupujete svoji další navigaci, nebo turistickou, a chcete mít **dokonalý přehled o nabídce trhu?** Potřebujete našeho „Průvodce“! Najdete v něm **všechny nabízené značky, všechny aktuální výrobky, všechny novinky** – i ty, které se teprve během léta začnou prodávat. **Celkem 145 detailně popsanych modelů, 2 290 parametrů a samozřejmě srovnání cen.**

Na dalších 50 stranách **Rady & návody**: Kde se navigace vzala, Jak GPS funguje, Typy navigací, Jak vznikají mapy, Jak navigaci používat ... nebo: Jak s navigací hledat poklady. Opravdu **jedinečná publikace** ... a co je nejlepší, získáte ji jako **bonus zdarma s Extra PC 6!** Tradice extra bonusů k časopisu Extra PC pokračuje. Nezávěhejte a vypravte se do jakékoliv dobré trafiky **co nejdříve** ...

jen za
69⁹⁰ Kč

Monumentální indiánské stavby

Peruánská architektura je tvořená dvěma hlavními vlivy. Před rokem 1532 ji budovali Inkové a ostatní indiánské kmeny, od druhé třetiny 16. století měnili její tvář noví pánové andské země – španělští conquistadoři. Slavné město Machu Picchu bylo v loňském roce zařazeno mezi sedm nových divů světa

Evropští dobyvatelé při boření inckých staveb zjistili, jak obtížná je jejich demolice, a proto často stavěli na základech indiánských chrámů katolické kostely. Znamé jsou zdi postavené z obrovských balvanů, které jsou opracovány

tak dokonale, že drží pohromadě bez jakéhokoliv pojiva a do spár mezi nimi nelze prostrčit čepel nože. Ta dokonalost inspirovala spisovatele Luise de Bernières k tomu, že ve své andské trilogii spekuluje o existenci extraktu z bylin, kterými Inkové balvany potírali a ty

měkly jako tvaroh – po zasazení do zdi opět ztvrdly. Ať jsou však kameny v inckých zdech spojené extraktem nebo obdivuhodným kame-nosochařským uměním, vydržely dodnes.

Jan Šmikmátor

Machu Picchu

Machu Picchu dal postavit zhruba v polovině 15. století Velký Inka Pachacutec. O sto let později bylo sídlo opuštěno. O jeho funkci se dodnes spekuluje. Hovoří se o klášteře uctívající slunečního boha, letním sídle incké dynastie, ale také prozaičtější o zemědělské haciendě zásobující hlavní incké město Cuzco kukuřicí a dalšími plodinami, které vyžadují nižší nadmořskou výšku. Citadela se architektonicky dělí na dvě části – zemědělskou a městskou. Zemědělskou část tvoří typická andská terasovitá políčka, na jakých zdejší indiáni pěstují brambory a kukuřici dodnes. V městské části byly chrámy, sklady, náměstí, paláce a schodiště. Citadelu lze nejlépe přehlédnout z hory Huyana Picchu, která tvoří neodmyslitelné panorama Machu Picchu.

Největší architektonický skvost nejen Peru, ale snad celé Latinské Ameriky – **slavné incké sídlo Machu Picchu.** Inkům zřejmě sloužilo za jedno z posledních útočišť před španělskými conquistadory. Ti toto město nad údolím Urubamby, ukryté v členitém terénu mlžného pralesa nikdy neobjevili, nebo se o tom nedochovaly písemné záznamy. Machu Picchu našel až

v roce 1911 americký objevitel Hiram Bingham, který v oblasti severozápadně od Cuzca hledal bájně incké město Vilcabamba. Název, pod kterým dnes město zná celý svět, znamená v kečuánštině (jazyce peruánských indiánů) Starý vrch. Machu Picchu je od roku 1983 součástí světového dědictví Unesco a od loňského července také patří mezi nových sedm divů světa.

Inka Wasi

Inka Wasi znamená v kečuánštině Dům Inků a v departmánu Cuzco je podle starých inckých postupů staví česká Nadace Inka vedená PhDr. Olgou Vilímkovou. Jeden z Inka Wasi stojí v Pucamarca na břehu jezera Piuri nedaleko Chinchera. Kameny spojené omítkou a rákosová střecha podpíraná dřevěnou konstrukcí a se skleněnými okny – to je luxus, který si většina vesničanů žijících ve vepřovicových domcích nemůže dovolit. Zadní budova je určená pro hosty – kmotry Nadace Inka, kteří v Peru podporují indiánské děti ve vzdělávání. Nemá v oknech výplň, ale noc v ní strávená rozhodně nebyla nepřijemná, ba naopak.

Kostel San Pedro

Kostel San Pedro z poloviny 16. století se nachází v Cuzcu vedle vlakového nádraží pro Machu Picchu a na protější straně tržnice. Původně měla budova být špitálem pro indiánské obyvatel. Architekt Juan Tomás Tuyru Túpac postavil kostel poměrně středně, jeho jmenovec

v něm na začátku 18. století vztyčil bohatě zdobenou katedrálu. Interiér je zaplněn honosnými obrazy, sochami a rezbářskými pracemi. Zajímavostí je použitý materiál – říká se, že věže kostela jsou postaveny z kamenných bloků pocházejících z malé pevnosti v Machu Picchu.

Kostel La Compañía

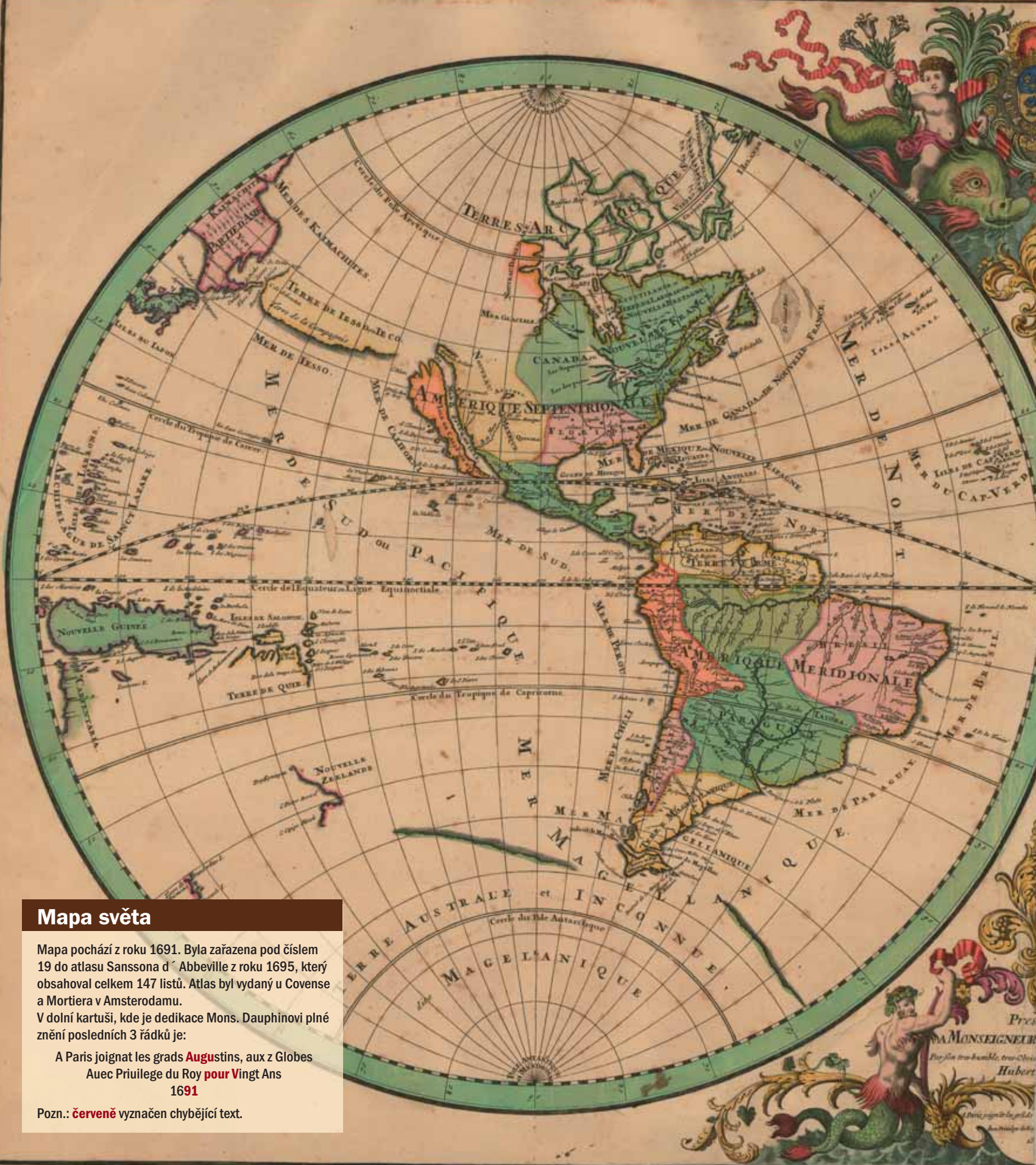
Kostel La Compañía je jednou z perel arequipské koloniální architektury. Je postaven v mesticko-barokním stylu (závěr 17. století), který je pro Arequipu typický. Netyčický je však bohatě zdobený vstup do kostela, za který by se nemusela stydět ani Gaudího barcelonská Sagrada Família. La Compañía byla založena jezuiti v roce 1573 a dostavěna v roce 1698. Jeden z nejstarších arequipských kostelů sestává ze tří lodí a kupole. Její součástí je kapele svatého Ignáce z Loyoly, zakladatele jezuitského řádu. Ke kostelu přiléhá areál jezuitských chodeb.

Katedrála v Chinchero

Katedrála v Chinchero leží asi 30 kilometrů na severozápad od Cuzca. Je jedním z důkazů toho, jak španělští dobyvatelé využívali incké základy při stavbě svých vlastních budov. Katedrála se tyčí nad ruinami rozsáhlého inckého areálu, postavena je na základech inckého chrámu nebo paláce. Jedná se o tradiční křesťanské poutní místo. Obyvatelé Chinchera ale spíše uctívají svá původní božstva, matku zemi Pachamamu a duchy hor Apús. Interiér katedrály je členitý a bohatě zdobený reliéfy a freskami, mezi místní zvyky patří například převlékání světců (mimo jiné sv. Jakub) do různých šatů podle roční doby nebo aktuálního svátku. Katedrála by si zasloužila renovaci, ale na tu v chudém horském regionu Cuzco nejsou peníze.

MAPPE-MONDE = GEO-HYDROGRAPHIQUE, ou DESCRIPTION GENERALE DU OU SONT EXACTEMENT REMARQUEES EN GENERAL TOUTES LES PARTIES DE LA TERRE ET DE

Mapa světa

Mapa pochází z roku 1691. Byla zařazena pod číslem 19 do atlasu Sanssona d'Abbeville z roku 1695, který obsahoval celkem 147 listů. Atlas byl vydán u Covense a Mortiera v Amsterdamu.

V dolní kartuši, kde je dedikace Mons. Dauphinovi plně znění posledních 3 řádků je:

A Paris joignat les grads **Augustins**, aux z Globes
Auec Priuilege du Roy **pour Vingt Ans**
1691

Pozn.: **červeně** vyznačen chybějící text.

GLOBE TERRESTRE ET AQUATIQUE EN DEUX-PLANS-HEMISPHERES.
D'EAU, SUIVANT LES RELATIONS LES PLUS NOUVELLES. Par le SANSON Geographe Ordinaire du Roy 1694.

Zrození prvních map

K prvnímu číslu Živé historie jsme vám připravili malý dárek – historické mapy českých zemí. Víte, kdy a za jakých okolností tyto staré mapy vznikaly? Počátky mapování (kartografie) sahají hluboko do starověku. Zakreslit co nejpřesnější mapu bez moderních pomůcek byl pro kartografa náročný a složitý úkol

Kdy a kde byla vyhotovena první mapa není známo. Je však jisté, že „mapy“ nebo mapové nákresy vznikaly ještě dříve, než bylo vynalezeno a použito písmo. Nejstarší mapové nákresy nacházíme již u lovců mamutů na mamutích klech, plochých kostech, na stěnách jeskyní apod. K této činnosti vedla lidstvo i nutnost zapamatovat si místa důležitá z hlediska hospodářského, válečného či jiného. Dějiny kartografie jsou tak úzce spjaté s vývojovými etapami lidské společnosti. Jaké byly její počátky, můžeme studovat na grafických projevech primitivních národů ještě i v nedávné minulosti.

Civilizace potřebuje mapu

Starověká kartografie měla různá stadia a odlišnosti svého vývoje. Zprávy o dávných mapách a plánech zavodňovacích systémů v Číně sahají až do 20. století př. n. l., stejně staré nebo ještě starší kartografické doklady máme z Mezopotámie. V Mexiku a Peru měli Mayové, Toltékové a Aztékové v mnoha směrech dokonalejší mapy než Evropané ve středověku. K největšímu rozvoji starověké kartografie v pravém slova smyslu došlo v Antice u maloasijských Řeků. Vznikala různá zobrazení znázorňující tehdy známý svět s geometrickým základem. Naproti tomu později Římané neměli zájem o matematický a geometrický základ map, je zajímal jen praktický, vojenský a administrativní význam kartografických produktů.

Ve středověku nastal v Evropě určitý úpadek ve vývoji kartografie (viz Středověké mapy). Teprve od počátku 14. století zejména vlivem objevných námořních plaveb vznikaly tzv. portolánové mapy (viz Portolánové mapy). Až ke konci středověku došlo k renesanci kartografie pod vlivem znovuobjevení starořecké Ptolemaiovy Geografické hyfégesis, vynálezem knihtisku (v Číně byl mnohem dříve) a přínosem velkých objevných cest. O mimoevropskou kartografii se nejvíce zasloužili Arabové od 9. do 12. stol.

První čeští kartografové

Teprve počátek novověku přinesl rozmach kartografie v tvorbě map, atlasů a glóbulů. Z Itálie se těžiště kartografie přeneslo do Nizozemska, tehdy námořní velmoci. Snad nejvýznamnějšími produkty obrozené kartografie byly tzv. chorografické mapy, které zobrazují do značných podrobností krajinu jednotlivých zemí. Ty pak umožnily vznik velkých zeměpisných atlasů. K prvním chorografickým mapám patří mapa Švýcarska Konrada Fürsta z roku 1497.

Mezi první chorografické mapy patří i nejstarší samostatná mapa Čech od Mikuláše Klauďyána – Kulhy z roku 1518. Původcem druhé mapy Čech byl Johann Criginger v roce 1568. Třetí samostatnou mapu Čech vyhotovil Pavel Aretin z Ehrenfeldu, jejíž byla poprvé vydána roku 1619. Odvozená mapa, jejíž přetisk najdou čtenáři z Čech u tohoto čísla Živé historie, byla

vytvořena podle původní Aretinovy mapy zařazované do Janssoniových atlasů od roku 1638. Toto vydání s tímto titulem pak bylo zařazeno do atlasu Jana Janssonia, vydaného v Amsterdamu v roce 1653 se španělským textem na rubu. Původ mapových podkladů Aretinovy mapy z roku 1619, a tím i v Janssoniových vydáních této mapy Čech, se však doposud nepodařilo objasnit.

Moravu zmapoval Komenský

Nejstarší samostatná mapa Moravy je od Pavla Fabricia z roku 1569. Za nejpůvodnější mapu našich historických zemí však považujeme mapu Moravy od Jana Amose Komenského, která byla vytištěna poprvé roku 1624. Vyšla v mnoha vydáních celkem ze 13 tiskových desek různých vydavatelů a byla tištěna více než 150 let.

Mapa, která je přílohou prvního čísla Živé historie pro moravské čtenáře, byla vytištěna z tiskové desky od Abrahama Goose, která bývá označována jako KMM A. Světlo světa spatřila v amsterodamské dílně Mikoláše Jana Vischera-Piscatora a je zařazena do jeho atlasu z roku 1664. Oblas Komenského mapy Moravy byl mimořádný už v době jejího vydávání a praktického užívání a trvá i dodnes. ■

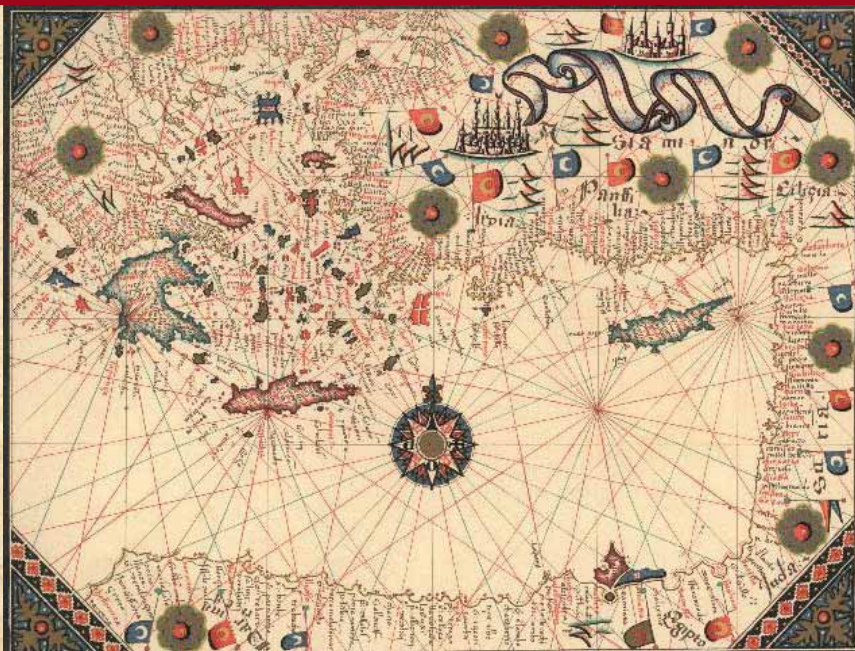
doc. RNDr. Milan V. DRÁPELA, Csc.
Mgr. Zdeněk STACHOŇ
Geografický ústav Přírodovědecké fakulty
Masarykovy univerzity Brno

Portolánové mapy

Jsou italského původu a kolem roku 1300 představovaly zcela nový typ kartografické produkce. Název pochází z italského výrazu **portolani**, který znamenal písemné námořní pokyny. Zakreslují hlavně mořské pobřeží (zprvu Středomořího moře, západní a severní Evropy) se všemi přístavy, zálivy a zátokami. Starověkou plaveckou pomůckou byly jen slovní popisy pobřeží a přilehlých území, tzv. **periply**, které byly obdobou psaných itinerářů pozemních. Po zavedení kompasů se z periplů – snad periplů kreslených, jaké byly známy v byzantské oblasti – vyvinuly **portolánové mapy**. Jejich vývojově pokročilejší skupinou jsou **kompasové mapy**.

Geografickou síť tyto mapy zprvu neměly, zato byly opatřeny svazkem

paprsků vycházejících ze společného středu, později **kompasovými růžicemi**. Ve středu mapy bývala nakreslena alespoň jedna ústřední růžice o 16 paprscích a kolem ní zpravidla dalších 16 růžic o dvojnásobném počtu paprsků. Tato osnova poskytovala plavcům dostatek údajů o směrech. Předpokládala ovšem používání kompasu při námořní plavbě. Přírodní magnet znali už Vikingové a Normani ho zavedli v 10.–11. stol. ve Středomoří. Zde byl také učiněn vynález umělého zmagnetizování stříelky a jejího spojení se směrovou růžicí (vývoj kompasu do dnešní podoby byl v Evropě ukončen v r. 1270). Portolánové mapy byly konstruovány hlavně v Itálii (Janov, Benátky, Ancona) a v Katalánsku (Barcelona, Mallorca). Z portolánů je nejnámější Katalánský atlas z roku 1375.

Komenského mapa Moravy

Titul mapy MORAVIAE / NOVA ET POST OMNES / PRIORES ACCURATIS- / SIMA DELINEATIO. / Auctore I. A. Comenio, je ve štítku vpravo nahoře. Charakteristickým znakem výtisků typu A je pás vedut měst Polné, Olomouce, Brna a Znojma nad horním okrajem mapového pole a ozdobný vnější rám mapy – voluta. Vlevo nahoře je věnování Ladislavu Velenovi ze Žerotína, jehož překlad najdete na této straně.

Vlevo dole jsou grafická měřítka obecně geografické a moravské míle. Vpravo dole nad údaji o vydavateli je legenda obsahující 7 znaků pro sídla, zámky, tvrze, nepopsaná sídla a kláštery, dále znaky pro vinice, lázeňská vřídla, sklárny, rudné doly železa, zlata a stříbra. V mapovém poli pak u Malého Hradiska Hradisko, ubi myrrha effoditur – zde se nachází myrha. Souřadnice zeměpisné délky jsou 37°29' až 40°56' v.d. od Ferrské-

ho poledníku na dolní rovnoběžce a 48°31' až 50°12' s.š. Měřítko mapy podle 1° z.š. je 1:470 000 a podle zákresu sídel v mapovém poli přibližně 1:520 000. Zakreslená soustava říční sítě se vyznačuje výrazným pokrokem oproti Fabriciově mapě, protože jsou zakresleny rybníky a říční ostrovy. Horopis je velmi zdařile vyjádřen kopečkovou metodou, některá horstva a hory jsou popsány. V Bílých Karpatech a Javorníkách jsou vystiženy schůdné průsmyky do Uher. V mapovém poli jsou i názvy pro folklórní oblasti Hanou „NA HANÉ“ a luhačovické „ZÁLESÝ“. Sídelních jednotek popsanych i nepopsanych je na Moravě zakresleno 767 a na Opavsku 42. Rozšíření vinic na Moravě bylo zakresleno zvláštní značkou, která do té doby nebyla na žádné mapě použita a která je přímou předchůdkyní dnešního mapového znaku vinic.

Aretinova mapa Čech

Titul mapy BOHE- | MIA je v oválu raně barokní kartuše v levém horním rohu mapového pole. Nad názvem sedí amoret držící v jedné ruce zeměkouli a v druhé kružítko, pod názvem jsou tři grafická mílová měřítka. Vlevo nahoře je dvouhlavá orlice a vpravo nahoře jednoocasý lev.

Při pravém vnitřním rámu nad středem je legenda mapy obsahující devět znaků pro sídla, hrady, tvrze a kláštery. Čtyři znaky jsou symbolizují těžbu kovů, dále znaky pro teplice (lázeňská vřídla) a sklárny. V mapě se vyskytují poznámky např. o nejlepších perlách u Otavy – **habet gemmas arestant**. Mapa zabírá souřadnice zeměpisné délky od 29°54' do 34°28' od Ferrského poledníku na dolní rovnoběžce a 48°16' až 50°58' severní zeměpisné šířky. Měřítko mapy podle 1° z. š. je 1:765 520 a podle

kresby polohopisu mapy přibližně 1:810 000. Stejně jako na Aretinově mapě jsou zde poprvé zakresleny politicko-administrativní hranice 15 krajů, a to Loketský, Žatecký, Litoměřický, Boleslavský, Hradecký, Slánský, Rakovnický, Kouřimský, Plzeňský, Poděbradský, Vltavský, Čáslavský, Chrudimský, Prácheňský a Bechyňský. Zajímavý je i zákres cesty z bavorského Pasova, která se u bavorského Furholtzu stěpí na Zlatou stezku do Prachatic a Novou cestu do Českého Krumlova. Z horopisu jsou popsány pouze Krkonoše – **Montes gígantum racade mone...** čili Obří hory, v nichž démon, od obyvatelů nazývaný Rýbrcou, ukazuje nadpřirozenou moc. Řeky jsou daleko častěji popsány a správněji zakresleny než na Crigingerově mapě. Mapové pole zakresluje i značnou část Moravy, až po Bzenec.

Středověké mapy

Evropská středověká kartografie před začátkem zámořských plaveb vnímala prostor značně zkráceně. Reálný obraz světa byl často upraven, aby odpovídal oficiálnímu církevnímu učení. Směrodatná byla definice světa podle biskupa Izidora Španělského ze Sevilly (560–636), přední geografické autority stře-

dověku. Svět byl chápán jako kruh obklopený oceánem, ve středu světa byl Jeruzalém. Pozdější středověké mapy dokreslovaly mořské příšery a další barvitě ilustrace, které byly pro středověkého člověka důležitější než nějaké reálné poměry vzdálenosti a měřítka. Lidé vnímali svět prostřednictvím symbolů.

Dedikace Komenského mapy

Nejjasnějšímu panu LADISLAVU VELENOVI z Žerotína, panu na Břeclavi, Třebové, Zábřehu a Rudě, nejmilejšímu mému pánu. Početné jsou a rozličně vydané místopisné mapy naší vlasti, nejjasnější pane, ale všechny jsou plny chyb: neboť pokud vím, jedině Pavel Fabricius, někdejší lékař císaře Ferdinanda, ji zakreslil do mapy po průzkumu; podle ní jsou nakresleny všechny, co jich od té doby vyšlo, a vloudily se do nich rozličnou cestou rozličné omyly. Předně totiž jsou v nich porůznu pomíjena mnohá význačná místa, leckdy jsou uváděna nevýznamná; dále názvy jsou podivně komoleny, a co hlavní, polohy míst a jejich vzdálenosti sotva kde souhlasí, takže nejsou skoro k žádné potřebě. Nedalo mi to tedy, abych se jí v této své nedobrovolné prázdni nepokoušel zlepšit, vždyť jsem Moravu nejednou proputoval, a pokud mi některá místa nebylo dáno vlastníma nohama nebo očima navštívit a vyměřit, důkladně jsem se s lidmi těch míst znalými radil; to tady hned podávám. Sem jsem totiž zanesl předně města a městečka; za druhé zámky, tvrze, kláštery, významnější vesnice z větší části; za třetí hory a řeky, které musí cestující přejít nebo které se nabízejí k vidění, rovněž lázeňská vřídla, rudné doly, sklářské dílny, vinohrady; za čtvrté také (a to jsem vypracoval obzvláště) všude správnější vzdálenosti míst. Konečně, protože přemnohé místní názvy znějí jinak u Čechů (jejichž jazyka užívá většina země) a jinak u Němců, uvedl jsem někde oba, aby tato mapa byla k užtku lidem obojího jazyka. Tu Tobě, slovně pane, předněmu šlechtici naší vlasti a velikému svému ochránci připisují a věnují, modle se k Bohu, aby Tebe vlastní a vlast Tobě k veliké oboustranné radosti co nejdříve navrátil. Psáno ve vyhnanství.

Tvé nejjasnější slovnosti
nejoddanější J. A. KOMENSKÝ

Císař ze zeleniny

jaro

léto

podzim

zima

Arcimboldova roční období (1573)

I talský malíř **Giuseppe Arcimboldo** (1527–1593) se narodil v Miláně. Jeho kariéra začala v roce 1549, když pomáhal svému otci s výzdobou milánské katedrály. Jeho malířské dílo bylo vždy originální a výstřední. Okolí ho považovalo za podivína, ale jeho obrazy byly často napodobovány. Ve svých výstředních malbách používal často ovoce a zeleninu, byl také proslaven užitím hrců, pánví i řemeslnického nářadí. Od roku 1562 působil na vídeňském dvoře císaře Maxmiliána II., a potom od roku 1570 na dvoře jeho syna Rudolfa II.,

tedy většinou v Praze. Většina z obrazů, které Arcimboldo namaloval, však byla roku 1648 ukradena rabující švédskou armádou, ocitla se v soukromých sbírkách švédské královny Kristýny a dodnes zdobí muzeum ve Stockholmu. Tam se nachází i poslední známý portrét, který Arcimbolda nejvíce proslavil. Namaloval ho roku 1591 a je na něm zobrazen sám císař Rudolf II. složený z květin, ovoce a zeleniny. Je zpodobněn jako římský bůh Vertumnus, jenž byl patronem ročních období, plodnosti, květin, zahrad a ovocných stromů.

Bestiální zvířata ve středověku

„To je ale bestie!“ Toto rčení dnes vyslovujeme, chceme-li někoho nebo něco označit za odporné, zlé, škodlivé stvoření, proti němuž je ďábel tvor mírnější než beránek. Napadlo nás ale někdy pátrat po jeho původu?

Řekne-li se „bestie“, vyvstane nám v mysli obraz tvora připomínajícího nějaké obludné, krvelačné zvíře. Jenže to jsme urazili pouhou polovinu cesty za odhalení jeho pravého významu. Abychom se s „bestiemi“ sezná-

strach, odpor a pohrdání? Lidské myšlení se postupem času vyvíjí stejně jako každý jiný produkt z ateliéru přírody.

Lidé se o přírodu zajímali odnepaměti. Na jejím poznání záviselo jejich přežití. Od samých počátků existence člověka však

První litry bychom nabrali nejspíš z Hebru, Achelóu, Axíu a Tibery. Středověcí autoři se totiž z velké části inspirovali antickým učěním – především dílem Aristotelovým a jeho četných následovníků. Antický přístup byl v podstatě objektivní

Co dělat při setkání s vlkem?
Tato ilustrace je návodem, co dělat, pokud se člověk setká s vlkem. Svlečení zde symbolizuje očistění od hříchů a tlučení kameny o sebe hlasy svatých; zároveň zde tedy vidíme ukázkou moralizující roviny bestiáře

Poutníci po necivilizovaných krajích často trpěli halucinacemi

milí úplně, musíme zapátrat v prastarých středověkých knihách prokládaných bohatými ilustracemi inspirovanými přírodou.

Zvíře, nebo obluda?

Nejspíše bychom byli překvapeni, v jakém kontextu se tam výraz „bestie“ vyskytuje – vlastně bychom jej mohli ztotožnit s dnešním pojmem „čtvernožec“, významově zúženým termínem „zvíře“! Pak už nás ani příliš nezaráží název, jež nalezneme na titulní straně – bestiář.

Bestie se tedy rovná zvíře, které vůbec nemusí vykazovat vlastnosti obludy. Jakým způsobem se pak ale slovo „bestie“ stalo synonymem pro něco, k čemu lidé pocítují

ruku v ruce s touhou po vědění rostla i další rovina jeho bytí: ta duchovní, mystická, kdy se tvorové a předměty v jeho okolí stávali symboly. Vlastnosti, které zosobňovali, s nimi nemusely nutně přímo souviset; byly jim přiřčeny díky určité podobnosti, kterou v nich sledával lidský pozorovatel.

Inspirace antikou

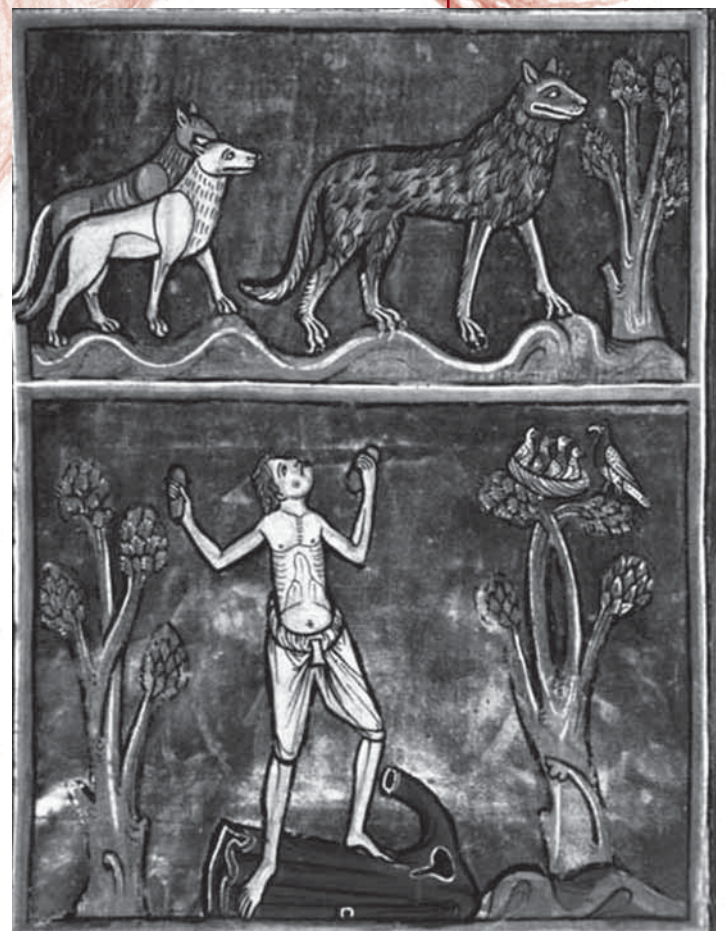
Již bylo řečeno, že bestiář je souborem středověkých textů, přibližujícím čtenáři všechny tehdy známé přírodniny. Středověcí autoři si ovšem tyto texty nevycucali z prstu, ačkoli si to dodnes kdekdo myslí. Než se zrodil první rukopis tohoto typu, uplynulo v evropských řekách pořádné množství vody.

Physiologus: moralizující zvířata

Physiologus byl nejdůležitější předstupeň k pozdějšímu bestiáři. Nevíme přesně, kdy vznikl, ale bylo to zřejmě ve 2.–4. století n. l. v Alexandrii, tehdejší významném středisku vzdělanosti. Jeho obsahem je moralizující text používající celou řadu symbolických přirovnání, které měly nabádat křesťany k lepšímu životu. Teprve druhé housle hrála příroda a její popis.

Autora Physiologu neznáme, ale dodatky k němu psal biskup Isidor ze Sevilly. Ten podle všeho bral některé názory na cho-

vání zvířat s mírným nadhledem – v pasáži věnované vlku přímo hovoří: „Venkované tvrdí, že pokud vlk uzří člověka dříve než člověk jeho, ztratí člověk hlas. Pokud je tomu naopak, vlk ztratí svou drzost a uteče.“ Narážka na venkovany je zde vcelku evidentní. Pravděpodobně vysvětlení (pohledem dnešní vědy) první části tvrzení je šok z nenadálého setkání, druhé zase přirozená reakce zvířete, jež ve svém prostředí zaregistrovalo přítomnost obávaného nepřítele.

Fantastická stvoření

Zvláštní kapitolou, obsaženou v bestiářích, představují pasáže o mytologických zvířatech, jako je drak, sfinga nebo jednorozec. Je otázkou, nakolik v ně současníci věřili. Nemůžeme však jen tak přejít fakt, že o některých z nich se píše v bibli, která byla ve středověku nedotknutelnou autoritou, a pokoušet se otevřeně zpochybňovat její slova by se soudobému odvážlivci krutě nevyplatilo. Bible nadto obsahuje spoustu informací z věrohodných zdrojů; dá se tedy počítat s tím, že bájný tvorové mají svůj reálný vzor, byť poznamenaný pověstí.

Této teorii konečniců nahrává i to, že respektované antické autority, jako třeba Plinius Starší, hovoří v souvislosti s takovými živočichy o tom, že se vyskytují na Východě a v Etiopii. Vezmeme-li v úvahu, že kromě zpráv od cestovatelů měli především Římané určitě po ruce záznamy svých lidí působících ve vzdálených provinciích říše – třeba v jižním

Egyptě, jenž je od Etiopie takřka co by kamenem dohodil. A africká zvířata si rozhodně nepotrpí, aspoň co se vzhledu týče, na nějaká klisvě. Přičteme si k tomu možnost, že poutníci po necivilizovaných krajích mohli trpět zdravotními potížemi včetně halucinací; pak už je od urostlého lviho samce jen malý krůček k obávané mantichoře, stvůře s tělem lva a tvář člověka. A v neposlední řadě se můžeme vydat s argumentem, že k tomu, abychom našli fosilní pozůstatky dávných stvoření, nepotřebujeme mít vystudovaný přírodovědný obor se specializací na paleontologii.

Dějiny bestiářů

Kde najít místo, odkud vzešel první bestiář? Musíme vydat po stopách pozdějších latinských verzí Physiologu, které se zřejmě s výboji germánských kmenů v době stěhování národů, dostaly do všech možných koutů Evropy; mezi jinými také do oblasti dnešní Francie a na Britské ostrovy. Nehleďme nyní na to, že byly převedeny do místních jazyků. Pro nás je důležitější to, že tady zůstala zachována i jejich latinská podoba, poněvadž první knihy, vykazující znaky typické pro bestiáře, byly psány stejnou řečí.

Nejstarší rukopis pochází z 10. století pravděpodobně z Francie. Víme, že kolem poloviny 11. století počala invaze normanských houfů pod vedením Viléma Dobyvatele do Anglie. Protože rukopisy staršího i novějšího data bývají často lokalizovány do Francie severní, kde již roku 1121 spatřila světlo světa i první díla psaná místním dialektem, dá se s určitou pravděpodobností usuzovat, že kolébkou našich „atlasů zvířat“ je právě oblast Normandie, odkud se s lidmi Viléma Dobyvatele dostaly přes kanál La Manche.

Protože mezi ostrovy a pevninou probíhala v následujících letech čilá komunikace, mohly touto cestou boušměrně proudit i různé verze bestiářů, lišící se v externích zdrojích, ačkoliv základ zůstal pořád stejný (Physiologus a Etymologiae). Autoři od sebe podstatné kusy textů přejímali – bestiáře můžeme tedy označit za kompilace. Podle oněch externích zdrojů lze s velkou dávkou opatrnosti rozlišit několik skupin; problémem těchto „rodin“, jak se nazývají, je značná nepřehlednost s mnoha přechodnými typy.

U většiny bestiářů neznáme jméno toho, kdo dal rukopisu podobu; výjimku představují některé francouzské rukopisy psané normanským nebo pikardským nářečím. Největší „boom“ bestiáře doznaly ve 12. a 13. století a během této doby se stačily rozšířit po celé západní Evropě. Poslední knihy tohoto typu známe z přelomu 15. a 16. století. Jen pro zajímavost: jeden pozdější rukopis, uložený v knihovně v Newberry, je zřejmě české provenience.

Při srovnání obou vyobrazení není těžké si představit, jak při podmínkách neumožňujících dokonalé pozorování mohla v očích dávného člověka vzniknout z obyčejného lva mantichoře

a vědecky, když si uvědomíme, jaké měli ke zkoumání prostředky. Řekové a Římané popisovali opravdu to, co mohli v přírodě vypozorovat, jen to často nedokázali úplně objasnit. Stávalo se tedy, že si určitou vlastnost či vzorek chování přírodniny vysvětlovali jako „přímý zpravodajský přenos ze studia

Olymp“ – a takto je i archivovali pro potřeby příštích generací. Zvířata tedy v mnoha svých projevech zůstávala tajemnými stvořeními, jež mohla být i posly či špehy bohů. Ze starších mytologických zvířat jmenujeme známou egyptskou sfingu „složenou“ ze lva, hada, orla a ženy.

Stvoření k obrazu božimu

Přes všechnu úctu ke starým tradičním odkazům se názory společnosti v prvních staletích našeho letopočtu povážlivě změnily – zvláště poté, co se na jevišti tehdejšího světa ocitlo křesťanství a začalo na sebe strhávat veškerou pozornost. Vlivy křesťanské filozofie se nevyhnuly ani učením o přírodě. K dochovaným antickým záznamům byly přidány rozsáhlé pasáže z bible, především ze Starého zákona. Vše pochází od jediného Boha a veškeré dění na Zemi i mimo ni je odrazem Jeho vůle. Týkalo se to samozřejmě i přírody a zvířat; věřilo se, že Bůh stvořil zvířata a jejich vlastnosti jako názorný příklad pro morální poučení, jež člověk nalezne v bibli. Zvířata byla často vnímána jako symbol, což byl ve středověku oblíbený prostředek církve, jak lidi poučit či zastrašit.

Tak se stalo, že lidé vnímali zvířata čistě z pohledu lidského jednání a vnímání.

Někdy stačilo vzít jen barvu. Například krkavec je černý. Černý vzhled krkavce vedl k jeho přirovnání k ďáblu, ale kupodivu také ke kazatelům, poněvadž oba charakterizuje černá barva.

Mohlo by se tedy zdát, že od slibně se rozvíjejících počátků vědeckého studia přírody v antice učinil středověk krok nazpět. Ale pozor! Musíme si uvědomit, že tahle přirovnání byla z velké části záměrná. Církev je používala k výchově lidí, což nijak nevytlačovalo další pozorování přírody. Jen místo „studia Olymp“ je pozorovatelé zaznamenávali jako projev Boží vůle.

První středověké obrázky

Středověk dozrál do své vrcholné formy a někdy před rokem 1000 se v západní Evropě objevila kniha, kterou již můžeme nazvat opravdovým bestiářem. Začíná připomínat přírodovědnou knihu – text je sice pořád z velké části typicky křesťanský poučující, ale díky úryvkům přejatým z množství dalších pramenů přece jen poskytuje i jakýsi obraz okolního světa. Rukopisy jsou navíc vybaveny bohatými ilustracemi.

Obrázky měly sloužit jako konkrétní příklady, které učitelé pomáhaly vyložit obsah bestiářů negramotné většině populace

Evropský vlk proti americkému

Symboliky jednotlivých národů se od sebe výrazně liší; tyto rozdíly vznikly na základě rozdílů ve vztazích těchto etnik k jednotlivým druhům organismů či jevům v přírodě. Například ve vztahu evropské kultury k vlku jednoznačně převažují negativní tóny – naše civilizace je totiž dědičkou dvou kultur, jejichž existence byla do značné míry závislá na pastevectví – židovské a antické, kde hrála nezanedbatelnou roli pastýřská tradice

na Peloponésém poloostrově, konkrétně v Arkádii. Nenamlouveme si, že se vlk občas nepříživí na tak snadné kořisti, jakou pro něj představují ovce.

Zkuste ovšem naservírovat představu vlka v hrůzostrašné podobě třeba severoamerického indiánovi – nejspíš na vás bude chvíli nechápavě hledět a pak se vás otáže: „Ale proč?“ Pro příslušníky mnoha národů s loveckou tradicí se totiž vlk stal díky

skvělým loveckým schopnostem (včetně umění taktizovat) ztělesněním ideálního symbolu úspěšného lovu, a to přesto, že byl vlastně člověku zčásti konkurentem. Nás, obyvatele centra evropského kulturního okruhu, však určitě bude nejvíce zajímat pokus o průnik do hlubin duše Evropanovy – a jedním z průvodců po těchto stopách je právě kniha, zmíněná v úvodu našeho článku: bestiář.

Salamandři jsou odolní proti ohni, dokáží v plamenech nejen přežít, ale rádi je i rozšiřují. Umí otrávit všechna jablka na stromě i vodu ve studni. Zabijí tak každého, kdo jablka sní nebo vodu vypije

a napovědět, jak by se člověk měl v dané situaci chovat. Spousta těchto tehdy dobře zamýšlených přirovnání přežila do dnešní doby v podobě obsahově neopodstatněných pověr: namátkou užvaněná, pomlouvačná sojka, zlý vlk a mnoho dalších. Zatímco jiné frekventované a nepříliš hezké přirovnání, které zná dnes každé malé dítě, jako je straka zlodějka nebo krkavčí matka, nejsou v bestiáři zmíněny ani slovem. Naopak! Někdy je sám vyvrácí a poukazuje na výrazně kladné zvířecí vlastnosti: třeba z vrání starostlivosti o mladá by si podle bestiáře mohl vzít příklad i člověk.

Zpět k ilustracím. Nedá se říci, že by se středověcí umělci příliš snažili, aby působily realisticky. Musíme si však uvědomit, že to

Příroda mimo bestiáře

Bestiáře nejsou jedinými středověkými díly věnovanými přírodě. Existují Aviaria, texty podobné bestiářům, které se specializují na ptáky. Známe i encyklopedická díla, jež nemůžeme označit jako bestiáře; jejich primárním posláním totiž nejsou filozofické úvahy, pro bestiáře typické. Jako příklad můžeme zmínit Liber de natura rerum Thomase de Cantimpré. A konečně víme i o samostatných textech o zvířatech, zakomponovaných do komplexněji zaměřených děl jako jejich součástí. Tyto práce byly populární hlavně ve 13. a 14. století, neztratily se však ani ve století následujícím. S rozmachem renesance však ony i jejich bestiářoví bratrance upadly do temnoty zapomnění; jejich znovobjevování probíhá až v současnosti. Už ne sice jako pramenů pro biologický výzkum, ale jako oken do duše středověku a v neposlední řadě i významných kulturních památek.

nebylo jejich vinou: zkuste si z popisu přivandrovalého poutníka rekonstruovat podobu žirafy, bude-li vám řečena věta: „Viděl jsem zvíře, které vypadá jako velbloud, ale na těle nosí skvrny podobné leopardím.“ To se týká i živočichů, rostlin a kamenů, o nichž byste si dnes ani netroufli pomyslet, že je tehdejší lidé nemohli znát. Navíc se bestiář nepotkal pokaždé s profesionálním ilustrátorem. Svě mohl zahrát i systém tiché pošty: chudákoví malíři nejednou nezbývalo nic jiného než použít informace z druhé či třetí ruky.

Asi se ptáte, kdo byli ti, co trpělivě kousek po kousku kladli plátky zlata na papír či pergamen a vybarvovali nepatrné plošky ohraničené precizně vedenými linkami. Odpověď

a genetiky, tedy věd, o nichž člověk před několika desítkami let neměl potuchy. Pokud je bestiář kompletní, bývá zakončen rozsáhlým pojednáním o druhu Homo sapiens.

O krkavci se v bestiáři tvrdí, že pokud se živí na mrtvole, vyklove jí nejdříve oči

Černý krkavec byl přirovnáván k ďáblu, ale také ke kazateli

zni: nejčastěji šlo o výtvarně nadané mnichy, kláštery totiž v té době představovaly nejdůležitější vzdělávací instituce a jako takové zastávaly i funkci nakladatelství.

Netopýr mezi ptáky

Zalustujeme nyní vnitřkem bestiáře. Kromě ilustrací rychle zaregistrujeme, že každé jednotlivé přírodní je nejčastěji věnována samostatná kapitola. Podle statusu popisovaného objektu jsou tyto kapitoly zahrnuty do následujících oddílů: zvířata, ptáci, hmyz, ryby, hadi, kameny, rostliny. Moderní taxonom (vědec zabývající se zařazováním organismů do systému) by zřejmě po dočtení bestiáře začal vážně přemýšlet o spálení všech podobných knih. Starověká aristotelovská systematika, použitá i zde, dělila totiž tvory podle výrazných podobností ve vzhledu nebo chování. Tak se třeba netopýr ocitl kvůli svému létání mezi ptáky nebo velryba pro tvar těla a život ve vodě mezi rybami. Když nad tím ale zauvažujeme, ve starověkém a středověkém kontextu je takovýto postup vcelku logický; taxonomické metody jsou také předmětem vývoje, vždyť dnes jsou nové a nové druhy a příbuzenské vztahy mezi organismy odhalovány díky pokrokům v oblasti molekulární biologie

Podrobnější popisy jednotlivých druhů zvířat a mytologických stvoření, jak je vnímali lidé ve středověku, přineseme v příštích číslech časopisu Živá historie ve spolupráci s EkoCentrem Brno. ■

Mgr. Martina Zrostlíková, Ekocentrum Brno vystudovala zoologii na Přírodovědecké fakultě Univerzity Palackého v Olomouci

Drak byl podle představ středověku obrovský had, větší než všichni ostatní hadi. Dokázal bez problémů zadávit i takového slona

Vrána

Je dlouhověký pták, latinsky či řecky nazývaný Cornix.

Věštci tvrdí, že vrána může představovat lidské úmysly, ukazovat, kde je položena léčka a předpovídat budoucnost. Je velký hřích věřit, že Bůh světuje své záměry vranám.

Mezi mnohé vlastnosti, přisuzované vranám, je to, že v jejich krákaní je obsažena předpověď deště. Odtud pochází rčení: „Tehdy vrána hlasitě křičí pro dešť.“

Lidé by se měli učit z příkladu vran a jejich smyslu pro povinnost, co se lásky k mladým týče. Vrány následují své mladé, když vylétají, a starostlivě je doprovázejí;

když zeslábnou, úzkostlivě je krmí. Uplyne velmi dlouhá doba, než se vzdají své zodpovědnosti za krmění svých ratolestí.

Naproti tomu ženy z našeho – lidského – rodu odstavují své děti, jak jen mohou, právě ty, které milují. Bohaté ženy mají naprostý odpor ke kojení. Pokud jsou ženy chudé, odkládají své děti, odhazují je, a pokud jsou děti nalezeny, popřou, že by o nich cokoli věděly. Bohatí také zabíjejí děti ve svém lůně, aby se vyhnuly dělení majetku mezi mnoho dědiců, a s pomocí vražedných lektvarů ničí děti své vlastní krve v děloze; spíše utratí život než by jej předaly.

Ukázka z aberdeenského bestiáře sepsaného kolem roku 1200

Kouzla a čáry v rouchu křesťanství

S křížovými výpravami přichází do Evropy doba rytířů, z níž se rodí rytířská ctnost a dvorská etika krácející ruku v ruce s křesťanskou morálkou. Staré příběhy z pohanských dob však nejsou zapomenuty, jen jsou oděny do nového rytířského hávu

a dvornosti, představující Artušův dvůr proslulý jemným mravem rytířským.

Nibelugové a Ruské byliny

Píseň o Nibelunzích má své kořeny ve staro-germánských legendách, ale dává jim zcela nový rozměr. Hlavní hrdina Siegfried (v Eddě vystupuje jako Sigurd) přijíždí k burgundskému králi Guntherovi, jehož trůn podle neznámého autora písně opět vyniká svou mravností a je popsán přesně podle vzoru královských dvorů z doby kolem roku 1200, kdy píseň vznikla. Gunther má svůj historický obraz ve skutečném burgundském králi Gundaharovi, který bojoval s římským vojevůdcem Aëtiem na počátku 5. století. Tehdejší Burgundsko se rozkládalo na středním toku Rýna kolem města Wormsu. Gunther však

Britsko-francouzské legendy o keltském králi Artušovi a jeho družině, německá (tedy germánská) Píseň o Nibelunzích a Ruské byliny východních Slovanů pocházejí ze zcela odlišných prostředí. Mají však mnoho společného – popisují život u středověkého dvora, jenž se řídí pravidly rytířských ctností a dvorských zvyklostí. V ruských bohatých lze přes značné odlišnosti dané jiným prostředím spatřit místní obdobu německých či francouzských rytířů, vyznávajících podobné zásady.

Legendy i historie

Všechny zmiňované legendy zcela nepochybně vycházejí z lidové tradice ústně předávané po staletí, ale na rozdíl od vikingských ság přece jen více souvisí s reálnými historickými událostmi a vyskytují se v nich skutečné historické postavy.

Žádná z těchto postav však nebyla křesťanským rytířem, jak ji popisují středověcí autoři v duchu své doby.

Král Artuš stál pravděpodobně jako mocný náčelník a hrdinný bojovník někdy na přelomu 5. a 6. století v čele keltských Britů, kteří bránili průniku anglosaských kmenů na Britské ostrovy. Ve své době se mu podařilo této germánské expanzi ještě zabránit, a tak se postupně v lidových pověstech stával králem stále mocnějším a neohroženějším – proměnil se v keltského lidového hrdinu. Jeho jméno poprvé zmiňuje v 8. století mnich Nennius ve své His-

torii Britů, ale pravými autory artušovských legend se stali teprve ve 12. století waleský duchovní Geoffrey z Monmouthu a fran-

Nikitič zvládl holýma rukama celé vojsko

couzský básník Chrétien z Troyes. Zatímco Geoffrey z Monmouthu se soustředil právě na vojenskou stránku a představuje Artuše jako úspěšného dobyvatele Irsku, Islandu i Galie, tak Chrétien z Troyes už vypráví příběhy Artušových rytířů, čímž zakládá ve Francii tradici dvorské literatury. Více než o hrdinství jsou to příběhy o rytířské lásce

svůj boj prohrál a Burgundané byli nuceni ustoupit na jih do Francie, kde se rozkládá nynější Burgundsko.

Ruské byliny pocházejí z pozdějších dob, neboť vývoj ve východní Evropě měl přece jen oproti západu značné zpoždění. Skládají se z mnoha různých zpěvů, které mají nepochybně lidový původ a jsou zasazeny na dvůr

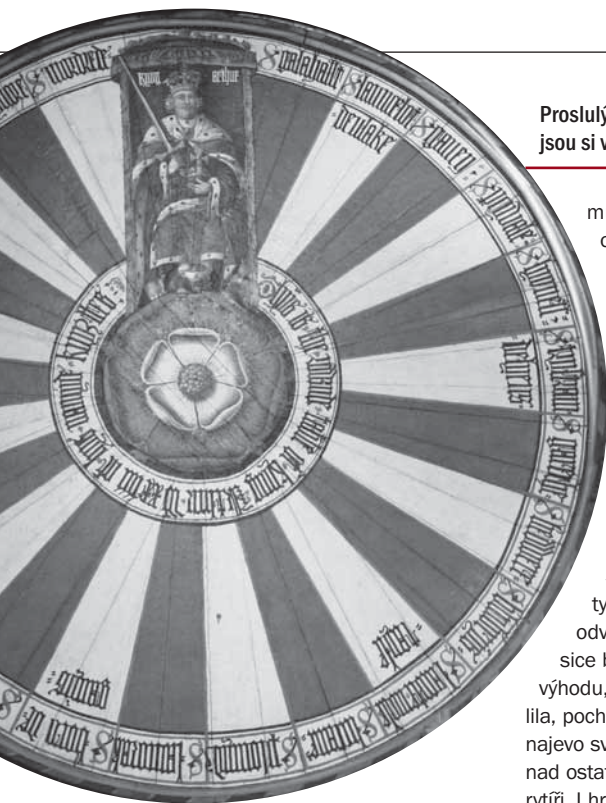
Na královském dvoře

Společným prvkem všech tří zmíněných legend je prostředí královského (resp. velkoknížecího) dvora. Souvisí to právě s dobou vrcholného středověku, kdy se v západní Evropě začala prosazovat dvorská kultura. Každý významný velmož si udržoval svůj dvůr, kam se sjížděli jeho poddaní (manové) k poradám a hostinám. Tam se tančilo, hrála hudba, minnesängři zpívali hrdinské příběhy a přitom se pánové předváděli krásným dýmám, občas se odehrál nějaký ten čestný souboj a hovořilo se v duchu dvorské etiky.

Hostiny u dvora bývaly v legendách také příležitostí k vyprávění příběhů a výpravami za dobrodružstvím. Není třeba připomínat, že popisované dvory byly značně idealizované a chování rytířů v realitě bylo daleko přizemnější. Navíc rytíř ve vrcholném středověku byl už také hospodářem, který byl vázán ke své půdě (lénu) určitou povinností, protože právě pozemky mu poskytovaly obživu. Nemohl tedy po vzoru Artušových rytířů jen sedět na hostinách a vyrážet za dobrodružstvím.

Hrdina Siegfried z Písně o Nibelunzích ochutnal po svém vítězství dračí krev

Proslulý kulatý stůl krále Artuše, za nímž jsou si všichni rytíři rovni

mu předtím posmívali, se mu museli omluvit. Šlechtici totiž rozhodně nebrali své poddané jako sobě rovné. Jejich povinností sice bylo je ochraňovat, protože dobře věděli, že oni na ně pracují, přesto na své poddané pohlíželi jako na méněcenné. Byli určeni pouze ke špinavé práci a robotě, zatímco šlechtetní rytíři bojovali za vznešené ideály.

Pýcha nepředchází pád

Skromnost sira Garetha nebyla typickým znakem rytíře. Prokázání odvahy bez zbytečného vychloubání sice bylo považováno za velkou morální výhodu, ale většina rytířů se ráda pochvávala, pochlubila svými činy a vůbec dávala najevo svou velikou pýchu a nadřazenost nad ostatními smrtelníky, kteří se nestali rytíři. I hrdina Siegfried se na začátku Písně o Nibelunzích po příchodu na burgundský dvůr prohlašuje slovy:

„Říká se, že jste mocní; nu, je-li tomu tak, ať vás to bude těšit anebo naopak, pravím, že vás chci v boji zdolat a vládnout vším, co vlastníte, jak hrady, tak lény se vším bohatstvím.“

Byl to, pravda, syn nizozemského krále Siegmunda, ale to by ho snad ještě nemělo opravňovat ke slovům, která řekl, když se jeden z rytířů krále Gunthera ohradil a prohlásil, že by měl podle práva zanechat své svévole i našich lén. Siegfried mu na to odpověděl: „Věz, že já jsem syn králův a ty jen králův man! Dvanácte tobě rovných překonám pomocí svých ran!“

Do extrémů je ovšem pýcha a chlubitost předvedena v Ruských bylínách. Západní rytíř je zde nahrazen ruským bohatýrem, který má však velmi podobné návyky. U velkoknížete Vladimíra bývalo na velkých

kyjevského velkoknížete Vladimíra, vládnoucího na Kyjevské Rusi v letech 980–1015. Mají mnoho společných znaků, ale byly zapsány zvlášť. Ucelený výbor z nich sestavili až moderní badatelé v 19. a 20. století.

Pán a kmán

Ideál pravého rytíře není tak čistý, jak by se mohlo zdát. Rytířství má i své stinné stránky, na které bychom dnes mohli pohlížet s velkou nevolí, ale středověk je bral jako naprostou samozřejmost. Rytířem se totiž nemohl stát jen tak leckdo. Musel pocházet z dobrého rodu, tedy být šlechticem. Kolik posměšků se věnovalo siru Garethovi, když přišel k Artušovu dvoru v přestrojení za kuchťáka, než se zjistilo, že je velmi urozeného původu. Prokázal tak svou skromnost a jeho urozený původ vynikl i ve službě v kuchyni, takže všichni, kdo se

Králové v pozadí

V popisovaných legendách je úloha vládců podružná, či spíše symbolická. Králové Artuše a Gunther ani velkokníže Vladimír rozhodně nejsou nejstatečnějšími bojovníky svého dvora. Vládci se stali pouze proto, že jsou moudří a pocházejí z dobrého, tedy královského, rodu. Původ je tady důležitější než osobní vlastnosti. Nikdo z rytířů nemá ambice stát se králem, protože jim to nepřísluší. Pouze nechtěný Artušův syn Mordred, jehož král zpłodil se svou sestrou, nevěda o jejich přibuzenství, si mohl dovolit nárokovat trůn. A také toho náležitě využil a stal se tak příčinou zkázy svého otce.

Rytíři vystupují jako poddaní manové svého panovníka. Jeho rozkaz nelze neuposlechnout a ochotně se kvůli němu vydají na smrt. Vztah mezi pánem a jeho leníkem byl ve středověké feudální společnosti hluboce

zakořeněn. Zrada leníka na svém pánovi se považovala za hrdelní zločin. Sám Siegfried se vydává v jedné části Písně o Nibelunzích za mana krále Gunthera a vznikne z toho nejedna nepřijemnost a nedorozumění.

Vládci stojící v pozadí jakoby symbolicky zaštiťují pověst svého dvora. Bez nich by jeho sláva neexistovala, ale oni sami nejsou těmi pravými hrdiny, jsou „pouze“ vládcí. Příběh o Artušových dobrodružstvích však alespoň ohraničuje cyklus vyprávění artušovských legend. Ovšem na turnajích za čest královny bojuje Lancelot s královým souhlasem, protože po vládcí přece nikdo nemůže chtít, aby dával v sázku svůj vzácný život. Velkokníže Vladimír je dokonce líčen v Ruských bylínách s jistým posměšným podtónem. I pro manželku mu musí jezdit jeho bohatýři. Sám umí jen pořádat hostiny a vydávat příkazy.

Bohatýr z Ruských bylín na bílém koni

hostinách dokonce zvykem, že se jednotliví bohatýři chlubil ani ne tak svými činy, jako majetkem a příbuznými: „A když se už najedli do polosity a když se už napili do polopita, začali se na hodech všichni vychloubat. Chytrý se vychloubá otcem a matičkou, hloupý se vychloubá zlatými poklady, Dobryňa se chlubí svou mladou ženou.“

Vojsko pobil holýma rukama

Nevýslovná smélost, nadlidské dovednosti a bojový zápal občas hraničící až s fanatismem – to bylo společné rytířům, bohatýřům i pohanským hrdinům. Ve vrcholném středověku byl kladen důraz na čestný souboj, zatímco lest a vychytralost byly pokládány za zbabělost. Ti nejlepší rytíři mohli být poraženi právě jenom díky lsti a nepoctivosti, což vždy nechalo černou morální skvrnu na původci této pohany. V souboji byli ti nejlepší naprosto neporazitelní, a to nikoliv jen proti jednomu protivníkovi.

Když byl například slavný rytíř Lancelot přistižen v komnatě královny Guenevery, porazil sám v cizí zbroji a cizím mečem třináct rytířů kulatého stolu včetně zrádného Agravaína, který ho chtěl udat Artušovi. Pověst o Siegfriedovi vyznamenávala hrdinu ještě víc. Když si byl vyzvednout poklad Nibelungů, situace se zvrtila v boj: „Třebaže jim chtěl Siegfried učinit laskavost, svůj úkol nedokončil. Probudil v panstvu hněv a zlost, až vposled proti němu povstali k útoku; dvanácte mocných obrů jim stálo po boku, on se však počal měčem tak chrabře ohánět, že pobil oba pány a Nibelungů sedm set.“

A to je jen slabý odvar proti bezbřehému přehánění Ruských bylín. Když Ilja Muromec dojel na východ do Karélie, čekali tam něj loupežníci: „Hej vás čtyřicet tisíc loupežníků, vy noční zloději, stojící podle cest, vždyť vy chcete marně starce sužovat. I sňal svou přílbici ze zpupné hlavy a potom začal tou přílbou mávat: mávne jedním směrem – a je ulice, rozmáchne druhým – a je ulička.

Na královském dvoře

Šlechta vrcholného středověku začíná uznávat ideál rytíře, který se na rozdíl od pohanských hrdinů řídí křesťanskou morálkou. To znamená, že sice musí být statečný, vynikat bojovou dovedností, ale zároveň vyniká určitou jemností mravů a úctou k ženě, zná milosrdenství a umí odpouštět.

Pravý rytíř už by neměl být vraždícím monstrem jako třeba vikingský válečník, ale měl by znát cenu lidského života (hlavně křesťanského – vůči muslimům či pohanům bývali rytíři nesmiřitelní), uznává rytířský kodex cti a právo na čestný souboj.

Král Artuš a jeho družina

Nejzřetelněji je tento ideál patrný u Artušova slavného kulatého stolu, kde jsou si všichni rytíři rovni. K přijetí do společenství rytířů bylo třeba prokázat, že daný kandidát je vhodný jak svojí statečností, tak dobrými rytířskými mravy. Právě pro tento přísný výběr nejlepších rytířů země se Artušův dvůr stává proslulý v širokém okolí, neboť o jeho rytířích je známo, že čestně hájí právo a spravedlnost, ochraňují chudé, pomáhají dámám v nouzi a nikdy se nedopouštějí zbytečných zvěrstev a násilností. Únos, krádež nebo zabití protivníka jinak než v čestném souboji je považováno za velký hřích a rytíř tím ztrácí svůj kredit.

Rytíř je ochráncem dobra a za každých okolností se snaží bojovat proti zlu a špatnostem. Od Artušova dvora vyráželi proto rytíři za dobrodružstvím, aby prokázali, že jsou hodni svého rytířského stavu. Vlastně i výprava za svatým grálem byla pro rytíře jen velkým dobrodružstvím, výzvou, která jim byla předána a oni se pokusili splnit zadaný úkol.

Proměna pohanských vzorů

Podobní rytíři jako u Artuše se vyskytují i v Písní o Nibelunzích, přestože v tomto díle daleko více vyniká jeho pohanská předloha a občas je chování hrdinů trochu rozporuplné. Větší roli zde hraje magie, nápoje lásky a nečistá kouzla, která zatemňují rytířskou mysl. Přesto je hlavní hrdina Siegfried představován jako pravý rytíř a dvůr burgundského krále Gunthera je také opředen pověstí o dobrých mravech.

Zbytky hradu Tintagel ve Walesu, kde byl podle legendy zplozen Artuš králem Utherem a lady Ygrain. Uther byl díky Merlinovi proměněn ve vévodu z Cornwallu, manžela Ygraine

Pobil a potloukl Ilja ty pohany, nenechal jednoho zbojníka na semeno.“ To je ovšem výkon pro bohatýra z bylin zcela běžný. Dobryňa Nikitič prý pobil sám holýma rukama celé tatarské vojsko. Takový válečník už se vyplatí.

Zbytky pohanské magie

Kouzla nejsou v těchto raných křesťanských legendách ještě zcela ve službách zla. Kouzelník Merlin je vlastně starým keltským druidem, který svou moc a prorocké nadání dává zcela do služeb dobrého

krále Artuše. Pak ovšem skončí nedůstojně pohřben zaživa, když je oblouzněn láskou ke krásné dívce Nimue, která byla ve službách jezerní panny.

Také kladný hrdina Siegfried se neštítí použít kouzelný plášť, když má pomoci králi Guntherovi. Z toho však vzejde velké nedorozumění a nakonec je to prvotní příčinou bídné Siegfriedovy smrti, když je potupně zavražděn v lese na přání královny Brunhildy, která se cítí zhanobena a podvedena.

Jeden z ruských bohatýrů jménem Volha Svjatoslavič si také získal svoji slávu

netradiční cestou. Není tak udatný v boji, jako jeho soudruzi, ale už od mládí se učí mnoha moudrostem: „Plovat jako ryba štika v hlubokých mořích, létat jako sivý sokol až k samým mrakům, skákat jako šedý vlk po širých polích.“

To se však v pozdějším středověku změnilo a v dalších legendách, založených více na historických událostech, jsou již jakékoliv čary a magie odvozovány od dábla a jsou zcela zavrženíhodné. ■

Mgr. Jindřich Kačer

Legendární středověké ženy

Žena ve středověkých legendách vystupovala většinou jako dáma. Na druhé straně ale byla považována za stvoření hříšné a provokující. Stále také nevyzrála z mysli autorů obraz ženy bojovnice, který však už byl v reálném životě nemyslitelný.

Úcta a láska k ženám

Láska rytíře k vyvolené dámě patří k základním motivům rytířských eposů. Pravou lásku své paní si musí rytíř vydobýt nejlépe vítězstvím v turnaji či nějakým hrdinským činem. Pak mu může dáma projevit svou přízeň a odměnit ho svým úsměvem, šátkem či stuhou. Příběh lásky je často zamotaný a dává trochu na frak svátosti manželské, která by podle bible měla být při milostném vztahu nejdůležitější.

Zamilovanost však vznikala trochu jinak, než ji známe z dnešní doby. Rytíř se často zamiloval do dámy, o jejíž kráse a ušlechtilosti jen slyšel. Známý je příběh Tristana a Isoldy. Ti se sice poznali osobně a stačili v sobě nalézt sympatie, které si ovšem nijak přímo nesdělili. Když potom Tristan byl nucen od Isoldy odjet a vyprávěl o ní svému strýci králi Markovi, ten si ji podle jeho vyprávění zamiloval a vyslal ho, ať se vrátí do Irska, kde měl požádat o její ruku. Isolda to těžce nesla, a tak jí její matka nechala připravit nápoj lásky, který jí měl trápení zbavit. Avšak místo s králem Markem jej Isolda náhodou vypila při zpáteční cestě s Tristanem. Isolda si pak

poslušně vzala krále Marka, avšak již nad smrtí byla zamilovaná do Tristana. Opět zasáhla čarovná magie.

Hříšná láska

Slavný je také milostný trojúhelník Artuš, Guenevera, Lancelot. Chudák Lancelot byl sice nejdatnějším rytířem kulatého stolu, jehož nikdo nemohl přemoci, ale v milostném životě měl poněkud smůlu. Přestože se o jeho přízeň ucházely dámy z celé Británie, on měl jen jedinou lásku – královnu Gueneveru, ženu svého krále. Ta mu lásku oplácela srdcem i tělem, i když nejednou dala najevo typickou ženskou rozmarnost a na chvíli ho zavrhl. Pikantní na celém tom vztahu je to, že o Lancelotových milostných dobrodružstvích ví prakticky celý dvůr, kromě krále Artuše – typický příklad veřejného tajemství. Čtenář legend může krále snad i trochu litovat, jak jsou mu nasazovány parohy, a když se pak celá věc prozradí, musí královnu nechat upálit. Lancelot jí však na poslední chvíli zachrání. Ale pozor, tento vztah rozhodně není připisován Lancelotovi k dobru a je patrné, že je z křesťanského hlediska odsouzeníhodný, a hlavně kvůli němu Lancelot nikdy nemůže být přes všechnu svou udatnost považován za pravý vzor rytířství.

Ženy ve zbroji

I tento jev se v eposech objevuje, přestože jde dozajista o pozůstatek z pohan-

ských dob. V reálném středověku bylo něco takového zcela nemyslitelné, kromě Johanky z Arku. Islandská královna Brunhilda z Písňe o Nibelunzích je ovšem bojovnicí jaksepatří. Vyhlásí dokonce, že si vezme za muže jen toho, kdo ji porazí v souboji, což se zatím nikomu nepodařilo. Král Gunther si přesto usmyslí, že ji za manželku chce, ale nechá za sebe bojovat Siegfrieda. Zase jednou tady zapracuje magie a kouzelný plášť pomůže Siegfriedovi získat Guntherovu podobu. V této podobě porazí Brunhildu a král Gunther jí získá za manželku. Jenže královně je to celé nějaké divné, a tak o svatební noci svého manžela odmítne. „Což krále popudilo tak, že počal plenit rocho v milostném zápasu, panice se však zvedla a sáhla po pásu, velice pevně tkaném, ježž měla na těle, pročež si pan král záhy vytrpěl mnohé svízele: spoutala ho tím pásem, ježž měla na sobě a pověsila na zeď; tak visel na skobě, aby svou touhou kněžnu nerušil ve spánku.“ Tak musí Siegfried ještě jednou přijmout Guntherovu podobu a ženu zkrotit znovu, tentokrát v posteli. No, a pak věřte rytířským láskám.

Také v Ruských bylinách se objevuje pravá bohatýrka. Jmenuje se Nastasja Mikulična, má svého oblíbeného bohatýrského koně a i její ruku si musí chrabří Dobryňa Nikitič těžce vybojovat. Považte, třikrát jí střelil do hlavy kalenou strelou a ona si myslela, že ji koušou komáři.

Zlé ženy kouzelnice

Jinak ale ženy v legendách často ovládají magii, alchymii a podobné nečisté praktiky, které křesťanství jednoznačně odsuzovalo. Typickým příkladem je víla Morganna, nevládní Artušova sestra, jež ho kouzlem omámí tak, že s ní sdílí lože. Z tohoto incestu vzejde syn Mordred, který se pak stane příčinou Artušovy zkázy. Také zmíněná královna Brunhilda používá pro zvýšení své síly kouzelný pás, který jí pak Siegfried odejme.

Siegfried a Kriemhilda, zamilovaný pár mající svou předlohu ve vikingských legendách

Praotec Čech na Říp nepřišel

Pověst už podle svého názvu označuje něco, co se povídá. Mezi Čechy na počátku druhého tisíciletí se povídalo leccos, pouze pražský děkan Kosmas se rozhodl, že pověsti zapíše. Jeho kronika se tak stala jedinečným dílem, jehož první stránky se však zakládají na velmi vratkých základech

Ani sám autor netrval na jejich pravdivosti: „A poněvadž se tyto věci prý zběhly za starodávna, ponecháváme čtenáři posouditi, zda se opravdu staly, či jsou smyšlené.“

A tak si s nimi od té doby nakládá každý po svém. Přemyslovcům sloužily jako součást vládní propagandy (to byl ostatně jeden z hlavních důvodů, proč podporovali šíření Kosmovy kroniky). Dalimil je přejal naprosto nekriticky – jen je trochu přebásnil, poté se trochu ztratily z centra pozornosti, aby se znovu vynořily v 19. století a posloužily českým romantikům a vlasteneckým dějepiscům ke vzkrášení sebevědomí českého národa.

To už začínalo být jasné, že jsou to pověsti, nezakládající se tak zcela na pravdě, ovšem moderní dějepisceví bylo tehdy ještě v plenkách, proto třeba František Palacký Kosmovu verzi v některých částech prostě přejal, nic k ní nedodával a zřejmě tajně doufal, že další písemné prameny se časem objeví. Skrze Aloise Jiráka vešly pak pověsti o Praotci Čechovi, knížeti Krokovi, Libuši a jejích sestřích a Přemyslu Oráčovi do povědomí všech Čechů.

Pojďme si nyní první stránky nejstarší české kroniky rozřídit a zkusme zjistit, které části z nich se mohly zakládat na pravdě, které měly význam hlavně pro Kosmu a jeho současníky ve 12. století a jak si pověsti vyložili naši první dějepisci. Složili z nich totiž teorie, jejichž pozůstatky jsou v učebnicích dějepisu dodnes, občas naprosto nesmyslně.

Než přišli Slované

„Povrch této země tenkrát zaujímaly širé lesní pustiny bez lidského obyvatele, zněly však hlasně bzukotem rojů včel a zpěvem rozličného ptactva. Zvěře bylo ve hvozdech bez počtu jako písku v moři nebo jako hvězd na nebi a nikým neplašena těkala cestou necestou; houfům dobytka sotva stačila země.“

Kosmas nemohl pochopitelně nic vědět o předchozím germánském či keltském obyvatelstvu žijícím na našem území před slovanským osídlením. Nicméně o něm už jistě věděli moderní dějepisci, a tak vytvořili teorii, že germánské kmeny z Čech prostě odešly a jejich místo zaujali při stěhování národů Slované. Vznikla tak představa pokojného slovanského zeměděle, který mírumilovně osídluje prázdnu půdu, jež mu shodou náhod nechaly jiné kmeny volnou.

Podle Dušana Třeštíka odešla na začátku 6. století část germánských kmenů do Bavor,

protože tehdejší germánský vládce Theodorich ovládal právě bavorské území a rozhodl se vytvořit tam nějakou pevnější organizaci (nikoliv stát) a povolal k sobě i Germány sídlící na území z Čech. Je možné, že Bavoři – Baiuvarii = lidé ze země Baia, získali své pojmenování právě podle lidí příslých z území Čech (Baia = Bohemia). Čechy pak ovšem nezůstaly liduprázdné, ale odešla odtud větší část kmenové aristokracie, takže vzniklo jakési mocenské vakuum, které postupně zaplnili Slované; ale rozhodně nikoliv hned a nikoliv bez boje.

První vlna slovanských kmenů přišla na naše území kolem roku 550 a souvisela s boji slovanských kmenů na Balkáně, kde se Slované zapojili do bojů mezi Langobardy, Gepidy a Byzantskou říší. Dopouštěli se přitom strašlivých krutostí a byli to nepochybně profesionální válečníci, tedy nikoliv zemědělci. Vedl je Hildigis, zavržený syn langobardského krále a dovedl je během bojů až na území Karpatské kotliny, tedy Slovenska a východní Moravy. To mimo jiné popírá další zavedenou představu z učebnic o putování Slovanů z jejich „pravlasti“ a jejich jednoduché rozdělení na jižní, západní a východní.

Praotec Čech a Chorvat

„Když do těch pustin vstoupil člověk, ať to byl kdokoli – neznámo s kolika lidmi – hledaje příhodných míst k lidským příbytkům, přehlédl bystrým zrakem hory a dolů, pláň a stráně, a tuším kolem hory Řípu mezi dvěma řekami, Ohří a Vltavou, prvá zařídil sídla, prvá založil obydlí a radostně na zemi postavil bůžky, jež s sebou na ramenou přinesl. Tehdy starosta, jehož ostatní jako pána provázeli, mezi jiným takto promluvil ke své družině: „... To jest ona, to jest ona země, kterou jsem vám – jak pamatuji – častokrát sliboval, země nikomu nepoddaná, zvěře a ptactva plná, sladkým medem a mlékem vlnoucí, a jak sami pozorujete, podnebím k obývání příjemná.“

Zatímco první vlna Slovanů zasáhla území Čech spíše okrajově, druhá vlna kolem roku 600 byla výrazně silnější a podle Třeštíka právě ona souvisí se samotným vznikem kmene Čechů. Kmen samozřejmě neputoval „pohromadě“ shromážděný kolem jakéhosi starosty, aby se pak někde usadil, ale vznikal právě až na místě samém. Ostatně to dokládá i sám Kosmas, když družina zvolá na svého starostu: „Poněvadž ty, otče, sloveš Čech, kde najdeme lepší nebo vhodnější jméno, než aby i země slula Čechy?“

Praotec se svými následovníky na hoře Říp. „To jest ona země, kterou jsem vám častokrát sliboval“

Přestože se tenhle typický zakladatelský mýtus bezpochyby nezakládá na reálných událostech, stává se vodítkem při hledání původu Čechů. Velmi podobnou pověst mají ve svých raných dějinách také další Slované – Chorvaté. Podle ní přivedli Chorvaty do Dalmácie bratři Klukas, Lovelos, Kosentis, Muchlo a Chorvat, přičemž poslední z nich dal zemi jméno. Podstatné však je, že Chorvaté skutečně putovali ze severu z jakési „pravlasti“ Chorvatů, která podle jedné teorie může být i někde na území Čech, kde máme doloženou existenci slovanského kmene Charvátů. Víme, že se tak stalo na pozvání byzantského císaře Herakleia I. (610–641). Každopádně v této době dochází k rozdělení slovanských kmenů, jejichž centrum bylo od dob Hildigise

Pokřtění prvního historicky doloženého Přemyslovce Bořivoje od moravského biskupa Metoděje, kolem jehož datování je také mnoho dohadů. Sporná je i samotná Metodějova účast

Víte?

Přemyslové lýkové střevíce byly dlouho uchovávány na Vyšehradě v knížecí komoře, o čemž se zmiňuje i Kosmas. Sám bájný Přemysl je prý dal schovat na věky, „...aby naši potomci věděli, odkud vzešli, a aby byli vždy živi v bázni a nejistotě a aby lidí sobě od Boha svěřených nespravedlivě neutiskovali z pýchy, poněvadž všichni jsme si od přírody rovni.“ Podivná slova od pohanského knížete. Střevíce uložené na Vyšehradě byly samozřejmě podobné jako mnoho jiných podobných artefaktů padělek, kterým Přemyslovci rádi odkazovali na své mytické předky

Pověst o Přemyslu Oráčovi a Libuši zaznamenává také Kristiánova legenda, jejíž datování sice není jisté, ale dá se předpokládat, že je asi o sto let starší než Kosmova kronika, tedy z přelomu 10. a 11. století. To však dokazuje pouze fakt, že pověst byla mezi českým lidem živa a předávala se z generace na generaci. Vůbec to neznamená, že by Přemysl Oráč mohl mít opravdu předlohu v reálné historické postavě

snad někde na jižním Slovensku. Část těchto kmenů se dostala do Čech, kde se zřejmě přidala ke kmenovému svazku vytvořenému známým francým kupcem Sámem někdy ve dvacátých letech 7. století.

Mytická hora Říp

Jediné místo, kde se Kosmas zmiňuje o Řípu, jsme již citovali. Pravdou ovšem je, že tento zvláštní kopec, z něhož je za dobrého počasí možné dohlédnout daleko do krajiny, tvořil podle Třeštíka jakýsi geografický střed prvního slovanského osídlení. Všechna slovanská sídla ze 7. století, která máme archeologicky doložena, jsou do vzdálenosti 75 km od Řípu. Říp se tak stává středem pomyslné kružnice, jež tvořila tehdejší slovanské území. Později už tuto úlohu ztratil, ale v pověstech se zachoval, proto ho zaznamenal také Kosmas.

Vraťme se však ke vznikajícímu kmeni Čechů. „První věk byl přešťastný, spokojený se skromnými výdaji a nenadýmající se hrdou pýchou. ... Jako sluneční záře nebo voda, tak i luhy a háje, ano i manželství jim byla obecná. Neboť po způsobu dobytky každou noc nové sňatky uzavírali a s východem jitřenky přetrhávali svazek tří Grácií a železná pouta lásky.“

Křesťanský kronikář Kosmas nás zde upozorňuje na volné mravy starých Slovanů, jež se jistě neslučovaly s křesťanskými zásadami manželství a sexuální věrnosti jedné osobě. Jinak ovšem hodnoty jako věrnost (např. svému náčelníkovi), počestnost i úcta byly ve slovanské společnosti všeobecně platné a přirozené. Zdá se, že si to uvědomoval i Kosmas, neboť za to staré Čechy nijak zvlášť nekritizuje

Kosmas za hrdinskou dobu, kdy vznikal jeho vlastní „národ“, proto tehdejší lidi nijak neshazuje a jejich pohanství jednoduše omlouvá neznalostí křesťanského učení. Podobně uvažoval i sto let po Kosmovi Islandan Snorri Sturluson, když psal příběhy ze starogermské mytologie a musel se nějak vyrovnat se soudobým přísným postojem katolické církve, jež se snažila vymýtit všechny zbytky pohanických rituálů a zvyklostí mezi lidem.

První kníže

„Prospěšně se obrátilo v opak, obecné se změnilo ve vlastní. ... Potom, kdo byl považován v svém kmeni nebo pokolení za osobu pro své mravy lepší nebo pro své bohatství za váženější, k tomu se scházeli z dobré vůle, bez biřice, bez pečeti a rokovali o svých rozepřích a křivdách, které kdo utrpěl, bez újmy svobody. Mezi nimi povstal jeden muž jménem Krok. ... Byl to muž za svého věku naprosto dokonalý, bohatý statky pozemskými a v svých úsudcích rozvážný a důmyslný.“

Kosmas se pomalu dostává k potřebě vlády a ze starosty dává Čechům potřebnou instituci knížete, v tomto případě Kroka. Připravuje tak půdu Přemyslovcům a vyjmenovává vlastnosti, které by podle představ z 11.–12. století měl dobrý kníže mít. Zároveň tím ovšem ilustruje jednotnost Čechů na jejich území počátky pevnější kmenové organizace na celém území české kotliny (nemluvíme o Moravě, kde nepochybně existoval odlišný kmen Moravanů) (viz jednotný kmen Čechů).

Libušin soud

„*Toť křivda mužům nesnesitelná! Žena děravá se obírá mužskými soudy v Istivé mysli!*“

pod vládou mužů. Navíc zde připravuje půdu pro nástup Přemyslovců, jejichž vládu nad Čechami legalizuje. Tři sestry se totiž podle něj cítily uraženy, a tak Libuše vyřkla nad vzpurnými českými muži soud, jenž dává právní základ moci Přemyslovců.

Nejprve jim řekla: „*Jděte nyní domů, a koho vy si zítra vyvolíte za pána, toho já si vezmu za manžela.*“ Pak se ovšem rozmyslela, poradila se sestrami a rozhodla, že bude lepší, když jim někoho doporučí – nejspíše svého milence Přemysla. „*Nyní, je-li vám líbo, vezměte mou řízu, plášť i přehozy, jaké sluší knížeti, jeďte vyřdit tomu muži vzkaz ode mne i od lidu a přiveďte sobě knížete a mně manžela. Muž má jméno Přemysl. Ten na vaše hrdla a hlavy vymyslí mnohá práva. ... Jeho potomstvo bude v celé této zemi panovati na věky věkův.*“

Ještě předtím však české muže důkladně varovala: „*Předně snadno je knížete dosaditi, ale nesnadno dosazeného sesaditi. Neboť v této chvíli jest ten muž pod vaší mocí, ať ho povýšíte za knížete čili nic. Jakmile však bude povýšen, vy a vše, co máte, bude v jeho moci. Před jeho tváří se budou třásti jak v zimnici vaše kolena a oněmělý jazyk přilne k suchému patru.*“

Je třeba zdůraznit, že tohle pojetí moci u starých Čechů v 8. století pravděpodobně neexistovalo. Spíše to odráží suverénní vládu Přemyslovců ve 12. století, jak ji znal Kosmas a přenesl ji tak do „starých časů“. Středověký člověk si nade vše vážil tradice a věřil v odedávna ustanovený řád. Proto se nikdo až do zavraždění Václava III. v roce 1306 neodvážil zpochybnit přemyslovskou vládu v Čechách.

Toť křivda mužům nesnesitelná! Žena děravá se obírá mužskými soudy v Istivé mysli!

Legendární kníže Krok se svými třemi dcerami Kazi, Tetou a Libuší, jež byly věštkyněmi a čarodějkami. Takto si je představovali umělci v 19. století

a naopak vyzdvihuje, že tehdy „...nikdo neznal slovo „mé“, nýbrž po mnišském způsobu, vše, co měli, za „naše“ ústy, srdcem i skutkem prolašovali. U chlévů nebylo závor ani nezavírali dveře před nuzným chodcem.“ Ostatně celý první věk pokládá

Vždyt je věc jistá, že všechny ženy mají dlouhé vlasy, ale krátký rozum. Lépe by bylo mužům umřít než to trpět.“ Podle Kosmových záznamů se po Krokově smrti dostaly k moci jeho tři dcery, známé jako Kazi, Teta a Libuše, věštkyně a kouzelnice. Opět jde o jména zcela smyšlená, která nemají nic společného s historickými postavami. Je možné, že Kosmas zde popisuje proces, kdy se z Čechů stávají čisté patriarchální kmeny

Ten, který oře s voly

V osobě Přemysla Oráče vstupuje na scénu další mytická postava, jejíž vlastnosti a činy zcela odpovídají mýtům jiných národů, z nichž nejznámější je jistě bájný zakladatel Říma Romulus, jenž prý také vyoráním brázd vytyčil hranice Říma. Ani Přemysl Oráč nebyl jen obyčejným zemědělcem a jeho orba s voly měla hluboce symbolický význam. Takto k němu Čechové poslali Libu-

Dušan Třeštík (1933–2007)

Byl český historik a publicista, který se zaměřil na dějiny středověku ve střední a východní Evropě. Právě o závěry z jeho práce se hojně opíráme i v tomto článku, neboť byl posledním, kdo stvořil k tématu prvních Čechů ucelené teorie, jež zatím nebyly rozumně vyvráceny a v současné době se tedy považují mezi odborníky za nejpravděpodobnější. Z jeho díla jmenujme především **Počátky Přemyslovců, Kosmova kronika, Vznik Velké Moravy, Mýty kmene Čechů.**

Smrt praotce Čecha, jež byl podle dobového zvyku a představ z 19. století upálen na hranici. Kosmas o ničem takovém však nepíše

ší promluvili: „Zdráv buď kníže, buď zdráv, tys oslavy nad jiné hoden, vypřáhni od pluhu voly, změň roucho a na koně vsedni!“ Přemysl nebyl evidentně nijak překvapen a rozhodl se jim dokázat, že právě on je tím pravým, který je předurčen k vládě. Lískový prut, kterým popoháněl voly, zasadil do země a voly pustil volaje na ně přítom: „Jděte tam, odkud jste přišli!“ Ti, ještě než to dořekl, z očí zmizeli a nikdy více se neobjevili. Ale líska, kterou do země vetkl, vyrazila tři velké ratolesti, a to, což je ještě podivnější, i s listím a ořechy. A myslí vidouce, co se tu děje, stáli zaraženi. ... Dvě ratolesti nebo odozno pak uschly a odpadly, ale třetí velmi rostla do výše i šíře. To naplnilo hosty ještě větším podivem a bázni. A on dí: „Co se díváte? Vězte, že se z našeho rodu mnoho pánů zrodí, ale jeden pokaždé bude panovati.“

Tento čin jednoznačně symbolizuje rozloučení se zemědělskou minulostí a připravenost Přemyslovců chopit se vlády.

Sedm pochybných knížat

Zajímavá je zmínka o Přemyslově smrti. „Přemysl naplniv už dny, kdy ustanovil

práva a zákony, byl vzat k zeti Cereřinu. Zde Kosmas stejně jako v celé první části kroniky naráží na antickou pohanskou tradici. Cereřin zeť byl Plútós, římská obdoba řeckého boha Háda, vládce podsvětí. Záměrně se tak vyhýbá pojmenování starých slovanských bohů, i když nemůžeme předpokládat, že by je neznal. Zřejmě však chce dát najevo svoji vzdělanost a znalost antických pramenů. Vraťme se však k Čechům v 8. a 9. století, protože události kolem Přemysla a Libuše se jich evidentně netýkají.

Po smrti mytického zakladatele rodu má pro nás pražský děkan jen velmi lakonickou zprávu o jeho nástupcích: „Po něm **Nezamysl** nastoupil vládu. Když toho smrt uchvátla, **Mnata** dostal odznaky knížecí. Když sešel z tohoto světa, **Vojen** se ujal kormidla vlády. Po jeho dožití **Vnislav** řídil knížectví. Když jeho život přetrhaly **Sudičky**, **Křesomysl** byl posazen na výsost trůnu. Když byl vyrván světu, **Neklan** se zmocnil knížecího křesla. Když od něho život odstoupil, **Hostivít** na trůn nastoupil. O životě a stejné i o smrti těchto knížat se mlčí, jednak že jsou oddáni břichu a spaní, nevzdělaní a neučení, podobali se dobytku,

takže zajisté proti přírodě tělo bylo jim k rozkoši, duše na obtíž.“

Tohle mají být slavní předci přemyslovských knížat? Kosmas tiše přiznává, že ne každý kníže musí být zrovna ctnost sama, a přesto má právo vládnout. Existovalo však vůbec těchto sedm mužů? Jejich jména se nikde jinde než u Kosmy nevyskytují. A tak kolem nich vznikla spousta dohadů a pochybných teorií. Když připustíme, že si je pražský děkan jen tak nevymyslel, což nemával ve zvyku, tak zde možná máme posloupnost knížat, recitovanou vždy při nástupu nového knížete na kamenný stolec. Podobné případy se vyskytují i jinde v Evropě, například u skotských a irských „kmenových“ králů.

Pokud však připustíme jejich existenci, byli to opravdu přímí předkové Přemyslovců, nebo šlo zkrátka o knížata Čechů, jak byla postupně volena kmenovými předáky? Přemyslovci si je pak „přivlastnili“ a udělali z nich své předky, což by nebylo nic divného. Dušan Třeštík se domnívá, že Přemysl a jeho nástupce **Nezamysl** tvoří typickou mytickou dvojici protikladů, jejíž přímou obdobou jsou třeba řečtí bratři Prometheus – „přemýšlející“ a Epimetheus – nemyslí. Ostatní pak mohli být už reálnými postavami. Poslední z nich „**Hostivít** zplodil **Bořivoje**, jenž první přijal křest od ctihodného **Metoděje**, biskupa moravského.“ V této chvíli se dostáváme spolu s Kosmou od mýtů k reálným historickým událostem. O nich si však povíme jindy. ■

Mgr. Jindřich Kačer

Poselstvo Čechů přišlo k Přemyslu Oráčovi s dary od kněžny Libuše, aby ho povolalo na knížecí stolec

Když se Přemysl vrátil s poselstvem, byl uvítán svojí nastávající manželkou a podle Kosmových náznaků snad dřívější milenkou, kněžnou Libuší

Jednotný kmen Čechů

Dušan Třeštík ve svých nových výzkumech popřel také další teorii, která se v našich učebnicích drží od 19. století díky Františku Palackému. Mluví o existenci jakýchsi malých nezávislých slovanských kmenů ovládajících svá území v české kotlině. Palacký píše: „**Známe jejich jména: Chbané, Sedličané, Lučané, Lemůzi, Děčané, Litoměřici, Pšováné, Charvátci a Charváti, Zličané, Doudlebi a ve středu země Čechové. Každý kmen měl svého knížete a od 8.–9. století řadu hradišť. Kmeny mezi sebou začaly soupeřit. ... Převahu začínala postupně nabývat knížata Čechů – Přemyslovci, a knížata**

Charvátů ve východních Čechách, později Slavníkovci.“

Třeštík spolehlivě dokázal, že tato teorie je zcela mylná (na podrobnou argumentaci tu nemáme místo, více se dozvíte v Třeštíkově knize *Počátky Přemyslovců*) a v české kotlině existoval v 8. a 9. století pouze jediný kmen (či rod, latinsky *gens*) se svou vlastní „politickou“ reprezentací. Je pravděpodobné, že zde sice existovalo na různých územích více knížat (*principes* – přesněji kmenových náčelníků), která však vystupovala jednotně a mezi sebou si volila vůdce. Ten ale nebyl absolutním vládcem – spíše „první mezi rovnými“.

Co by se stalo, kdyby ...

Václav III. přežil atentát

Vydáváme se na půdu, kam by se seriózní historik nikdy neměl dostat. Pokusíme se „věřit minulost z křišťálové koule“. Pokud si představíme, že se určitá událost, která měla v dějinách zásadní význam, nestala nebo se stala zcela jinak, pak by dějiny nabraly zcela jiný směr!

Král Václav II. v rukopisu
Codex Manesse

Ve středověku byly dějiny států úzce spjaté s osobnostmi panovníků. Slabý panovník znamenal pro stát obvykle katastrofu, úpadek, zmatky a chaos.

V našich dějinách je dobrým příkladem Václav IV., který nezvládl složitou politickou situaci po smrti svého otce Karla IV. My se však nyní zaměříme na dobu o jedno století starší. Počátkem 14. století byl zavražděn poslední mužský člen rodu Přemyslovců, mladý Václav III., jemuž bylo necelých 17 let. Vyměření tohoto prastarého rodu, který u nás nezpochybnitelně vládl již čtyři staletí, postavilo naši zemi do těžké pozice. Zkusme si nyní představit, že Václav III. v olomouckém děkanském domě unikl o vlásek vražedné dýce a mohl uskutečnit plánovanou válečnou výpravu do Polska, která by udržela pro Přemyslovce polskou korunu. Mohla se zrodit středoevropská velmoc, jež by měla potenciál významně zasáhnout do evropských i světových dějin.

Tři těžké koruny

Připomeňme si politickou situaci, v jaké se středoevropský prostor nacházel onoho kritického roku 1306. Dynastie Přemyslovců začala za vlády Václava II. od roku 1290 získávat jednoznačnou převahu. Sousední Polsko se totiž už více než jedno století zmiřovalo v rozbrojích mezi jednotlivými členy domácího panovnického rodu Piastovců a bylo rozdrobeno na několik menších knížectví. Toho Václav II. využil a obratnou diplomacií podpořenou stříbrem z Kutné Hory a občas i silou českých zbraní se propracoval k získání polské královské koruny, kterou si nechal slavnostně vložit na hlavu roku 1300. Přestože neměl pozice v Polsku ještě úplně zajištěné, nedokázal odolat příležitosti ani v dalším sousedním státě, Uherském království, kde roku 1301 vymřel místní královský rod Arpádovců. Osud hrál zdánlivě Přemyslovcům do karet a Václavovi se podařilo získat uherskou královskou korunu pro svého stejnojmenného syna Václava, jemuž tehdy bylo pouze 11 let.

Když tedy roku 1305 Václav II. nečekaně zemřel, spadlo patnáctiletému králevici teoreticky do klína obrovské území ve střední Evropě, protože náhle se stal právoplatným držitelem tří královských korun – české, polské a uherské. Prakticky to byla ovšem vláda křehká jako domeček z karet. Uherská koruna byla ztracena již roku 1303, když papež přiřkl vládu v Uhrách Karlovi z Anjou a Václav musel z Budína uprchnout. Však se také po otcově smrti uherské koruny vzdal, protože správně usoudil, že se nedá udržet. Stále však zbývalo Polsko, kde pozice Přemyslovců byla poměrně silná, i když jí zvláště

po smrti Václava II. začal vážně konkurovat jeden z polských Piastovců, Vladislav Lokýtek. Když se mu podařilo dobýt i krakovský hrad Wavel, starobylé sídlo polských králů, pochopil Václav III., že proti němu musí vojensky zakročit. Proto svolal do Olomouce českou zemskou hotovost, což nebylo zrovna jednoduché.

Tápající mladý král

Václav III. se ujal vlády v pubertálním věku a nic na tom nemění ani fakt, že ve středověku se oficiální plnoletost počítala od 14 let. Protože smrt jeho otce byla opravdu nečekaná, mladý král nebyl na vládnutí zjevně psychicky připraven a nějak si neuvědomil, že by s nástupem na trůn měl změnit své pubertální chování vyplněné divokými pitkami, zábavami s pochybnými kamarády a hýřením po pražských krčmách. Stihl za několik měsíců prohrát v kostkách a jiných hrách velkou část královských hradů i dalšího zboží, které se tak dostalo velmi lacino do rukou české a moravské šlechty. Myslel, že se jim takto zavděčí. Oženil se z neznámých důvodů s relativně chudou a nízkou postavenou (aspoň ve srovnání s majitelem tří královských korun) Violou Těšínskou.

Stihl se za několik měsíců dostat díky mladické nerozváženosti do takových problémů, že nutně muselo nastat vystřízlivění nebo tvrdý pád. A právě tady se nám naše alternativní dějiny dělí ve dvě linie ještě před tím, než vůbec došlo k samotnému atentátu v Olomouci. Zdá se totiž podle slov zbraslavského kronikáře, že Václav skutečně v krátké době zmoudřel, dal na radu svých církevních rádců i několika rozumných šlechticů a pokusil se skutečně vládnout. Jedním z oněch rozumných činů byla zmíněná rezignace na uherskou korunu a druhým bylo právě svolání zemské hotovosti do Olomouce. Odložme nyní stranou možnou zaujatost kronikáře Petra Žitavského, který snad zbytečně tvrdě kritizoval mladíkovy pitky a hostiny a zapomněl, že podobné se konaly i v dobách jeho otce. Představme si, že Václav skutečně „zázračně“ přišel k rozumu, stal se z něj v krátké době racionálně uvažující vládce a měl tedy šanci uspět na polské výpravě.

Říše česko-polská

Ať už 4. srpna 1306 poslal vraha na mladého krále kdokoli, jeho dýka selhala. Václav spící na zahradě děkanského domu se probudil

Problémy s vytvářením alternativ

Minulý rok byla v nakladatelství Albatros vydána kniha Imperium Bohemorum s podtitulem Fantastické dějiny země Koruny české. Deset českých autorů sci-fi tam učinilo podobný pokus, jako my dnes v tomto článku. Vyšly z toho někdy velmi zajímavé příběhy, ale bohužel vycházely často z chybných předpokladů. Jeden z autorů například spekoval, že i při nezdařeném atentátu na Václava III. si Eliška Přemyslovna vzala Jana Lucemburského. Autor rozhodně nečetl

Zbraslavskou kroniku ani mnoho další historické literatury k dané době. Popustit uzdu fantazii je sice pěkné, ale pokud už změníme v dějinách jednu událost, je potřeba ty ostatní přizpůsobit reálným možnostem a společensko-politické situaci dané doby, což není jednoduché, protože to vyžaduje určité znalosti. Ani autor tohoto článku si však nenárokují patent na rozum a je zřejmé, že k jakýmkoli podobným konstrukcím je potřeba přistupovat s velkou rezervou.

Vyobrazení Václava III. ve Zbraslavské kronice se třemi korunami – českou, polskou a uherskou

včas. Vrah se ocitl v bezvýhodné situaci a pokusil se uniknout, když král začal volat o pomoc. Stráže ho však ubodaly dřív, než stihl prozradit, kdo jej poslal. V této optimistické variantě předpokládáme, že objednavatel vražedné dýky se zalekl neúspěchu a prozrazení, protože další pokusy raději vzdal.

Král Václav se mohl postavit do čela české armády a vytáhnout proti Lokýtkovi do Polska. Nezdařilo se mu to sice rychleji, než koncem srpna, protože čeští páni, kteří ještě donedávna s králem popíjeli, nejevili přílišnou ochotu pro něj také zvednout meč, ale přece jen v sobě našli kousek rytířské cti a do Olomouce se sjela dostatečná vojenská síla. Dobývání Krakova, kde se Vladislav Lokýtek opevnil, sice nebylo jednoduché, ale nakonec se podařilo, protože Přemyslovci měli stále mezi polskou šlechtou, duchovními i krakovskými měšťany dostatek příznivců, kteří se přidali na Václavovu stranu. Bohužel však dílo polského sjednocení pod českou vládou, které Václav II. pracně a pomalu budoval celých 15 let, se podařilo Lokýtkovi rozvrátit během několika měsíců po králově smrti.

Mladému Václavovi III. teď připadla nelehká úloha obnovit dílo svého otce. Protože Lokýtek byl poražen a zajat (opravdu hodně optimistická varianta) a v českém králi se konečně počalo projevovat diplomatické nadání i rozvážnost, zděděná po otci, podařilo se mu dosadit do úřadů v polských knížectvích správné lidi a situaci tak bravurně zvládl. Lokýtek zůstal na doživotí v pražském vězení a na Václavově hlavě pevně seděly dvě královské koruny, česká a polská. Vzniklo tak mocné slovanské dvojkrálovství, spojené však pouze osobou panovníka – tedy personální uníí. Otázkou je, jak dlouho mohlo spojení vydržet.

Spojenci a soupeři

Když byl roku 1308 zavražděn římský král Albrecht Habsburský svým synovcem Janem Parcidou, mohl se mocný český král vložít i do říšské politiky. Samotná kandidatura na římský trůn nepadala příliš v úva-

hu – kurfiřti by v této situaci nepřipustili zvolení mocného panovníka, ale český král byl také jedním ze sedmi kurfiřtů a jako takový mohl spolurozhodovat o budoucím římském králi. Nezdá se pravděpodobné, že by se Václav ovlivněný dlouholetým spolupracovníkem svého otce, mohuškým arcibiskupem Petrem z Aspeltu, rozhodl jinak, než podpořit kandidaturu Jindřicha Lucemburského.

Jenže nový římský král by za této situace zcela jistě neoženil svého jediného syna Jana s českou princeznou. V Čechách vládly poměry takřka barbarské, alespoň posuzováno očima šlechtice, jenž byl zvyklý na mravy a zvyklosti pařížského dvora. Skutečně jediným důvodem, proč by po dlouhém přemlouvání českých vyslanců přivoliil ke svatbě Elišky Přemyslovny s jeho synem, byl zisk české královské koruny, což v tomto případě nehrozilo. Nikdy se tak bohužel nemohl zrodit moudrý císař Karel IV., ale Viola Těšínská mezitím povila Václavovi přemyslovského dědice a vláda starobylého českého rodu v dvojkrálovství mohla trvat při dobré konstelaci hvězd ještě celá desetiletí i staletí.

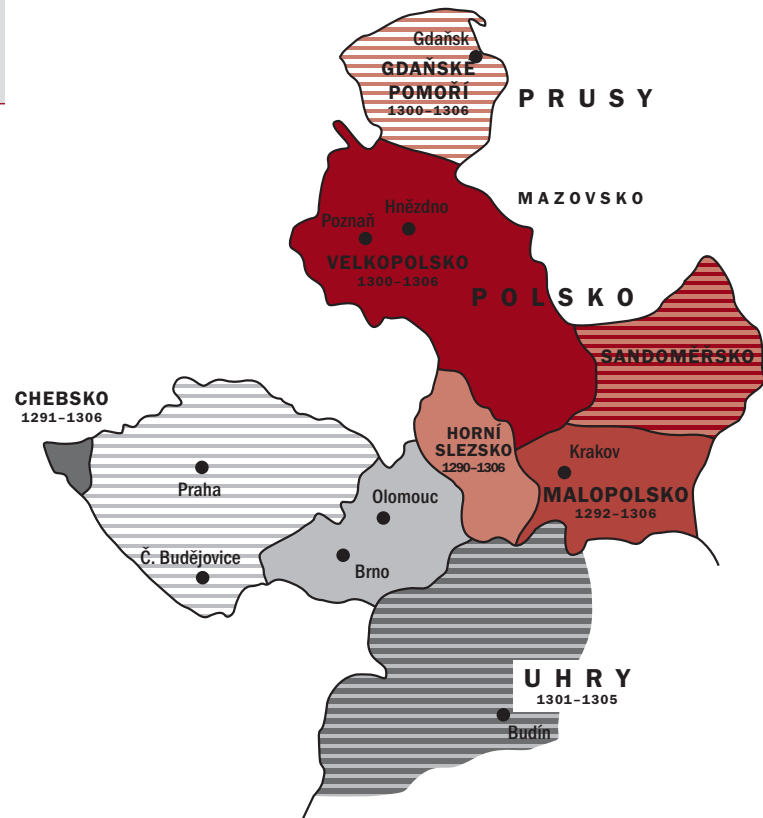
Malá zpustlá země

V předcházejících událostech jste si jistě povšimli, že v mnoha okamžicích se ideálně nastíněný vývoj mohl zvrtnout a vydat se zcela jinou cestou. Zvažme proto variantu naopak pesimistickou.

Králi se v Olomouci sice podařilo vyhnout vrahově dýce, ale vrah neunikl. Chytili ho, a důkladným výsledkem z něj dostali přiznání, že jej najali někteří čeští šlechtici, kteří se obávali, že Václav III. jim po svém záračném vystřížlivění bude chtít zase vzít hrady, které na něm vymámili při pitkách. Václav se rozzuřil a chtěl královrahy okamžitě potrestat, ale včas si to rozmyslel, protože by tím ohrozil těžce shromažďovanou výpravu proti Lokýtkovi. Pojal však těžkou nedůvěru ke „svým“ lidem. Navíc se českých rytířů moc nesešlo a válečná výprava do Polska tak skončila fiaskem. Vladislav Lokýtek vyhrál na celé čáře a český král byl rád, že vůbec vyvázl životem. Pokořen, potupen a rozzloben se vrátil do Prahy, kde málem začaly padat hlavy.

Nakonec byl však král na přísné potrestání příliš slabý. Náhlé zdánlivé prozření z počátku roku bylo pouhou iluzí – král se utápěl v alkoholu hojně dál, jen vyměnil „kamarádíčky“. Čekal ho podobný osud, jaký známe z našich reálných dějin u Václava IV. Jeho vládu sice nemohl nikdo zpochybnit, ale neshodl se s valnou částí české a moravské šlechty, takže domácí i zahraniční politika padala do propasti. Polská koruna byla samozřejmě definitivně ztracena, ale i ta česká se zmítala v problémech.

Do volby římského krále v roce 1308 zasáhl jen sporadicky a nový král Jindřich Lucemburský samozřejmě opět neměl důvod nechat svého syna oženit s Eliškou Přemyslovnou. Když se tedy nezrodil

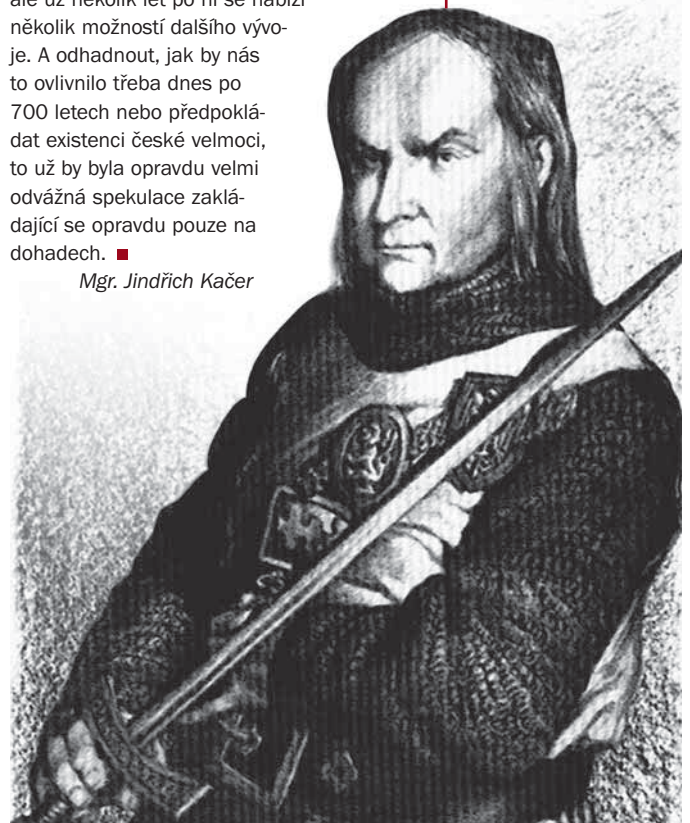
Karel IV., bylo jen otázkou, zda ho dokáže nahradit Václavův syn. A tady už se použít na velmi nejistou půdu, protože není jisté, zda by dokázal při svém hyření vůbec zplodit syna (Václavovi IV. se to nepodařilo) a jak by dopadlo nerovné manželství s Violou Těšínskou. Je také možné, že Přemyslovci by vymřeli zkrátka jen o pár desítek let později a potom by na český trůn nastoupil někdo jiný. Mohli to být Habsburkové, Lucemburkové, Wittelsbachové ...? Ještěže zatím nedozrál čas pro husitskou revoluci.

Jak je vidět, alternativní dějiny jsou značně osídlné. Významná událost s jiným průběhem by historií určitě silně ovlivnila, ale už několik let po ní se nabízí několik možností dalšího vývoje. A odhadnout, jak by nás to ovlivnilo třeba dnes po 700 letech nebo předpokládat existenci české velmoci, to už by byla opravdu velmi odvážná spekulace zakládající se opravdu pouze na dohadech. ■

Mgr. Jindřich Kačer

Dřívky Přemyslovci na počátku 14. století

Václav III. – král český, polský a uherský

Konec iluzí o první republice

S koncem 1. světové války se Češi a Slováci dočkali vytoužené svobody. 28. října 1918 vyhlásili zástupci Národního výboru samostatný československý stát. Po říjnovém převratu převládala ve společnosti představa, že národní osvobození se stane také základem hlubokých sociálních změn

stalo se

28. 10. 1918 – členové

Národního výboru vyhlásili samostatnost Československa

14. 11. 1918 – proběhla

první schůze Revolučního národního shromáždění. Došlo k sesazení Habsburků a zvolení T. G. Masaryka prezidentem republiky

23. 1. 1919 – začala tzv.

sedmidenní válka s Polskem, čs. armáda obsadila Těšínsko

duben–červen 1919 – válka s Maďarskem o Slovensko

18. 4. 1920 – Revoluční

Národní shromáždění přijalo Ústavní listinu Československé republiky

18. 5. 1923 – zahájeno pravidelné vysílání československého rozhlasu v Praze

25. 1. 1924 – uzavřena

československo-francouzská spojenecká smlouva

Květen–říjen 1928 – na

novém brněnském výstavišti proběhla Výstava soudobé kultury v ČSR

Říjen 1929 – krachem na

newyorské burze začala světová hospodářská krize

Mizérie přerušená zlatými léty

Nouze a mizerné zásobování však neklesaly ani půl roku po konci války a davy hladových lidí se valily ulicemi měst. Rabovaly obchody a zabíraly byty boháčů. S návratem demobilizovaných vojáků prudce vzrostla nezaměstnanost, ale podpora v nezaměstnanosti, okamžitě zavedená novým státem, byla na hranici možného přežití. Pracovní morálka klesala, naopak strmě stoupaly ceny věcí nezbytných k životu, především potravin.

Hladové bouře vyvrcholily v květnu 1919, kdy jen díky rozvaze ministra vnitra Švehly nezůstali po opatrném zákroku ozbrojených složek mezi vládou a lidem žádní mrtví. Hospodářské zlepšení pak pomohlo utišit vlnu nepokojů. Reálné mzdy se postupně zvyšovaly, dělníci byli částečně uspokojeni zavedením osmihodinové pracovní doby, postupně zaváděnou placenou dovolenou a dalšími zlepšeními v sociální oblasti. Druhá polovina 20. let je označována za zlatá léta republiky. Díky konjunktuře rostla výroba i platy a nezaměstnanost byla zanedbatelná. Po několika letech klidu však republiku a její občany postihla, stejně jako celý svět, hospodářská krize. ČSR se s ní vyrovnávala jen velmi pomalu a koncem 30. let, když už se zdálo, že krize pominula, objevilo se nebezpečí zvenčí. Německá menšina v českých zemích podporovaná Hitlerem nakonec dosáhla svého a v září 1938 bylo v Mnichově rozhodnuto o připojení Sudet k Německé říši. Československá republika téměř přesně dvacet let po svém vzniku přestala existovat.

Škola základ života

Když v září 1918 nastupovali v českých zemích a na Slovensku prvňáčci do školních škamen, shlížel na ně obraz jejich panovníka – rakousko-uherského císaře Karla I. Habsburského. O několik měsíců později jej na stěně i v čele státu vystřídal prezident T. G. Masaryk. Malým školákům však pramálo záleželo na tom, kdo je pozoruje přísným

Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937), první československý prezident, se stal takřka symbolem první československé republiky, o jejíž vznik se velkou měrou zasloužil. Zde vystupuje z vlaku se svojí dcerou Olgou

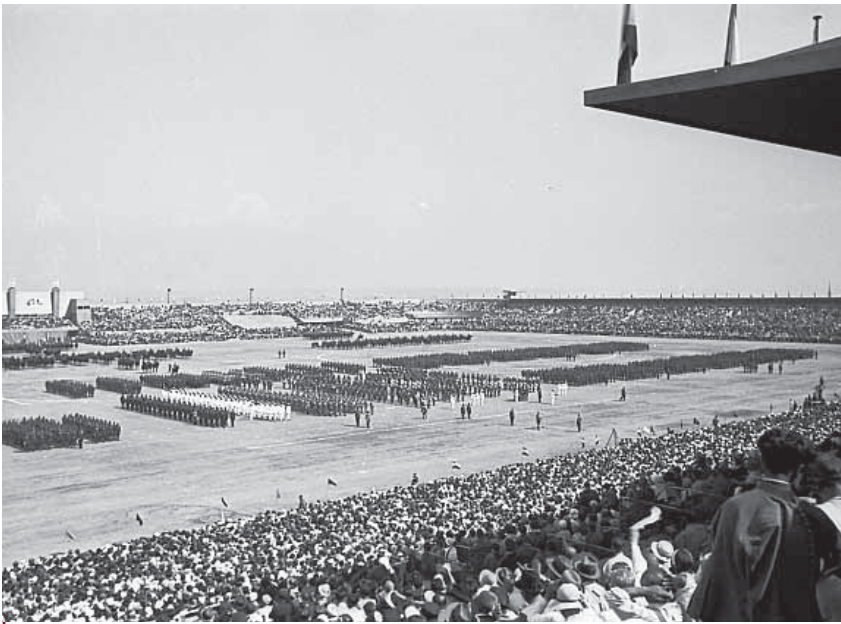
leč mrtvým pohledem z obrazu či fotografie. Nevěděli mnoho o změnách, které nastaly ve školství po vzniku Československého státu. Novým povinným předmětem se stala občanská nauka, náboženství se zase stalo nepovinným.

Takzvaný malý školský zákon z roku 1922 nařídil postupné snižování žáků ve třídách z 80 na 60. Nadále zchoval povinnou osmiletou školní docházku, ale zrušil úlevy, které mohly být v posledních dvou letech žákům poskytovány, aby mohli zejména v měsících zemědělských prací pomáhat rodičům hospodařit. Povinná osmiletá docházka se uskutečňovala na obecných školách (v menších místech bylo velmi často v jedné třídě soustředěno více ročníků).

Po pěti letech na obecné škole zde mohl žák zůstat zbývající tři roky, nebo přejít na školu měšťanskou, což platilo jen pro nejnadanější děti. Část dětí po skončení školní docházky nastupovala do zaměstnání jako dělníci, nádeníci i služebnictvo. Absolventi měšťanských škol se šli učit řemeslu či jinému povolání v továrnách či živnostech.

Vzdělání jen pro vyvolené

Jen velmi malá část dětí přecházela po pátém ročníku obecní školy na gymnázia, reálky a reálná gymnázia. Vlastně jen gymnázia byla označována za střední školy, které připravovaly studenty pro studium na vysoké škole. Existovala však řada dalších typů odborných škol, především obchodních či průmyslových. K těmto odborným středním

Sokol byl suverénně nejsilnější tělovýchovnou organizací v první československé republice. Všesokolský slet roku 1938 se stal mohutnou manifestací českého národa za obranu republiky.

školám se řadily i učitelské ústavy, na nichž se připravovali studenti k práci učitele na obecné či měšťanské škole.

Po vysokoškolském vzdělání učitelé marně volali po celou dobu první republiky, pouze středoškolská profesora museli mít vysudo-

Sokol byl sice největší, ale nikoliv jedinou tělovýchovnou organizací v republice. Vliv národně orientovaného Sokola chtěla internacionálně vyvažovat Dělnická tělocvičná jednota (DTJ), politicky orientovaná na sociální demokracii, jež pořádala své socialis-

Hladové bouře vyvrcholily v květnu 1919

vanou vysokou školu. Paní učitelky a jistě i pány učitele určitě potěšilo, že byl v roce 1919 zrušen celibát učitelek. Před vydáním tohoto zákona se sňatek učitelky považoval za dobrovolné ukončení služby.

„Osamělý život učitelčin – zvláště na venkově – poskytuje jí málo opory v těžkém a vysilujícím povolání...“ – také těmito slovy odůvodňovali předkladatelé zákona nutnost zrušení celibátu. Už v listopadu 1918 bylo dívkám povoleno studium na chlapeckých středních školách. Struktura školství však zůstala v českých zemích republiky prakticky stejná jako za monarchie. Na Slovensku bylo vybudováno slovenské střední školství od základu, neboť za maďarské nadvlády prakticky neexistovalo.

Tužme se!

Po škole se studenti rozběhli do svých domovů, někam za zábavou nebo se rozletěli na slet. Největší tělocvičnou organizací s mnohaletou tradicí zůstával totiž v ČSR Sokol. Byl založen už v roce 1862 s heslem „Tam svět se pohne, kam se síla napře!“ Sokolovny rychle budované téměř v každé obci sloužily nejen tělocvičce, ale i k vlasteneckým a společenským akcím. Celostátní sokolské slety pak byly národním svátkem, konaným vždy po šesti letech. V roce 1920 například cvičilo na sletu přes 11 tisíc žáků a dvakrát tolik dorostenců.

tické olympiády. Od ní se ještě v roce 1921 odštěpila komunistická FDTJ (federovaná DTJ). Jméno dalšího ptačího dravce nesla třetí největší sportovní organizace – katolický Orel. Němci nazývali svoji tělovýchovnou organizaci Deutscher Turnverband. Ve 30. letech se tato organizace stala údernou složkou Sudetendeutsche Partei (tzv. turneři).

Mnoho mladých lidí vyslyšelo volání po návratu k životu ve volné přírodě. Svaz junáků – skautů, založený v roce 1914 Antonínem Svojsíkem se snažil zpočátku působit pod křídly Sokola, narazil však na neporozumění sokolských „tělocvičitelů“.

Podle programového prohlášení Svazu junáků – skautů měl být skauting obrodním hnutím mládeže, všestrannou výchovou,

hnutím národním, demokratickým, sociálně pokrokovým, nábožensky tolerantním, politicky nestranným a nemilitaristickým. Na respektu hnutí přidal, když roku 1920 přijal roli jeho protektora prezident Masaryk. O dva roky později měl český skauting na 20 000 členů.

Na venkově byly velmi rozšířené Selské jízdy. Úkolem těchto organizací bylo naučit venkovského člověka, jak má držet, chovat a cvičit koně. V době ohrožení republiky přistoupila k těmto úkolům ještě branná výchova členů. Selské jízdy organizovaly cvičení i vystoupení, oblíbené byly podzimní lovecké hony.

Dělník na hranici bídy

Po dokončení obecné školy, případně vyučení se nějakému řemeslu, nastupoval mladý člověk do zaměstnání. Zákonem byla zakázána práce dětem mladším 14 let, starší však již pracovat museli. Pokud se šli učit řemeslu, pak to bylo pekaři, řezníci, stavební řemeslníci, krejčí, čišníci.

Jejich sociální postavení bylo různorodé. Časté byly případy, kdy jejich přípravu převzali příbuzní a snažili se je co nejlépe připravit. Řemeslo se dědilo z otce na syna.

Ve větších podnikcích pojednávaly o učních kolektivní smlouvy, které jim zajišťovaly důstojné podmínky a aspoň minimální mzdu. Mnohde však uční pracovali zdarma, výjimkou nebyly fyzické tresty a pořekadlo z rakouské éry „učedník-mučedník“ nezřídka vystihovalo stav věcí. V letech doznívající hospodářské krize mohl být mladík hledající zaměstnání v průmyslové oblasti rád, když našel uplatnění například v textilním průmyslu, kde výtěžky patřily k vůbec nejnižším.

Jako pomocný dělník mohl počítat každou sobotu po zapískání parní píšťaly oznamující konec pracovní doby s vyplacením týdenní mzdy ve výši přibližně 90,- Kč. Nutno říci, že to nebyl zrovna bohatý výdělek, neboť například dělníci v kovoprůmyslu vydělávali dvakrát až třikrát více. Mnoho však pro zvýšení výtěžku udělat nemohl, neboť mzdy byly ujednány předem mezi zaměstnavatelem a dělníky, respektive jejich zástupci.

V neděli byl den odpočinku, kdy si udřený dělník přepočítal svých devět desetikorun a rozvažoval, co za ně nakoupí. Bydlel-li dosud u rodičů a neměl vlastní rodinu, pak mohl soustředit své výdaje pouze na potraviny a oblečení. Pro představu: kilo chleba 2,25 Kč, vepřová kýta 13,30, pánská košile 27,50, brambory 0,50. Pokud žil skromně,

stalo se

• **Leden 1930** – Hlinkova slovenská ľudová strana vyhlásila požadavek autonomie jako svůj hlavní program

• **Březen 1931** – celonárodní sjezd nezaměstnaných žádal zrušení gentského systému podpory v nezaměstnanosti a plnou státní podporu pro všechny nezaměstnané

• **22. 3. 1932** – stávka horníků na Mostecku, která vyvolala hnutí solidarity. Šlo o největší sociální konflikt v období krize

• **30. 4. 1935** – Henleinova Sudetendeutsche Heimatsfront se přejmenovala na Sudetendeutsche Partei, postupně začala vystupovat s programem autonomie Sudet. Ve volbách do Národního shromáždění získala nejvíce hlasů

• **14. 11. 1935** – T. G. Masaryk oznámil úmysl abdikovat, za nástupce doporučil E. Beneše, 18. 12. byl Beneš zvolen prezidentem

• **24. 4. 1938** – na sjezdu SdP v Karlových Varech vyhlásil Henlein 8 požadavků své strany – mimo jiné vytvoření uzavřeného německého území s německou samosprávou

• **3. 7. 1938** – X. všesokolský slet v Praze vyzněl jako mohutná manifestace na obranu republiky

• **30. 9. 1938** – podepsali zástupci 4 velmocí v Mnichově dohodu, která akceptovala německé požadavky na československé pohraničí. Vláda ČSR přijala mnichovský diktát

Největší tělovýchovné organizace v českých zemích a jejich blízkost politickým stranám či směrům

Československá obec sokolská	630 000	čs. národně socialistický
Deutscher Turnverband	120 000	německý nacionální
Dělnické tělovýchovné jednoty československé	110 000	čs. sociálně demokratický
Československý orel	100 000	čs. lidový (katolický)
Federace proletářské tělovýchovy	40 000	komunistický

počty členů v roce 1929

Počet nezaměstnaných v ČSR v letech 1929–1935

1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
42 000	105 000	291 000	554 000	738 000	677 000	686 000

Oficiální statistiky zachycující pouze registrované nezaměstnané

Vyučovací hodina v prvorepublikovém gymnáziu, kde se ovšem vzdělávalo jen velmi malé procento obyvatel

dalo se s tímto příjmem vyžít. Ovšem zajít si do kina za 5 Kč, nebo na pivo za 1,50 Kč už znamenalo jistý přepych (ceny z roku 1937).

Pokud měl živit rodinu s několika dětmi a platit nájem, žila rodina v bídě. V případě nemoci mu bylo vypláceno nemocenské pojištění ve výši dvou třetin platu. Na ně

pro případ nemoci, invalidity a stáří. Bylo povinné a hrazené z příspěvků, které podle výše mzdy hradil z poloviny zaměstnavatel a z poloviny zaměstnanec. Zavedení starobního důchodu se vztahovalo na podstatnou část zaměstnanců, ale nepatřili sem samostatní živnostníci a rolníci. Po dosažení 60 let věku se starobní důchod poskytoval mužům i ženám.

Krizová nezaměstnanost

Pokud si člověk udržel svůj příjem a zaměstnání i po roce 1929, pak si mohl blahopřát, že má vůbec práci. Statistice jiných totiž ztratily zaměstnání během velké hospodářské krize, která počátkem 30. let postihla celý svět. Zdraví a silní, většinou zcela kvalifikovaní, či dokonce středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaní muži nebyli schopni najít si práci. Životní úroveň prudce klesala a lidé kupovali jen to nejnnutnější.

Krise v ČSR dosáhla svého vrcholu v letech 1932–33, kdy průmyslová výroba klesla na 63,5% úrovně z roku 1929. Oficiální statistiky zachycovaly pouze ty nezaměstnané, jež evidovaly zprostředkovatelské práce, tedy „registrované“ nezaměstnané. Odhaduje se však, že ve skutečnosti bylo nezaměstnaných 1,1 až 1,3 milionu v zimě 1932/33. Připočteme-li rodiny, které živil, pak byla nezaměstnanost zasažena celá čtvrtina až třetina populace ČSR.

Část nezaměstnaných hledala pracovní uplatnění individuálně, neboť šance získat zaměstnání pomocí zprostředkovatelen byla velmi nízká. V roce 1934 připadalo na jedno volné místo 144 uchazečů. Jen ti, kteří byli

Ministerstvo měsíčně poskytovalo určité dotace okresům nejvíce postiženým krizí. Dotace byly ve formě poukázek na základní potraviny rozdělovány nezaměstnaným bez jiných podpor (ve výši 10 a 20 korun, lidově byly nazývány žebračky). Byly také organizovány takzvané nouzové práce, aby nezaměstnaní aspoň částečně nahrazovali podpory vlastní prací. Zmírňovat nouzi a utrpení pomáhaly také dobrovolné organizace, např. Červený kříž. Vláda se snažila bránit podnikům v hromadném propouštění, ale přesto každý den ztrácely práci další tisíce lidí. Proti propouštění se dělníci bránili stávkami, přičemž Mostecká stávka na jaře 1932, jež se rozšířila do celého severočeského hnědouhelného revíru, se za velké hospodářské krize stala největší stávkou v Evropě. Po čtyřech týdnech byla ukončena, když dělníci dosáhli částečného splnění svých požadavků.

Boj o úrodnou půdu

Ačkoliv byly české země značně průmyslově vyspělé, v době svého vzniku se Československo označovalo za stát agrárně-průmyslový, neboť v zemědělství a lesnictví pracovalo až do roku 1930 více lidí než v průmyslu. Nepřekvapí proto, že pro obyvatelstvo byla po převratu nanejvýš aktuální otázka pozemkové reformy. Šlechtě a církvi patřilo 30 % půdy a právě na jejich latifundia si brousili zuby bezzemci a malorolníci.

Pádem monarchie se otevřela cesta k řešení, neboť reforma se spojila s národním hnutím pod heslem „Odstraňme následky Bílé hory!“ O velikost záboru se

V roce 1934 připadalo na jedno volné místo 144 uchazečů

měli nárok také nejbližší členové jeho rodiny. Československo mělo na tehdejší dobu a ve srovnání s ostatními státy poměrně vyspělý systém sociálního zabezpečení. V roce 1924 byl přijat zákon o pojištění zaměstnanců

odborově organizování, měli nárok na státní příspěvek v nezaměstnanosti. Ostatní byli odkázáni na různá nouzová řešení, např. na státní stravovací akci řízenou ministerstvem sociální péče.

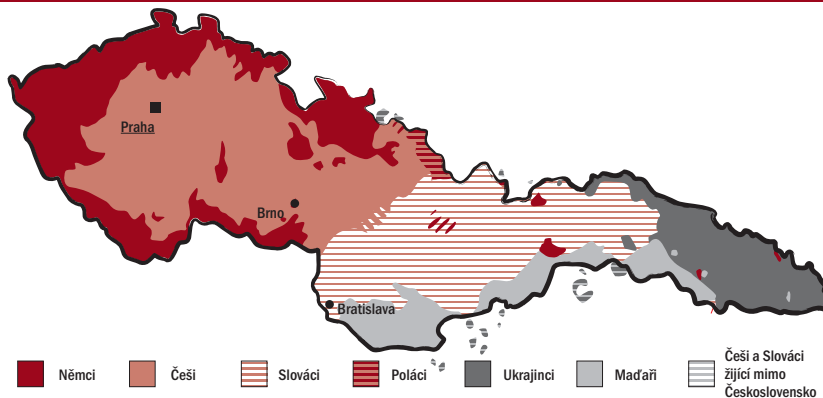
vedl lýtý boj, ale nakonec se politické strany dohodly na kompromisu – konfiskována bude zemědělská půda nad 150 hektarů a veškerá půda nad 250 hektarů. Půda nebyla vyvlastňována, ale vykupována podle

Mnohonárodnostní stát

V roce 1918 vzniklo Československo s podporou západních velmocí na principu sebeurčení národů. V historických hranicích českých zemí však žilo kromě Čechů přes 3 miliony Němců. Na Slovensku byla situace ještě složitější, neboť nemělo historické jižní hranice, ty byly teprve uměle vytvořeny. Území Podkarpatské Rusi bylo osídleno převážně Rusíny a na jihu Maďary, existovala zde silná německá, rumunská a židovská menšina. Ústava z roku 1920 potvrdila, že ČSR bude budována

jako unitární národní stát (nikoli např. jako federace). „Státním národem“ byl podle ní československý národ, jehož dvě větve tvořili Češi a Slováci. Koncepce československého národa byla cíleně konstruována, neboť pouze Češi spolu se Slováky tvořili výraznější většinu obyvatel státu. Jazykový zákon stanovoval, že státním jazykem republiky je rovnoprávně čeština a slovenština. V rámci ochrany menšin měly národnosti v okresech, kde tvořily více než 20 % obyvatel, užívat svého jazyka ve styku s úřady.

Jazyková mapa ČSR 1930

cenové hladiny z roku 1915, a takto získaná půda se dávala přidělcům.

Když se v létě 1920 vracel kolem světa legionář do rodné vsi, byla už přijata řada zákonů (záborový, přidělový, náhradový), které upravovaly vlastní provádění reformy. Jakmile se tedy přivítal s rodinou a sousedy po letech odloučení, neváhal už ani okamžik a přihlásil se do Domoviny – organizace žadatelů o půdu z reformy založené a ovládané agrární stranou. Měl tu výhodu, že jako legionář a tudíž „o stát mimořádně zasloužilý“, měl při přidělování půdy přednost před nezasloužilými sousedy (to zase do zákona prosadily socialistické strany).

Mnoho drobných rolníků tak zlepšilo své postavení přidělením několika hektarů. Vznikla také nová vrstva statkářů, kteří během reformy získali 2 055 tzv. zbytkových statků, které byly zpravidla vytvořeny na nejlepších půdách kolem hospodářských objektů dřívějšího velkostatku. I nadále zůstala vesnice rozdělena na malé a chudé a velké a bohaté zemědělce a rozhodně se nedá říct, že by platilo heslo agrární strany: Venkov jedna rodina. Pozemková reforma však ještě nebyla zcela dokončena, když ČSR obsadil Hitler.

Živnostníci a podnikatelé

Významnou sociální skupinu obyvatelstva tvořili drobní živnostníci. Na počátku hospodářské krize bylo evidováno 378 000 takzvaných majetnických živností, které nezaměstnávaly žádné námezdní pracovníky. Malých živností do 5 zaměstnanců bylo 550 000. Velká většina živnostníků pracovala jen s jedním učněm, případně se členy rodiny. Malovýroba byla sice s rozvojem kapitalismu zatlačována, ale stále si zachovávala významné a někde i nezastupitelné postavení. Typickou doménou drobného řemesla zůstávaly obory, do nichž zatím příliš nepronikla konkurence velkopřemyslu, například sklenáři, pokrývači, malíři pokojů, kováři apod. Odlišná byla situace v řemes-

lech, kde drobné podnikání muselo čelit tlaku velkovýroby. Klasickým příkladem byli v tomto směru obuvníci ručnické Baťovy.

Ten byl skutečným protipólem drobného živnostníka, ačkoliv sám začínal v malé rodinné dílně. Na naše poměry představoval neobvyklý typ muže, jenž z ničeho a vlastními silami dosáhl mimořádného úspěchu. Vybudoval ze Zlína moderní průmyslové město a zaměstnal desetitisíce lidí. To však moc neocenily stovky drobných ševců, které přivedl k bankrotu. Celkové podmínky malovýrobců se zhoršily za krize třicátých let, kdy velký počet živností zanikl. Pokud živnostník přišel o zdroj obživy, byla jeho situace horší, než kdyby byl propuštěn z továrny. Na podporu v nezaměstnanosti totiž stát přispíval jen odborově organizovaným. Ani na další novou vymoženost nové republiky, starobní důchod, se živnostník (ani rolník) nemohl spoléhat, ten byl totiž vyplácen pouze zaměstnancům.

Pokud jde o nemocenské pojištění, byl redukován počet různých předválečných tzv. nemocenských pokladen a byly zřízeny okresní nemocenské pokladny. Zdravotní péči zajišťovali obvodní lékaři a v souvislosti se zaváděním nemocenského, invalidního a úrazového pojištění se rozšiřoval počet lékařských služeb, které obdrželi pojištěnci zdarma či za částečnou úhradu nákladů. To platilo i pro nemocniční a lázeňské léčení. Jinak ovšem si musel každý platit lékaře i pobyt v nemocnici sám.

Všemocný tisk

V dnešním internetovém a televizním věku si už nedovedeme představit, že ve 20. letech 20. století byl představitelem veškerých sdělovacích médií v podstatě jen tisk. Rozhlas teprve začínal a hromadným jevem se stal až ve 30. letech. Do té doby však vládl tisk zcela jednoznačně, o čemž svědčí i to, že v roce 1930 vycházelo v ČSR na 2 500 různých titulů.

Dobovým specifíkem také bylo, jak velkou část denního tisku tvořily tiskové orgány politických stran. Politické strany tehdejší doby neměly bez vlastního tisku naděje na úspěch. Každá politická strana vydávala svoje vlastní noviny a často i jiný tisk, např. pro ženy, děti či profesní skupiny. Noviny vycházely několikrát denně a byly poměrně laciné (např. Polední list 30 haléřů).

Ráno obvykle vycházel tzv. ústřední list, v němž byl kladen důraz na stranicko-politickou tematiku. Odpoledníky či večerníky měly mnohem vyšší náklad, lidé si je kupovali cestou z práce a nacházeli v nich zpravodajství, aféry, sportovní rubriky apod. Kromě stranických listů jako byl agrárnícký Venkov, národně socialistické České slovo či sociálně demokratické Právo lidu, existovaly i nezávislé noviny. Vysokou prestiž získaly Lidové noviny, známé vysokou úrovní zpravodajství, snahou o objektivitu v komentářích a literárními přílohami. V jejich redakci se shromáždila elita české žurnalistiky (Čapkové, Bass, Poláček, Těsnohlídek, Drda, Peroutka).

Zaměstnanci autodílny Škoda

Svoje místo si u čtenářů vydobily moderně koncipované ilustrované týdeníky. Nejznámější z nich byla Hvězda československých paní a dívek (vycházela v nákladu až půl milionu výtisků), přinášejič čtenářkám nejnovější módní kreace, román na pokračování, recepty či obrázkový seriál. Komiksy také plně využívaly časopisy pro mládež, proslulé byly např. Rychlé šípky v Mladém hlasateli.

Počátky rozhlasu

Od počátku 20. let začal lidem přinášet zprávy, zábavu i poučení zcela nový fenomén na mediálním poli – rozhlas. Od května 1923 vysílala pravidelně z Prahy společnost Radiojournal. Relace byly zpočátku doplňovány jen taneční hudbou, ovšem brzy nabízel rozhlas širší spektrum zábavy – od původních rozhlasových her až po sportovní přenosy. Rozhlas sloužil i k vysílání odborných přednášek pro školy i veřejnost. Postupně vznikly pobočky v Brně, Bratislavě, Ostravě, Košicích. Ve 20. letech bylo vlastnictví rozhlasového přijímače pro jeho technickou nedokonalost a finanční nákladnost spíše raritou, ovšem od konce 20. let počet majitelů prudce stoupal, takže v roce 1938 už bylo zaregistrováno více než milion koncesionářů.

Mgr. Jan Čurda
specializuje se na dějiny 19. a 20. století

Za pět korun československých jste mohli ve dvacátých či třicátých letech navštívit biograf nebo si koupit tři piva. Kromě toho představovala pětikoruna asi třetinu denní mzdy obvyčejného dělníka

Již za první republiky patřil fotbalový klub Slavia Praha k nejlepším českým klubům. Fotbal však tehdy ještě nebyl zdaleka na tak profesionální úrovni jako dnes

Sčítání lidu v roce 1921

Celkový počet obyvatel Československa 13 613 000. Z toho:

6 850 000 Čechů (51 %),
3 123 000 Němců (23,4 %),
1 910 000 Slováků (14,5 %),
745 000 Maďarů (5,4 %),
461 000 Rusínů, Rusů a Ukrajinců (3,4 %),
180 000 Židů (1,3 %),
75 000 Poláků (0,5 %)

Sčítání lidu v roce 1930

14 729 536 obyvatel ČSR
Ve městech žilo v českých zemích 47,8 % obyvatel, na Slovensku jen 26,1 %.

Praha	849 000
Brno	272 000
Ostrava	194 000
Bratislava	156 000
Pižň	131 000

Vyznáte se v českých dějinách?

Habsburkové vládli českým zemím skoro čtyři staletí. Přestože jejich panování není v povědomí Čechů zapsáno příliš dobře, jedná se o významnou část naší historie, v níž se odehrálo mnohem více událostí než jen všeobecně známá bitva na Bílé hoře, zrušení nevolnictví nebo české národní obrození v 19. století. Pojd'te si s námi vyzkoušet, zda jsou vaše znalosti přece jen hlubší

1. Kdo byl moravským zemským hejtmanem v letech 1619-1620 a měl hlavní zásluhu na připojení moravských stavů k českému povstání proti Habsburkům?

- a Karel starší ze Žerotína
- b Ladislav Velen ze Žerotína
- c Jindřich Matyáš Thurn
- d Kristián z Anhaltu

2. Císař Karel VI. (vládl 1711–1740) proslul v evropské politice především prosazováním pragmatické sankce. Co tento důležitý státnický dokument potvrzoval?

- a územní zisky Habsburků z války o španělské dědictví
- b uznání jediného katolického vyznání v habsburské monarchii
- c trvalé připojení Slezska k habsburské monarchii
- d nástupnictví ženské linie u Habsburků v případě vymření mužské

3. Který ze stavů byl nejvíce potrestán po neúspěšném českém povstání proti Ferdinandovi I. v roce 1547?

- a vyšší šlechta, páni
- b nižší šlechta, rytíři
- c měšťané
- d duchovenstvo

4. Ve kterém roce byla Morava dočasně odtržena od Čech, takže podléhala jinému panovníkovi než české království?

- a 1547
- b 1608
- c 1648
- d 1765

5. Ve kterém městě se konal v letech 1848–1849 ústavodárný Říšský sněm? Byl sem přeložen na návrh Františka Palackého, ale nakonec byl násilně rozehán a po něm vešla v platnost tzv. oktrojovaná ústava.

- a Praha
- b Brno
- c Hradec Králové
- d Kroměříž

6. Kdo byl prvním rakouským císařem poté, co oficiálně zanikla Svatá říše římská a byla nahrazena rakouským císařstvím?

- a Leopold II.
- b František I.
- c František Josef I.
- d Ferdinand V.

7. Které město padlo roku 1642 do rukou Švédů a stalo se jejich základnou až do konce třicetileté války v roce 1648?

- a Olomouc
- b Brno
- c Pardubice
- d Hradec Králové

8. Jak se jmenovala manželka Ferdinanda I. Habsburského? Právě díky sňatku s ní byl roku 1526 nejvážnějším kandidátem na český trůn a mohl být zemským sněmem zvolen za českého krále.

- a Alžběta Jagellonská
- b Anna Jagellonská
- c Johana Jagellonská
- d Žofie Lucemburská

9. Co znamenalo všeobecné volební právo zavedené v našich zemích roku 1907?

- a mohli volit všichni plnoletí občané
- b mohli volit všichni, jež vlastnili majetek alespoň v hodnotě 1000 rakouských korun
- c mohli volit všichni muži nad 24 let
- d mohli volit všichni, kdo měli šlechtický původ

10. Za vlády kterého panovníka ztratili Habsburkové definitivně kontrolu nad většinou Slezska, jež bylo dlouhá staletí součástí zemí koruny české?

- a Karla VI.
- b Marie Terezie
- c Josefa II.
- d Leopolda II.

Řešení: 1b, 2d, 3c, 4b, 5d, 6b, 7a, 8b, 9c, 10b

Proč je pátek třináctého nešťastný?

První číslo Živé historie vyšlo shodou náhod právě v pátek třináctého. Tento den má v lidových pověrách špatnou pověst. Málokdo však ví, že pověry vychází z historické události. V pátek 13. října léta páně 1307 bylo po celé Francii na příkaz Klementa V. zahájeno hromadné zatýkání rytířů z řádu templářů, kteří byli v průběhu následujících několika let mučeni

a někteří z nich také popraveni. Číslo třináct je však považováno obecně za nešťastné. Možná je to způsobeno tím, že tohle prvočíslo následuje po číslovce 12, která je dělitelná dvojkou, trojkou, čtverkou i šestkou. My však pověrám věřit nebudeme a doufáme, že si náš časopis i přes toto „nešťastné“ datum získá brzy oblibu mezi českými a slovenskými čtenáři.

TROUFNETE SI VĚDĚT VÍC...?

Motýlí (o)kouzlení

Okouzlují svět barvami svých křídel, ale jejich život rozhodně není jen bezstarostné létání

Nejlehčí částice hmoty

S Otokarem Dragounem z Ústavu jaderné fyziky AV ČR o těžkém vážení nejlehčí částice

Život v cizí kůži

Chirurgové dnes dokážou transplantovat i obličej, ale má to svá úskalí

Svět
To nejlepší ze světa vědy, techniky, lidské společnosti, přírody a historie

Palivo budoucnosti vyrobí geneticky upravení mikrobi

Nejslavnější momenty atletiky

Nebezpečné transplantace

Život v cizím těle
riziko, nebo spása?

červen 2008

Extra

0,5

48,90 Kč, 69,90 SK, vychází 23.5. 2008

Třicetiletá válka: bída, hlad a utrpení
HISTORIE

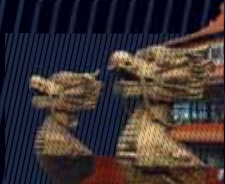
Dokonalá proměna žravých housenek
PŘÍRODA

Čína: komunismus a kapitalistická dravost
CESTOVANÍ

Dřevo, které mluví

Z letokruhů starých stromů lze zjistit například údaje o Malé době ledové

Každodenní tvář země draka

Obrovská země nemá jen tvář výkonnosti a modernosti

Nečekané objevy nových zvířat

Zvířecí druhy, o jejichž existenci se donedávna vůbec nevědělo

To nejlepší ze světa vědy, techniky, lidské společnosti, přírody a historie

Svět

... od vydavatele časopisu

živá HISTORIE

Zaniklé časy ožívají

Living history. Ať už jste tento anglický výraz někdy slyšeli nebo ne, pokud vás zajímá historie, pravděpodobně se s ním dříve nebo později setkáte. Co tedy přesně znamená tohle zdánlivě protikladné slovní spojení? Přiblíží vám to jeden z těch, kteří se „živou historií“ zabývají

V češtině se někdy užívá výrazu Oživená, Živá nebo Živoucí historie. Jak může být něco jako historie živé či živoucí? Rád bych jednoduše popsal, co tento u nás poměrně mladý obor vlastně znamená, ale žádná jasná a přesná definice zřejmě neexistuje. Velmi obecně řečeno se jedná o snahu přiblížit sobě nebo jiným (divákům, návštěvníkům, hostům, školním dětem aj.) historii živoucí formou – pro pobavení i poučení.

Co všechno může být Living history?

Přestože je u nás LH relativně mladý obor, se stále sílí její popularitou, není to samozřejmě český vynález. Podobné aktivity se objevují již mnohem dříve v různé podobě (vždy odpovídající době a soudobým poznatkům) v mnoha jiných zemích. Dá se říci, že se dnes LH provozuje prakticky po celém světě – všude tam, kde lidé zajímá historie a mají čas, prostředky a chuť si s ní hrát. LH aktivity nelze ani nijak jednoznačně časově zařadit – můžete se zabývat prakticky čímkoli od pravěku po 19. st. – od Evropy přes Ameriku po Asii.

Není bez zajímavosti, že dříve než se mezi historickými šermíři nebo řemeslníky objevily první snahy o nějakou formu LH, něco podobného už celá léta provozovali třeba lidé zabývající se historií osídlování Severní Ameriky (Indiáni, Trapeři aj.). Ačkoli i oni prošli od prvopočátků do dnešních dnů nemalým vývojem. Když zmiňuji 19. st. jako „horní strop“ pro LH, musím čestně přiznat, že je to umělá hranice, kterou jsme stanovili na společném „nultém“ LH shromáždění s tím, že aktivity skupin a sdružení zabývajících se 20. st. – vesměs Klubů vojenské historie, jsou nám už přeci jen vzdáleny. Nicméně jsme si vědomi, že je to hranice umělá a nepovažujeme jí tedy za neměnné dogma. Koneckonců, za nějakých sto let už naši potomci budou i dvacáté století vidět jinak než my, kteří jsme se v něm narodili.

Není nešikovných lidí, jen líných

Nezřídkou nám bývá vytýkán striktní přístup, který by se dal shrnout do věty „co nemáme doloženo, neexistuje“. To je poněkud

Dobrý řemeslník dokáže pochopit práci svých předchůdců, technologii i umělecký styl a vytvořit odpovídající, a přesto originální dílo

Co living history není

Mnozí lidé zaměňují Living-history s experimentální archeologií, což je bohužel častý omyl. Experimentální archeologie je vědní obor, snaží se doplnit mezery v našem poznání na základě experimentu tam, kde se jiná cesta nenabízí. Living history je pak spíše forma využití teoretických poznatků ba dokonce i poznatků zmíněné experimentální archeologie v praxi. Ve snaze oživit kulturu (převážně hmotnou) našich předků, v podobě, v jaké si ji na základě soudobých poznatků představujeme.

Další oblíbený omyl je, že mnozí zaměňují LH s historickým šermem. Jednak pro

fakt, že součástí Living history aktivit často bývá i rekonstruování dobových zbraní, zbrojí, opevnění, ale i bojového a válečného umění našich předků. Mnozí z lidí zabývajících se dnes LH skutečně vzešli i z řad historických šermířů. Přestože šermíři a LH sdružení často spolupracují, nelze je volně zaměňovat, i když mají mnohé styčné body. Důvodů je mnoho, například fakt, že se můžete v rámci LH zabývat i obdobím, kdy něco jako „šerm“ ještě nebo už neexistovalo.

Jako hlavní bych asi zmínil fakt, že LH se zaměřuje komplexněji na dějiny každodennosti našich předků – v různých

sociálních vrstvách a v různém prostředí a pravdou je, že válka a boj byly jen jednou z mnoha součástí života lidí dob minulých. Pro někoho samozřejmě významnější a vítanější součástí, pro většinu však obávanou pohromou.

Proto mezi LH aktivity patří také pokusy o vzkříšení nejrůznějších, často mizejících nebo zcela zapomenutých řemesel a činností, kterými se naši předci zabývali. A to ne jen pro tato řemesla samotná, ale i pro to, že často potřebujeme pro své aktivity právě jejich výrobky. Snaha po věrohodnějším zpracování vojenské his-

torie, než jakou obvykle nabízí historický šerm vedla některá sdružení k tomu, že se z něj začala vydělovat a považovat se spíše za Kluby vojenské historie – jakkoli označení KVH má asi většina z vás spojené spíše s vojenstvím v 19. st. a hlavně 20. st. Zmiňuji je hlavně proto, že tvoří jistou svébytnou skupinu – přestože jejich přístup k ztvárnění historie je stejně důkladný a důsledný jako u Living history sdružení (se kterými obvykle úzce spolupracují), zabývají se téměř výhradně vojenstvím – výstrojí a výzbrojí počínaje, taktikou a strategií konče.

Společné setkání vyznavačů LH bez ohledu na období na Malešovské tvrzi

Rekonstrukce bitvy v 11.–12. st. (Curia Vítkov)

přehnané tvrzení, ale pravdou je, že většina lidí zabývajících se LH je již mírně alergická na výroky typu „dokažte, že to nemohlo být“ nebo „stejně nikdo pořádně neví jak to bylo“ nebo „a vy snad víte jak to bylo?!“ apod. Víme a nevíme. Všechny naše představy o historii a každodenním životě našich předků jsou postaveny jen na základě toho, co je nám o nich známo na základě nejrůznějších pramenů (například archeologie, písemných pramenů, ikonografie apod.). Jsme si samozřejmě dobře vědomi, že skutečný svět našich předků byl pravděpodobně daleko

pestřejší a barvitější, než se nám jeví na základě dochovaných poznatků (které se ovšem stále rozšiřují). Jenže v zájmu seriózního přístupu musíme vycházet především z toho, co známe a spekulovat jen pokud není zbytí. To ovšem neznamená bezduché kopírování stále stejných archeologických nálezů apod. Dobrý řemeslník dokáže pochopit práci svých předchůdců, technologii i umělecký styl a vytvořit odpovídající a přesto originální dílo. Ne všechno však musí dělat profesionální řemeslníci – je až neuvěřitelné, kolik věcí dokáže i nezkuše-

ný člověk udělat sám, doma, prakticky na koleně, pokud opravdu chce – tj. má-li dostatek odhodlání, píle a trpělivosti, aby vytrval, než se mu začne dařit. Proto tvrdím, že není nešikovných lidí, jen líných.

Snaha o „dokonalost“

Faktem ale je že i LH se vyvíjí a posouvá kupředu a i pro to je obtížné hovořit tu o čemkoli konkrétním. Naše nároky na sebe samotné před pěti lety a dnes jsou jiné a je dost pravděpodobné, že za dalších pět či deset let budou zase jiné. Shrnu bych to tedy tak, že LH není nějaký stav „bláženě dokonalosti“, neboť té zřejmě nedosáhneme nikdy, ale spíš cesta a přístup – snaha se nikdy nespokojit s tím co máme, neustále se učit a zkoušet. ■

Curia Vítkov

Co se skrývá pod názvem Curia Vítkov? Jednak jde o název u nás unikátního projektu, který si klade za cíl vybudovat repliku ideální podoby velmožského sídla z konce 12. st. a počátku 13. st. a jednak jde i o název organizace – občanského sdružení – které tento projekt buduje, provozuje a oživuje. Dílem pro své vlastní potěšení, dílem pro poučení a pobavení diváků a návštěvníků.

Dvůr velmože z 12. století

Přestože je v této zemi bezpočet skanzenů a také s archeoskanzeny se téměř roztrhl pytel (zejména poslední dobou), je každý z nich svým způsobem originál. Také náš projekt je unikátní a to z mnoha různých důvodů, které se tu pokusím postupně vyloužit. Náš dvorec (latinské slovo „curia“ znamená mimo jiné „dvůr“ či „dvorec“) ztvárňuje typ raného šlechtického sídla z období, kdy šlechta stále více opouštěla okolí knížete (či krále) a začala si zvolna budovat a rozšiřovat své vlastní rodové državy – ať už v zázemí starých sídelních oblastí nebo v těch nově kolonizovaných.

Náš dvorec představuje ideální podobu takového sídla, jakou by pravděpodobně mohlo mít v druhé polovině 12. st. nebo na

počátku 13. st. Když říkám ideální podobu, mám tím na mysli, že se nejedná o přesnou repliku nějakého konkrétního sídla, neboť žádné takové se nám v ucelené podobě, do dnešních dnů, bohužel nedochovalo. Jde tedy o uměle vytvořenou podobu sídla, poskládanou na základě podkladů z několika různých lokalit tak, aby jednotlivé části, jednotlivé stavby (kostel, palác, obytné domy, hospodářské objekty, řemeslnické přístřešky a jiné) tvořily provázaný a funkční celek.

Opevněná akropole

Curia Vítkov se skládá ze dvou hlavních částí. První z nich je samotná opevněná akropole – sídlo pána dvorce. Když mluvíme o opevněné akropoli, je třeba zdůraznit fakt, že většina těchto sídel nebyla opevněna buď vůbec,

nebo byla vybavena jen lehkým typem opevnění – palisádou, příkopem, valem, plotem apod. Konstrukčně vycházely všechny tyto prvky ještě ze starší tradice, zděné hradby bychom tu hledali marně. Ostatně nebyl pro to ani důvod – tato sídla byla budována z různých důvodů – jako stálá nebo přechodná rezidence (třeba lovecká), jako správní centrum oblastí apod. Ale obranná funkce, jakou známe u mladších hradů, jim byla cizí. Nebylo nutné stavět je na nepřístupných místech ani je nijak složitě opevňovat. Lehké ohrazení dvorců, pokud tu vůbec bylo, nemělo zastavit armádu, ostatně takový pokus by byl marný. Ohrazení mělo pouze chránit majitele dvorce, jeho lidi a jeho majetek před lupiči, zvěří a možná i lehce vyzbrojenými spížovácími (viz slovníček) oddíly nepřátel v dobách válek.

Lovčí s kuší v 11.–12. st.
(Curia Vítkov)

My jsme při rekonstrukci zvolili kombinaci všech používaných prvků – jednak s odůvodněním, že jde o typ sídla z období kolonizace, jednak z didaktických důvodů. Máme tu tedy nehluboký příkop a vršený val (již bez vnitřní konstrukce) korunovaný tzv. „polským plotem“ – dubové kůly zasazené dál od sebe a vypletené proutím. Tento typ lehkého opevnění u nás pomalu nahrazuje původní, již dosluhující palisádu z masivních, leč bohužel pouze smrkových a borových kůlů. Vstup do dvorce hájí roubená věž s podsebitím, která tu má opět spíše reprezentativní, než čistě obranný účel. Zadní branka vedoucí do řemeslnické osady je již podstatně skromnější.

„Luxusní“ dům

Ohrazený prostor akropole bude téměř celý vyplněn stavbami – z nich v tuto chvíli stojí zatím pouze „dům nobility“ – dům pána správce, šafáře, který dohlížel na pánův majetek a lid, zatímco on sám trávil zřejmě ještě velké množství svého času službou vládci

Obydlí šafáře – správce dvorce – na opevněné akropoli (Curia Vítkov)

Uvnitř tak zůstávalo jen velmi málo dýmu, zato podkroví se dalo použít už jen k sušení a uzení. Takových domů bude během několika let stát uvnitř akropole více. Abychom zdůraznili rozdíl mezi těmito domy a domy řemeslníků, jsou tyto lepší příbytky vybíleny vápnem – uvnitř i venku. Vápno samo jednak chrání dřevo, dezinfikuje, opticky

Lehké ohrazení dvorců nemělo zastavit armádu, ale pouze chránit majitele dvorce, jeho lidi a majetek před lupiči a zvěří

Příprava jídla ve vojenském táboře v 11.–12. st.
(Curia Vítkov)

a na dvorec se vracel, jen když mu to povinnosti dovolily. Tento dům (roubený stejně jako většina našich staveb) představuje zatím asi největší stavbu, co máme – vnitřní vybavení je poměrně skromné, ale „luxusní“ obydlí oproti skromnějším příbytkům řemeslníků v předhradí z něj dělá jednak fakt, že je dvouprostorový – do samotné síně se vchází přes předsíň, sloužící jako skladiště dřeva, potravin, náradí apod. Tím se v zimě při otevření dveří nevětralo drahocenné teplo ven. Další věc, která činí pobyt uvnitř pohodlnější, je dřevěná podlaha a především strop. V rohu umístěné vyvýšené ohniště osvětlovalo a vytápělo místnost a dým byl odváděn dřevěným dýmnikem nad povel (nad strop) a odtud střechou z dřevěných desek a otvory ve štítech ven.

zvětšuje vnitřní prostory ale také dělá domy výstavnější (neboť nebylo v té době zcela levnou záležitostí). Tyto domy budou doplňovat ještě čeledníky – menší a prostší domky určené jako obydlí čeledi a hospodářské přístřešky jako sýpky, stáje, seníky aj.

Jednoduchý palác

Základem dvorce byl bezesporu palác – sídlo pána dvorce a jednoduchý románský kostel stojící opodál. Asi bych měl těmito stavbami začít, ale protože palác se teprve začne budovat a kostel je zatím pouze ve stádiu studie, dal jsem přednost začít tím co už máme hotové. Palác sám jakkoli honosně to slovo zní a vyvolává nejrůznější představy, býval jen

Sdružení Curia Vítkov

Curia Vítkov je také občanské sdružení – nezisková organizace sdružující nadšence nejrůznějšího věku, vzdělání i profesí. Někteří z nás mají profesi blízkou našemu hobby – (historie, archeologie), jiní pracují v naprosto odlišných oborech nebo dosud studují. všechny nás však spojuje snaha rozvíjet a oživit náš dvorec.

Naše sdružení není lokální záležitostí Chrastavy, dokonce ani Liberce – naši členové jsou rozeseti po celé zemi a společně se sjíždějí na dvorec – buď na různé brigády, kdy se dvorec rozšiřuje a opravuje nebo na historické akce pořádané buď soukromě – pro naše členy a pozvané přátele (kdy dokážeme opéct a sníst

téměř cokoli) nebo na velké kulturní akce pořádané pro veřejnost, ke kterým se ještě vrátím. Přestože se soustředíme zejména na rekonstrukci hmotné kultury našich předků, pokoušíme se také alespoň přibližně napodobit i společnost, jaká zřejmě žila na podobném dvorci. Máme tedy velmože, jeho správce, vojáky, lovčí, řemeslníky apod. To je ta část naší činnosti, kdy si s oddechem po práci na dvorci a můžeme si trochu hrát – pro sebe i pro diváky a proto si ceníme stejnou měrou všech – pána na dvorci i jeho posledního čeledína.

Naše sdružení je volně otevřené všem případným zájemcům, které zajímá his-

torie knížecích Čech v období 11.–12. st. Uvítáme jak zkušené lidi (například řemeslníky), tak i úplné začátečníky, bez vybavení a zkušeností – pokud jim nechybí opravdový zápal, nadšení a jsou ochotni tomuto hobby věnovat významné množství svého volného času a nějaké ty prostředky. Nebudu tajit, že naše hobby není snadné, dělá-li se poctivě, ale mnoho věcí si děláme sami – buď pro sebe nebo výměnou pro jiné, kteří zase umí to, co vy ne. Tím si lze pořídit základní vybavu relativně levně a pak už je na vás jak a kam se budete posouvat. Vedle stálých členů nás však podporují externisté, kterým většinou nedostatek

Večery na Curii Vítkov

časů či zaměstnání nedovolí stát se řádnými členy a houf sympatizantů, kteří nám čas od času přijdou pomoci se stavbou nebo s pořádáním akcí.

Vnitřní vybavení domů řemeslníků bylo poměrně skromné (Curia Vítkov)

o něco větším a o něco lépe vybaveným srubem. Ve 13. st. už máme doloženy na podobných sídlech i zděné paláce, my jsme však zvolili prostší celodřevěnou roubenou konstrukci. Od popsaného domu se liší zejména tím, že je větší (asi 6 x 12 m) a hlavně patrový. Spodní patro představuje skladiště a příležitostné příbytky čeledí, horní patro, na které se vchází pomocí vnějšího schodiště a pavlače je rozděleno na dvě části – větší síň v které žila pánova rodina, kde ženy tkaly, vařily a staraly se o děti, kde pán přijímal a hostil oficiální návštěvy i přátele apod. Menší část pak představuje ložnice – soukromý prostor určený pouze velmoži, jeho ženě a nejmladším dětem. Zde by jste také našli jedinou skutečnou postel na dvorci, protože rozměrné lůžko představovalo pro jiné domy zbytečný luxus, zabírající už tak dost stísněný prostor – pro to se ostatní spokojovali jen se slamníky, rohožemi a kožešinami stlanými pouze pro čas spaní, popřípadě spaním na lavicích a truhlách.

Dominantní kostel

Kostel byl a jak věříme bude i v našem případě asi největší stavba na dvorci. S ohledem na naše možnosti (více v části věnované sdružení) bude asi ještě dlouho jen ve stádiu plánů. Jedná se o prostý jednodolní románský kostel s tribunou – emporou, ze které pán se svou rodinou sledoval bohoslužby, oddělen od svých lidí. Kostel však nebyl pouze sakrální stavbou. Jako jediná kamenná stavba na dvorci představoval bezpečné útočiště, kam se mohli obyvatelé stáhnout a ukrýt sebe i svůj nejcennější majetek. Ještě dnes je někdy vidět po bocích vchodů podobných kostelů vytesané kapsy pro masivní závory dveří.

Vchod na tribunu či do věže byl obvykle zvenku, dvěma umístěnými vysoko ve stěně, po snadno odstranitelném dřevěném schodišti nebo žebříku a byl oddělen od vchodu do lodi. Pokud kostel měl věž (ta výrazně prodražovala stavbu a představovala nemalé technické obtíže – proto byla znakem prestiže majitele), opět to zvyšovalo obranyschopnost. Proto také nepotřebovaly mnohé dvorce žádné opevnění, nebo se spokojily jen s lehkým ohrazením – kostel sám by tvrzí. Kostel patřil přímo pánu dvorce, který jej nechal

postavit a také kněz starající se o něj byl spíše jeho služebníkem. Dům kněze, který bude stát hned vedle, bude plnit roli sakristie i obydlí kněze a jeho rodiny, neboť v těchto dobách se ještě, přinejmenším v našich zemích, celibát prosazoval obtížně a pomalu.

Řemeslnická osada

Druhou a neméně důležitou součástí našeho projektu je řemeslnická osada v předhradí dvorce. Na svahu pod zadní brankou vedoucí z akropole dvorce, v prostoru ohrazeném jednoduchým vyplétaným plotem, vyrosla (a je na rozdíl od dvorce samého již téměř dokončena) osada řemeslníků, kteří zde byli usazeni pro to, aby se starali o bezprostřední potřeby obyvatel dvorce.

Pracoval tu kupříkladu kovář, vyrábějící nejrůznější nástroje (zbroje a zbraně až na hroty šípů, šipek, kopí a sekery však zřejmě nevyroběl) v jednoduché kovárně, kde pracoval v sedě. Případně mohl odlévat jednoduché věci z bronzu. Dále tu byl tesař, či spíše univerzální řemeslník pracující se dřevem – dělal vše od tesařských konstrukcí, přes truhlářskou práci po jednoduché dřevěné soustružené výrobky. O kus dál najdeme dům koželuha zpracovávajícího kůže, či dům lazebníka, provozujícího svou práci v nedaleké parní lázni, postavené venku za valem akropole (kvůli nebezpečí požáru). V krytém přístřešku v centru osady, kde se nalézala společná chlebová pec osady pracoval i hrnčíř, zásobující obyvatele dvorce užitečnou keramikou.

Domy, záhonky, sad i úly

Uvnitř osady najdeme i jednoduché hospodářské objekty. Oboroh je stavba se čtyřmi tyčemi v rozích, po kterých se posouvá nahoru a dolů střecha, sloužící pro uskladnění sena, obilí apod. Dále jsou tu záhonky se zeleninou, malé ohrazené poličko lnu a ohrady pro drobné zvířectvo, které se ovšem staví příležitostně – podle potřeby. Nachází se tu však i sad – založený před dvěma roky a neustále doplňovaný se jednou stane vítaným zdrojem ovoce. A v plánu jsou i včelí úly – kláty.

Akce

Náš projekt - a to je jeden ze zmíněných unikátů, nebyl a není budován ze štědrých grantů a dotací, ale pouze z vlastních prostředků členů, občasného pronájmu exteriéru a interiéru či rekvizit pro film a TV (např. dokumenty aj.), příležitostných darů různých mecenášů, podporujících spíše kulturní akce a hlavně z výtěžku těchto akcí. To je také jeden z důvodů, proč pořádáme větší kulturní akce pro širokou veřejnost nebo proč občas účinkujeme na jiných akcích s naším programem, řemesly apod. Další důvod, proč pořádáme větší akce pro veřejnost u nás na dvorci, je možnost pochubit se lidem, co tak poměrně malý počet lidí za uplynulý rok dokázal vybudovat

a kam se náš projekt navzdory omezeným prostředkům posunul a samozřejmě seznámit veřejnost neobvyklou formou oživené historie s životem našich předků.

V současnosti se na dvorci pořádají dvě velké akce – Gladius – akce, kterou pořádáme v květnu (letos 24. května) je netradičně věnovaná Antickému válečnictví, protože spolupráce s římskými legionáři, gladiátory, Germány a Kelty představuje doplněk naší činnosti. Nic z toho sice nesouvisí s naším dvorcem, ale již sedm let hostíme a podporujeme tento unikátní antický scénický festival.

Druhou a hlavní veřejnou akcí pro nás je Dobývání (letos 19.–20. červen-

ce) – dvoudenní program na celý víkend oživí akropoli do detailu propracovaným vojenským táborem a osadu řemesly a řemeslníky. Diváci mohou vidět a často i vyzkoušet nejrůznější řemesla sami. Mohou nahlédnout do vybavených stanů vojáků i velmožů. Uvidí lučištnický turnaj i mlatu těžkooděných bojovníků, vystoupení dobových hudebníků a na závěr každého dne rekonstrukci bitvy, kdy na pozadí příběhu zasazeného do 12. st. ukážeme různé techniky obléhání a dobývání pevností koncem raného středověku.

Více informací k akcím: www.curiavitkov.cz/akce.html

Raně středověcí lovci na zimní výpravě (Curia Vítkov)

Obytné domy, v kterých žili řemeslníci a jejich rodiny, mají v základě stejnou konstrukci jako domy nahoře na akropoli – jde buď o sruby, nebo v jednom případě o dům s drážkovou konstrukcí (tvoří jej sloupy zasazené do země s vytesanou drážkou do které se zasazují kuláče tvořící výplň stěn). Domy jsou však vesměs menší a nemají stropy – jedná se tedy o dýmné jizby – dým z otevřených ohnišť nebo pícek volně odchází nahoru pod střechu z rákosových došků a otvory ve stítech ven.

Podlahy jsou zpravidla jen hlíněné a domy jsou z vnější strany omazané pouze mazaníci. Všechny domy na dvorci jsou budovány výhradně z původních přírodních materiálů – dřevo tvořící stěny je utěsněno mechem nebo surovou vlnou a vymazáno mazaníci ze směsi jílu, písku, vápna a plev. Také kovu je na celém dvorci používáno jen skromně, neboť železo bylo drahé a používalo se střídmě. Nikdy nepoužíváme železo na spoje – ty jsou buď řešené tesařským způsobem nebo jsou díly k sobě přibity dřevěným čepem, kolíčkem či svázaný surovou kůží apod.

Více informací k projektu: www.curiavitkov.cz/curia.html

Ladislav „Wothan“ Tomič, velmož a pán dvora
jednatel sdružení Curia Vítkov

Slovníček

Spížování – tento výraz se používal od nepaměti při tažení armády, která dostala za úkol najít sobě i koním potravu či jiné užitečné a potřebné věci v okolních městečkách či vesnicích. Jednotky se rozjely či rozběhly do kraje a nevybíravým způsobem drancovali domy sedláků, řemeslníků a měšťanů, kteří neměli prostředky k obraně. Pokud dostali vesničané zprávu o blížící se spížovací jednotce včas, udělali nejlépe, když většinu zásob a mladé atraktivní ženy ukryli na co nejméně přístupných místech.

Od lokálky k superrychlým vlakům

Po vynálezu parního stroje Jamesem Wattem v roce 1765 trvalo ještě půl století, než se rozšířily první dopravní prostředky, které využívaly právě parní pohon namísto zvířecí síly. První parní lokomotivu sestrojil Richard Trevithick v roce 1803, ale byla tak těžká,

že se pod ní lámaly kolejnice. Rozšíření lokomotiv má na svědomí teprve George Stephenson, který zkonstruoval do roku 1821 několik těchto strojů, jež se pravidelně používaly k přepravě nákladů. Parní lokomotivy se pak používaly až do poloviny 20. století, kdy je postupně nahradily moto-

rové lokomotivy poháněné naftou. Motorové vlaky se používají dodnes, přestože jejich konstrukce už je zcela na jiné úrovni. V Asii již jezdí i vlaky magnetické, které však nepoužívají klasické koleje, proto nejsou do našeho přehledu zařazeny. ■

Raketa

Stephensonova lokomotiva zvaná Raketa z roku 1829 umístěná v Muzeu vědy (Science Museum) v Londýně. Lokomotiva byla zbudována v soutěži v Rainhill Trials vyhlášené novou firmou Liverpool & Manchester Railway. Raketa soutěž jednoznačně vyhrála, když se její design ukázal jako nejpoužitelnější. V soutěži dosáhla maximální rychlosti asi 46 km/h.

Parní lokomotiva 1. republiky

Parní lokomotivy z řady 433 byly jedním z nejvíce rozšířených typů na českých tratích v meziválečném období. Jejich vývoj začal roku 1922, od té doby prošel řadou změn až ke konečnému provedení roku 1948. Tento konkrétní

stroj byl vyroben začátkem března roku 1948 v ČKD Praha a jeho maximální dosažitelná rychlost je 75 km/h. Dnes nese jméno Matěj a je spravován Valašskou společností historických kolejových vozidel.

Elektrická lokomotiva

Řada 150 patří k prvním typům elektrických lokomotiv 2. generace, které se u nás používaly pro tažení rychlíků. Prvních 27 lokomotiv tohoto typu bylo vyrobeno na

zakázku ministerstva dopravy ČSSR roku 1976. Trakční motory o výkonu 1000 kW patřily mezi špičkové elektrické stroje na světě. Maximální rychlost byla tehdy 140 km/h.

Motorový vysokorychlostní vlak

V únoru 2008 představila firma Alstom prototyp vlaku **AGV (Automotrice a Grand Vitesse – Motorový vysokorychlostní vlak)**. Není závislý na lokomotivě, ale pohánějí ho motory umístěné v podvo-

cích každého vozu. AGV bude dosahovat rychlosti 360 km/h, čímž o 40 km/h překoná svého předchůdce TGV i španělské vlaky Velaro E a stane se nejrychlejším kolejovým vlakem na světě.

Papyrus, pergamen, papír

Nejstaršími psacími látkami byly kameny, kosti, stromová kůra, želví krunýře nebo stěny jeskyní, na nichž se zachycovaly zejména lovecké výjevy. Staří Sumerové zaznamenávali hospodářské výčty rákosovým stéblem na vlhké hliněné destičky, jejichž největší nevýhodou byla křehkost a tím i nestálost materiálu.

Papyrus

Trvanlivější látkou vhodnou k sepi-sování záznamů se zdál být papyrus (*Cyperus papyrus* – viz foto), který rostl v úrodné nilské deltě. Starověcí Egypťané si záhy uvědomili význam této až šest metrů vysoké rostliny. Postup dávných Egypťanů při výrobě papyrových svítků nám v podrobnostech zůstal utajen. Patrně se již nikdy nedozvíme, jaká roční doba se zdála být pro sběr papyru nevhodnější, ani zda se preferovaly starší kusy před mladšími. Přesto se o pradávný výrobní postup pokusili vědci univerzity v Michigianu a zopakovali tak prastarou výrobní techniku.

V první fázi bylo třeba několik metrů dlouhý papyrus odříznout u samé země a jeho trojúhelníkovitý stonek svléknout z vrchní slupky. Papyrová kůra se dále mohla používat při výrobě košů nebo bot. Po odkrytí se dužina nařezala na stejnoměrně tenké pásky. Jak staří Egypťané dosahovali jejich nevídané přesnosti se dnes bohužel můžeme jen dohadovat.

Papyrus byl poté namočen. Kontakt s vodou totiž podpořil elasticitu rostliny, na druhé straně při něm docházelo k přirozenému ronění mízy, která v závěru posloužila jako důkladné přírodní lepidlo.

Po dostatečném namočení se proužky přejížděly dřevěným válečkem, aby z nich byla vytlačena voda a jednotlivé pásy získaly potřebný plochý tvar. V závěru výroby se přistoupilo k vlastnímu sestavení psací látky, kdy k sobě byly jednotlivé plátky přiloženy tak, aby vrchní vrstva nasedala na spodní otočena o 90 stupňů. Při takové technice vznikla mřížka, jejíž jednotlivé linie do sebe s přesností zapadaly. Takto vytvořený arch se na několik dní položil do lisu až do doby, než byl dokonale vysušen. V závěrečné fázi přípravy se kamenem odstranily nerovnosti povrchu a rozřepené strany.

Papyrus, na němž je patrná mřížka vzniklá překládáním jednotlivých plátků

Pergamen střídá papyrus

Ke změně nejrozšířenějšího psacího materiálu začalo pozvolna docházet od přelomu letopočtu, přestože se papyrus v menší míře používal ještě dalších tisíc let. V maloasijském sídelním městě s názvem Pergamon totiž začala vznikat látka, která zprvu částečně, od raného středověku i v širokém měřítku nahradila papyrové svítky.

Základem pergamenu byla telecí, ovčí, oslí nebo vepřová kůže, která se pomocí nakládání do vápenného mléka zbavovala ochlupení. Při této činnosti se často z dotčeného místa linul nepříjemný zápach

Ukázka středověkého pergamenu použitého k sepsání listiny

a dílny středověkých koželuhů proto nepatřily mezi oblíbená a hojně navštěvovaná místa. Takto vyčištěná kůže se napínala na rám, kde se nechala vysušit, aby se následně obrousila a vyhladila křídou a pemzou.

Výhodou pergamenu byla i možnost napsaný text vyškrábat a nahradit jej novým. Nejžádanější pergamen se musel vyznačovat kvalitou a jemností, jíž se posléze dosahovalo použitím kůže z dosud nenarozených jehňat. Tato drastická a v mnoha směrech našim dnešním etickým normám neodpovídající metoda přinášela výsledky v podobě velmi jemného a luxusního psacího materiálu, který se používal po celý středověk.

Vyčištěná kůže při výrobě pergamenu se napínala na rám, kde se nechala vysušit

Čínský papír a jeho rozšíření

Teprve v závěru středověku začal být pergamen postupně vytlačován papírem, který měl již několik tisíc let tradici v zemi svého původu – Číně. Tento méně kvalitní, nicméně mnohem levnější materiál se do Evropy dostal prostřednictvím arabských obchodníků. Nejstarší českou papírnu známe z konce 14. století na Zbraslavi.

Staří Číňané začali papír vyrábět již ve třetím tisíciletí př.n.l., teprve krátce po přelomu letopočtu však užívané konopí nahradil bavlněný nebo lněný odpad a výroba psacího materiálu se tak výrazně zlevnila. Ke zhotovení papíru se rostlinná vlákna

drtila a povařila na kaši, která se posléze rozmíchala ve vodě. Takto připravená směs se kladla na rámečky z proutků a štěpin, kde postupně usychala, dokud nevytvořila pevný arch.

Ruční výroba papíru se v Evropě udržela celých sedm set let, než byla nahrazena výrobou strojovou. Od roku 1843 se v našich zemích k výrobě papíru používá dřevo, které nahradilo len a lněné hadry.

Ruční papír vyrobený ze lnu a lněných hadrů

Čeští archeologové ve stínu pyramid

Tajemná civilizace obývající dlouhá staletí nilské povodí a přilehlé pouštní oblasti vzbuzovala vždy díky své nevšední a v mnoha směrech značně pokročilé kultuře zájem a zvědavost široké veřejnosti. Nesčetnými mýty opředený život dávných faraonů a jejich rodin již celé věky podněcoval lidskou fantazii

Jen málokterému smrtelníkovi zabývajícímu se Egyptem bylo dovoleno nahlédnout pod povrch a z písku egyptských plání vynést na světlo odpovědi na nikdy nezodpovězené otázky. Výstava s názvem „Odkrývání starého Egypta“ připomenula, že již dlouhé půlstoletí působí na světové scéně Český egyptologický ústav, v jehož zázemí probíhají úctyhodné a neméně plodné expedice do nitra starověku. Přestože by se Česká republika mohla zdát na hony vzdálena zcela odlišné kultuře egyptského národa, dokázal ústav založený roku 1958 v Praze, sehrát nevšední roli na badatelském poli egypto-

logického výzkumu. Již celá desetiletí svou činností objasňuje a široké veřejnosti představuje mystický svět egyptských bohů, zemi, v níž mrtví nikdy zcela nezemřou, a která se dosud i přes racionální přístup světových vědců nevzdala nádechu tajemna.

Založení ústavu

Prvotní zájem o historii této destinace se datuje již do novověku. Skutečné úsilí o poznání života ve starověkém Egyptě však pronikalo do Československa od dvacátých let minulého století. Teprve velká mezinárodní záchranná akce v souvislosti s výstavbou Vysoké přehrady v Asuánu zavdala podnět k vytvoření instituce, která by se cíleně zabývala systematickým výzkumem egyptské civilizace a její minulosti. Namísto finančního obnosu na pomoc postiženým památkám byli do Nubie posláni čeští vědci, kteří se měli podílet na přenesení mnoha archeologických staveb na bezpečnější místo.

Negativní dopad přehrady na pozůstatky dávného světa starých Egyptanů měla vyvážet pozitiva v podobě zabránění dalším mohutným a ničivým záplavám. Spolu s ním přispěla diskutovaná výstavba na nilském veletoku k rozvoji místního hospodářství a k výrobě elektřiny.

Po zapojení se do velkolepého programu přestavby nilského povodí začali čeští pracovníci hledat místa vhodná k archeologickým výzkumům. Nejprůhodnějším se jevila lokalita Abúsír vzdálená dvacet kilometrů od hlavního města Káhiry. Právě zde započali v sedmdesátých letech čeští egyptologové pod vedením prof. Miroslava Vernera s rozsáhlým výzkumem, jehož výsledky dopomohly ústavu zapsat se mezi nejvýznamnější instituce zabývající se egyptskou minulostí.

Mrtví ožívají

První systematické archeologické průzkumy se soustředily na hrobku vezíra Ptaħšepese v severní části Abúsíru. Rozsáhlá nekropole byla strategicky umístěna na pomezí mezi úrodnou půdou v nilském povodí a Libyjskou pouští, jejíž vyprahlé rozpálené pláně sym-

bolizovaly ve starověku smrt. Právě odtud odcházely duše (egyptsky ka) pohřbených do říše mrtvých. Zdánlivě nekonečná pláň posetá tisíci hrobkou vybudovaných generací tzv. „stavitelů pyramid“ úzce souvisí s patrně nejznámější lokalitou v Sakkáe, v níž se nachází vůbec nejstarší pyramida vystavěná za faraona Džosera. V její blízkosti se vědcům podařilo odhalit hrobku kněze Hetepiho z téže doby, již představuje nejen slavný panovník a ideový původce pyramidy jakožto posmrtného obydlí, ale zejména jeho geniální architekt Imhotep. Kněz Hetepi, který za svého života nesl titulární přívlak „královský herold se silným hlasem, důvěrník jatek nebo správce královských věcí“ je dosud frekventovanou postavou české egyptologie. Jeho hrobka a okolní oblast totiž slibuje i do budoucnosti nemalé objevy.

V roce 1976 získali čeští vědci povolení bádát i v jihovýchodní části abúsírské nekropole, v pyramidovém komplexu královny Chentkaus II. a Východním poli mastab, které spadá do období pozdní 5. dynastie. V souvislosti s užitím netradičních metod při výzkumu těchto lokalit vešel Egyptologický ústav do obecného povědomí jako instituce užívající širší mezivědní přístup, díky kterému si získala nebývalý ohlas po celém světě.

Patrně nejzávažnějším objevem celé padesátileté historie české egyptologie byl nález čtyři a půl tisíce let starého pyramidového komplexu předčasně zemřelého panovníka Raneferefa v osmdesátých letech minulého

Hrobka vezíra Ptaħšepese nalézající se v Abúsíru

Nevyloupený sarkofág kněze Neferínpuu byl objeven v pohřebním komplexu vezíra Kara

úředníků, kde byl nedávno učiněn další závažný nález posunující hranice vědění českých egyptologů zase o kousek dále. V pohřebním komplexu vezíra Kara byl objeven vchod do desetimetrové šachty, na jejímž konci se ukrývala zazděná pohřební komora kněze Neferínpuu z období Staré říše. Jedinečný objev prostoru, do něhož čtyři a půl tisíce let nevstoupila lidská noha, ukrýval ve svém nitru jak cenné předměty, tak vlastní sarkofág s ostatky. Dosud nevylopuená hrobka zádušního kněze, který každodenními chrámovými oběťmi pečoval o posmrtný život zde pohřbených faraonů, byl v nadzemní části tvořen tzv. mastabou. Hrobky tohoto typu obecně sestávaly z vrchní obdélné části z kamene nebo cihel, jejíž strany byly buď zcela kolmé, nebo mírně zkosené. Právě v této nadzemní místnosti probíhaly oběti za zemřelého. Vlastní pohřební komora byla schována hluboko v písku a kromě ostatků kněze se v její blízkosti nacházeli rovněž další pohřbení, patrně příslušníci rodiny.

Díky nápisům z tzv. nepravých dveří, které byly podle představ starověkých Egypťanů branou do země mrtvých, odhalili vědci celou titulaturu, s jejíž pomocí bylo možné alespoň částečně zrekonstruovat podstatnou část života kněze Neferínpuu.

Oáza el-Hajez

Zatímco se dosavadní bádání omezovalo výlučně na lokality ležící v samém srdci egyptské civilizace, na počátku 21. století obrátili čeští vědci svou pozornost i na horizont tehdejší egyptské kultury. Multidisciplinární tým podnikl expedici do oblasti Západní pouště, jejíž minulost je pevně svázána se samými počátky egyptské civilizace.

Malá oáza, vzdálená od Káhiry přes 400 km, přinesla i přes svou zdánlivou okrajovost dosud netušené výsledky. V nevládné pustině pouště natolik vzdálené od úrodného povodí Nilu brázděného egyptskými felukami, objevili čeští egyptologové vůbec nejstarší dosud známé stopy osídlení z doby stavitelů pyramid.

K nenadálým objevům dopomohlo českým egyptologům zejména nestandardní využívání nejmodernější techniky. Za pomoci GPS systému, kartografických a digitálních metod a především satelitního snímkování oblasti družicí QuickBird dosáhli čeští egyptologové nevšedního světového uznání. Díky otevřenosti vůči dalším vědeckým oblastem mohla být v oáze objevena celá řada pohřebišť. Spolu s nimi vypátrali čeští vědci rovněž známky osídlení lokality ranými křesťany v době rozvracející se Římské říše.

K mimořádným a v mnoha ohledech překvapujícím výsledkům Českého egyptologického ústavu dopomohla i vysoká míra podpory, kterou instituci vyjadřovaly egyptské úřady. Namísto běžné nižší varianty udílené koncese, jakými jsou „čištění“ (cleaning) nebo „průzkum“ (survey), byli čeští vědci obdařeni koncesí povolující plnohodnotně vykopávky (excavation) na poměrně rozsáhlém území. Díky nim dosáhla pražská egyptologie jedinečného postavení v rámci celosvětových organizací, které se věnují

starověké kultuře Egypta. Jejich trvání je zároveň náležitým příslibem do budoucna, neboť v písku a prachu vyprahlé egyptské země se dosud skrývají další pomníky slavné minulosti egyptského národa.

Mgr. Lenka Peremská studuje doktorský program historie na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně

Lokalita Abúsír, v níž české archeologické výzkumy probíhají již několik desetiletí

František Lexa (1876–1960)

Zakladatel české egyptologie. Již na počátku minulého století se zabýval egyptskou etymologií, první české překlady egyptských textů publikoval již v počátku 20. století. V roce 1919 se stal soukromým docentem a po několika letech mimořádným profesorem na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Díky Lexovým aktivitám byl záhy zřízen seminář egyptologie, v němž pod jeho vedením probíhala dosud ojedinělá výuka demotštiny.

Po celý svůj život se snažil vědu o egyptské civilizaci zpopularizovat a přiblížit život starověkých obyvatel veřejnosti. V roce 1958 se podílel na otevření Českého egyptologického ústavu, jehož výzkumů se ovšem nedožil. Zemřel o dva roky později, zanechávaje za sebou výborné žáky a pokračovatele ve svém díle.

Zbyněk Žába (1918–1971)

Zbyněk Žába byl žákem a nástupcem Františka Lexy, ještě za jeho života se stal docentem egyptologie na Filozofické fakultě Karlovy univerzity. Měl zásadní podíl na zřízení Egyptologického ústavu a rovněž se v rámci mezinárodní akce UNESCO zúčastnil jeho prvních archeologických výzkumů souvisejících se stavbou Asuánské přehrady. Pod jeho vedením probíhalo odkrývání Ptaššesepsovy mastaby v Abúsíru.

Miroslav Verner (nar. 1941)

Přední český archeolog, který se v letech 1975 až 2000 stal ředitelem Československého a později Českého egyptologického ústavu FF UK v Praze a Káhiře.

Zabývá se archeologií, historií a paleografií Egypta 3. tisíciletí před Kr., zejména v období systematický archeologický výzkum lokality Abúsír. Současně se stal členem komise UNESCO zřízené na ochranu památek starověkého Egypta a Nubie. Je řešitelem několikaletého grantu s názvem „Výzkum civilizace starého Egypta“.

století. V zádušním chrámu faraona z druhé poloviny 5. dynastie byl navíc objeven papyrový archiv a řada zlomků královských soch.

Současně s průzkumem královského pyramidového pole byly zahájeny práce i na území slibujícím bohaté nálezy šachtových hrobů ze Sajsko-perské doby. Na tomto poli se stal unikátním především objev lufalovy hrobky. lufal byl za svého života správcem paláců.

I přesto, že bezmála 22 metrová šachta o velikosti 13×13 m byla vylopuena, vlastní pohřební komora ukrytá na samém dně našťastí odolala nájezdu zlodějských zlatokopů. Čeští archeologové tak našli nejen zdi bohatě vyzdobené texty, které byly v představách starých Egypťanů pro posmrtný život zásadní (např. Kniha mrtvých), ale zejména sarkofág s původní výbavou a netradičně položeným tělem poměrně mladého zemřelého.

Od devadesátých let se archeologické průzkumy soustředily především na jižní část oblastí v pohřebišti nižších a středních

Egyptský bůh Anubis v podobě černého šakala mumifikuje tělo mrtvého

Navštivte Kapli svatého Kříže s Živou historií

SOUTĚŽ o 20 volných vstupenek na památky středních Čech

Odpovězte do 5. srpna 2008 na www.extrasouteze.cz na tři jednoduché otázky a vyhraďte volňásky v celkové hodnotě 4 000 Kč na některou na některou ze středočeských památek spravovaných Národním památkovým ústavem.

1. Soubor obrazů Mistra Theodorika v Kapli sv. Kříže na Karlštejně čítá:

- a 84 deskových obrazů
- b 129 deskových obrazů
- c 196 deskových obrazů

2. Klášter Sázava je neodmyslitelně spojen s osobností

- a sv. Václava
- b sv. Vojtěcha
- c sv. Prokopa

3. Manželka Františka Ferdinanda d'Este, která s ním pobývala na Konopišti, se jmenovala

- a Alžběta
- b Žofie
- c Eleonora

Hlavní cenou jsou dvě vstupenky na delší prohlídkovou trasu hradu Karlštejna včetně návštěvy slavné Kaple svatého Kříže zdobené středověkými malbami mistra Theodorika. Další devět vylosovaných čtenářů obdrží dvojici vstupenek na středočeské památky: **Konopiště** (soukromé pokoje Františka Ferdinanda a salony včetně zbrojnice), **Křivoklát** (zahradní okruh a Velká věž), **Žleby** (velký okruh), **Točnick**, **Mníšek pod Brdy** (reprezentační místo a soukromé pokoje posledních majitelů) a **Karlštejn** (císařský palác).

Soutěž jsme připravili ve spolupráci s Národním památkovým ústavem, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze.

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV
ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVIŠTĚ
STŘEDNÍCH ČECH V PRAZE

Březnice

Hořovice

Konopiště

Účastí v soutěži výslovně souhlasíte s tím, že pořadatel soutěže, obchodní firma Extra Publishing, s. r. o., Hrnčířská 23, 602 00 Brno, IČ: 27689247, DIČ: CZ27689247, může využít vámi poskytnuté osobní údaje: jméno, příjmení, ulice, číslo, město, PSČ, e-mail k obchodním a marketingovým nabídkám, a to až do písemného odvolání vašeho souhlasu. Režim poskytnutí osobních údajů se řídí aktuálním zněním Zákona o ochraně osobních údajů č. 101/2000 Sb. Kdykoliv po vašem odmítnutí – každému z výše uvedených partnerů jednotlivě – vám okamžitě přestanou být zaslány další obchodní a marketingové nabídky.

Karlštejn

Krákovec

Křivoklát

Mníšek pod Brdy

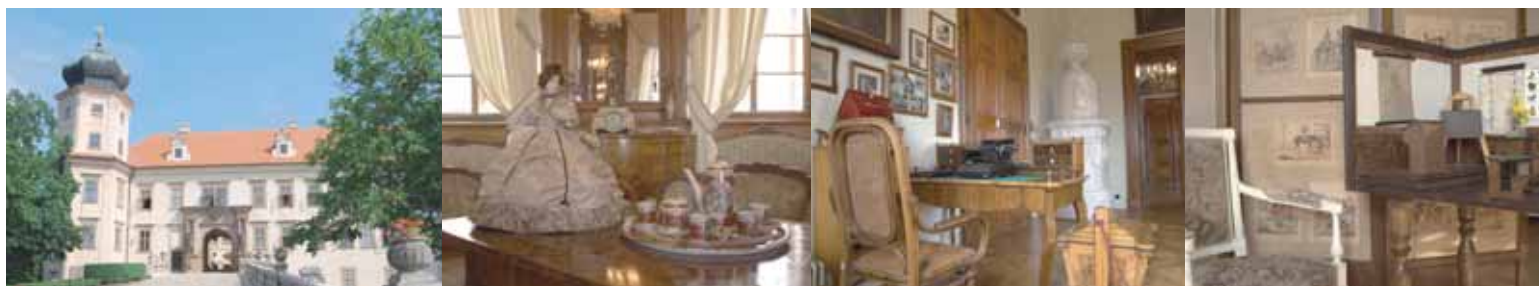
Točnick a Žebrák

Veltrusy

Žleby

OTEVÍRÁME PRO VÁS NOVOU PROHLÍKOVOU TRASU

zámek

MNÍŠEK POD BRDY

od 28. června 2008

Uvidíte pokoje, ve kterých poslední majitelé, Kastové, denně pobývali. Místnosti jsou vybaveny tak, aby jim poskytovaly pohodlí a potřebné sociální zázemí. Těšit se můžete na ložnice pána a paní, dětský i hostinský pokoj. Chybět nebude koupelna ani WC. V rámci otevření zámecké trasy je připraven bohatý program pro rodiny s dětmi.

NA MNÍŠEK
ZA ZÁŽITKEM!

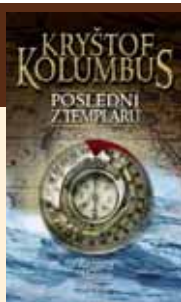

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

inzerce ▲

Kryštof Kolumbus, poslední z templářů

Ruggero Marino
Nakladatelství Knižní klub
cena 269 Kč

Kdo byl Kryštof Kolumbus? Námořník odměňovaný víc, než si zasloužil? Nebo osobnost mnohem významnější? A proč se podepisoval Christo Ferens? Autor na základě nové interpretace starých map a dokumentů znovu prozkoumal osudy „mořeplavce dvou světů“ i „objevení“ Ameriky. Kniha pak uvádí skutečnosti, které nebyly během pětisetletých kolumbovských studií nikdy zveřejněny.

Velká čínská zeď – 221 př. n. l.–1644 n. l.

Stephen Turbull
Nakladatelství GRADA Publishing, a. s.
cena 189 Kč

V knize je popsána historie Velké čínské zdi od samotného vzniku až po dnešek, tvrdá realita, jež provázela její výstavbu, její význam pro obranu čínského státu, život jejich posádek, boje, které se zde odehrály, zbraně, jimiž byla vybavena, její stavební a architektonické prvky i mýty, které ji obklopují. V závěru knihy jsou uvedeny i informace o jejím současném stavu a možnostech návštěvy.

Poklady starobylých civilizací: Indové

Maria Angelillo
Nakladatelství Universum
cena 599 Kč

Znalost indických dějin a kultury je nezbytná k tomu, abychom pochopili dynamickou povahu a proměnlivou podstatu jedné z nejstarších civilizací na světě, jejíž kontinuita a vitalita nás nepřestává fascinovat a ohromovat. Kniha předkládá chronologický nástin indických dějin od roku 2500 př. n. l. do roku 1192 n. l. Nejznámější a mnohdy špatně chápané stránky indické civilizace jsou zasazeny do svého historického a kulturního kontextu, aby jim mohl porozumět i laická veřejnost se zájmem o historii.

Kruté příběhy z české historie III.

Pavel Toufar
Nakladatelství Moba
cena 249 Kč

Dramatický příběh závěru života hraběte Jáchyma Ondřeje Šlika nás přivádí na popraviště na Staroměstském náměstí, kde 21. června roku 1621 proběhla nejznámější hromadná poprava českých dějin. Co všechno provázelo krvavé divadlo a jaké byly jeho dozvuky? Smrt číhala na vysoce postavené šlechtice a dokonce na členy královských rodů také z proradných rukou najatých travičů. A jed se užíval k úkladným vraždám i mezi prostými lidmi.

Pyramidy

Miroslav Verner
Nakladatelství Academia
cena 650 Kč

Kniha známého egyptologa Miroslava Venera, světově uznávaného odborníka na dobu stavitelů pyramid, podává ucelený přehled o všech pyramidách, které byly dosud v Egyptě objeveny, o době, v níž vznikaly, i badatelích, kteří se o jejich výzkum zasloužili, a také o tom, jak a proč se pyramidy stavěly.

Krvavé příběhy z hradů a zámků

Felix Krumlowský
Nakladatelství Petrklíč
cena 279 Kč

Mnohé z českých a moravských hradů a zámků jsou spojeny s notně krvavými historiemi. Například na Karlštejně byli přímo na zasedání královské rady zavražděni čtyři rádci krále Václava IV. Zámek Český Krumlov se zase stal svědkem hrůzně krvavé masopustní noci. Kniha je možná trochu drastickým průvodcem po někdejších panských sídlech, zato však dává zajímavě a poutavě nahlédnout do české minulosti.

Přijměte pozvání!

Rušný život v českých památkách

Dámy na koních

II. Mistrovství České republiky v jízdě v dámském sedle

kdy: 5. 7.–6. 7. 2008

kde: zámek Mnichovo Hradiště

více na www.mnichovo-hradiste.cz

Zatímco loňský první ročník byl pořádán občanským sdružením Dámy v sedle jako Mistrovství České republiky na základě úspěšné výpravy členek sdružení na mistrovství Polska v roce 2006, ten druhý již navazuje na úspěšnou tradici. K účasti jsou pozvány jezdkyňe ze všech země sousedících s Českou republikou. A tak se celé akce zúčastní více než dvacet jezdkyň v dámském sedle.

Díky pochopení a podpoře představitelů správy barokního zámku Mnichovo Hradiště je možné akci zrealizovat v jedinečném prostředí anglického parku nacházejícího se v areálu zámku.

Vypsány budou soutěže v drezúře, parkur do 80 cm, jízda elegance a zručnosti. V neposlední řadě bude v neděli 6. 7. 2008 uskutečněn pokus o zápis do české knihy rekordů, tentokrát se bude jednat o nejvyšší překonanou překážku. Pokus o rekord bude pořádán ve spolupráci s agenturou Dobrý den – Pelhřimov, město rekordů.

foto: Magdaléna Straková

Divoký španělský tanec

IV. Mezinárodní flamenco festival

kdy: 1. 8.–3. 8. 2008

kde: zámek Mníšek pod Brdy

více na www.zamek-mnisek.cz

Již čtvrtý ročník Mezinárodního flamenco festivalu se bude konat na nádvoří zámku v Mníšku pod Brdy, a to první srpnový víkend. Od pátku do neděle budou probíhat workshopy flamengového tance pro středně pokročilé a pokročilé.

Plánuje se i workshop pro zpěváky, který by vyučovala Inmaculada Rivero. V sobotu odpoledne se můžeme těšit na festivalovou přehlídku, která je rozdělena na dva ucelené programové bloky. V takzvaném „Středoevropském bloku“, který začne v 17.00 hodin, se představí flamengoví umělci z Čech,

Slovenska, Rakouska a dalších států. Ve večerním bloku, který začíná ve 20.00 hodin, se můžeme těšit na „opravdové“ španělské flamenco.

V loňském roce se představili umělci ze Sevilly, letos k nám připlují umělci z Malagy. Malaga je přístavní město v Andalusii na jihu Španělska – druhé největší město španělského jihu, jež leží na pobřeží Středozemního moře na Costa del Sol a je obklopeno horami. 300 dní v roce je

zalito sluncem. Horké léto, nádherná pláž s průzračným mořem, temperamentní lidé, býčí aréna, lahodné víno a křivolaké uličky. To je Malaga Pabla Picassa, nejslavnějšího malíře, který se tu narodil. To je místo, které nám představí, po právu žhavé, rytmy flamenga. Špičkoví umělci se představí s programem „Malaga la bella – Malaga nádherná“. Vystoupí vynikající flamengový tanečník Ramón Martínez se svoji skupinou Compania flamenco a jako host flamengová tanečnice Carmen Rios, jež povedou rovněž taneční workshopy.

Vydejte se na pouť

Pouť za sv. Prokopem – živá tradice

kdy: 4. 7.–5. 7. 2008

kde: klášter Sázava

více na www.klaster-sazava.cz

Kdo z vás již stihl navštívit místo spjaté se svatým poustevníkem a zakladatelem Sázavského kláštera Prokopem a s přemyslovskými knížaty Oldřichem a Břetislavem I.? Kdo z vás po vzoru našich dědů a pradědů sem putoval, aby se seznámil s českým zemským patronem, který proměňuje vodu ve víno a „hlídá ďábla na řetěze“? Přijměte pozvání do míst, kde z tvrdé skály s jeskyňní vysokou nad řekou Sázavou Prokop před téměř tisíci lety vyhnal tisíc démonů, vystavěl kostel Panně Marii a sv. Janu Křtitele a dodnes tu stojí jeho klášter s poutním kostelem.

V něm se ukrývá relikvie světce i zázračný barokní Milostný obraz sv. Prokopa. V kapitulní síni se potkejte

proměnit v místě, kde se setkává a sjednocuje v pestrosti prosté a vznešené, kultura patronů Evropy – sv. Benedikta, otce západního mnišství, i slovanských apoštolů sv. Cyrila a Metoděje.

Přijměte pozvání sv. Prokopa do Sázavy v období slavnostních poutí slavených již od roku 1204, kdy byl Prokop ve shodě římského papeže, sázavských benediktinů a Přemysla Otakara I. svatořečen. Přijměte též jeho pozvání na pouť v den svátku sv. Cyrila a Metoděje. Novodobou radostnou tvář poutí sem vnesla Církev československá husitská.

Nejlepší PC rady a návody

Vyřešíme vaše problémy s počítačem

10/2008

Nejlepší PC rady + návody

Seriál o nových Office 2007

- Tisk fotografií z paměťové karty
- Grafy v Excelu
- Elektronická pošta
- Jak na faktury
- Aktualizace AVG
- Texty v obrázcích
- Ochrana počítače
- Stahování videa z YouTube

Projekt od začátku až do konce ... krok za krokem!

Vše o digitální fotografii

- 1 jak fotit na dovolené
- 2 odstranění chyb a úpravy
- 3 jak tisknout pohodlně
- 4 fotky na internet

KUPUJEME 48
Co potřebujete pro bezdrátovou síť Wi-Fi

Zeptejte se! 6
Odpovídáme na dotazy
Řešíme vaše problémy

VELKÝ SERIÁL NÁVODŮ 14
Pro úplné začátečníky
Elektronická pošta a internet

Plná verze
Ashampoo PowerUp XP
Zrychlete a vyladíte svůj počítač!

9+1
USB flash disků

Nejlepší PC rady + návody

9/2008

Nejlepší PC rady + návody

Pro (věčné) začátečníky!

- Vyhledání souborů na internetu
- Internet přes Wi-Fi
- Elektronické slovníky
- Elektronicke prezentace
- Jak ovládat skener
- Přehrávání MP3
- Jak vytisknout webovou stránku
- Kopírování CD a DVD

Projekt od začátku až do konce ... krok za krokem!

Vypalujeme CD a DVD

- 1 zálohování dat
- 2 filmy a hudba
- 3 kopírování

Plná verze
Programy pro VYPALOVÁNÍ
Gibberish
DVD autor

Plná verze
Ashampoo ClipFinder
Přehrávání a zálohování videa i internetu!

VELKÝ SERIÁL NÁVODŮ
Pro úplné začátečníky
Windows XP i Vista

Mápe programu ovládněte WinAMP i Windows Media Player

KUPUJEME
Poradíme jak vybrat MP3 přehrávač

6+1
domácích skenerů

8/2008

Nejlepší PC rady + návody

Netuňuje vám počítač? Poradíme!

- Odesílání příloh e-mailem
- Posílání velikých dat přes internet
- Kopírování filmů
- Fotky z fotoaparátu do počítače
- Přehrávání videa
- Grafy v Excelu
- Vyláčení Windows

Na nákupce **už od 10 000 Kč!**

Jak vybrat NOTEBOOK

Ideální řešení pro:

- 1 práci i školu
- 2 zábavu
- 3 cestování

Projekt Jak se připojit k internetu vše, co potřebujete vědět

Mápe klávesnice Rychlý přehled klávesové /kratky

VELKÝ SERIÁL NÁVODŮ
Hromadné přejmenování fotografií

Plná verze
Ashampoo Photo Commander

Plná verze
TrackMania Nations
retvířte a ovládněte počítačové hry

6+1
domácích tiskáren

Časopis **Nejlepší PC rady a návody** je váš **záchranný červený bod ve světě počítačů**. Řešíme problémy, které vás skutečně trápí. Věnujeme se jak **rozšířeným Windows XP a Office 2003**, tak **novinkám Windows Vista a Office 2007**. O grafice, vypalování, bezpečnosti, internetu a spoustě programů nemluvě.

Metodiku jsme ušili „na míru“. Něco je potřeba vysvětlit na stranu, něco na dvě. Projekt (na několik stran) vám vyřeší problém od začátku do konce. Není velkou nadsázkou, že **s námi složíte „počítačovou maturitu“**.

Vyzkoušejte nový časopis pro začátečníky i „věčné začátečníky“

Jan Preisler: malíř jara a lidské duše

Mezi nově vyhlášené národní kulturní památky patří Národní dům v Prostějově od architekta Jana Kotěry a jeho spolupracovníků. Jedním z nich byl i malíř Jan Preisler, který se na výzdobě foyer Národního domu podílel svými nástěnnými obrazy

Jan Preisler (1872–1918)

1872 – narodil se v Popovicích u Berouna

1887–1895 – studium kresby na Uměleckoprůmyslové škole u prof. Ženíška

1898 – vystavuje se spolkem Mánes

1900 – vyvrcholení prvního období v triptychu Jaro

1904 – studie, skici a výsledný obraz Černé jezero

1905–1906 – cyklus Milenci

1907–1910 – vystavuje v Benátkách

1908 – obrazy z cyklu Adam a Eva

1909–1918 – třetí období, řada monumentálních nástěnných maleb

1912 – cyklus koupání

1913 – společná výstava s M. Švabinským Glaspalastu v Mnichově

1913 – jmenován profesorem na AVU v Praze

1914 – pozvání do Pittsburgu na výstavu vlastních prací

1918 – v dubnu umírá po zápalu plic v Praze

1919 – spolek Mánes pořádá Preislerovu posmrtnou výstavu

Preislerovy prostějovské práce Sen jinocha a Sen dívky nejsou příliš známé široké veřejnosti. Přitom výstižně a ve zkratce přibližují celý jeho život a dílo.

Do centra pozornosti se Národní dům v Prostějově dostal jistě díky loňskému stoletému výročí otevření. Hrdý kulturní stánek v Preislerově době největšího města s českou samosprávou na Moravě je ovšem pozoruhodný i ukázkou toho, jak do českého kulturního prostředí pronikaly světové vlivy v moderní architektuře a umění. Zajímavá je také těsná spolupráce architekta Jana Kotěry s výtvarníky. S Preislerem se Kotěra znal z uměleckého spolku Mánes a často se podílel na instalaci Preislerových obrazů na spolkových výstavách.

Profesor pražské Uměleckoprůmyslové školy Jan Kotěra spolupracoval s malířem Janem Preislerem dlouhodobě. Přizval jej již ke své první pražské veřejné zakázce – Peterkově domě na Václavském náměstí. Architekt zadal Janu Preislerovi dekorativní obraz pro výzdobu interiéru. Preisler měl volnou ruku, protože nebyl omezen tématem ani formátem. Vytvořil triptych Jaro (1900) – klidnou a vyváženou kompozici, evokující dojem melancholie a stesku. Obraz je považován za přelomové dílo Preislerovy tvorby. Symbol jara jako ročního období je také symbolem nástupu nové umělecké generace a díla samotného Preislera.

Ústup od národních mýtů

Programovou myšlenkou umělců generace 90. let 19. století byla slohová syntéza jednotlivých oborů výtvarného umění, podílejících se na zrodu jednoho díla. Architekti si pečlivě vybírali své spolupracovníky. Celá stavba měla působit jako umělecky čistý celek, odvozený od slohového řádu: Ve své vnější a vnitřní dekorativní výzdobě, ale také v interiérové výzdobě užitým uměním.

Nostalgická doba konce století donutila umělce k hledání nových tvůrčích cest a témat, pod vlivem uměleckých směrů impresionismu a symbolismu. Prostřednictvím poznávání děl zahraničních umělců u nás i v cizině (Francie, Německo) se Češi seznamovali s aktuálním výtvarným uměním, které je dále formovalo. Malířská témata se pomalu oprostovala od historických a mytologických témat a snažila se postihnout nové potřeby dekorativní malby, ve kterých se odrážela tehdejší moderní doba se svým člověkem a jeho náladami.

Preislerovo putování krajinami duše

Malíř, grafik a ilustrátor Jan Preisler se narodil 17. února 1872 v Popovicích u Berouna a zemřel 27. dubna 1918 v Praze. Své školení začal již v patnácti letech, když odešel na nově založenou Uměleckoprůmyslovou školu

Vlastní podobizna Jana Preislera, 1902–3, olej na plátně, 69×39 cm, Národní galerie v Praze

v Praze a studoval v ateliéru figurální kresby u profesora Ženíška. Už v roce 1896 poprvé vystavoval s Krasoumnou jednotou. Od roku 1898 měl společně výstavy s Mánesem a působil v redakci Volných směrů.

Jana Preislera nazývali „malířem jara“. Přesto, že se narodil v ponurém kraji v sousedství hutí Pražské železářské společnosti, jeho obrazy se ve větší míře zaobíraly postavou člověka v krajině – ať symbolické, dekorativní nebo impresionistické.

Jaro se svojí rozkvetlou krajinou bylo světlym bodem života a umění malířů generace 90. let 19. století. Na rozdíl od historizující generace Národního divadla se krajina moderního malíře stává znovu a symbolickou.

Protiklady muže a ženy

V době, kdy stavba Národního domu v Prostějově potřebovala novou finanční podporu, našli se další mecenáši, díky nimž mohly v roce 1907 vzniknout dvě monumentální olejomalby

Sen dívky, 1907, olej na plátně, 221×336 cm, Město Prostějov (foto: Jan Pospíšil). Pro obraz Sen dívky nejdříve zvolil Preisler motiv koupání, který zde předjímá, protože naplno jej rozpracovává až v druhém desetiletí 20. století

Jana Preislera *Sen jinocha* a *Sen dívky*. Architekt Kotěra nabídl Preislerovi dvě protilehlé plochy nad bočními vchody ve vestibulu. Prostor byl zřejmě určen až v průběhu stavby.

Na prostějovských obrazech došlo k tematickému shrnutí všeho, čím se Preisler za dané období své tvorby zabýval (cykly *Svádění*, *Černé jezero*, *Milenci*). Obrazy *Sen jinocha* a *Sen dívky* představují mužský a ženský protějšek, podobně jako ženský a mužský zástupce hanáckého lidu od sochaře Suchardy, jehož díla jsou umístěna na fasádě Národního domu. V pozdější době využil Preisler dvojice ženského a mužského protějšku např. v dekorativní výzdobě Palácového sálu Obecního domu v Praze.

Perfekcionista po celý život

Preisler pracoval tak dlouho na obraze, dokud s ním nebyl zcela spokojen, ať se to týkalo kompozice či barevného ladění. Sám říkal, že na obraze musí být vše ve vzájemném vztahu a odůvodněno do každé maličkosti. Svě umění podroboval přehnaně kritičnosti. Vždy si zoufal, když nebyl s pracemi, které odevzdal pro výstavu, spokojen. Záměrně svá umělecká díla nepojmenovával, očekával, že v nich bude pozorovatel čistí i bez pár slov z názvu.

Jaro, 1906, olej na plátně, 118×132 cm, Národní galerie v Praze

Malířovo Svádění

Postava vesnického melancholického chlapce, který se vyskytuje na prostějovském obraze *Sen jinocha* prochází celým Preislerovým dílem. Na jeho obrazech se neopakovaly jen typy postav, ale i symbolická scéna *svádění* – *pokoušení*. Ta se poprvé objevuje

Sen jinocha (Pokoušení), 1907, olej, plátno, 221×336 cm, Město Prostějov (foto: Jan Pospíšil). Z dostupných skic vyplývá, že Preisler čerpal námět z obrazu *Pokoušení* z let 1906–1907, ke konečné verzi došel tedy snadněji

Osud prostějovských maleb

Pro Preislera byly veřejné zakázky velmi důležité nejen z důvodů finančních, ale spatřoval v těchto úkolech příležitost ke zkoumání a řešení nových formálních problémů. Preislerovy monumentální dekorativní práce vždy shrnují dosažené výsledky za určitou dobu jeho hledání, proto tvoří významnou část jeho díla.

Pokud jde o osud jeho práce pro Národní dům v Prostějově, slohová ucelenost a jednotnost budovy byla výrazně porušena již roku 1942 zásahem profesorů z brněnské německé techniky. Proti německým úpravám vystoupil i tehdejší německy vedený Památkový úřad v Brně. Kvůli následujícím válečným událostem bylo zamezeno realizovat venkovní přestavbu. Od přelomu 50. a 60. let minulého století sice probíhají snahy uvést stavbu do původní podoby, ale to se dodnes plně nepodařilo.

Obrazy *Sen jinocha* a *Sen dívky* jsou v současnosti k vidění v Muzeu Prostějovska jenom pár desítek metrů od původní budovy Národního domu. Je otázkou, zda vyhlášení za národní kulturní památku přispěje k navrácení obrazů do původních prostor. ■

*Mgr. Gabriela Imreczeová
vystudovala muzeologii a působí jako
lektorka v MG v Brně
v současné době studuje dějiny umění*

Slovníček

Symbolismus

Literární a umělecký směr, který vznikl na přelomu 19. a 20. století ve Francii. Umělci usilovali o vyjádření svých pocitů a nálad prostřednictvím symbolů bez zprostředkující spolupráce vysvětlujícího rozumu. Zasažovali své symboly do snových krajin, vymyšlených světů, poezie atd. Nejvýznamnějším představitelem symbolismu v české poezii je O. Březina.

Secese

Umělecký sloh kolem roku 1900, jehož snahou bylo odpoutat se od historismu. Název vznikl od slova *secesio* – odchod, odstup a vyjadřoval „odchod“, odklon mladé generace umělců od soudobého akademického umění. Secese formálně čerpá z rostlinných motivů a přírody, které silně stylizuje až na hranici ornamentu. Takto využívá dokonce i lidskou postavu či písmo.

Malíř opakuje symbolické scény svádění – pokoušení

Konečné verzi Preislerových obrazů *Sen jinocha* a *Sen dívky* pro Národní dům v Prostějově předcházelo několik menších pastelových i olejových skic a modelové studie postav uhlím.

Své hrdiny nikdy neopustil

Od prvního období své tvorby Preisler pracoval na jednotlivých typech svého člověka, kterého v obměnách zasazoval do různých krajin v různých pózách a odstínech. Neúnavně opakoval podobný typ ve svých kresebných skicách (černovlasý mladík), zde se uplatňuje jeho specializace ze studií. Preislerovy postavy na obrazech se měnily jen pomalu. Někdy byla změna jejich postoje a role v obraze podmíněna jen symbolikou nebo malířskými experimenty s barvou a zkoumáním malířské práce s kompozicí.

na obraze *Cyklus o dobrodružném rytíři*, kde je mladík zobrazen v lese obklopený skupinou lesních žínek, které na něj milostně dorážejí. Podobnou scénu můžeme sledovat i v obraze *Sen jinocha* pro prostějovské divadlo. Důsledněji řešil Preisler tento motiv na obraze *Svádění*.

Dalšími symbolickými prvky vyskytujícími se na prostějovských dílech, ale i v dalších Preislerových obrazech, jsou dekorativně pojaté tenké kmeny bříz a jiných stromů, které mají naznačovat domácí krajinu, nebo může jít o symbolickou paralelu ke křehkým tělům dívek. Na obraze *Sen dívky* se vyskytuje motiv mladíka na bílém koni. Tímto motivem se Preisler podrobněji zabýval v cyklu obrazů *Černého jezera*.

Národní dům v Prostějově

V roce 1892, kdy vyhrálo volby české měšťanstvo a Prostějov se vymanol z německé nadvlády, stal se největším městem na Moravě s českou správou. Všechny veřejné počiny ve městě se nesly v duchu oslav této skutečnosti.

Obyvatelé Prostějova začali organizovat sbírky. O urychlení realizace stavby se zasloužil Karel Vojáček, první český starosta, který po své smrti odkázal na stavbu domu kultury obci 20 000 zlatých.

Stavbu divadla uspil rok 1905, kdy byl v Prostějově nově postaven Německý dům.

Představitelé obce proto obeslali různá města v Čechách a na Moravě s dotazy na zkušenosti z podobných zakázek jako je Národní dům v Prostějově.

V Hradci Králové se setkali příčiněním hradeckého starosty dr. Františka Ulrycha s architektem Janem Kotěrou.

U příležitosti oslav 60. výročí narození básníka Svatopluka Čecha 24. května 1906 byl položen základní kámen Spolkového domu v Prostějově. Již 1. prosince byl Spolkový dům otevřen.

Tip na výlet

Oblíbený kraj lucemburských králů

Vydáte-li se z Prahy stejnou cestou, kterou se mladý Václav IV. ubíral do říšského Norimberku, spatříte po 50 kilometrech neobvyklé souhradí. Do osudů hradů Žebráku a Točnicku významně zasáhl především král Václav IV. (1378–1419)

Mohutné zříceniny hradu Žebráku jsou snadno dosažitelné z obce Točník – rozkládají se přímo naproti obecnímu úřadu. Nedlouhá procházka vede přes louku pod hradem, pak přijde krátké stoupání, a najednou stojíte pod okrouhlou věží přímo před hradním palácem. U paty věže si můžete prohlédnout

Výstavné sídlo shorelo

Žebrák vystavěl v druhé polovině 13. století Oldřich Zajíc z Valdeka, příslušník šlechtického rodu Buziců. V majetku rodu však hrad setrval jen do roku 1336, kdy jej získal král Jan Lucemburský. S Lucemburky pak byla spojena jeho další historie. Jan Jindřich, nejmladší bratr Karla IV., tu po roce 1341 vybudoval kapli sv. Apolináře a Markéty. V této době už hrad sloužil jako místo odpočinku na cestě k říšským sněmům, a tak není divu, že ho Karel IV. zařadil do svého zákoníku mezi hrady, které nesměly být dlouhodobě zastaveny. Ze všech Lucemburků si Žebrák oblíbil nejvíce král Václav IV., který jej nechal náročně a reprezentativně přestavět. Požár v roce 1395 však tuto luxusní rezidenci značně poškodil. Václavovi to posloužilo jako podnět ke stavbě zcela nového hradu jen několik set metrů dále po hřebenu.

Krása dvou paláců

K Točnicku je to ze Žebráku o něco dál než kilometr. Když budete přecházet most přes

Naopak je možné sledovat opravu probíhající tradičním způsobem, navíc za pomoci věrné repliky středověkého jeřábu podle vyobrazení Václavovy bible. Úplně jiný charakter má druhý z paláců zvaný Purkrabský palác. Sálavá stavba vás ohromí svým velkým prostorem a z oken je nádherný výhled do krajiny.

Český Betlém

O kousek dál leží další z významných rezidencí – sídlo posledního hesenského kurfiřta. Osm kilometrů po silnici či značené cyklostezce dělí Točník od městečka Hořovice. Jan Neruda nazval toto poklidné místo Českým Betlémem. Býval to kraj železáren a kovářů, ale také rodiště „českého Paganiniho“ Josefa Slavíka. I to vám připomene prohlídka místního zámku.

Hořovický zámek nechal vystavět koncem 17. století Jan František z Vrbna, kterému již nevyhovovalo mnohokrát přestavované starší sídlo, stojící nedaleko. Pánové z Vrbna se na zámku udrželi do 19. století. Od roku 1852

V hradním příkopu Točnicku přebývají medvědi

Ke stavebním pracím se na Točnicku používá replika středověkého dřevěného jeřábu, který dokáže uzvednout břemena až do hmotnosti jedné tuny (podrobněji viz časopis Svět 12/07)

zbytky důmyslného středověkého vytápěcího zařízení, to nejzajímavější vás však čeká až nahoře v koruně – je tu nádherný výhled do krajiny v okolí, které vévodí blízký Točník.

hradní příkop, nezapomeňte pohlédnout dolů – v příkopu totiž přebývají medvědi.

Během prohlídky můžete obdivovat umění kamenických mistrů Václavovy královské hutě i stavební umění dob pozdějších. V královském paláci projdete množstvím nepravidelných prostor s mistrně vyvedenými klenbami a krby – v přízemí najdete zachovalou kuchyni a v patře můžete na chvíli spočinout v lavici kaple sv. Bartoloměje. Právě do prostor Královského paláce byl přemístěn kamenný reliéf s erbovní galerií představující celou titulaturu Václava IV. Krov Královského paláce se opravuje, což však pro návštěvníky neznamená žádné omezení.

je osud zámku spojen s osobou hesenského kurfiřta Friedricha Wilhelma, knížete z Hanau, jehož potomci tu vydrželi až do roku 1945, kdy byl zámek zestátněn na základě Benešových dekretů.

Vstup do klasicistního zámku působí imponantně. Kovaná brána do čestného dvora ukazuje umění místních kovářů, kamenné skulptury pocházejí z dílny Matyáše Bernarda Brauna. Prohlídkový okruh zve k návštěvě reprezentačních místností s obdivuhodnou barokní schodišťovou halou, rozměrným sálem, řadou salonků, jídelnou, knihovnou i hostinským apartmá. ■

Ing. Petr Svoboda
Národní památkový ústav

Vynucené brněnské novostavby

V této rubrice vám budeme přinášet fotografie a obrázky z míst, která za poslední staletí výrazně změnila svoji podobu. Sami budete mít možnost posoudit, která z podob se vám více líbí. Máte-li sami k dispozici podobné dvojice či trojice fotografií či obrazů zajímavých míst, které chcete zveřejnit, budeme rádi, když nám je zašlete na adresu zivahistorie@publishing.cz. Začínáme v Brně

Archivní foto: Muzeum města Brna

Velký Špalíček

30. léta

1945

2008

Komplex Velký Špalíček vznikl na jedné z nejstarších zástaveb v Brně, kde se nacházely středověké domy až ze 13. století. Během druhé světové válce však byl zasažen bombardováním a po roce 1944 byly zbytky domů odstraněny. Do konce 20. století pak hzdila historické centrum města nehezka proluka. Postavení nové zástavby – zábavního a nákupního multiplexu se sedmi kinosály – provázely různé skandály, ale nakonec byl moderní komplex slavnostně otevřen 1. září 2001.

Archivní foto: Muzeum města Brna, Archiv města Brna

Jakubské náměstí

1917

1900

2008

Jakubské náměstí se rozkládá u gotického kostela sv. Jakuba ze 14. století. Nabízíme vám barevnou pohlednici, která zachycuje pohled směrem k náměstí Svobody během první světové války. Na černobílé fotografii je pohled z místa za kostelem Běhounskou ulicí směrem k Moravskému náměstí. Při srovnání se současností je patrný zejména rozdíl v pojmenování obchodů, okolních dopravních prostředcích a sousedním nízkém domě, který byl ve 20. století přistavěn.

Vyobrazení: Brno v architektuře a výtvarném umění

Zelný trh

1773

počátek 20. století

2008

Jedno z nejstarších brněnských náměstí, které se od svého počátku ve 13. století jmenovalo Horní trh, jehož součástí byl Drůbeží trh, Hmčičský trh a Vetešnícký trh. Již od 15. století se však náměstí přejmenovalo na Zelný trh podle převažujícího druhu zboží, které se zde prodávalo – ovoce a zeleniny. V současné době je styl náměstí narušen nevhodným obchodním centrem u ulice Starobrněnské, jež bylo postaveno na místě válkou zdevastovaných historických domů. V roce 1950 tu byla postavena městská tržnice, která byla po roce 1989 přebudována na obchodní centrum. Uprostřed náměstí stojí barokní kašna Parnas postavená v letech 1690–1695.

Stránku připravil: Jindřich Kačer

Jiří Harcuba: český sklář a sochař

12. 6. – 28. 9. 2008
otevřeno denně kromě pondělí 9–18 h
Brno, Špilberk – východní křídlo, I. patro
plně vstupné 60 Kč

Mezi výraznými osobnostmi českého moderního sklářství stanul na předním místě sklář a sochař Jiří Harcuba (narozen 1928 v Harrachově), který záhy proslul jako nedostižný mistr sklářské intaglioové rytiny. Navázal na klasické tradice českého baroka a 19. století. Stal se plodným tvůrcem tzv. chladné sklářské techniky na přelomu vrcholící moderny i přicházející post-moderny. Rytectvým vrcholem jeho životního díla se stalo skleněné intaglio, svůj zájem obrátil také do oblasti medailérské a mincovní. Rovněž v těchto oborech vytvořil osobitý umělecký výraz, srovnatelný s progresivním vývojem těchto žánrů. Jiří Harcuba dovedl sjednotit tyto tvůrčí obory svým průkazným výtvarným talentem i krystalizací svého mistrovského projevu do obdivuhodné výrazové syntézy.

www.spilberk.cz

Muzeum alchymie v Kutné Hoře

stálá výstava
otevřeno denně 10–17 h
Sankturinovský dům,
Palackého náměstí 377, Kutná Hora
plně vstupné 50 Kč

Ora et labora – modli se a pracuj – je krédo alchymistů. Muzeum alchymie vás zavede z laboratoře v hloubi sklepa, přibytku praktické práce, k povznesení v gotické kapli či oratoři, kde se snad princ, alchymista a básník modlil za duchovní i praktický úspěch velkého díla alchymie – opus magnum.

Na vaší objevitelské cestě budete mít možnost odhalit fakta, fikci i fantazii v přehlídce neobvyklých objektů, tajných zašifrovaných textů, překvapivých vizuálních metafor ze světa alchymie a možných stop v hledání kamene mudrců.

Definuje alchymii v globálním kontextu a zároveň klade důraz na bohatou historii alchymie v českých zemích a její praktický vztah k hornické a hutnické tradici Kutné Hory.

www.alchemy.cz

Hrátky šlechticů v Hořovicích

stálá výstava
otevřeno denně kromě pondělí 10–16 h
zámek Hořovice
plně vstupné 40 Kč

V rubrice Tip na výlet jsme vám doporučili návštěvu zámku v Hořovicích. V zámku i okolí najdete celou řadu výstavních expozic. Jestliže se rádi bojíte, doporučujeme výstavu nadpřirozených bytostí brdských lesů. Milovníci hudby jistě nevynechají výstavu hracích strojků nazvanou Hudba bez hudebníků, s řadou funkčních exponátů. Zajímavá je rovněž Galerie umělecké litiny připomínající tradici železářských hutí v nedalekém Komárově.

Pro návštěvníky je však nejdůležitější expozice Hry a hračky malých aristokratů. Můžete si tu prohlédnout, s čím si hrály děti od 17. do poloviny 20. století. Vedle precizně zpracovaných miniatur, odrážejících nádhru světa salónů, zaujmají

plnohodnotné místo obyčejné hry a hračky, které jítily fantazii, bystřily intelekt a zdokonalovaly zručnost malých šlechticů stejně jako ostatních dětí bez vznešeného původu. Najdete tu království panenek, hračky, které jezdí, létají či plují, ale také unikátní soubor panoramatických divadelních scénografií nebo divadelní loutky a figurky z betlémů.

www.zamek-horovice.cz

Historie a legendy z Telče a okolí

stálá výstava
otevřeno denně 10–18 h
Telčský dům, Nám. Zachariáše z Hradce 31
plně vstupné 45 Kč

Ve slovném městě Telči, na náměstí Zachariáše z Hradce, v městské památkové rezervaci, která je pro svoji jedinečnost právem zapsána na seznamu světového dědictví UNESCO, stojí dům číslo 31.

Využijete-li příležitosti a vstoupíte dovnitř, ocitnete se rázem ve světě legend, skřítků a historických příběhů, které osobitým způsobem ztvárnili umělci paní Anna Hanzlová st., její dcera a pan Julek Žembery.

Keramické postavy jsou instalovány v monumentálním sklepení se studánkou. Jeho některé části pamatují dobu románskou a v přilehlém klenutém sklepení jsou dvířka, kterými můžete nahlédnout do podzemí telčského.

V jiné části domu se seznámíte formou zábavnou jak pro děti, tak i pro dospělé s historií domu, průběhem rekonstrukce i s předměty objevenými v domě. Jsou tu rovněž jiné památky z časů našich předků.

Skřítek Telčák vás provede keramickými nástěnnými příběhy, které vás nejen pobaví, ale mohou být i dobrou inspirací na příjemné výlety po Telči i okolí.

www.telcsky-dum.cz

Civilizované bydlení pro každého

14. 5. – 28. 9. 2008
otevřeno denně kromě pondělí 9–18 h
Špilberk – západní křídlo, přízemí
plně vstupné 60 Kč

Jan Vaněk (1891–1962) je osobností stojící u zrodu moderního nábytkového designu a posléze celé koncepce meziválečné bytové kultury. Každá jeho životní „role“ – umělec, teoretik, publicista, vydavatel, pedagog, podnikatel – více či méně úspěšná, tak měla nezpochybnitelný a dalekosáhlý význam pro utváření a naplňování nových idejí a směrů v této specifické oblasti lidské činnosti. Spolupracoval s řadou osobností – Bohuslavem Fuchsem, Adolfem Loosem, Le Corbusierem, Ludwigem Mies van der Rohem a dalšími. Výstavní projekt společně s připravovanou monografií je první samostatnou prezentací této mimořádné osobnosti české, respektive československé kultury.

Muzeum města Brna ve spolupráci s Domem umění města Brna a Fakultou výtvarných umění Vysokého učení technického v Brně organizují k výstavě doprovodný projekt – cyklus fotografií inspirovaných uvedenou osobností a její tvůrčí činností. Autory vystavených děl jsou studenti Kabinetu fotografie FaVU VUT v Brně a Semináře dějin umění Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

www.spilberk.cz

Cenné kulturní dědictví

Až do nedávna byla pro vyhlášení kulturní památky za národní zásadní podmínka – vlastnictví státu. To se však v letošním roce změnilo a do seznamu národních kulturních památek (NKP) přibýlo k 201 dosavadním 29 nových objektů, z nichž některé jsou i v soukromých rukou,

například zámek Orlík nebo hrad Český Šternberk. Pro nově zařazené památky je tento krok důležitý zejména kvůli reklamě a získávání finančních prostředků formou projektů. Jsou mezi nimi i skutečné umělecké či technické skvosty, které si toto povýšení jistě zaslouží.

STŘEDOČESKÝ KRAJ

Hrad Český Šternberk – jeden z nejlépe dochovaných hradů v Čechách. Původně raně gotický hrad z roku 1211.

Kostel sv. Jakuba v Jakubu u Kutné Hory – románský kostel z roku 1165 patří k nejvýznamnějším památkám stavitelství 12. století.

Kostel sv. Mikuláše ve Vincí – pozdně románský kostel z druhé poloviny 12. století s bohatou výzdobou interiéru i exteriéru.

Hrad Český Šternberk

JIHOČESKÝ KRAJ

Vodní mlýn v Hoslovicích – unikátní památka dokládající vývoj lidové architektury a technického vybavení vesnických mlýnů. Pochází nejspíše z druhé poloviny 16. století.

Zámek Orlík – původní hrad byl zmiňován už v polovině 13. století, po požáru v polovině 16. století získal současný půdorys.

Klášter premonstrátů v Milevsku – byl založen v roce 1184, románská bazilika Navštívení Panny Marie a zejména starší kostel sv. Jiljí patří k nejvýznamnějším stavbám poslední čtvrtiny 12. století v ČR.

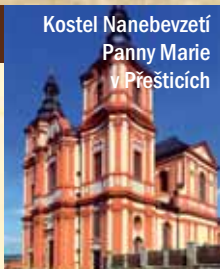

Zámek Orlík

PLZEŇSKÝ KRAJ

Selský dvůr v Plzni-Bolevo – autenticky dochovaný příklad tradičních selských dvorů budovaných na Plzeňsku v období tzv. lidového klasicismu.

Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Přešticích – patří k vynikajícím stavbám pozdního baroka v Čechách. Postaven byl podle plánů Kiliána Ignáce Diezenhofera z roku 1729.

Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Přešticích

KARLOVARSKÝ KRAJ:

Klášter premonstrátů v Teplé – klášter byl založen koncem 12. století. Kostel vysvěcený roku 1232 je prvním halovým trojlodím v Čechách a představuje doklad přechodu od románského k raně gotickému slohu.

Středověký důl Jeroným v Čisté – důlní dílo určené pro těžbu cínu pochází z 15. až 16. století.

Rudná věž smrti v Ostrově nad Ohří – rudná věž z 50. let 20. století je dokladem perzekuce politických vězňů a připomíná oběti, jež zemřely následkem vyčerpání a ozáření.

Klášter premonstrátů v Teplé

ÚSTECKÝ KRAJ

Kostel sv. Floriána v Krásném Březně – původně zámecká kaple postavená v letech 1601 až 1603. Význam stavby z hlediska výtvarného umění přesahuje území ČR.

LIBERECKÝ KRAJ

Kostel sv. Vavřínce a Zdislavy v Jablonném v Podještědí – kostel s bohatou vnitřní výzdobou byl postaven nad hrobem svaté Zdislavy (svatořečené roku 1995).

Hrad Grabštejn – patří k nejstarším hradům severních Čech. V letech 1564 až 1569 byl přestavěn na renesanční sídlo, z původní stavby se zachovala velká okrouhlá věž a většina obvodového zdiva.

Hrad Grabštejn

KRÁLOVÉHRADECKÝ KRAJ

Zámek v Novém Městě nad Metují – původní tvrz z počátku 16. století byla ještě v druhé polovině téhož století renesančně rozšířena.

Hrad Kost – založen asi v první polovině 14. století, po roce 1370 byl radikálně přestavěn, v první polovině 16. století přibýlo renesanční křídlo.

Humprecht – lovecký zámček, vynikající ukázkou stavby vytvořené pro občasnou využití. Postaven v roce 1667.

Hřbitovní kostel Panny Marie v Broumově – dřevěný kostel postavený asi v roce 1177, dnešní podoba je z doby po požáru v roce 1449. Nejstarší autenticky dochovaný dřevěný kostel je výjimečnou ukázkou lidové architektury.

Hrad Kost

PARDUBICKÝ KRAJ

Radnice v Poličce – barokní komplex radnice se dvěma kašnami, morovým sloupem a sochou sv. Jana Nepomuckého na náměstí.

VYSOČINA

Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Polné – na místě kostela z počátku 13. století byla na počátku 18. století postavena barokní stavba podle plánů architekta Dominika d'Angeliho.

Kostel sv. Jakuba Většího v Jihlavě – raně gotická stavba byla založena současně s městem ve 40. letech 13. století. Monumentální stavba je architektonickým dílem středoevropského významu.

Kostel sv. Jakuba Většího

JIHOMORAVSKÝ KRAJ

Zámek Slavkov u Brna – renesanční sídlo bylo v závěru 17. století přestavěno podle projektu italského architekta Domenika Martinelliho. V barokní podobě zámek představuje významné šlechtické sídlo.

Poutní kostel Jména Panny Marie ve Křtinách vznikl po roce 1713 na místě dvou starších kostelů, poničených za třicetileté války.

Archeologické naleziště Dolní Věstonice včetně souboru nejvýznamnějších nálezů z období kultury lovců mamutů – patří mezi nejvýznamnější naleziště pozůstatků života člověka starší doby kamenné v Evropě. Jsou zde dochovány zbytky obydlí, lovecké kořisti i doklady uměleckého cítění.

Zámek Slavkov u Brna

Další číslo Živé historie vyjde 5. září 2008

Stalinova smrt

Kult osobnosti sovětského vůdce byl neotřesitelný. Krátce před svou smrtí zřejmě připravoval další vlnu teroru. Vládl pomocí strachu. 1. března 1953 byl při hádce s členy politbyra raněn mrtvicí. Byl uložen na lůžko a nikdo se ho neodvážil rušit. Umírání bylo dlouhé a bolestivé, nedůstojné pro velkého vůdce, spravedlivé pro diktátora.
Mohl být J. V. Stalin otráven svými nepřáteli?

Nešlo jen o Ameriku

V seriálu o objevitelích a mořeplavcích popíšeme nejslavnější dobu mořeplavby – přelom 15. a 16. století. Ukážeme si, že Kolumbus byl jen jedním z mnoha, kdo se v tehdejší době vydal na dalekou cestu přes oceán. Spoustu slavných mořeplavců pohltilo moře, jiní dosáhli vytouženého, nebo zcela nečekaného cíle.
Podařilo se vlastně Magalhãesovi obepnout svět?

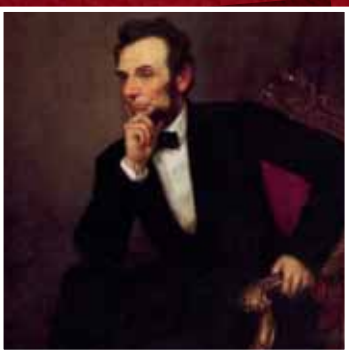

Jak se žilo za Karla IV.

O vládě a politice „Otce vlasti“ se píše až příliš často. Už méně se však ví, jak se v jeho době žilo v podhradí, za zdmi klášterů a hradbami měst. Mluví se o zlatém věku, kdy se v Čechách a na Moravě nebojovalo, kvetl mír a stavěly se nové hrady. Měl však i svoji odvrácenou stranu.
Jak prožívali vládu Karla IV. obyčejní lidé?

Čeští obrozenci toužili patřit Rusku

Když se počátkem 19. století objevilo české národní obrození, mnoho českých a slovenských spisovatelů (např. J. Dobrovský, J. Kollár) a dalších umělců obdivovalo carské Rusko. Objevila se myšlenka panslavismu – sjednocení všech Slovanů pod vládou Petrohradu. Avšak ti, kteří poznali carskou vládu zblízka, se brzy postavili do opozice.
Mohl jim snad ruský car pomoci od habsburské nadvlády?

Jak se vraždí prezident

Byl to první atentát, o němž se brzy dozvěděl celý svět. Jeden z největších amerických prezidentů, který dokázal dovést severní americké státy k vítězství v občanské válce, byl zavražděn v divadle. S ním zemřel i bojovník za zrušení otroctví a neúnavný obhájce lidských práv.
Z jakého důvodu byl Abraham Lincoln zastřelen a co znamenala jeho nečekaná smrt pro vývoj Spojených států?

Šílení římské císařové

Podivinství, svévolnost a občas až nepřičetnost císaře Nera je všeobecně známá. Nebyl však zdaleka jediným císařem na trůně, který projevoval sklony k šílenství a různým psychickým chorobám. Přílišné nahromadění moci může mít na člověka neblahý až zhoubný vliv.
Pojďte se s námi v příštím čísle projit císařskými paláci, kde vznešené blázný potkáte na každém kroku.

Příběh Justiniána: Z chudého synka byzantským císařem!

Živá historie

Číslo červenec-srpen vychází v pátek 13. června 2008
www.extra-historie.cz
(E-mailové adresy zaměstnanců vydavatelství jsou tvořeny podle vzoru prijmeni@epublishing.cz)

Produktový ředitel Petr Broža
Šéfredaktor Jindřich Kačer
Redakce a stálí spolupracovníci Jan Čurda, Vladimír Socha, Marek Vlha, Lenka Peremská, Petr Svoboda, Gabriela Imrezeová, Martina Zrostlíková
Art Director Michal Bártů
Sazba Jiří Studený
Jazyková korektura Anna Miklasová
Produkce, výroba Ivan Pospíšil

Adresa redakce

Živá historie
Extra Publishing, s. r. o.
Hrnčířská 23, 602 00 Brno
Tel.: 546 606 008
Fax: 549 210 724

Inzerce a marketing

Pavel Pospíšil, Libor Kříž, Silvie Banzetová, Jan Kučera

Extra Publishing Brno

Hrnčířská 23, 602 00 Brno
Tel.: 546 606 008
Fax: 549 210 724

Předplatné ČR

zajišťuje: SEND Předplatné, P.O.Box 141, Antala Staška 80, 140 00 Praha 4

telefon: 225 985 225 (prac. dny 8–18 hod.)
web: www.epublishing.cz
e-mail: extra@send.cz, reklamace@epublishing.cz

Reklama předplatného

Pokud vám nedorazilo aktuální číslo časopisu do 10 dnů od data vydání, informujte se nejdříve na své dodací poštu. Došlo-li ke ztrátě zásilky, napište prosím na reklamace@epublishing.cz Další informace ohledně reklamaci najdete na reklamace.epublishing.cz.

Předplatné SR

písemně: Mediaprint-Kapa Pressegresso, a. s., oddělení inej formy predaja, Vajnorská 137, P.O.BOX 183,

830 00 Bratislava 3
tel.: 02/444 588 21, 444 427 73
a 444 588 16 a fax: 02/444 588 19
web: www.mediakapa.sk
e-mail: predplatne@abompkapa.sk

Pokud to není výslovně uvedeno, akční nabídky, dárky apod. se nevztahují na prodej předplatného na Slovensku. Pro cenu i nabídku předplatného se prosím informujte na výše uvedených kontaktech.

Distribuce

V České republice Mediaprint & Kapa Pressegresso, s. r. o., na Slovensku Mediaprint-Kapa Pressegresso, a. s. a soukromí distributoři

Tisk Merkurtsk, a. s., Náchod
Vychází měsíčně v Brně, ISSN 1803-3326, MK ČR E 18327.

Autorská práva ke zveřejněným materiálům vykonává vydavatel Extra Publishing, s. r. o. Jakékoliv užití částí nebo celku, zejména přetisk a šíření jakýmkoliv způsobem, včetně elektronického, je bez předchozího souhlasu vydavatele zakázáno.

Vydavatel

Extra Publishing, s. r. o.
Hrnčířská 23, 602 00 Brno
IČ 27 68 92 47, DIČ CZ 27 68 92 47
Obchodní ředitel tisk Pavel Pospíšil
Obchodní ředitel internet Libor Kříž
Finanční ředitel Ivan Pospíšil

b4u publishing

POKLAD KAPITÁNA WILLIAMA KIDDA

Cesta za pokladem právě začíná...

Píše se 23. květen 1701, kapitán William Kidd je odsouzen za pirátství a popraven na břehu Temže. Končí život jednoho z nejznámějších korzárů všech dob, náš příběh ovšem právě začíná. Před popravou předal Kidd svému bocmanovi Nedu Wardovi truhlu s mosaznou tabulkou a nápisem „Truhla kapitána Kidda“. Ned Ward se svým vnukem Jackem objeví ve dvojitém dně truhly mapu, která je má zavést k ukrytému Kiddovu pokladu. Oba stojí na počátku napínavého dobrodružství plného pirátů, tajných zpráv, pirátských map a nebezpečí. Vydejte se spolu s hlavními hrdiny na dobrodružnou cestu, na které můžete aktivně pomáhat se všemi šiframi, úkoly a záhadami, které jim kapitán Kidd připravil.

**PRÁVĚ
VYCHÁZÍ
I VE
SLOVENŠTINĚ**

**Kniha uložena v pirátské truhle
se skrytým tajemstvím**

**KNIHA A ZÁROVEŇ HRA
NAPĚTÍ A DOBRODRUŽSTVÍ
AKTIVNÍ ZÁBAVA
PRO DĚTSKÉ ČTENÁŘE**

230 x 330 mm, 56 stran + přílohy + pirátská truhla
cena 499 Kč | v našem internetovém knihkupectví
379 Kč – ušetříte 120 Kč!!!

**Pirátské mapy
a historické dokumenty**

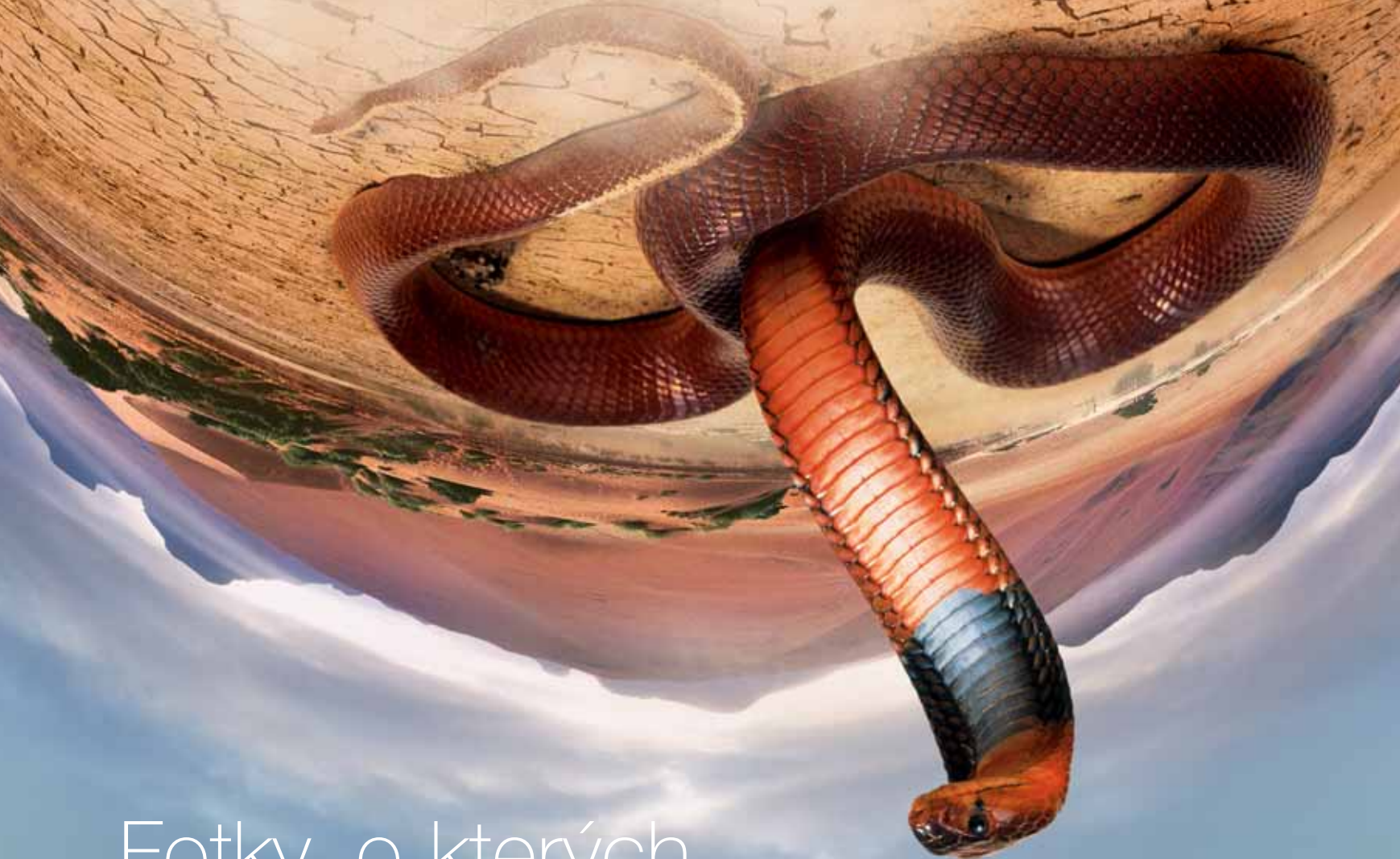

**Tajné zprávy
a záhady**

šifry a skryté indicie

objednávejte na www.knihyprovas.cz

Fotky, o kterých ostatní jen sní

Nová E-520 s vestavěnou stabilizací obrazu

Výkonná: nový Live MOS snímač s rozlišením 10,0 megapixelů ■ Vyspělá: mechanická stabilizace obrazu na snímači stabilizuje všechny použité objektivy ■ Unikátní: živý náhled na LCD s automatickým zaostřováním ■ Inteligentní: výkonný antiprachový ultrazvukový 3D filtr ■ Ambiciózní: přímý nástupce nejlepšího spotřebitelského fotoaparátu Evropy 2007-2008 podle EISA

Dívejte se na svět novými očima:
www.olympus.cz

MIMOŘÁDNÁ AKCE
VĚRNOSTNÍ BONUS
-2.000 Kč a další výhody
Více na www.zacnetefotit.cz

OLYMPUS

Vaše Představy, Naše Budoucnost